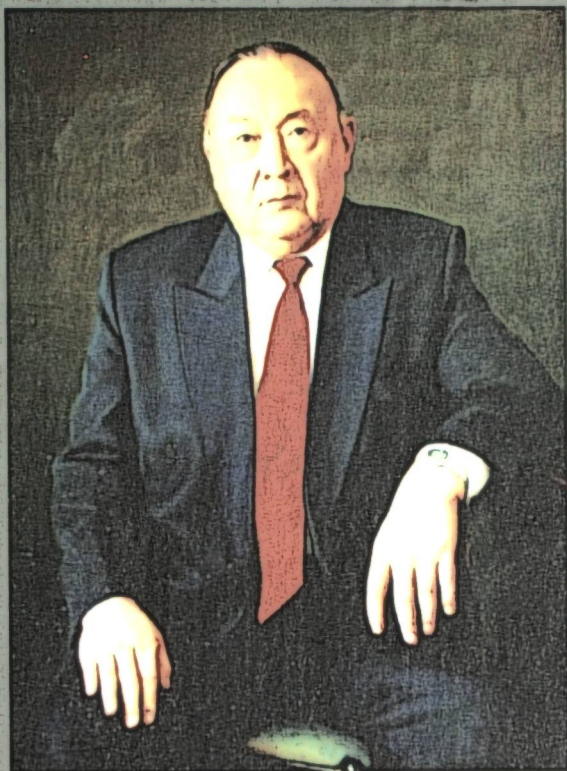

кыргыз.
0-16:54
А-38

Ата Журттуу даңазалуу илимпоздору

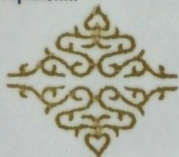
Академик
Аманбек Жайнаков

Кыргыз Республикасынын
Президентинин Администрациясынын жетекчиси
Э. С. Каптагаев академик Жайнаков Аманбекке
«КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЭЛ МУГАЛИМИ»
деген ардактуу наамды тапшыруу учуру.

Балдарды жана жантарды окутууга жана тарбиялоого, кыргыз элинин руханий маданиятын, республиканын корком сүрөт өнөрүн өнүктүрүүгө кошкон зор салымы жана көп жылдык үзүрлүү иши үчүн, Кыргыз Республикасынын көз карандысыздыгынын 20 жылдыгынын урматына И. Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин Кен иштери жана кен технологиялары институтунун «Маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдөө» кафедрасынын башчысы ЖАЙНАКОВ Аманбекке «КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЭЛ МУГАЛИМИ» деген ардактуу наам берилсин.

За большой вклад в обучении и воспитании детей и молодежи, в развитии духовной культуры кыргызского народа, художественного искусства республики и многолетний плодотворный труд, в честь 20-летия независимости Кыргызской Республики присвоить почетное звание «НАРОДНЫЙ УЧИТЕЛЬ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ» ЖАЙНАКОВУ Аманбеку – заведующему кафедрой «Информационные технологии и математические моделирования» Института горного дела и горных технологий Кыргызского государственного технического университета имени И. Раззакова.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИ
ПРЕЗИДЕНТ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

1

Р. ОТУНБАЕВА

г. 211 БИШКЕК, 21. 08 2011 г.

Ата Журттун даңазалуу илимпоздору

АКАДЕМИК АМАНБЕК ЖАЙНАКОВ

Бишкек-2011

Корр
016:54
А-38

УДК 501
ББК 72.3
А 38

А 38 Академик Аманбек Жайнаков.
Түз. Тентимишев М. – Б.: «Турар», 2011. – 320 б.

ISBN 978-9967-15-076-8

Китеп элибиздин сыймыктуу уулдарынын бири, даңазалуу окумуштуу-физик жана илимдин, билимдин көрүнүктүү уюштуруучусу, академик Аманбек **ЖАЙНАКОВ**дун 70 жылдыгына арналат.

Книга посвящена 70-летию одного из достойных сыновей кыргызского народа, выдающегося ученого-физика и видного организатора науки, образования академика Аманбека **ЖАЙНАКОВА**.

А 1461020000-11

УДК 501
ББК 72.3

ISBN 978-9967-15-076-8

© Түз. Тентимишев М., 2011

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫНЫН АКАДЕМИГИ АМАНБЕК ЖАЙНАКОВИЧ ЖАЙНАКОВДУН ИЛИМИЙ, ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАНА КООМДУК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ ЖӨНҮНДӨ КЫСКАЧА ОЧЕРК

Аманбек Жайнаков физика-математика илимдеринин доктору, профессор, академик, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын президиумунун кеңешчиси, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын илим жана техника тармагындагы мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү кафедрасынын башчысы, Кыргыз Республикасынын илим жана билим берүүсүнүн көрүнүктүү уюштуруучусу, математикалык жана теориялык физика, механика, математикалык моделдештирүү жана компьютердик технологиялар тармагындагы ири окумуштуу.

Окумуштуу 50 жыл убакыттан бери өлкөнүн жогорку окуу жайларында илимий изилдөөчүлүк жана педагогикалык ишмердүүлүгүн улантып келе жатат. Мына ушул аралыкта билим берүүнү реформалоого талыкпаган салымын кошуп жана ушул ишке көзгө толумдуу натыйжаларга жетишүү менен бирге өзүнүн илимдин жана билим берүүнүн ири уюштуруучусу, чыгармачылык менен иштеген жетекчи катары таанытты.

Эгемендүү Кыргызстандын чыгаан окумуштуусу А.Жайнаков 1941-жылы 7-октябрда Талас районундагы Кырк-Казык айылында туулган.

Көп балалуу үй-бүлөдө чоңойгон, мүнөз адаттары жана негизги турмуштук көз карашы да ошондой чөйрөдө камтылган. Атасы - Жайнак Байтереков Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу болгон. Апасы - Рысбүбү Байтерекова узак жылдар бою колхоздо тамеки өстүрүүчүлөрдүн звено башчысы болуп иштеген.

1958-жылы орто мектепти ийгиликтүү аяктагандан кийин Кыргыз Мамлекеттик Университетинин физика-математика факультетине тапшырган. Бул окуу жайды 1963-жылы артыкчылык диплому менен аяктаган. А.Жайнаков студент кезинде эле илимий изилдөөлөргө баш оту менен аралаша баштаган. Ошол мезгилден тарта өзүнүн чыгармачылык жана кесиптик ишмердүүлүгүн физика илими менен байланыштырган.

1958-жылдан 1976-жылга чейинки 18 жылдык аракети окумуштуунун эмгек ишмердүүлүгү республиканын жогорку билим берүүсүнүн флагманы - өзү билим алып, аспиранты болгон, окутуучу, ага окутуучу, доцент, факультеттин деканынын орун басары, теориялык физика кафедрасынын башчысы болуп иштеген, Кыргыз Мамлекеттик университети менен тыгыз байланышкан.

1969-жылы аспирантураны бүтүрүп, 1970-жылы «Плазmatрондогу өткөргүч газдын стационардык агымы» деген темадагы кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргогон. Анын илимий жетекчиси физика-математика илимдеринин кандидаты, республиканын илимдер академиясынын газ түрүндөгү физика лабораториясынын башчысы В.С.Энгельшт болгон.

А.Жайнаковдун илимий көз карашы көп жагынан академик Ж.Ж.Жээнбаевдин, ардактуу академик В.С.Энгельшттин, көрүнүктүү россиялык окумуштуулар, академиктер: Р.И.Ниг-

матулиндин, Ю.И.Шокидин, В.Е.Накоряковдун, А.К.Ребровдун, М.Ф.Жуковдун, С.С.Кутателадзенин, илим докторлору: Б.А.Урюковдун, А.С.Аншаковдун, О.П.Солоненконун, Л.С.Полактын, белгилүү казак окумуштуулары, академиктер: Ш.С.Смагуловдун, Н.Т.Данаевдин, Б.Т.Жумагуловдун таасир астында калыптанганын өзгөчө баса белгилеп коюу зарыл.

Жаш изилдөөчүгө Өзбек ССР Илимдер академиясынын кибернетика институтунун эсептөө борбору жана ушул эле институттун академик Ф.Б.Абуталиев жетектеген прикладдык маселелерди программалоо бөлүмү тарабынан чоң кеңеш берүүчүлүк жардамдар көрсөтүлгөн.

1976-жылы А.Жайнаковдун жетекчилиги астында Республикалык жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борбору түзүлгөн, ал кийинчерээк Информатика жана маалымат технологиялары институтуна айландырылып, республиканын билим берүү жана илим тармагын компьютерлештирүү иштеринин негизи болгон. Бул аталган институттун биринчи директору болуп ал 2003-жылга чейин алмаштыруусуз иштеп келди.

Информатика жана маалыматтык технологиялар институтунда Кыргыз Республикасынын билим берүү тармагына жаңы маалыматтык технологияларды киргизүү, компьютердик жана маалыматтык технологияда иштетүүгө адистешкен кадрларды даярдоо боюнча зор жумуштар аткарылган. А.Жайнаковдун жетекчилиги менен билим берүү тармагынын ар түрдүү баскычтагы мекемелеринин ортосунда башкаруу маалыматтарын оперативдүү алмашуу; тармактын маалымат ресурстарына керектөөчүлөрдүн кеңири алкакта тартылуусу; окуу-методикалык маалыматтарды жыйноо, сактоо жана жаңыртып туруу; заман талаптарына жооп берүүчү программалары менен окутуу ыкмаларынын түйүндүү таркатылышын камсыз кылуучу республикалык билим берүү тармагынын инфраструктурасы түзүлгөн.

Институт тарабынан ошондой эле жаңы маалыматтык технологияларды иштеп чыгуу, өлкөнүн билим берүү тармагы үчүн кызыкчылык жараткан проблемаларды маалыматтык жана методикалык жактан камсыздоо жаатында да координациялоочу иштер аткарылган. Республиканын жалпы билим берүүчү мектептери менен жогорку окуу жайларын компьютерлештирүү жана техникалык максатта кайра жабдуу этап-этабы менен жүргүзүлгөн. Институт жалпы билим берүүчү мектептердин компьютердик класстарын методикалык жана программалык методикалык камсыздоого орчундуу салым кошту.

Республиканын билим берүүсүн башкаруунун автоматташтырылган тармактык системасы (ОАСУ) жана жогорку окуу жайларын башкаруунун автоматташтырылган системасы (АСУ) түзүлгөн. Институтта билим берүү тармагын борборлоштурууга жана отчеттуулугун жеңилдетүүгө, анын жоопкерчилигин жана көзөмөл жасоосун жогорулатууга багытталган «Республиканын жогорку окуу жайларынын кадрлары», «Абитуриент», «Студенттер контингенти», «Иш жүргүзүү» деген аталыштардагы программалар иштелип чыккан.

Мындан тышкары, профессор А.Жайнаковдун жетекчилиги астында институтта «Прикладдык маселелерди чыгаруунун сандык ыкмалары» деген бөлүм түзүлгөн. Бул бөлүмдө кызматкерлер тарабынан алгоритмдөө, программалоо, сандык эсептөөлөрдү ЭЭМде чыгаруу боюнча чоң илимий изилдөө иштери жүргүзүлгөн. Кийинчерээк бөлүмдүн көптөгөн кызматкерлери кандидаттык жана докторлук диссертацияларын жактаган.

Институтта 1983-1986-жылдары республикада биринчи болуп мектептердин, атайын орто окуу жайларынын мугалимдеринин, жогорку окуу жайларынын окутуучуларынын жана Кыргызстандын билим берүү тармагынын башка адистеринин информатика жана окутууда компьютерлерди пайдалануу боюнча даярдыгын жогорулатуучу такай иштеген курстар

уюштурулган. Анын базасында, ЕС-1022, ЕС-1033, ЕС-1045, ЕС-1046 деген электрондук эсептөө машиналары менен туташтырылган дисплей класстарында студент үчүн информатика боюнча сабактар окутулган.

Республикалык жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборунун базасында түзүлгөн Билим берүү жана илим министрлигинин Информатика жана маалыматтык технологиялар институту өлкөнүн билим берүү тармагын компьютерлештирүү жана жаштарды информатикага, компьютердик технологияга тартууда биринчи жол баштоочунун кызматын аткарыды деген туура болот.

Аталган институт ушул багытта СССРде түзүлгөн жападан жалгыз институт катары СССРдин Жогорку жана атайын орто билим берүү министрлигинин коллегиясында талкуулоо жана тажрыйба алмашуунун сабагына айланганын өзгөчө белгилей кетүү керек. Министр В.Елютин жана коллегиянын мүчөлөрү институттун жана анын директорунун ишине жогору баа беришип, мындай институттарды же борборлорду жер-жерлерде да түзүүнү союздук республикалардын билим берүү министрликтерине сунуш кылышкан.

1984-жылы А.Жайнаков «Ачык мүнөздөгү өзгөчө так электр жааларындагы термогазодинамикалык процесстердин моделдери» деген темадагы докторлук диссертациясын СССР Илимдер академиясынын Новосибирскдеги Сибирь бөлүмүнүн жылуулук физикасы институтунда ийгиликтүү жактаган.

Докторлук диссертациясынын негизинде алынган жалпы жыйынтыктарга илимдеги жаңы келечектүү багыт-андай тажрыйбаны колдонуп, магниттик газодинамикалык теңдемелердин толук системасын өз ара толуктап туруучу аналитикалык, жарым аналитикалык жана сандык методдор аркылуу чыгаруунун негизинде ачык мүнөздөгү өзгөчө так электр талааларын теориялык жактан изилдөөгө башат ачкан.

1987-жылы А.Жайнаковго СССРдин жогорку аттестациясынын комиссиясы тарабынан «теориялык физика» адистиги боюнча профессор наамы ыйгарылган. 1989-жылы ал Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, ал эми 2000-жылы анык мүчөсү (академик) болуп шайланган.

2003-жылы А.Жайнаков Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана маданият министрлигинин жаңыдан уюштурулган Кыргыз билим берүү академиясынын биринчи президентинин кызматына дайындалган. Бул аталган кызматында аз гана убакыт иштеп калганына карабастан, анын жетекчилиги астында бир катар илимий-уюштуруучулук маселелер чечилип, Кыргыз билим берүү академиясынын ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары аныкталып, Уставы менен Жобосу иштелип чыгып, бекитилген. Ал документтерде билим берүү академиясы республиканын мектептерин билим берүүнүн жаңы үлгүдөгү окуу китептери менен камсыз кылуу боюнча бирдик иштерди координациялоочу жана жүзөөгө ашыруучу борбордун милдетин аткарууга тийиш экендиги баса көрсөтүлүп жазылган.

1993-жылдан 2002-жылга чейин ал Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн төрагасынын орун басары болуп шайланган, ал эми 2002-жылдын сентябрынан тартып ушул эле бөлүмдүн төрагасынын милдетин аткарган.

2003-жылдын февралында А.Жайнаков Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын жалпы чогулушу тарабынан академиянын вице-президенттигине анын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн бюросунун төрагасына шайланган.

Академик А.Жайнаков жетектеген физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнө 2003-

2008-жылдар аралыгында физика-математикалык, техникалык илими жана жер жөнүндө илимдин проблемалары боюнча илимий изилдөө иштерин жүргүзгөн 8 институт жана тажрыйба методикалык сейсмологиялык экспедиция баш ийип турган. Бөлүмдө 776 адам иштеп, алардын ичинде 325 илимий кызматкер, 9 академик, 13 мүчө корреспондент, илимдин 67 доктору жана 103 кандидаты бар эле. Жалпы жонунан бөлүм Улуттук илимдер академиясынын 14 академигин жана 16 мүчө корреспондентин кучагына камтыган.

Аталган бөлүмдүн окумуштууларынын күч аракети өлкөнүн алдында турган эң орчундуу милдеттерди чечүүгө жана илимий потенциалды Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнүн стратегиялык максаттарын жүзөгө ашыруу, анын экономикалык, социалдык жана маданий алдыга жылуусун камсыздоо үчүн натыйжалуу пайдаланууга багытталганын белгилей кетүүбүз керек.

Академик Аманбек Жайнаков 2003-жылдан ушул мезгилге чейин Улуттук илимдер академиясынын академиги Ж.Жээнбаев атындагы физика техникалык проблемалар жана материал таануу (мурда физика институту) институтундагы «электрдик жаанын плазмасынын прикладдык динамикасы» деген илимий изилдөөчүлүк иштердин долбоорунун жетекчиси болуп саналат.

2008-жылдын мартынан - физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институтунун башка илимий кызматкери, 2011-жылдын февралынан - ушул институттун теориялык физика лабораториясынын башчысы, ал эми 2010-жылдын 1-мартынан азыркы мезгилге чейин Улуттук илимдер академиясынын Президиумунун кеңешчиси.

А.Жайнаков «Жаңы компьютердик технологиянын негизинде магниттик газодинамикалык агымдарды математикалык моделдештирүү деп аталган илимий изилдөө иштерин ат-

карган илимий коллективге жетекчилик кылат. Ал иштер республиканын билим берүү жана илим министрлигинин тарабынан каржылануу менен И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин минералдык сырьё институтунда жүргүзүлүүдө.

Математикалык моделдештирүүнүн алкагында, аноддун ширетүү ваннасында эриген агымды калптандырууга жаа түрүндөгү электромагниттик күчтөрдүн жана жаа плазмасынын агымына илешкээктик мүнөздө сүрүлүшүүсүнөн чыккан күчтөрдүн тийгизген таасирин изилдеген иштер аткарылган.

Долбоордун негизинде «Иштелип жаткан буюмдун плазма агымдарынын өз ара кыймылынын моделдерин өнүктүрүү жана аны компьютердик моделдештирүү» деген бөлүм боюнча илимий жумуштар жүзөгө ашкан. Мындай изилдөөлөрдүн жыйынтыктары ар кандай технологиялык маанидеги плазматрондордун жаңы конструкцияларын иштеп чыгууда, ошондой эле электрдик жаа түзүлүштөрүнүн иш режимин жөнгө салууда пайдаланылат.

А.Жайнаковдун жетекчилиги астында электр жааларынын ырааттуу эмес тармактардагы стационардуу болбогон процесстердин эки өлчөмдүү математикалык модели өркүндөтүлгөн, компьютердик программа иштелип чыгып, сандык эсептөөлөр жүргүзүлгөн жана металлдарды плазмалык иштетүүдөгү жылуулук процесстерин изилдөө үчүн компьютердик технологияны пайдалануунун мүмкүндүгү аныкталган. Алынган натыйжалар металлдарды ширетүү, кесүү жана эритүүнүн режимдерин оптималдаштыруу максатында плазмалык технологияда колдонулат.

Академик А.Жайнаков - Кыргызстандагы жаңы илимий багыт - сандык моделдештирүүнүн жана эсептөө экспериментинин негизинде жылуулук физикасы тармагы жана жогорку температурадагы жылуулук жана масса алмашуу теориясын

изилдөө ишине негиз салуучулардын бири. Анын жетекчилиги астында биринчилерден болуп электр жаасынын өздүк магнит талаасын эске алуу менен чектик катмарга жакындаштырылган магниттик газодинамикалык тендемелердин системасынын негизинде плазматронду эсептөөнүн модели түзүлгөн; магниттик газодинамикалык тендемелердин толук системасын сандык чыгарууга негизделген, каналда жана эркин чеги бар созулган жана кыска электр жааларын талдоо үчүн теориялык моделдер иштелип чыккан.

Биринчи жолу окумуштуу тарабынан токтун чекиттүү булагы менен байланышкан жаанын аналитикалык модели түзүлүп, магниттик газодинамикалык тендемелердин толук системасын чыгаруунун татаал мүнөздөгү көп түрдүү ыкмаларын текшерүүнүн тест объектиси жана разрядда жүрүүчү физикалык процесстерди моделдештирүүгө мүмкүндүк берүүчү табылга катары сунуш кылынган.

Ошондой эле жупталган металл туташтыргычы бар электр жаасынын модели да биринчи жолу иштелип чыккан. Анын илимий жетекчилиги астында жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыгында, кыска электр талааларында магниттик газодинамикалык куюндардын пайда болушу менен плазманын катоддук жана аноддук агымдары коштолгон татаал агымдардын түрлөрү орун ала тургандыгы аныкталды. Электромагниттик жана илээшкектик күчтөрдүн астында жылуулук жана масса алмашууга белгилүү даражада таасир берүүчү торондалдык куюндардын пайда болору көрсөтүлдү.

А.Жайнаковдун илимий мектеби тарабынан ширетүү технологиясында кеңири колдонулган аноддук түйүндүк абалын эске алуу менен электр талааларынын мүнөздөмөлөрүн эсептөө үчүн теориялык моделдер иштелип чыккан. Тең салмактуу эмес электр жаалык плазманын агымынын мүнөздөмөлөрүн эсептөөнүн үч өлчөмдүү модели өнүктүрүлгөн. Сыр-

ткы туурасынан кеткен магнит талаасында күйүүчү электр жаасын сандык жактан изилдөөлөр аткарылган.

Изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары плазмалык технологияларда, жаңы плазматрондордун конструкцияларын түзүүдө жана иштетүүнүн ыңгайлуу режимдерин аныктоодо биздин өлкөдө гана эмес, Е.О.Патон атындагы электр менен ширетүү институту (Украина) жана Н.Э.Бауман атындагы жогорку техникалык университети (Москва) сыяктуу белгилүү илимий борборлордо да колдонулууда.

Мындай изилдөөлөр электр талааларында өтүүчү жылуулук физикалык процесстерди жана анын туруктуулугун дагы тереңирээк түшүнүүгө өбөлгө түзүп, Украина Илимдер академиясынын Е.О.Патон атындагы электр менен ширетүү институтунда ширетүү режимин оптималдаштыруу максатында колдонулуп жатат.

Электр талаасынын иштелип чыккан жарым аналитикалык эки өлчөмдүү модели Н.Э.Бауман атындагы жогорку техникалык университети жаа эпкиннин тийгизген таасирин эске алуу менен электроддордун жанындагы процесстердин теориясын иштеп чыгуу үчүн пайдаланылган.

Академик Аманбек Жайнаков жылуулук физикасынын маселелерин математикалык моделдештирүү жана сандык ыкмалар менен чечүү, электр түрүндөгү энергия жана масса алмашуу теориясын өнүктүрүү боюнча илимий багытка жетекчилик кылат. Алар тарабынан колдонулган компьютердик технологиялар бул изилдөөлөрдүн деңгээлин жогору көтөрүп, физикалык процесстердин көптөгөн закон ченемдүүлүктөрүн терең түшүнүүгө мүмкүндүк берүүдө.

Ойдон чыгарылган тармактардын ыкмасын колдонуунун негизинде татаал геометриядагы симметриялуу электр жааларын сандык анализдөөнүн методикасы андан ары өнүктүрүлгөн. Бул эсептөөнүн методикасы маселелердин алкагын кеңейтүүгө

өбөлгө түзүү менен бирге, жаа түзүлүштөрүнүн ишин оптималдаштыруу жана конструкцияларын долборлоо максатында пайдаланылышы мүмкүн. Окумуштуу металлды эритүүнүн жана эриген катмарда кесилген жерден алыстатуунун математикалык моделин иштеп чыккан, ал касиеттин сырткы параметрлери менен ички параметрлеринин ортосундагы байланышты орнотууга шарт тузот. Эсептөө эксперименттин жана изилдөөлөрдү жүзөгө ашыруу максатында плазмалык кесүү учурундагы жылуулук алмашуу процесстерин компьютердик моделдештирүүнүн системасы иштелип чыккан.

А.Жайнаков төмөнкү температурадагы плазманы теориялык жана прикладдык изилдөөлөр тармагындагы таанымал илимий окумуштуу болуп саналат. Академиктин илимий эмгектери анын аталган физикалык процесстердин закон ченемдүүлүктөрүн ачууга мүмкүндүк берүүчү аналитикалык, жарым аналитикалык жана сандык ыкмаларды өздөштүргөн таланттуу окумуштуу экендигин ырастап көрсөттү.

Академик А.Жайнаков жетектеген математикалык моделдештирүү жана сандык эксперименттик илимий мектеби өзүнүн фундаменталдуу жана прикладдык эмгектери менен жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдө кеңири белгилүү.

Азыркы мезгилде аноддук түйүндүн абалын, анын ичинде электр талааларын эпкиндин ширетүү ваннасындагы эриген металл менен болгон карым-катышын эске алуу менен электр талааларын мүнөздөмөлөрүн эсептөө үчүн теориялык моделдер иштелип чыккан. Изилдөөлөрдүн жыйынтыктары ширетүү технологияларында ийгиликтүү колдонууда.

Академик А.Жайнаков тарабынан магниттик газодинамикалык теңдемелердин толук стационардуу эмес системасына негизделген математикалык модель сунуш кылынып, аны орнотуунун ыкмасы каналдагы стационардуу электр жаасын эсептөөнү жүргүзүүгө мүмкүндүк бере тургандыгы

көрсөтүлдү. Моделдин ишенимдүүлүгүн тажрыйбадан келип чыккан эсептөө жыйынтыктары да ырасталды.

Өзүнүн илимий жана илимий уюштуруучулук ишмердүүлүгүндө академик А.Жайнаков Россия, Украина, Казахстан, Өзбекстандын окумуштуулары менен тыгыз карым-катнаш түзгөн. Ал Кыргызстандын илимий чөйрөсүнүн кызыкчылыктарын Индия, Франция, Югославия, Италия, Германия, Сербия, Черногория, Түштүк Корея сыяктуу өлкөлөрдө өткөн көптөгөн кадыр-барктуу эл аралык форумдарда татыктуу көрсөтүп келет.

«Илим техника жана билим берүүдөгү маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү» деген аталышта мезгил мезгили менен өтүүчү Эл аралык конференциянын программалык комитетинин мүчөсү.

Аманбек Жайнаков 300дон ашык илимий эмгектин, анын ичинде 10 монография, 9 окуу китеби жана кошумча окуу куралынын автору. Көптөгөн эмгектери Германия, Италия, Япония, Югославия, Англия, Түштүк Корея, Россия, Казахстан сыяктуу чет өлкөлөрдө жарык көргөн. Анын илимий жетекчилиги астында илимдин 5 доктору жана 15 кандидаты даярдалган.

Илимий уюштуруучулук ишмердүүлүгүнүн педагогикалык ишмердүүлүк менен активдүү айкалыштырып, өлкөнүн жогорку окуу жайларынын студенттерине сабак берүүсүн улантып келатат.

1996-жылдан бери И.Раззаков атындагы Кыргыз Мамлекеттик техникалык университетинин астындагы академик Ү.Асаналиев атындагы Кыргыз тоо-кен институтунун маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү кафедрасын жетектейт.

Бул кафедра институттун баардык факультеттерин тейлейт, кафедранын мүчөлөрү лекцияларды окуп, информатика жана эсептөө техникасы боюнча лабораториялык жана практикалык

сабактарды өткөрүшөт: «Маалыматты иштетүүнүн жана башкаруунун автоматташтырылган системасы», «Маалыматтык системалар жана технологиялар», «Эсептөө техникасын программалык негиздөө» адистиктерине кадрларды даярдашат жана алар учурда республиканын баардык тарабына эмгектенип жатышат.

Кафедрада аспиранттар жана илимий даража алуу үчүн даярданган изилденүүчүлөр үчүн «Информатика» деген курс атайын программа боюнча окутулат.

Таланттуу педагог жана окумуштуу катары, бул жылдардын баардыгында академик А.Жайнаков чоң илимий уюштуруучулук иштерди жүргүзүү менен жогорку даярдыктагы кадрларды тарбиялоого активдүү салымын кошуп келатат. Ал Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиянын физика-математика илимдери боюнча Эксперттик кеңештин төрагасы, Кыргызстандын физика коомунун президенти, Кыргыз Улуттук энциклопедиясынын редколлегия мүчөсү, Кыргыз энциклопедиясынын физика жана астрономия боюнча редакциялык кеңештин төрагасы жана илимий кеңешчиси, «Известия НАН КР» журналынын редакциясынын басма кеңешинин мүчөсү, Кыргыз Республикасынын интеллектуалдык менчик боюнча Мамлекеттик агенттигинин «Наука и новые технологии» журналынын редколлегия мүчөсү, Россия Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүнүн Эсептөө технологиялары институтунун «Вычислительные технологии» жана Аль-Фараби атындагы Казак Улуттук университетинин «Вестник» журналдарынын редколлегияларынын мүчөсү.

Академик А.Жайнаков илимий жана илимий уюштуруучулук ишмердүүлүгүн коомдук ишмердүүлүк менен ийгиликтүү айкалыштырып келет. Ал Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим кызматкерлеринин профсоюзунун Борбордук комитетинин Президиумунун мүчөсү болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен илим

жана техника тармагы боюнча мамлекеттик сыйлык берүү комитетинин мүчөсү болуп бекитилген, ошондой эле республиканын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Коомдук байкоочулар кеңешинин мүчөсү.

Эл аралык кызматташтык жана илимий байланыштарды өнүктүрүүгө кошкон зор салымы, илимдин жана билим берүүнүн интеграциялык проблемаларын чечүү боюнча активдүү иш жүргүзгөндүгү үчүн: түрк тилдүү өлкөлөрдүн дүйнөлүк математиктер башкармалыгынын мүчөсү, Казакстан Республикасынын Улуттук Инженердик академиясынын Ардактуу академиги, Эл аралык информатизация академиясынын академиги, бүткүл дүйнөлүк инновация фондунун мүчөсү болуп шайланган.

1992-жылы А.Жайнаков илимий чыгармачыл коллективдин курамында технологиялык процесстердеги агымдуу плазматронду иштеп чыгуу, изилдөө жана колдонуу табылгасы үчүн Кыргыз Республикасынын илим жана техника тармагы боюнча Мамлекеттик сыйлыгына татыктуу болгон.

Ата-мекендик илимди өнүктүрүү жана жогорку даярдыгы бар кадрларды тарбиялоодогу салымы үчүн А.Жайнаковго «Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер» деген ардактуу наам ыйгарылган, Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы, ССРдин жогорку билим берүү тармагынын отличниги», «Кыргыз ССРнин элге билим берүүсүнүн отличниги» төш белгилери, «Алтын фортуна» Эл аралык рейтинг Академиясынын II даражадагы «Ар-намыс Данк Эмгек» Георгий медалы, «Манас-1000» юбилейлик медалы менен сыйланган, «Айкөл Манас - Жылдын адамы» конкурсунда «Кыргызстандын 2004-жылдагы мыкты илим ишмери» номинациясына ээ болгон.

Кыргыз Республикасынын илими жана билим берүүсүн өнүктүрүүгө кошкон зор салымы үчүн Аманбек Жайнаков 2006-жылы III даражадагы Манас ордени менен сыйланган.

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин ардактуу профессору, Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университетинин, академик У.Асаналиев атындагы Кыргыз тоо-кен жана тоо технологиялары институтунун, Талас университетинин ардактуу профессору болуп шайланган.

Өзүнүн жетимиш жылдык юбилейин академик Аманбек Жайнаков өлкөнүн өнүгүшүнө чоң салымын кошкон көрүнүктүү окумуштуу, илимдин жана билим берүүнүн уюштуруучусу катары тосуп алып жатат. Аны терең кайталангыс акыл, изилдөөчүлүк менен уюштуруучулук таланты, талыкпаган чыгармачылык жөндөмдүүлүк, күч-кубат, активдүү турмуштук позиция, эмгекчилдик, чынчылдык, ачык-айрымдык, принциптүүлүк, жоопкерчиликти эң жогору сезүү сапаттары айырмалап турат. Мына ушундай эң сонун сапаттардын аркасында ал чыныгы урмат-сый, кадыр-барк жана атак-даңкка жетишти.

К.М.ЖУМАЛИЕВ,

Кыргыз Республикасынын

Улуттук илимдер академиясынын академиги,

*Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын
физика-техникалык проблемалар жана материал таануу*

институтунун директору.

А.А.КУТАНОВ,

Кыргыз Республикасынын

Улуттук илимдер академиясынын академиги,

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын
физика-техникалык проблемалар жана материал таануу

баичысы.

66168

КРАТКИЙ ОЧЕРК О НАУЧНОЙ, ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АКАДЕМИКА НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ АМАНБЕКА ЖАЙНАКОВИЧА ЖАЙНАКОВА

Жайнаков Аманбек – доктор физико-математических наук, профессор, академик, советник Президиума Национальной академии наук Кыргызской Республики, Заслуженный деятель науки Кыргызской Республики, Лауреат Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники, заведующий кафедрой Информационных технологий и математического моделирования Кыргызского Технического Университета имени И.Раззакова, видный организатор науки и высшего образования КР, крупный ученый в области математической и теоретической физики, механики, математического моделирования и компьютерных технологий.

На протяжении 50 лет он занимается научно-исследовательской, педагогической деятельностью в вузах страны. Все эти годы неустанно направлял свои усилия на продвижение реформы образования и добился значительных результатов в этом деле, проявил себя как крупный организатор науки и образования, творчески работающий руководитель.

Крупный ученый суверенного Кыргызстана Жайнаков Аманбек родился 7 октября 1941 года в селе Кырк-Казык Таласского района Киргизской ССР.

Он вырос в многодетной семье, где сформировался его характер и были заложены основные жизненные принципы. Его

отец - Жайнак Байтереков участник Великой Отечественной войны; мама - Рысбубу Байтерекова долгие годы работала в колхозе звеньевой по выращиванию табака.

После успешного окончания средней школы в 1958 году поступил на физико-математический факультет Киргизского Государственного Университета.. Учебу в вузе он закончил блестяще, получив диплом с отличием в 1963 году.

Аманбек Жайнаков еще будучи студентом начал серьезно заниматься научными исследованиями. С тех пор свою творческую и профессиональную деятельность он связал с физикой.

С 1958 по 1976 годы на протяжении 18 лет его трудовая деятельность неразрывно была связана с флагманом высшего образования Республики – Киргизским Государственным университетом, в котором он учился, работал преподавателем, аспирантом., старшим преподавателем, доцентом, заместителем декана факультета, заведующим кафедрой Теоретической физики.

В 1969 году окончил аспирантуру и в 1970 году успешно защитил кандидатскую диссертацию «Стационарное течение проводящего газа в плазматроне» в стенах Академии наук Киргизской ССР. Научным руководителем был Энгельшт В.С. – кандидат физико-математических наук, заведующий лабораторией физики газового разряда академии наук.

Необходимо особо подчеркнуть, что научное мировоззрение Жайнакова Аманбека во многом сформировалось под влиянием академика Жеенбаева Ж.Ж., почетного академика Энгельшта В.С., выдающихся российских ученых академиков Нигматулина Р.И., Шокина Ю.И., Накорякова В.Е., Реброва А.К., Жукова М.Ф., Кутателадзе С.С., докторов наук Урюкова Б.А., Анышакова А.С., Солоненко О.П., Полак Л.С., известных казахстанских ученых академиков Смагулова Ж.С., Данаева Н.Т., Жумагулова Б.Т.

Большая консультативная помощь была оказана молодому исследователю в институте Кибернетики с вычислительным центром Академии наук Узбекской ССР и его отделом программирования прикладных задач, руководителем которого был академик Абуталнев Ф.Б.

В 1976 году под руководством А. Жайнакова был создан Республиканский Межвузовский вычислительный центр, впоследствии – Институт информатики и информационных технологий, который стал основой компьютеризации системы образования и науки республики. Он был первым бессменным директором института до 2003 года.

В Институте информатики и информационных технологий была проведена огромная работа по внедрению новых информационных технологий в систему образования Кыргызской Республики и подготовку кадров в области компьютерных и информационных технологий. Под руководством А.Жайнакова была создана инфраструктура системы образования Кыргызской Республики, обеспечивающая оперативным обменом, управленческой информацией между различными уровнями объектов системы образования; полномасштабный доступ потребителей к информационным ресурсам системы; создание, хранение, обновление учебно-методической информации; сетевое распространение современных учебных программ и методик обучения.

Институтом также была проведена координационная работа в области создания новых информационных технологий, информационного и методического обеспечения по проблемам, представляющим интерес для системы образования страны. Прделана поэтапная компьютеризация и техническое переоснащение общеобразовательных школ и высших учебных заведений республики. Институт внес огромный вклад в методическое и программно-методическое обеспечение компьютерных классов общеобразовательных школ страны.

Создана отраслевая автоматизированная система управления образованием (ОАСУ) и автоматизированная система управления (АСУ) ВУЗаами республики.

В стенах Института была разработана подсистема «Кадры высших учебных заведений республики», «Абитуриент», «Контингент студентов», «Делопроизводство» и другие программы, призванные централизовать и облегчить отчетность системы образования и повысить ее ответственность и контроль.

Кроме этого, под руководством профессора А.Жайнакова в институте был создан отдел «Численные методы решения прикладных задач». В этом отделе сотрудниками проводилась большая научно-исследовательская работа по алгоритмизации, программированию и реализации численных расчетов на ЭВМ. Впоследствии многие сотрудники отдела защитили кандидатские и докторские диссертации.

В Институте, впервые в республике в 1983-1986 гг. были организованы постоянно действующие курсы повышения квалификации учителей школ, ссузов, преподавателей высших учебных заведений и других специалистов системы образования Кыргызстана по информатике и использованию компьютеров в обучении.

Впервые на базе института, его дисплейных классов, соединенных с ЭВМ ЕС – 1022, ЕС – 1033, ЕС – 1045, ЕС -1046 проводились занятия для студентов республики по информатике.

Можно сказать, что Институт информатики и информационных технологий Министерства образования и науки, созданный на базе Республиканского Межвузовского вычислительного центра, был первопроходцем в деле компьютеризации системы образования страны и приобщения молодежи к информатике, компьютерным технологиям.

Надо особо подчеркнуть, что данный институт был единственным в СССР и он стал предметом обсуждения и обмена

опытом на коллегии Министерства высшего образования СССР. На коллегии отчет держал директор института профессор А.Жайнаков. Министр СССР Елютин В. и члены коллегии дали положительную оценку работе института и его директора, и рекомендовала союзным Министерством образования создать аналогичные институты или центры на местах.

В 1984 году А.Жайнаков защитил докторскую диссертацию на тему «Модели термогазодинамических процессов в открытых сильноточных электрических дугах» в г. Новосибирске в Институте теплофизики Сибирского отделения академии наук СССР.

Совокупность полученных результатов докторской диссертации дали начало новому перспективному направлению в науке – теоретическому исследованию открытой сильноточной электрической дуги на основе решения полной системы магнитогазодинамических уравнений взаимодополняющими аналитическими, полуаналитическими и численными методами с привлечением данных эксперимента.

В 1987 году А.Жайнакову было присвоено ученое звание профессора по специальности «Теоретическая физика» ВАКом СССР. В 1989 году он был избран членом-корреспондентом, а в 2000 году – действительным членом (академиком) Национальной академии наук Кыргызской Республики.

В январе 2003 года А.Жайнаков был назначен первым Президентом организованной Кыргызской академии образования Министерства образования, науки и культуры Кыргызской Республики.

Несмотря на то, что в этой должности он работал непродолжительное время, под его руководством был выполнен целый ряд научно-организационных задач, определены основные направления деятельности Кыргызской академии образования, разработан и утвержден Устав и Положение КАО,

где особо было подчеркнуто, что Академия образования должна стать центром, координирующим и осуществляющим всю работу по обеспечению школ республики учебниками нового поколения, отвечающими требованиям государственных стандартов образования.

С 1993 до 2002 гг. он избирался заместителем председателя Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики, а с сентября 2002 года исполнял обязанности председателя этого же Отделения.

В феврале 2003 года А.Жайнаков был избран общим собранием Национальной академии наук Кыргызской Республики вице-президентом НАН КР, председателем Бюро Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук.

В отделении физико-технических, математических и горно-геологических наук, возглавляемого академиком Жайнаковым А. в 2003-2008 гг. функционировали 8 институтов и опытно-методическая сейсмологическая экспедиция, которые вели научные исследования по проблемам наук о земле, физико-математическим и техническим наукам.

В отделении работали 776 человек, в том числе 325 научных сотрудников, 9 академиков, 13 член-корреспондентов НАН КР, 67 докторов и 103 кандидата наук. Всего в отделении состояло 14 академиков и 16 член-корреспондентов НАН КР.

Надо отметить, что усилия ученых отделения были направлены на решение приоритетных для страны задач и эффективного использования научного потенциала для реализации целей стратегии развития Кыргызской Республики, его экономического, социального, культурного движения вперед.

Академик Жайнаков Аманбек является руководителем проекта научно-исследовательских работ «Прикладная динамика

электродуговой плазмы» Института физико-технических проблем и материаловедения им. академика Ж.Жеенбаева НАН КР (ранее Институт физики) с 2003 года по настоящее время.

С марта 2008 года – главный научный сотрудник, с февраля 2011 года – заведующий лабораторией теоретической физики Института физико-технических проблем и материаловедения, а с 1 марта 2010 года по настоящее время – Советник Президиума Национальной Академии наук Кыргызской Республики.

А.Жайнаков возглавляет научный коллектив, выполняющий научно-исследовательские работы по теме «Математическое моделирование магнитогазодинамических течений на основе новых компьютерных технологий», финансируемые по гранту Министерства образования и науки Кыргызской Республики, которые проводятся в Институте минерального сырья Кыргызского Технического Университета им. И.Раззакова.

Надо отметить, что в рамках математического моделирования выполнены исследования роли электромагнитных сил дуги и сил вязкого трения с потоком дуговой плазмы в формировании течения расплава в сварочной ванне анода.

В рамках проекта выполнена научная работа по разделу «Развитие моделей и компьютерное моделирование взаимодействия потоков плазмы обрабатываемым изделием». Результаты исследований будут использованы при разработке новых конструкций плазматронов различного технологического значения, а также оптимизации режимов работы электродуговых устройств.

Под руководством А.Жайнакова развита двухмерная математическая модель нестационарных процессов электрических дуг в нерегулярных областях, разработана компьютерная программа и проведены численные расчеты, определено при-

менение компьютерных технологий для исследования тепловых процессов при плазменной обработке металлов.

Результаты будут использованы в плазменных технологиях с целью оптимизации режимов работы при сварке, резке и плавлении металлов.

Академик А.Жайнаков является одним из основоположников нового научного направления в Кыргызстане – исследований в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов на основе численного моделирования и вычислительного эксперимента. Под его руководством впервые была построена модель расчета плазматрона на основе системы магнитогидродинамических уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги; разработаны теоретические модели для анализа протяженных и коротких электрических дуг в канале и со свободной границей, основанные на численном решении полной системы магнитогазодинамических уравнений.

Впервые им была построена аналитическая модель дуги с точечным источником тока, рекомендуемая как тест-объект проверки сложных конечно-разностных методов решения полной системы магнитогазодинамических уравнений и дающая возможность моделировать физические процессы, протекающие в разряде.

Впервые академиком А.Жайнаковым была разработана полуаналитическая двумерная модель расчета тепловых, электрических и динамических характеристик токового канала коротких электрических дуг, основанная на использовании криволинейной ортогональной системы координат, связанные с эквипотенциалами и линиями электрического тока.

Впервые им разработана модель электрической дуги с шунтирующей металлической перемычкой.

В результате проводимых под его руководством исследований установлено, что в коротких электрических дугах могут реализоваться сложные виды течения с образованием МГД – вихрей, катодных и анодных струй плазмы. Показано, что под действием электромагнитных и вязких сил образуются тороидальные вихри, оказывающие заметное влияние на тепло- и массообмен. В результате тестирования было выявлено, что метод конечных разностей позволяет достаточно точно определять характеристики движущейся плазмы.

Научной школой А.Жайнакова были разработаны теоретические модели для расчета характеристик электрических дуг с учетом состояния анодного узла, которые успешно используются в сварочных технологиях. Развита трехмерная модель расчета характеристик неравновесных электродуговых потоков плазмы. Выполнены численные исследования электрической дуги, горящей во внешнем поперечном магнитном поле.

Результаты исследований используются в плазменных технологиях, при создании новых конструкций плазматронов и определении их оптимальных режимов работы не только в нашей стране, но и в таких известных научных центрах, как Институт электросварки им. Е.О.Патона (Украина) и МВТУ им. Н.Э.Баумана (Москва).

Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию протекающих в электрической дуге теплофизических процессов и ее устойчивости и используются в Институте электросварки им. Е.О.Патона АН УССР для оптимизации режимов сварки.

Разработанная полуаналитическая двумерная модель электрической дуги использована в МВТУ им. Н.Э.Баумана для разработки теории приэлектродных процессов с учетом влияния на них столба дуги.

Академик Аманбек Жайнаков возглавляет научное направление по математическому моделированию и численным методам решения задач теплофизики, развитию теории энерго- и массообмена электродугового разряда. Использование им новых компьютерных технологий позволяет поднять уровень этих исследований и глубже понять многие закономерности физических процессов.

На основе метода фиктивных областей им развита методика численного анализа стационарных симметричных электрических дуг сложной геометрии. Методика расчета позволяет расширить круг задач и может быть использована в целях оптимизации работы и проектировании конструкций дуговых устройств. Им была разработана математическая модель расплавления металла и удаления расплавленного слоя из полости реза, которая позволяет установить связь между задаваемыми внешними параметрами резки и внутренними параметрами образования реза. Была разработана система компьютерного моделирования процессов теплообмена при плазменной резке металлов, для реализации вычислительного эксперимента и выполнения исследований.

Жайнаков А. является признанным авторитетом в области теоретических и прикладных исследований низкотемпературной плазмы. Научные работы академика показали, что он является талантливым ученым, владеющим сложными аналитическими, полуаналитическими и численными методами, позволяющими выявлять физические закономерности рассматриваемых процессов.

Возглавляемая академиком Жайнаковым А. научная школа математического моделирования и численного эксперимента широко известна своими фундаментальными и прикладными трудами в ближнем и дальнем зарубежье.

К настоящему времени разработаны теоретические модели для расчета характеристик электрических дуг с учетом со-

стояния анодного узла, в том числе с учетом взаимодействия столба электрической дуги с расплавленным металлом сварочной ванны. Результаты исследований с успехом применяются в сварочных технологиях.

Академиком А.Жайнаковым была предложена математическая модель, основанная на полной нестационарной системе МГД – уравнений, и показано, что применений метода установления позволяет провести расчеты стационарной электрической дуги в канале. Достоверность модели подтверждена согласием результатов расчета с экспериментами.

В своей научной и научно-организационной деятельности академик Жайнаков А. поддерживает тесные связи с учеными России, Украины, Казахстана, Узбекистана. Он достойно представляет интересы научной мысли Кыргызстана на многих авторитетнейших международных форумах – в Индии, Франции, Югославии, Италии, Германии, Сербии, Черногории, Южной Корее.

Он является Членом периодической Международной конференции «Информационные технологии и математическое моделирование в науке, технике и образовании».

Аманбек Жайнаков является автором более 300 научных работ, в том числе 10 монографий, 9 учебников и учебных пособий. Многие из его работ опубликованы за границей – в Германии, Италии, Японии, Югославии, Англии, Южной Корее, России, Казахстане и др.. Им подготовлены 5 докторов и 15 кандидатов наук.

Академик Жайнаков А. активно сочетает научно-организационную деятельность с педагогической, занимаясь преподавательской работой в вузах страны.

С 1996 года заведует кафедрой Информационных технологий и математического моделирования Кыргызского Горно-металлургического института им. академика У.Асаналиева

Кыргызского Государственного технического университета им. И.Раззакова.

Кафедра обслуживает все факультеты института, члены кафедры читают лекции, проводят лабораторные и практические занятия по информатике и вычислительной технике. Осуществляет подготовку кадров по специальностям: «Автоматизированные системы обработки информации и управления»; «Информационные системы и технологии»; «Программное обеспечение вычислительной техники». После окончания вуза молодые специалисты направляются для работы во все уголки республики.

На кафедре по специальной программе преподается курс «Информатика» для аспирантов и соискателей.

Как талантливый педагог и ученый, все эти годы академик А.Жайнаков ведет большую научно-организационную работу, активно занимается подготовкой кадров высшей квалификации. Он является председателем Экспертного совета по физико-математическим наукам Национальной аттестационной комиссии КР; Президент физического общества Кыргызстана; член редколлегии Кыргызской Национальной энциклопедии; председатель и научный консультант Редакционного совета Кыргызской энциклопедии по физике и астрономии; член редакционно-издательского совета журнала «Известия НАН КР»; журнала «Наука и новые технологии» Государственного агентства по интеллектуальной собственности КР, член редакционных коллегий журналов «Вычислительные технологии» Института вычислительных технологий Сибирского отделения РАН, «Вестника» Казахского Национального университета им.Аль-Фараби.

Академик Жайнаков А. успешно сочетает научную и научно-организационную деятельность с общественной. Он является членом Президиума Центрального комитета профсоюза работников образования и науки КР. Указом Президента

Кыргызской Республики он утвержден членом Комитета по Государственным премиям Кыргызской Республики в области науки и техники, а также является членом Общественного наблюдательного совета при Министерстве образования и науки республики.

За огромный вклад в международное сотрудничество и развитие научных связей, за активную работу по решению интеграционных проблем науки и образования он был избран: членом правления Всемирного математического общества тюркоязычных стран мира, Почетным академиком национальной инженерной академии Республики Казахстан, академиком Международной академии информатизации, членом Всемирного инновационного Фонда.

В 1992 году Жайнаков А. в составе творческого коллектива стал лауреатом Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники - за разработку, исследование и применение двухструйного плазматрона в технологических процессах.

За заслуги в развитии отечественной науки и подготовке высококвалифицированных кадров Жайнакову А. присвоено почетное звание «Заслуженный деятель науки Кыргызской Республики», награжден Почетной Грамотой Кыргызской Республики, знаками «Отличник в области высшего образования СССР» и «Отличник народного образования Киргизской ССР», удостоен георгиевской медалью «Честь, слава, труд» II степени Международной академии рейтинга «Золотая фортуна», юбилейной медалью «Манас - 1000», победитель фестиваля-конкурса «Айкол Манас – Человек Года» в номинации «Деятель науки 2004 года в Кыргызстане».

За выдающийся вклад в развитие науки и образования Кыргызской Республики академик Жайнаков Аманбек был награжден орденом «Манас» III степени в 2006 году.

Он избран Почетным профессором Кыргызского Национального университета им.Ж.Баласагына, Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н.Ельцина, Почетный профессор Кыргызского горно-металлургического института им. академика У.Асаналиева, Таласского государственного университета.

К своему семидесятилетнему юбилею академик Жайнаков Аманбек пришел как выдающийся ученый, организатор науки и образования, внесший большой вклад в развитие страны. Его отличают незаурядный ум, талант ученого, организатора, выдающиеся творческие способности, энергия, активная жизненная позиция, трудолюбие, честность, открытость, принципиальность, огромное чувство ответственности – эти прекрасные качества снискали ему уважение, признание и авторитет.

К.М. ЖУМАЛИЕВ

академик НАН КР,

директор Института физико-технических
проблем и материаловедения НАН КР

А.А.КУТАНОВ

академик НАН КР,

заведующий лабораторией
лазерных технологий ИФТПиМ НАН КР

ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аманбек Жайнакович Жайнаков родился 7 октября 1941 года в селе Кырк-Казык Таласского района Киргизской ССР.

1958 г. Окончил Кырк-Казыкскую среднюю школу, село Кырк-Казык Таласского района Таласской области.

1958-1963 гг. Студент физико-математического факультета Кыргызского государственного университета. Окончил с дипломом отличия.

1963-1966 гг. преподаватель кафедры теоретической физики физико-математического факультета Кыргызского государственного университета.

1966-1969 гг. аспирант Кыргызского государственного университета.

1969-1976 гг. старший преподаватель, доцент, зам. декана, заведующей кафедры теоретической физики Кыргызского государственного университета.

1970 г. Защита кандидатской диссертации в Институте автоматизации АН Киргизской ССР.

1974 г. Утвержден в ученом звании доцента по специальности «Теоретическая физика».

1976-2002 гг. Директор Института информатики и информационных технологий Министерства образования, науки и культуры КР.

1984 г. Защита докторской диссертации в Институте теплофизики СО АН СССР, г. Новосибирск.

1987 г. Утвержден в ученом звании профессора по специальности «Теоретической физики», ВАКом СССР.

1989 г. Избран член-корреспондентом Академии наук Киргизской ССР.

1991 г. Избран первым заместителем председателя «Физического общества Кыргызстана».

1992 г. Избран академиком Международной Академии Информатизации.

1993-2002 гг. Заместитель председателя Бюро Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики.

1996 г. заведующей кафедры информационных технологий и математического моделирования Института горного дела и горных технологий при КТУ им. И.Раззакова (по настоящее время).

1998 г. Избран Почетным академиком Национальной инженерной академии Республики Казахстан.

2000 г. Избран академиком Национальной академии наук Кыргызской Республики.

2001 г. председатель Экспертного Совета по физико-математическим наукам Национальной аттестационной комиссии КР (по настоящее время).

2002 г. Председатель и научный консультант научно-редакционного Совета Кыргызской Энциклопедии по физике и астрономии (по настоящее время).

2003 г. член редакционно-издательского совета журнала «Известия НАНКР».

2004 г. член редакционной коллегии журнала «Наука и новые технологии» Государственного агентства по науке и интеллектуальной собственности при Правительстве КР.

2004 г. член редакционной коллегии журнала «Вычислительные технологии» Института вычислительных технологий Сибирского Отделения Российской академии наук (по настоящее время).

2005 г. Избран членом Президиума Центрального комитета профсоюза работников образования и науки Кыргызской Республики (по настоящее время).

2002-2003 гг. январь. Президент Кыргызской академии образования Министерства образования и культуры КР.

2002-2003 гг. февраль. И.о. председателя Бюро Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики.

2003 г. Избран Почетным профессором Кыргызского горно-металлургического института им. У. Асаналиева.

2005 г. Избран членом Всемирного Инновационного фонда.

2003-2008 гг. Избран вице-президентом, Председателем Бюро Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики.

2006 г. Указом президента КР назначен членом Комитета по Государственным премиям Кыргызской Республики в области науки и техники.

2006 г. Указом Президента КР назначен членом комиссии по Государственным наградам Кыргызской Республики.

2006 г. Член редколлегии Кыргызской национальной энциклопедии.

2008 г. Главный научный сотрудник Института физико-технических проблем и материаловедения им. Ж. Жээнбаева Национальной Академии наук КР.

2009 г. Избран Председателем «Физического общества Кыргызстана».

2009 г. Избран членом Правления Всемирного математического общества тюркоязычных стран мира.

2010 г. Советник Президиума Национальной Академии наук Кыргызской Республики (по настоящее время).

2010 г. Указом Президента КР назначен членом Наблюдательного совета при Министерстве образования и науки КР.

2010 г. Указом Президента КР назначен членом Комитета по Государственным премиям Кыргызской Республики в области науки и техники.

2011 г. Заведующий лабораторией теоретической физики Института физико-технических проблем и материаловедения им. Ж. Жээнбаева НАН КР.

2011 г. Утвержден членом экспертной комиссии для научной оценки работ, выдвинутых на соискание академической премии им. И.К. Ахунбаева.

2011 г. Избран Почетным профессором Кыргызского национального университета им. Ж.Баласагына.

2011 г. Избран Почетным гражданином Таласской области.

2011 г. Избран Почетным профессором Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н.Ельцина.

2011 г. Избран Почетным профессором Таласского Государственного университета.

2011 г. Избран вице-президентом Всемирного математического общества тюркоязычных стран мира.

НАГРАДЫ И ПРЕМИИ

1977 г. Награжден нагрудным значком «Отличник народного образования» Министерства народного образования Киргизской ССР.

1980 г. Награжден нагрудным значком «Отличник высшей школы СССР» Министерства высшего и среднего специального образования СССР.

1991 г. Присвоена звание «Ардактуу колхозчу» агроколхоза им. В.И.Ленина Таласской области.

1996 г. Указом Президиума Верховного Совета СССР награжден медалью «За трудовую доблесть»

1992 г. Присуждена Государственная премия Кыргызской Республики в области науки и техники.

1995 г. Указом Президента КР награжден Почетной Грамотой Кыргызской Республики.

1997 г. Присвоена звание «Почетный гражданин села Жон-Арык Таласского района.

1998 г. Награжден нагрудным значком «Чынгыз Айтматов жана дуйнолук руханий маданият».

2000г. Указом Президента КР присвоено почетное звание «Заслуженный деятель науки Кыргызской Республики».

2000 г. Имя А.Жайнакова вошло в Международный биографический справочник «Выдающиеся личности XX века», изданный Кембриджским биографическим центром (Великобритания).

2000г. Награжден нагрудным знаком «60 лет Ыссык-Кульскому государственному университету».

2003 г. Награжден Георгиевской медалью «Честь.Слава.Труд. 11 степени Международной Академии Рейтинга «Золотая Фортуна».

2004 г. Признан победителем в номинации «Деятель науки 2004 года в Кыргызстане» по результатам конкурса «Айкол Манас – Человек года».

2004 г. Награжден юбилейной медалью «Кыргыз илимдер Академиясына 50 жыл».

2004 г. Награжден нагрудным знаком «60 лет Таласской области». Областным Советом депутатов Таласской области.

2005 г. Награжден памятной медалью «Манас-1000».

2006 г. Указом Президента КР награжден орденом «Манас» III степени.

2006 г. Награжден нагрудным знаком «15 лет Казахской Инженерной Академии Республики Казахстан».

2006 г. Награжден нагрудным знаком «60 лет Казахской Национальной Академии Республики Казахстан».

2007 г. Награжден нагрудным значком «Отличник профсоюзного движения образования и науки» Совета Федерации профсоюзов Кыргызской Республики.

2008 г. Награжден медалью «За заслугу перед ОСТО Кыргызской Республики» Центральным Советом оборонной спортивно-технической организации Кыргызской Республики.

2010 г. Награжден Почетным знаком «75 лет Казахскому национальному университету им. Аль-Фараби».

СПИСОК НАУЧНЫХ, НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ И ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТРУДОВ АКАДЕМИКА ЖАЙНАКОВА А.Ж.

Монографии

1. Математическое моделирование электрической дуги. Издательство «Илим» Фрунзе, 1983г. 363 стр. (соавт. Энгельшт В.С.)
2. Модели термогазодинамических процессов в открытых сильноточных электрических дугах. Новосибирск, 1984 г. 34 стр.
3. Теория термической электродуговой плазмы. Издательство «Наука» Сибирское отделение. Новосибирск, 1987. 287 стр. (соавт. Жуков М.Ф., Энгельшт В.С.)
4. Теория столба электрической дуги. Издательство «Наука» Сибирское отделение. Новосибирск, 1990г. 345 стр. (соавт. Жуков М.Ф., Энгельшт В.С. и др.)
5. Электрическая дуга генератора низкотемпературной плазмы. Издательство «Илим» Бишкек, 1991г. 371 стр. (соавт. Лелевкин В.М., Мечев В.С., Урусов Р.М., Семенов В.С.)
6. Thermal plasma and new materials technology. CAMBRIDGE INTERSCIENCE PUBLISHING 380 стр. (Zhukov M.F. Novikow O. Engelsht V.)
7. Потока плазмы генерируемые сварочной дугой. Монография, «Илим», Бишкек 2000г. 200 стр. (соавт. Усенканов Дж.)
8. Численный анализ неосесимметричных электрических дуг. Издательство «Илим», Бишкек. 2001г. 200 стр. (совм. Урусов Р. М, Урусова Т.Э.)

9. Численный анализ электрических дуг в нерегулярных областях. Бишкек, 2007, 195с. (соавт..Урусов Р.М., Урусова Т. Э.)
10. Электрическая дуга в закрученном потоке газа в канале плазматрона. Издательство «Илим». Фрунзе, 1989. 37 стр. . соавт. Бийбосунова Г.И, Лелевкин В.М., Невелев Д.В.)

Учебники и учебные пособия

11. Расчет плазматронов на ЭВМ «Минск-22». Алгоритмы и программы Института кибернетики с ВЦ АН Узбекской ССР, Ташкент, 1970г. 67 стр. (соавт. Абуталиев Ф.Б., Виленчик В.Б.)
12. Расчет электрической дуги в аргоне. Тематический сборник «Вопросы атомного спектрального анализа вып. 1 и расчетов низкотемпературной плазмы», Фрунзе, 1977. 44 стр. (соавт. Лелевкин В. М., Невелев Д. В., Семенов В. Ф.).
13. Макроскопическая электродинамика. Издательство Киргосуниверситета. Фрунзе, 1986г. 57 стр.
14. Информатика. Бишкек, 2002г. 202 стр. (соавт. Кабаева Г.Д., Якиманская Т.Т)
15. Астрономия. Энциклопедиялык окуу куралы (ответственный редактор). Бишкек, 2004г, 260с
16. Физика. Энциклопедиялык окуу куралы. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору(ответственный редактор). Бишкек. 2004г, 668с.
17. Проблемы горных стран (на примере Кыргызстана). Угрозы и вызовы современности. Издательство «Илим», Бишкек, 2007г, 221с. (член редакционной коллегии).
18. Физикалык терминдердик тушундурмё создугу. (ответственный редактор) ,Бишкек, 2007, 443с.
19. Информатика. (базовый курс). Бишкек 2010, 315с, (соавт. Кабаева Г.Дж., Урусова Т.Э.)

Научные и научно-методические, публицистические труды

20. Расчетная модель плазматрона. Сб. «Исследование электрической дуги и плазматрона», Фрунзе, Илим, 1968г. (соавт. Жеенбаев Ж., Энгельшт В.С.)
21. Исследование электрической дуги в плазматроне. // Материалы Всесоюзной конференции по динамике разреженных газов и плазмы, Новосибирск, наука, 1969. (соавт. Жеенбаев Ж., Энгельшт В.С.)
22. Исследование электрической дуги в плазматроне. // Сб. «Применение плазматрона в спектроскопии», Фрунзе, 1970г. (соавт. Абдразаков А., Энгельшт В.С.)
23. К расчету плазматрона. Сб. «Применение плазматрона в спектроскопии», Фрунзе, 1970.(соавт. Энгельшт В.С.)
24. Численное решение уравнений магнитной газодинамики. // Материалы IV Всесоюзного совещания по аналитическим методам газовой динамики (Тезисы) Фрунзе, Илим, 1970. (соавт. Жеенбаев Ж., Энгельшт В.С.)
25. Расчет плазматрона с учетом магнитного поля электрической дуги. // Материалы IV Всесоюзной конференции по физике и генераторам низкотемпературной плазмы. МВО Казахской ССР, Алма - Ата, 1970. (соавт. Жеенбаев Ж., Энгельшт В.С.)
26. К численному решению уравнений магнитной газодинамики в области выпуска плазматрона. // Сб. «Вопросы вычислительной и прикладной математики, выпуск 1, АН Узбекской ССР, Институт кибернетики», Ташкент, 1970. (соавт. Абуталиев Ф.Б., Виленчик В.Б.)
27. Стационарное течение проводящегося газа в плазматроне. Автореферат. Илим. Фрунзе, 1970г.
28. К определению градиента давления в канале плазматрона. // Материалы 2-й юбилейной межвузовской научной

конференции по математике и механике, посвященной 20-летию КГУ, Фрунзе, 1971. (соавт. Лелевкин В. М.)

29. О соотношении магнитных и тепловых сил в электрической дуге. //Труды Киргизского государственного университета (серия физических наук вып. 1), Фрунзе, 1972. (соавт. Лелевкин В. М.)

30. Расчет ламинарной струи плазмы. // Тезисы докладов у Всесоюзной конференции по генераторам низкотемпературной плазмы, 1, Новосибирск, 1972г. (соавт. Абуталиев Ф.Б. Жеенбаев Ж, Лелевкин В.М., Энгельшт В.С.)

31. Ламинарная струя плазмы в приближении пограничного слоя. // Труды Киргизского государственного университета, серия физических наук, Выпуск П, Фрунзе 1973. (совм. соавт. Лелевкин В. М.)

32. Расчет свободной струи плазмы. // Сб. VI - Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы. Фрунзе, 1974. (соавт. Абуталиев Ф. Б., Жеенбаев Ж. Лелевкин В.М.).

33. Сверхзвуковая струя плазмы. // Труды Фрунзенского политехнического института (Материалы Всесоюзного зонального совещания по теоретической механике), выпуск 90, Фрунзе, 1975. (соавт. Лелевкин В. М.)

34. Радиальные распределения температуры дуги в потоке аргона, азота и водорода. //Труды Киргосуниверситета, серия физических наук, выпуск б, часть 1, Фрунзе, 1975. (соавт. Половиков А.И.)

35. Расчет струи плазмы истекающей из асимптотической области канала плазматрона. // Труды Киргосуниверситета им. 50-летия СССР, серия физических наук, выпускб, часть 1, Фрунзе, 1975. (соавт. Лелевкин В.М., Самсонов М.А).

36. Нагрев и течение проводящего газа. // Известия АН СССР, МЖГ, №5, 1976. (соавт. Лелевкин В. М., Энгельшт В.С.).

37. Сильноточная дуга в безграничном потоке газа. // Тезисы. Сборник «Вопросы атомного спектрального анализа и расчетов низкотемпературной плазмы», Вып.1, Фрунзе, 1977. (соавт. Лелевкин В. М., Энгельшт В.С.)
38. Влияние краевых условий на характеристики дуги. // Материалы VII- Всесоюзной конференции по генераторам низкотемпературной плазмы, т. II, Алма-Ата, 1977. (соавт. Лелевкин В. М., Слободянюк В.С., Энгельшт В.С.)
39. Методы расчета и численный анализ течений проводящего газа в сильноточных электрических дугах. // Известия АН СССР, МЖГ, №5, 1978. (соавт. Десятков Г. А., Козлов П.В., Лелевкин В.М., Самсонов М. А., Слободянюк В.С.)
40. Электрическая дуга с плавящимся электродом в аргоне и углекислом газе. // VIII Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы (тезисы докладов), часть 2, Новосибирск, 1980г. (соавт. Асанов Д.С., Слободянюк В.С., Мечев В.С., Самсонов М. А.)
41. A high-current arc in a narrow passing. Phenomena in ionized gases. 1981, Minsk, USSR, part 2, (K.S. Engelsht, D.V. Nevelev, V.S.)
42. A model of extended arc. Phenomena in ionized Gases, 1981, July 14-18, 1981, Minsk, USSR, part 2, p.693-694. (V.S. Engelsht, P.V. Kozlov)
43. Потоки плазмы в сварочных дугах. // Автоматическая сварка. №12, 1981г. (соавт. Мечев В.С., Самсонов М.А., Слободянюк В.С., Энгельшт В.С.)
44. Теплофизические свойства углекислого газа и их влияние на процессы в сварочной дуге. // Автоматическая сварка, №4, 1982г. (соавт. Валеева А.А., Самсонов М.А., Слободянюк В.С., Мечев В.С., Энгельшт В.С.)
45. Потоки тепла и импульса вблизи погруженного в дугую плазму электрода. // Физика и химия обработки материа-

- лов. №5, 1982г. (соавт. Козлов П.В., Самсонов М.А. Слободянюк В.С., Мечев В.С., Энгельшт В.С.)
46. О влиянии расхода газа на при электродные процессы. Тезисы докладов // V Всесоюзной конференции по плазменным ускорителям и ионным инжекторам. Изд-во Наука, 1982г. (соавт. Козлов П.В., Мечев В.С., Энгельшт В.С.)
47. Расчет характеристик сильноточной электрической дуги малой длины. // Сборник научных трудов «Динамика жидкости, газа и плазмы», КГУ им. 50-летия СССР, Фрунзе, 1982г. (Невелев Д.В., Слободянюк В.С., Энгельшт В.С.)
48. Магнитогазодинамические потоки в сильных электрических дугах малой длины. // Известия АН СССР, МЖГ, №5, 1983г. (соавт. Невелев Д.В., Слободянюк В.С., Энгельшт В.С.)
49. Влияние анода на характеристики дуги. // В кн.: IX Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы (тезисы докладов). Фрунзе, 1983г. (соавт. Мечев В.С., Невелев Д. В.)
50. Влияние размеров составного катода на характеристики короткой электрической дуги. // В кн.: IX Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы (тезисы докладов). Фрунзе, 1983г. (соавт. Дудко Д.А., Лелевкин В.М., Невелев Д.В.)
51. Расчет электрической дуги в канале методом установления. // В кн.: IX Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы (тезисы докладов). Фрунзе, 1983г. (соавт. Валеева А.А., Лелевкин В.М., Энгельшт В.С.)
52. Характеристики столба дуги в аргоне при разных углах заточки неплавящегося электрода. // Автоматическая сварка, №8, 1983г. (соавт. Мечев В.С., Самсонов М.А., Слободянюк В.С., Энгельшт В.С.)

53. Расчет характеристик сварочной дуги с плавящимся электродом. // Сварочное производство, 1983, №7. (соавт. Асанов Д.С., Мечев В.С., Самсонов М.А., Слободянюк В.С., Сычев Л.И.)
54. Изменение характеристик сварочной дуги в процессе формирования капли при сварке плавящимся электродом в СОг. // Автоматическая сварка, №10, 1983, (соавт. Мечев В.С. Самсонов М.А. Слободянюк В. С., Сычев Л.И. .Энгельшт В.С.)
55. The mechanism of MGD - vortexes generation in an electrical arc. Proc. XVI-th Intern Conf on Phenomena in ionized Gases, Dusseldorf, 1983, p.528-529. (V.C. Engelsht V.M. Lelevkin D.V. Nevelev)
56. Теоретические исследования электрической дуги. // Известия Сибирского отделения АН СССР, серия технических наук, вып.2, №10, 1984г. (соавт. Энгельшт В.С.)
57. The two temperature electric arc model. // Proc, XVII-th Intern Conf, on Phenomena in Ionized Gases Budapest, 1985, p.828-830. (V.S Engelsht V.M. Lelevkin V.F. Semionov.)
58. Влияние размеров привязки дуги к аноду на тепло динамические характеристики потоков плазмы. // X Всесоюзная конференция по генератором низкотемпературной плазмы, (тезисы докладов), ч I, Каунас. 1986г. (соавт. Невелев Д.В., Мечев В.С.)
59. Расчет электрической дуги в двухтемпературном приближении. // X Всесоюзная конференция по генератором низкотемпературной плазмы, (тезисы докладов), ч I Каунас. 1986. (соавт. Лелевкин В.М., Урусов Р. М.)
60. Осесимметричное МГД-течение, генерируемое радиально расходящимся электрическими потоками. // VI Всесоюзный съезд по теоретической и прикладной механике, Ташкент, 1986г. (соавт. Бийбосунова Г., Козлова П. В.)

61. Теплофизические свойства и коэффициенты переноса водорода. // Сб. Динамика низкотемпературной плазмы. Фрунзе, 1987г.(соавт. Орозалиева Г.С.)
62. Моделирование неравновесной электродуговой плазмы. // Седьмая Всесоюзная конференция по физике низкотемпературной плазмы (тезисы докладов). Часть I, Ташкент, 1987г. (соавт. Урусов Р.М.)
63. Численный анализ одномерного СВЧ разряда. // Сб. Получение, исследование и применение плазмы в СВЧ полях. Фрунзе, 1987г. (соавт. Козлов П.В.)
64. Двух температурное моделирование характеристик СВЧ разряда в воздухе. // Сб. Получение, исследование и применение плазмы в СВЧ полях. Фрунзе, 1987г. (соавт..Семенов В.Ф.)
65. Характеристики СВЧ разряда. Получение, исследование и применение плазмы в СВЧ полях (тезисы докладов). Фрунзе, 1987.(соавт. Карманчук В.)
66. Математическое моделирование открытой сильноточной дуги. // Сб. «Генерация потоков электродуговой плазмы». Изд. «Наука». Новосибирск, 1987г. (соавт. Энгельшт В.С.)
67. Vortex flows induced by electric arc. // Beitrage aus der plasmaphysik. ГДР. V. (S. Engelsht D. V. Nevelev)
68. Analytical models of freeburning electric arc. // Beitrage aus der plasmaphysik. ГДР. (V. S. Engelsht P. V. Kozlov)
69. Characteristics of spherical microwave discharge plasma. // Proc XIX -th Inter. Conf. On Phenomena in Ionized Gases. Beograd, 1989г. (P. V. Kozlov V. M. Lelevkin)
70. Determination of constricted arc characteristics. Там же. (М. К. Asanaliev S. Kadyraliev Zh. Usenkanov T. P.)
71. Зависимость характеристик СВЧ плазматрона от проводимой мощности. // Материалы VI научно -технической конференции по применению СВЧ энергии. Куйбышев, 1989г. (соавт. Валеева А. А.)

72. Моделирование столба сварочной дуги. // Известия АН УССР, Редколлегия журнала «Автоматическая сварка» ВИНТИ, Киев, 1989г. (соавт. Лелевкин В.М., Мечев В.С., Невелов Д.В.)

73. Неравновесная электродуговая плазма в канале плазматрона с кольцевым анодом. // Материалы XI Всесоюзной конференции по генераторам низкотемпературной плазмы . ч.1 Новосибирск, 1989г. (соавт. Невелов Д. В.)

74. Влияние геометрии электрода на термическое. // Всесоюзная конференция по генераторам. (соавт. Урусов Р.М.)

75. Влияние расхода газа на характеристики плазменной дуги. // Известия ВУЗов № 3, 1989г. (соавт. Усенканов Д. О.)

76. Нагрев и ускорение газа сварочной дуги. // Известия АН УССР, Редколлегия журнала «Автоматическая сварка». ВИНТИ, Киев, 1989г. (соавт. Лелевкин В.М., Мечев В.С., Невед Д.В.)

77. Влияние геометрии электрода на свойства электрической дуги. // Материалы Республ. Конференции «Математическое моделирование и проблемы автоматизации АН Кирг. ССР», ин-т автоматики Фрунзе, 1990. (соавт. Бийбокунова Г.)

78. Study of electric arc Plasma Flow in transition region from laminar to turbulent current. // Plasma Jets in the Development of new materials technology. Procudings of the International Workshop. 3-9 September, 1990 Frunze, USSR III VSP III Utrecht the Nether. Tokyo, Japan.

79. Влияние углубления в анодном узле плазматрона на характеристики потока плазмы. // Материалы VIII Всесоюзной конференции « Физика низкотемпературной плазмы». Часть I, Минск, 1991г.

80. Gas heating Plasmotron channel.// Proc XX-th Intern. Conf. On Phenomena in Ionized Gases. PIZA ITALY 1991г.

81. The Influence of anode unin geometry on electric arc characteristics. // Proc X-th Intern. Symp. On Plasme Chemistry. Bochum, Germany, 1991г.

82. Движение металла в сварочной ванне при больших токах. // Материалы конференции « Физика и техника плазмы» том I, Минск, Белорус. 1991г.

83. Постановка граничных условий при расчете электродуговых потоков. VI // Всесоюзная школа молодых ученых по числен. Метод. Механики сплошной среды. Красноярск, 1992.

84. Mathematical modelling of fluid flow in welding pool at high currents. // Journal of high temperature chemical processes. Second European congress on thermal Plasma processes. 7-9 September Paris, France, 1992г.

85. Моделирование аргоновой электродуговой плазмы в замкнутом объеме. // Материалы Международной конференции стран Азии и тихоокеан. региона по плазменной технологии и исследованию плазмы. Третий китайско -японский симпозиум по плазмохимии. Нанкин, Китай, 1992.

86. Эволюция плазмы оптического разряда при импульсном подводе мощности. Высокочастотный разряд в волновых полях и ВЧ накачка газовых лазеров. // Материалы международного совещания. Ташкент, 8-12 июня 1992г.

87. Моделирование неравновесной электродуговой плазмы в канале плазматрона с кольцевым анодом. // Материалы конференции стран Азии и тихоокеанского региона по плазменной технологии и исследованию плазмы. Третий китайско-японский симпозиум по плазмохимии. Нанкин, Китай, 22-25 сентября, 1992г.

88. Информатизация образования. // Сборник докладов научно-методической конференции, Бишкек, 1992г.

89. Исследования влияния на работу генератора импульсной закрученной плазмы емкости его накопителей энергии. //

Тезисы, посвященные 60-летию КГУ. часть II, Бишкек, 1993г. (соавт. Эстебесов Т.)

90. Исследование вольтамперной характеристики генератора импульсной закрученной плазмы. // Материалы XII конференции по генераторам низкотемпературной плазмы, г. Алма-Ата, 1993г. (соавт. Эстебесов Т.)

91. Информатизация образования. // Тезисы докладов Республиканской научно-практической конференции. г.Ош, 1993г.

92. К компьютерному тестированию. // Тезисы докладов Республиканской научно-практической конференции. г.Ош, 1993г.

93. Формы и пути использования компьютерной техники в учебном процессе. // Материалы III Республиканской научно-методической конференции, Бишкек, 1994г. (соавт. Семенов В.Ф.)

94. Mathematical modeling of electric arc Plasma Flows. // Thermal Plasma and materials technology Cambridge Interscience publishing, 1994г.

95. Расчет составного термоэмиссионного катода. // Материалы конференции «Физика и техника плазмы», т. I, Минск, Беларусь, 1994г. (соавт. Урусов Р.М.)

96. Эволюция оптического заряда в разных газах. // Вестник Кыргызского государственного Национального университета. Бишкек, 1994г. (соавт. Лелевкина Э.В.)

97. Расчет потоков расплавленного металла в сварочной ванне. Проблемы механики и технологии. // Тезисы докладов Международной конференции. Бишкек, 1994г. (соавт. Валеева А.А.)

98. Расчет теплового состояния неоднородного термоэмиссионного катода. Проблемы механики и технологии. // Тезисы докладов Международной конференции. Бишкек, 1994г. (соавт. Урусов Р.М.)

99. Автоматизированный учебный комплекс по решению задач статики твердого тела. // Материалы III Республиканс-

кой научно -методической конференции. Бишкек, 1994г. (соавт. Урусов Р.М., Проценко Л. Г.)

100. Тенденция информатизации образования. // Материалы III Республиканской научно -методической конференции. Бишкек, 1994г.

101. Использование ПЭВМ при математическом моделировании теплофизических процессов. // Сборник докладов Международной научно -практической конференции. Ош, 1995г. (соавт. Урусов Р.М.)

102. Разработка автоматизированных средств по курсу теоретической механики. // Сборник докладов Международной научно -практической конференции. Ош, 1995г. (соавт. Семенов В.Ф.)

103. Modeling of nonequilibrium electric arc plasma in the channel of a plasmatron with circular anode. // The eleventh international conference on gasdischarges and their applications. Tokyo, 1995г. (соавт. Урусов Р.М.)

104. Моделирование разрядного генератора импульсной закрученной плазмы. // Материалы Международной научно -практической конференции «Проблемы механики и прикладной математики», посвященной памяти профессора Ф.И. Франкля, г. Бишкек. Том I, 1995г. (соавт. Эстебесов Т. К.)

105. Методы численного решения трехмерных МГД- уравнений. // Материалы Международной научно-практической конференции «Проблемы механики и прикладной математики», посвященной памяти профессора Ф.И. Франкля, г. Бишкек. Том I, 1995г. (соавт. Урусова Т. Э.)

106. Численное решение трехмерного уравнения теплопроводности. // Вестник Кыргызского государственного университета. Серия Естественно-технич. науки. Вып.1, часть 2, Бишкек, 1995г. (соавт. Урусова Т. Э.)

107. Особенности математического моделирования теплообмена в полости реза при плазменной резке. // Материалы Международной научно-практической конференции «Проблемы механики и прикладной математики», посвященной памяти профессора Ф.И. Франкля, г. Бишкек. Том I, 1995г.
108. Улучшение сходимости итерационного процесса при решении уравнений тепломассопереноса. // Вестник Кыргызского государственного университета. Серия Естественно-технич. науки. Вып.1, часть 2, Бишкек, 1995г. (соавт. Урусов Р. М.)
109. Математическое моделирование тепловых и гидродинамических потоков в сварочной ванне. // Илим жана техника. Бишкек, 1996г. (соавт. Валеева А.А.)
110. Математическое моделирование при дуговой сварке тонкой пластины. // Тезисы школы - семинара по механике и её приложениям. г.Алматы, 1996г. (соавт. Валеева А.А.)
111. Расчет трехмерных потоков термической плазмы. // Тезисы школы-семинара по механике и её приложениям. г.Алматы, 1996г. (соавт. Урусов Р. М.)
112. Моделирования и вычислительный эксперимент пространственных процессов. // Материалы Международной научной конференции «Высокогорные исследования: изменения и перспективы в XXI веке». г.Бишкек, 1996г.
113. Математическое моделирование гидродинамических. Материалы // Международной научной конференции «Высокогорные исследования: изменения и перспективы в XXI веке». г.Бишкек, 1996г.
114. Численное решение трехмерных дифференциальных уравнений. // Материалы IV Республиканской научно-методической конференции «Компьютеры в учебном процессе и современные проблемы математики», часть 2, Бишкек, 1996г. (соавт. Урусова Т.Э.)

115. О некоторых вопросах электрической природы адгезии и кристаллолюминесценции. // Материалы IV Республиканской научно-методической конференции «Компьютеры в учебном процессе и современные проблемы математики», часть 2, г. Бишкек, 1996г. (соавт. Мусуралиев Т.)
116. Аргоновая дуга повышенного давления в замкнутом объеме. // Сборник научных трудов. Технологический Университет «Дастан», 1996. (соавт. Усенканов Дж.)
117. Влияние излучения и конвекции на тепловой режим преграды при воздействии импульсного потока плазмы. // Сборник научных трудов. Технологический Университет «Дастан», 1996г. (соавт. Усенканов Дж.)
118. Расчет трехмерных потоков термической плазмы. // Материалы школы-семинара по механике и её приложениям, г. Алматы, 1996г. (соавт. Урусова Т.)
119. Расчет трехмерных потоков термической плазмы. // Вестник КазГУ Серия математика, механика, информатика. Выпуск -7, Алматы, 1997г. (соавт. Урусова Т.)
120. Математическое моделирование потоков расплавленного металла при дуговой сварке тонкой пластины. // Материалы Казахстанско-Российской научно-практической конференции «Математическое моделирование научно-технических и экологических проблем в нефтегазодобывающей промышленности». Алматы, 1997г. (соавт. Валеева А.)
121. Численное моделирование процессов тепло- и массообмена. // Материалы Казахстанско-Российской научно-практической конференции «Математическое моделирование научно-технических и экологических проблем в нефтегазодобывающей промышленности». Алматы, 1997г.
122. Математическое моделирование трехмерных процессов. // Материалы Казахстанско-Российской научно-практической конференции «Математическое моделирование науч-

но-технических и экологических проблем в нефтегазодобывающей промышленности». Алматы, 1997г. (соавт. Урусов Р.)

123. Математическое моделирование физических процессов в средах с межфазной границей. // Материалы Казахстанско - Российской научно -практической конференции «Математическое моделирование научно -технических и экологических проблем в нефтегазодобывающей промышленности». Алматы, 1997г. (соавт. Усенканов Дж., Султангазиева Р.)

124. Моделирование электродуговой плазмы. // Труды 3-го международного совещания «Исследование генераторов термической плазмы и технологий». Новосибирск, 1997г. (соавт. Урусова Т., Валеева А.)

125. Calculation of threedimensional arched plasma's stream. // The XII international conference on gasdischarges and their applications. Greifswald 1997г. (Urusova T.)

126. Влияние излучения и конвекция на преграды при воздействии импульсивного потока плазмы. // Сборник научных трудов технологического университета «Дастан». Бишкек, 1997г. (соавт. Жусупкелдиев А., Урюков Б., Усенканов Дж.)

127. Методы расчета трехмерных электродуговых потоков плазмы. Вестник КГПУ. Серия: математика, физика, информатика. Выпуск I, Бишкек, 1998г. (соавт. Урусова Т.)

128. Математическое моделирование термогидродинамических условий образования реза при плазменной резке металлов. // Вестник КГПУ. Серия: математика, физика, информатика. Выпуск I, Бишкек, 1998г. (соавт. Кабаева Г.)

129. Особенности расчета трехмерных МГД -потоков. // Вестник КГПУ. Серия: математика, физика, информатика. Выпуск I, Бишкек, 1998г. (соавт. Гордеева Н., Урусов Р.)

130. Математическое моделирование трехмерных течений. // Материалы 2-ой Казахстанской Российской научно-практической конференции. Алматы, 1998г.

131. О некоторых потоках, генерируемых электродуговым разрядом, при давлениях выше атмосферного. // Сборник научных трудов по материалам первой Международной научно-технической конференции. Алматы, 1998г. (соавт. Усенканов Дж.)

132. Анализ процесса тепловыделения в преграде при воздействии на нее электрического тока импульсного разряда. // Вестник технологического университета «Дастан», №1, Бишкек, 1998г. (соавт. Урюков Б., Жусупкелдиев А.)

133. Математическое моделирование потоков электродуговой плазмы. // Труды Института прикладной и теоретической механики посвященные 80-летию Жукова М.Ф. Новосибирск, 1998г. (соавт. Валеева А. Урусов Р.)

134. Исследование динамических параметров плазменного потока импульсивного ускорителя. // Вестник ИТУ им. К.Тыныстанова. 1999г., №3. (соавт. Жусупкелдиев А., Усенканов Дж.)

135. Апробация метода расчета трехмерных МГД- потоков. // Сборник научных трудов №2 Международной конференции: «Геология, горнотехнические процессы». Бишкек, 1999г. (соавт. Гордеева Н.)

136. Математическое моделирование нестандартного теплообмена при плазменной резке металлов. // Сборник научных трудов №2 Международной конференции: «Геология, горнотехнические процессы», Бишкек, 1999г. (соавт. Кабаева Г.Д., Валеева А.А.)

137. Тестирование модели расчета трехмерных течений. // Сборник научных трудов №2 Международной конференции: «Геология, горнотехнические процессы». Бишкек, 1999г. (соавт. Урусова Т.)

138. Трехмерная модель расчета электродуговых потоков. / Журнал «Наука и новые технологии», Бишкек, №2, 1999г. (соавт. Урусов Р., Урусова Т.)

139. Расчет трехмерных МГД - потоков в каналах сложной геометрии. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г. (соавт. Гордеева Н.)

140. Математическое моделирование нестационарной задачи плавления и движения расплава в полости реза при плазменной резке металлов. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г. (соавт. Кабаева Г., Валеева А., Якиманская Т.)

141. Информатизация школьного образования. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г. (соавт. Ташкулов Н.)

142. Численное моделирование электрической дуги во внешнем магнитном поле. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г.

143. К постановке граничных условий для функции «вихрь-скорости» на границе плазма- жидкий металл. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г. (соавт. Усенканов Дж., Султангазиева Р.)

144. Информационная система управления образованием. Проблемы вычислительной математики и информационных технологий. // Материалы Международной научно-практической конференции, Алматы, 1999г. (соавт. Юсупов Дж.)

145. К расчету МГД - течений в каналах сложной геометрии. // Материалы Международной научной конференции «Технологии и перспективы современного инженерного образования науки и производства» посвященной 45-летию

КТУ, серия математика, физика, механика. Бишкек, 1999г. (соавт. Гордеева Н.)

146. Расчет открытой электрической дуги во внешнем магнитном поле. // Журнал «Наука и новые технологии», Бишкек, №4, 1999г. (соавт. Урусов Р., Урусова Т.)

147. Влияние межэлектродного расстояния и силы тока на устойчивость электрической дуги в поперечном магнитном поле. // Материалы Международной научной конференции «Технологии и перспективы современного инженерного образования науки и производства» посвященной 45-летию КТУ, серия математика, физика, механика. Бишкек, 1999г. (соавт. Урусов Р., Урусова Т.)

148. On joint modeling of processes in electric arc plasma and in melted metal. // VI General Assembly of federation of institutions of islamic countries (FEIIC) International scientific and technical conference «New technological in islamic countries», Almaty, 1999г. (Sultangasieva R., Usenkanov D.)

149. Численное моделирование процессов тепло и массопереноса. // Материалы международной практической конференции. Алматы, 1999г.

150. Расчет МГД-течений в каналах сложной геометрии. // Материалы конференции технологического университета «Дастан», Бишкек №2, 1999г. (совм. Гордеева Н.)

151. Граничные условия для функции «вихрь-скорости» на границе плазма- жидкий металл. // Известия Казахского Государственного национального университета 1999г. №4. (соавт. Султангазиева Р., Усенканов Дж.)

152. Modeling of electric arc plasma. // Thermal plasma and new materials technology vol-1 Camridge 1999г. (Urusov R., Valeeva A.)

153. Трехмерная математическая модель неравновесных электродуговых потоков плазмы. // Журнал института автоматики, Бишкек, 2000г. (соавт. Урусов Р.)

154. Численные исследования решения электрической дуги во внешнем поперечном магнитном поле. // Известия НАН КР, №1, Бишкек, 2000г. (соавт. Энгельшт В., Урусов Р., Урусова Т.)

155. Применение среды программирования для решения прикладных задач магнитогидродинамики. // Материалы научной конференции. Институт автоматики НАН КР, Бишкек, 2000г. (соавт. Гордеева Н., Урусов Р.)

156. Оптимизация граничных условий для численного расчета трехмерных МГД - течений. // Сборник КГНУ, Бишкек, 2000г. (соавт. Урусов Р., Урусова Т.)

157. Численное исследование электрической дуги с поперечным обдувом. // Материалы III Казахстанской -Российской научно-практической конференции, Алматы, 2000г. (соавт. Гордеева Н., Урусов Р.)

158. К постановке граничных условий при численном моделировании МГД течений. //Материалы III Казахстанской -Российской научно-практической конференции, Алматы, 2000г. (соавт. Урусов Р., Урусова Т.)

159. О влиянии параметров электрической дуги на сварочную ванну. // Материалы международной конференции «Проблемы управления и информатики» Бишкек, 2000г. (соавт..-Султангазиева Р., Усенканов Дж.)

160. Моделирование теплофизических процессов в средах с межфазовой границей. // Труды международной конференции КГНУ, Бишкек, 2000г. (соавт. Султангазиева Р., Усенканов Дж.)

161. О влиянии термокапиллярной конвекции на параметры расплавленного электрической дугой металла. Математическое моделирование научно-технических экологических проблем в нефтедобывающей промышленности . // III традиционная Казахско-Российская конференция, Алматы, 2000г.(соавт.Султангазиева Р.,Усенканов Дж.)

162. Математическая модель расчета характеристик столба электрической дуги и электродов. // Наука и новые технологии, №4, Бишкек, 2000г. (соавт. Урусов Р.М.)

163. Численный расчет динамически равновесной дуги во внешнем поперечном магнитном поле. // Известия НАН КР, №1-2, стр.5-8, 2001г. (соавт. Урусов Р.М., Энгельшт В.С.)

164. Численное исследование двух параллельных электрических дуг во внешнем поперечном магнитном поле. // Известия НАН КР, №1-2, 2001г. (соавт. Урусов Р.М.)

165. Математическое моделирование и новые компьютерные технологии в физике низкотемпературной плазмы. Проблемы математического моделирования и информационных технологий. // Доклады научной конференции, Бишкек, 2001.

166. Численные исследования условий формирования анодного потока дуговой плазмы. Проблемы математического моделирования и информационных технологий. // Доклады научной конференции, Бишкек, 2001, (соавт. Урусов Р.,Урусова Т.)

167. Математическое моделирование течений жидкого металла при электродуговой сварке. Проблемы математического моделирования и информационных технологий. // Доклады научной конференции, Бишкек, 2001, (соавт. Султангазиева Р., Усенканов Дж.)

168. К расчету электромагнитных характеристик электрической дуги. // Журнал «Проблемы автоматики и управления», Бишкек, 2001. 13 стр., (соавт. Урусов Р.)

169. Информатика. Автор 12 научных статей. Издательство Кыргызской Советской Энциклопедии, посвященное 10-летию Кыргызской Республики, Бишкек, 2001г.

180. Трехмерная математическая модель расчета электродуговых потоков плазмы. // Журнал «Теплофизика высоких температур», Москва, 2002г, т.40, № 1, с. 13-18. (совм. соавт. Урусов Р.М.)

197. Расчет электрической дуги с кольцевой привязкой на торце цилиндрического катода // Известия НАН КР, Бишкек, 2004г, с. 35-40. (соавт. Урусов Р.М., Урусова Т.Э.)

198. К исследованию влияния формы катода на характеристики электрической дуги // Сборник «Проблемы автоматизации и управления». Бишкек, 2004г, с. 107-111. (соавт. Урусов Р.М., Урусова Т.Э., Нам И.)

199. Компьютерные технологии в задачах низкотемпературной плазмы. // Труды Международной конференции «Информационно-коммуникационные технологии для развития Кыргызской Республики: состояние и перспективы». Бишкек, 2004, Вестник КРСУ. (соавт. Урусов Р.М.)

200. Астрономия. Автор 2 статей. Энциклопедиялык окуу куралы (ответственный редактор). Бишкек, 2004г, 260с

201. Физика. Автор 22 научных статей. Энциклопедиялык окуу куралы. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору (ответственный редактор). Бишкек. 2004г, 668с.

226. Численная реализация дугового разряда с кольцевой привязкой на торце цилиндрического катода // Труды научно-практической конференции «Актуальные вопросы физики, образования и экологии», Бишкек, 2004, с. 19-23. Вестник КРСУ. (соавт. Урусов Р.М. Урусова Т.Э. Нам И.)

227. Расчет трубчатой формы электродугового разряда // Труды Международной конференции «Академик Я.Б.Зельдович и современная физика». Бишкек, 2004г, с. 66-71 Вестник КНУ. (совм. соавт. Урусов Р.М. Урусова Т.Э.)

228. О возможности использования балансовой электрической дуги // Труды Международной конференции «Академик Я.Б.Зельдович и современная физика». Бишкек, 2004г, с.49-55 Вестник КНУ. (соавт. Гордеева Н.)

229. To interaction of the electric arc with the molten metal. // Kyushu institute of Technology. № 8, Япония, 2004, с. 176-181. (Sabyrov K. Usenkanov D. Nishio K.)

230. Научно-технический прогресс, путь к устойчивому развитию Кыргызстана // Известия НАН КР, Бишкек, 2004г, № 3, ч. 2 с. 24-30.

231. Есть чем гордиться. Слово Кыргызстана. № 12(61) от 22.06.2004г.(соавт. Жоробекова Ш.Ж., Плоских В.М., Текенов Ж.Т.)

232. Стратегия научно-технических разработок в Кыргызской Республике // Журнал «Наука и новые технологии». Бишкек, 2004г. с. 5-19.

233. Фундаментальные исследования Кыргызстана как основа инновационной деятельности // Материалы международного симпозиума «Фундаментальные исследования в современном инновационном процессе: организация, эффективность, интеграция», (1-3 декабря 2003г), Киев, 2004г, с. 116-120.

234. К расчету течения плазмы вблизи профилированной поверхности катода электрической дуги. // Журнал «Теплофизика высоких температур». Том. 43, № 2, 2005г., с. 175-180. (соавт..Урусов Р.М., Урусова Т.Э.)

235. Пути и формы интеграции научных учреждений НАН КР и высшей школы // Материалы Международной конференции «Проблемы науки и образования на постсоветском пространстве», Бишкек, Илим, 2005г., с. 41-46.

236. Приветственное слово вице-президента НАН КР, академика А.Жайнакова // Материалы Международного семинара «Проблемы моделирования и развития технологии получения керамики», Бишкек, 2005г.

237. Численная реализация дугового разряда с кольцевой привязкой на торце цилиндрического катода // Вестник КРСУ, Бишкек, 2005, т.5 № 1, с. 19-23. (соавт. Урусов Р.М., Урусова Т.Э., Нам И.)

238. Жаныланган Кыргызстанга Улуттук академия керек. Кыргыз Туусу, 9-11 август, 2005 ж.

239. Автоматизация управления: нужна ли она Кыргызстану. МСН, 15.07.2005г №80. (соавт. Оморев Т.Т.)

240. Разрушить легко. А потом? Слово Кыргызстана, 12 июля 2005 года. (соавт. Джуматаев М.С.).

241. Роль Национальной академии наук в развитии инновационно-информационных процессов и новых технологий // Материалы Круглого стола «XXI век - век инновационно-информационных процессов и новых технологий», Бишкек, 2005г.

242. О разработках Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР для внедрения в реальный сектор экономики. Газета «Общественный рейтинг» № 47(269) 15.12.2005г.

243. Численная реализация электрической дуги с кольцевой привязкой на боковой поверхности катода // Известия НАН КР, № 4, 2005.С.7-17. (соавт. Урусов Р.М., Урусова Т.Э.)

244. Природные и природно-техногенные катастрофы. Серия: Комплексная программа исследований по проблемам гор «Устойчивое развитие горных территорий Кыргызстана» Бишкек 2006г. 43 стр. (соавт. Омуралиев Н.А. и др.)

245. Численный анализ влияния длины дуги на тепловое состояние анода. Известия НАН КР, №2, 2006г. С.76-81. (соавт. Урусов Р.М., Сапаралиева А.)

246. Краткий очерк жизни и научной деятельности профессора Феликса Исидоровича Франкля. // Тезисы докладов Международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006г С. 5-7.

247. Математическое моделирование низкотемпературной плазмы. // Доклады Международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006г. С. 10. (соавт. Урусов Р.М.)

248. Сравнение теплового воздействия на анод кольцевой дуги и двух коаксиальных ДУГ. Тезисы докладов Междуна-

родной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006г С. 80. (соавт. Урусов Р.М., Сапаралиева А.Н.)

249. Оценка плотности теплового потока по измеренной зависимости температуры поверхности от времени при лазерной обработке поверхности. // Материалы Международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006г. С. 88. (соавт. Бейшекеева Г.Дж.)

250. Исследование динамических параметров плазмы вблизи сварочной капли методом крупных частиц. // Материалы Международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006г С. 90. (соавт. Асанов Д.С., Акжолов М.Ж.)

251. Компьютерное моделирование процесса плазменной резки. // Тезисы докладов Международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития», Бишкек, 2006 г .С. 94. (соавт. Кабаева Г. Дж. и др.)

252. Математическое моделирование электрической дуги. / Материалы II Международной научной конференции «Асимптотические, топологические и компьютерные методы в математике», Бишкек, 13-17 сентября 2006г С. 6. (соавт. Асанов Д. С.)

253. Определение кривизны поверхности капли. // Тезисы докладов II Международной «Асимптотические, топологические и компьютерные методов математике», Бишкек, 13-17 сентября 2006г. С 54. (соавт. Акжолов М.Ж., Асанов Д.С, Энгельшт В.С.)

254. Численный расчет характеристик электрической дуги с кольцевой привязкой на торце катода. Ж. «Т и А», Россия, № 4, 2006 г. (соавт. Урусов Р.М., Урусова Т.Э.)

270. Совместный выпуск по материалам Международной конференции «Вычислительные и информационные технологии в науке, технике и образовании». Вычислительные технологии том 13, часть I, II, III Вестник КазНУ им. Аль-Фараби Серия математика, механика, информатика №3 Алматы – Новосибирск, 2008 (А. Жайнаков – член редакционной коллегии).

271. Развитие физической образования и науки в Кыргызстане. Сборник тезисов и докладов 2-ой международной научной конференции «Физика и физическое образование: достижения и перспективы развития». КНУ им. Ж. Баласагына, Бишкек 2008 г. (А. Жайнаков – член редакционной коллегии).

272. Вычислительные технологии и математическое моделирование в физике низкотемпературной плазмы. // Материалы Международной конференции «Вычислительные и информационные технологии в науке, технике и образовании» Алматы – Новосибирск, 2008 с. 70-76. (соавт. Урусова Т.)

273. Развитие вычислительных технологий и математическое моделирование в физике низкотемпературной плазмы. Тезисы докладов 2-ой международной конференции Бишкек 2008 с. 4.

274. Разработка компьютерной системы моделирование процесса плазменной обработки металлов. // Тезисы докладов 2-ой международной конференции Бишкек 2008 с. 65. (соавт. Кабаева Г.)

275. Развитие вычислительных технологий и математическое моделирование в физике низкотемпературной плазмы. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына.

276. Развитие компьютерной системы моделирование процесса плазменной обработки металлов. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. (соавт. Кабаева Г.)

277. CONTROLINK WITH MINIMUM SINGULARLY-PERTUBED SYSTEM. // OF THE THIRD Congress of THE

WORLD MATHEMATICAL SOCIETY OF TURNIK COUNTRIES VOLUME 224 ALMATY, 2009 г. (Imanalievs., Ashirbaev B.)

278. Analytical design of linear regulator on singular perturbations. // Mathematical and Informational Technologies MIT - 2009 University of Pristina. (Ashirbaev B.)

279. Numerical analysis of electric arc by the relaxation method. // Mathematical and Informational Technologies MIT - 2009 University of Pristina

280. О виртуальной лаборатории плазменной обработки металлов. // Известия Кыргызского государственного технического университета им. И. Раззакова №16 Бишкек 2009 г. (соавт. Кабаева Г., Аманкулова А., Жумалиев Ж.)

281. Численное исследование течения расплава катода электрической дуги. // Известия КГТУ им. Раззакова №17 Бишкек 2009 г. (соавт. Урусова Т.)

282. Математическое моделирование движения фазовых границ плавления и испарения при плазменной резке металлов. // Наука, образование и техника №1(27) часть 1 2009 г. (соавт. Кабаева Г.)

283. Развитие вычислительных технологий и математическое моделирование в физике низкотемпературной плазмы. // Вестник Кыргызского национального университета имени Ж. Баласагына Серия 3 вып. 4. Бишкек 2009 г.

284. Разработка компьютерной системы моделирование процесса плазменной обработки металлов. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына Серия 3 вып. 4 Бишкек 2009 г. (соавт. Кабаева Г.)

285. Численный расчет электрической дуги методом установления. // Материалы Международной конференции «Математические и информационные технологии» Сербия, Копаоник 2009 г.

286. Аналитическое конструирование линейного регулятора по сингулярным возмущениям. // Материалы Международной конференции «Математические и информационные технологии» Сербия, Копаоник 2009г. (соавт. Аширбаев Б.)

287. Controlling with minimum energy in singularly-perturbed system. // Abstracts of the third congress of the world mathematical society of Turkic countries iune 30-iuly 4, 2009. Al-Farabi Kasakh National University. Almaty. 2009. P.224 (Ashirbaev B., Imanaliev S.K)

288. Международные сотрудничество – важный фактор развития интеграции Национальной академии наук и высшей школы КР. // Материалы международной научной конференции «Университеты XXI века: Инновации и новые технологии» в честь 75-летия Казахского нац. университета им.Аль-Фараби г.Алматы,2009.

289. Применение компьютерных технологий для исследования тепловых процессов при плазменной обработке металлов. // Труды международной юбилейной конференции «Современные проблемы информационных технологий и образования Бишкек 2009г.»

290. Жаңыланууга өз салымыбызды кошобуз. Кыргыз тусу 20-ноябрь №87 2009г.

291. Numerical Analysis of Electric Arc by the Relaxtion method. // SBORNIC RADOVA KONFERENCISE MIT 2009г., BEOGRAD, 2010г.

292. Analitical desigh of regulator on Singular perturbations. / SBORNIC RADOVA KONFERENCISE MIT 2009г., BEOGRAD, 2010г. (Ashirbaev B.)

293. Геоинформационная модель формирования оруденения как основа оценки перспектив благородно-металлоносности геологической среды. Геоинформатика: «Технологии, научные проекты». // Тезисы II Международной конференции, сентябрь 2010г., Барнаул 2010 г.

294. Моделирование оптимального управления в процессах обогащения руды. Геоинформатика: «Технологии, научные проекты». // Тезисы II Международной конференции, сентябрь 2010г., Барнаул 2010г.

295. Физическое общество Кыргызстана - как один из факторов развития физической науки и повышения уровня физического образования. // Научный журнал Физика №1. Бишкек 2010г. (соавт. Исаева Р. У.)

296. Развитие интеграции научных учреждений Национальной Академии наук и высшей школы Кыргызской Республики. // Материалы Международного Научно-образовательного конгресса «Наука будущего», Алматы, 2010г.

297. Геоинформационная модель формирования оруденения как основа оценки перспектив благородно-металлоносности геологической среды. Геоинформатика: «Технологии, научные проекты». // Труды II-Международной Конференции, Барнаул,2010г. (соавт. Кабаев О., Супамбаев К.)

298. Геоинформационная модель формирования оруденения благородных и других металлов как основа оценки перспектив рудных площадей и регионов. // Известия Кыргызского Государственного Технического университета им. И.Раззакова, №21 Бишкек, 2010г. (соавт. Кабаева О., Супамбаев К., Усенканов Дж.О.)

299. Численный расчет электрической дуги с кольцевой привязкой на торце трубчатого катода. // Материалы первого Международного Джолдасбековского симпозиума. Вестник КазНУ им. АльФараби, Алматы, 2010, (соавт. Урусова Т.Э.)

300. Управления с минимальной энергией в сингулярно-возмущенной системе. // Вестник КАЗНУ им. Аль-Фараби. №3 (66). Серия математика, механика, информатика. Алматы, 2010. С. 220-224. (соавт. Аширбаев Б.)

301. Асимптотическое решение одной сингулярно возмущенной задачи оптимального управления методом интегрально-

го многообразия. // Материалы докладов Международной конференции «Современные проблемы прикладной математики и механики: теория, эксперимент и практика», Новосибирск, 2011, (соавт. Аширбаев Б.И.).

302. Аналитическое конструирование регуляторов выхода в сингулярно-возмущенной системе. // Материалы тезисов Международного Конгресса математиков тюркоязычных стран. Баку, 2011, (соавт. Иманалиев З., Аширбаев Б.).

303. Управление с минимальной энергией в сингулярно-возмущенной системе печать Вестник КАЗНУ им. Аль-Фараби. №3(66). Серия математика, механика, информатика. Алматы, 2010. С. 220-224. 5 с. Жайнаков А.Ж. Иманалиев З.К.

304. Численный расчет электрической дуги с кольцевой привязкой на торце трубчатого катода. Вестник Национальной инженерной академии РК №2 (40) 2011 г. (соавт. Урусова Т.) стр. 26-31.

ДОКТОРСКИЕ И КАНДИДАТСКИЕ ДИССЕРТАЦИИ, ВЫПОЛНЕННЫЕ ПОД ЕГО НАУЧНЫМ РУКОВОДСТВОМ

Кандидатские диссертации:

1. Слободянюк В. С. Магнитогазодинамическое течение плазмы в открытой электрической дуге, 1979г., Фрунзе.
2. Козлов П.В. Аналитические модели процессов ускорения и нагрева газа в коротких электрических дугах. 1984 г., Фрунзе.
3. Невелев Д.В. Вихревые течения, генерируемые электрической дугой. 1985 г., Фрунзе.
4. Бийбосунова Г.И. Моделирование электрической дуги в закрученном потоке газа. 1990 г., Алма-Ата.
5. Усенканов Д.О. Плазменные потоки генерируемые сжатой дугой. 1991 г, Алма-Ата.
6. Валеева А.А. Численное исследование тепловых и газодинамических характеристик в канале СВЧ плазматрона радиального типа. 1991 г., Бишкек.
7. Урусов Р.М. Моделирование теплофизических процессов в электрической плазме. 1991 г., Новосибирск.
8. Киселев И.В. Численное моделирование электрической дуги в турбулентном потоке. 1994 г., Бишкек.
9. Эстебесов Т. К. Исследование энергетических характеристик генератора импульсной закрученной плазмы. 1995 г., Бишкек.
10. Мусуралиев Т. Исследование влияния различных факторов на газоразрядные явления при отрыве пленок полимеров от твердых подложек. 1996 г., Бишкек.

11. Жусупкелдиев Ш. Взаимодействие импульсных потоков плазмы с поверхностью. 2000 г., Бишкек.

12. Султангазиева Р.Т. Взаимодействие потоков электродуговой плазмы со сварочной ванной. 2002 г., Бишкек.

13. Урусова Т.Э. Численное моделирование трехмерных электродуговых потоков плазмы. 2000 г., Бишкек.

14. Гордеева Н. Численное исследование балансовой дуги во внешних поперечных скрещенных магнитном и газодинамическом полях. 2004 г., Бишкек.

15. Асанов Д.С. Исследование электрической дуги с плавящимся электродом. 2007 г., Бишкек.

Докторские диссертации:

1. Урусов Р.М. Развитие трехмерной теплофизической модели электродуговых потоков плазмы. 2002 г., Бишкек.

2. Слободянюк В.С. Моделирование вихревых и турбулентных явлений в электродуговых устройствах. 2004 г., Бишкек.

3. Аибаев А.А. Нестационарные и волновые процессы в парожидкостных средах. 2004 г., Бишкек.

4. Урусова Т.Э. Численное моделирование характеристик электрических дуг сложной геометрии. 2008 г., Бишкек.

5. Кабаева Г.Д. Моделирование процессов теплообмена при плазменной резке металлов. 2011 г., Бишкек.

УЧАСТИЕ В МЕЖДУНАРОДНЫХ, ВСЕСОЮЗНЫХ И РЕСПУБЛИКАНСКИХ НАУЧНЫХ КОНФЕРЕНЦИЯХ, СИМПОЗИУМАХ, КОНГРЕССАХ И СОВЕЩАНИЯХ. ДОКЛАДЫ И ВЫСТУПЛЕНИЯ.

1967 г. III Всесоюзная научно-техническая конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г. Минск, Белоруссия.

1968 г. Всесоюзный симпозиум по применению плазматрона в спектроскопии, г. Фрунзе, Кыргызстан.

1969 г. III Всесоюзное совещание по разреженным газам и динамике плазмы, г. Новосибирск, Россия.

1970 г. IV Всесоюзное совещание по аналитическим методам газовой динамики, г. Фрунзе, Кыргызстан.

1970 г. IV Всесоюзная конференция по физике и генераторам низкотемпературной плазмы, г. Алма-Ата, Казахстан.

1970 г. Семинар кафедры волновой и газовой динамики Московского Государственного университета имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия.

1970 г. Научный семинар Института кибернетики с вычислительным центром АН Узбекской ССР, г. Ташкент, Узбекистан.

1972 г. V Всесоюзная конференция по физике и генераторам низкотемпературной плазмы, г. Новосибирск, Россия.

1974 г. VI Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г.Фрунзе, Кыргызстан.

1975 г. Семинар Института механики Московского Государственного Университета имени М.В.Ломоносова, г.Москва, Россия.

1977 г. VII Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г.Алма-Ата, Казахстан.

1980 г. VIII Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г.Новосибирск, Россия.

1981 г. XV Международная конференция по явлениям в ионизованных газах, г.Минск, Белоруссия.

1982 г. V Всесоюзная конференция по плазменным ускорителям и ионным инжекторам, г.Москва, Россия.

1983 г. XVI Международная конференция по явлениям в ионизованных газах, г.Дюссельдорф, Германия.

1983 г. IX Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г.Фрунзе, Кыргызстан.

1983 г. Научный семинар Института массо и теплообмена АН Белоруссии, г.Минск, Белоруссия.

1983 г. Научный семинар по низкотемпературной плазме Института теплофизики СО РАН, г.Новосибирск, Россия.

1984 г. Московский городской семинар по физике низкотемпературной плазмы под руководством Л.С.Полака, г.Москва, Россия.

1986 г. X Всесоюзная конференция по генераторам низкотемпературной плазмы, г.Каунас

1994 г. Международная научная конференция «Проблемы механики и технологии», г.Бишкек, Кыргызстан.

1997 г., 1998 г., 2000 г. Первая, вторая и третья Казахстанско-Российская научно-практическая конференции «Математическое моделирование научно-технологических и экологических проблем в нефтегазодобывающей промышленности», г.Алматы, Казахстан.

1999 г. Международная научная конференция «Технологии и перспективы современного инженерного образования, науки и производства», г.Бишкек, Кыргызстан.

1999 г. Проведение VI сессии Генеральной Ассамблеи Федерации инженерных объединений исламских стран (РЕПС) и Международная конференция «Новые технологии в исламских странах», г.Алматы, Казахстан.

1999 г. Международная научно-практическая конференция «Проблемы вычислительной математики и информационных технологий», г.Алматы, Казахстан.

1999 г. Международная научная конференция «Геология и горно-технические процессы», г.Бишкек, Кыргызстан.

2000 г. Международная научная конференция «Проблемы математики и информатики в XXI веке», г.Бишкек, Кыргызстан.

2001 г. Международная научная конференция «Проблемы математического моделирования и информационных технологий», г.Бишкек, Кыргызстан.

2002 г. Международная конференция «Вычислительные технологии и математическое моделирование в науке, технике и образовании», Новосибирск-Алматы.

2003 г. Юбилейная научно-практическая конференция, посвященная 70- летию факультета физики и электроники КНУ им.Ж.Баласагына, Бишкек, Кыргызстан.

2011 г. Международная конференция «Современные проблемы прикладной математики и механики: теория, эксперимент и практика», посвященная 90- летию академика Н.Н. Яненко, г.Новосибирск, Россия.

2011 г. IV Конгресс математиков Тюркоязычных стран мира, г.Баку, Азербайджан.

2011 г. Международная конференция «Информационные технологии и математическое моделирование в науке, технике и образовании», г.Бишкек, Кыргызстан.

АКАДЕМИК АМАНБЕК ЖАЙНАКОВ: ИСПОВЕДЬ НА ЗАДАННУЮ ТЕМУ

КРЕДО: Учитель, воспитай ученика, ибо ученый без учеников, что дерево без плодов, это ученый одиночка, которому не суждено познать всю полноту «родительской» радости, какую испытывает наставник, готовя достойных последователей своих идей и добрых помыслов.

Каждое научное учреждение, как говорил академик Б.Е.Патон, обязано «творить людей». Следуя этому, под моим руководством была создана научная школа математического моделирования и численного эксперимента, откуда вышли пять докторов и пятнадцать кандидатов физико-математических наук.

ЖИЗНЕННЫЕ ПРИНЦИПЫ: Я думаю, что жизнь человека измеряется не количеством прожитых лет, а тем, что он в ней сделал для людей. Поэтому я всегда стремился быть честным, принципиальным, добросовестным, требовательным к себе и тем, кто рядом, ответственным за порученное дело человеком. Я верю в людей, отношусь с глубоким уважением к их мнению, стараюсь жить в гармонии с собой и тем, кто окружает меня, работает рядом. Все то, чего я достиг, сделал в науке, жизни, я обязан своим учителям. наставникам и трудолюбую.

ВАЖНЫЕ СОБЫТИЯ В НАУКЕ НАН КР: На мой взгляд три важнейших события определили стратегическое направление развития науки нашей страны:

Илимдер уланга күч-кубат,
 Карынын кайгысын учурат.
 Бактыда өмүрдү кооздойт,
 Мүшкүлдө андан чоң күч болбойт.
 Үйдөгү түйшүктү жеңүүчү,
 Алыскы жолдо бир келүүчү.
 Илимдин пайдасы бүт жерде:
 Элдерде жана да чөлдөрдө,
 Шаардын чуусунда, тынчтыкта,
 Жан сүйгөн даамы бар эмгекте...

Михаил ЛОМОНОСОВ

Адамзатка 40 жыл бою электромагниттик кубулуштардын дүйнөсүн ачкан Фарадей ар бир чыккан күн көрүнүшүн баланын таза күлкүсү менен тосуп алып, күн батканда кадимкидей капаланып калуучу экен.

Атактуу физиктин биографиясынан

МӨМӨЛҮҮ ДАРАКТАЙ КӨКТӨГӨН ОКУУЧУМ МЕНЕН СЫЙМЫКТАНАМ

«Мугалим – мөмөлүү дарак» деп бекеринен айтылбаса керек. Мен билим берүү тармагында 50 жылдан ашык эмгектенип, көптөгөн кадрларды даярдап чыгардым. Арасынан ар кандай адамдар чыкты. Мына ошолордун ичинен өзгөчө белгилей турган – таланттуу окуучум, мөмөлүү дарагымдын бир жемиши болгон академик Аманбек Жайнаков жөнүндө сөз болмокчу.

Аманбекти 1958-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин физика-математикалык факультетинин студенти болуп окуганынан баштап билем. Ал ошол кезде эле өзүнүн тырышчаактыгы, аракетчилдиги, сабактарын мыкты өздөштүргөндүгү, коомдук иштерге активдүү катышкандыгы менен айырмаланган факультеттин эң алдыңкы студенттеринен эле. Устат болуп жүрүп менин бир байкаганым бул болду, Аманбекке кандай гана иш тапшырба, ал ага өтө жоопкерчиликтүү мамиле кылып, аны аягына чейин өжөрлүк, намыскөйлүк менен адамдын дилин агартып так аткарчу.

1963-жылы окуусун Артыкчылык диплому менен аяктап, университетке кал десе болбой: «Мен Таласка барышым керек, анткени айылда картайган энем, үй-бүлөм бар, аларды багышым керек», - деп айылдык эле мектепке иштегени кеткен. Ал кезде материалдык жактан колдоосу болбосо, чоң шарда жашап, иштеш кыйыныраак эле.

Баары бир Аманбектин тагдыры оюмдан чыкпай койду, анткени мындай таланттуу, аракетчил кыргыздын балдары

көп эле боло бербейт. Эмнегедир Аманбектин илим жолуна түшүп, окуусун улантса, сөзсүз келечекте кыргыздын чыгаан окумуштууларынан болооруна көзүм жетип, ишенимим чоң эле. Ошондо жарым жылдан кийин Фрунзеге, КМУнун физика-математика факультетине мугалимдик кызматка чакыртып алдым. Ал убакта эмне, турак-жай маселеси өтө оор кез эле. Эмнеси болсо да, Фрунзеде иштеп калсын жана жашаганга квартира таап алгыча деп 1-2 ай өзүмдүн үйүмдө да жашатып жүрдүм.

Азыр ойлоп отуруп, ошондо мен аябай чоң иш кылган экеним деп ичимден сүйүнүп коём. Ал мектепте иштесе деле ошол чөйрөгө ылайык бир топ ийгиликтерге жетишмек, бирок Кыргызстандагы физика илимине өзүнүн бараандуу салымын кошкон окумуштуу болбой калат беле...

Физика илиминин тарыхында айтылып жүргөндөй, «Кавендиш атактуу Фарадейди ачса», «Мен академик Аманбек Жайнаковду ачкам!» – деп сыймыктануу, мактануу менен айта алам.

Ошондон бери, менин көз алдымда, Аманбек университетте окутуучу, ага окутуучу, доцент, декандын орун басары, кафедра башчысы, профессор болуп үзүрлүү иштеп келди. Мени уят кылган жок. Ак эмгегинин натыйжасында академиктикке жетти.

Таланттуу окуучумдун өзгөчө баса белгилей турган сапаттары – бул бардык адамдарга даражасына карабай жасаган жогорку адамкерчилик мамилеси, жөнөкөйлүгү, бирөөнүн кылган жакшылыктарын унутпай, баалай билгендиги, дайыма эле кимдир бирөөлөргө жакшылык кылып, ак ниети менен жардам бергиси келип тургандыгы. Ал эми ар бир эле адамда ушундай асыл сапаттар учурай бербейт эмеспи.

Азыр академик Аманбек Жайнаков менин мөмөлүү дарыгымдын эң даамдуу мөмөсү болду десем, жаңылбайм. Анткени

ни ал азыр өзү да тамыры жайылган, мөмөлөрү төгүлгөн бай дарак.

Ташмурза АЙТМУРЗАЕВ,
Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук
университетинин профессору,
Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө
эмгек сиңирген кызматкер,
Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча
Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты

Я ГОРЖУСЬ: МОЙ УЧЕНИК И ДРУГ ПЕРЕРОС СВОЕГО УЧИТЕЛЯ

Рассказать о моем ученике, юбиляре Аманбеке Жайнакове и просто, и очень сложно. Просто, потому, что знаю его вот уже почти 40 лет, а сложно - потому, что список его достижений, заслуг и успехов очень обширен.

С Аманбеком я познакомился в 1963 году, когда он с отличием окончил физико-математический факультет Кыргызского государственного университета и был оставлен преподавателем на факультете, где читал довольно сложные курсы для студентов-физиков - теоретическую механику, для математиков - избранные главы теоретической физики.

В 1966 году его, в качестве аспиранта, мне рекомендовал доцент кафедры теоретической физики Т.Айтмурзаев. Характеризуя Аманбека, он отметил, что этот юноша очень умный, способный, талантливый и со временем может стать крупным ученым-исследователем.

За время обучения в аспирантуре, наблюдая за Аманбеком в процессе работы над диссертацией, я был приятно поражен его целеустремленности, настойчивости в научном поиске, его стремлению досконально изучать и решать поставленные задачи. Тема научной работы Аманбека положила начало теоретическому исследованию электрической дуги и плазматрона с применением ЭВМ в Республике.

Работа Аманбека «Стационарное течение проводящего газа в плазматроне» вызвала интерес у крупных ученых страны. Об этом говорит тот факт, что оппонентом кандидатской

диссертации стал директор Института прикладной механики АН СССР, профессор А.А.Никольский. Ведущим предприятием стала кафедра «Волновой и газовой динамики» МГУ им. М.Ломоносова, которую возглавлял академик АН Узбекской ССР Х.А.Рахматуллин.

В 1970 году Аманбек успешно защитил диссертацию и через 2 месяца Высшая аттестационная комиссия СССР утвердила его в ученой степени кандидата физико-математических наук.

В 1976 году Аманбек был назначен первым директором Республиканского межвузовского вычислительного центра, созданного при Министерстве народного образования Киргизской ССР. В этом Центре он создал отдел «Численных методов решения прикладных задач», где собрал талантливых молодых ученых. Я считаю, что именно благодаря созданию этого отдела, исследования по теории низкотемпературной плазмы с применением ЭВМ были продолжены и углублены на новом уровне. Все это раскрыло новую грань моего ученика - как талантливого организатора, основателя новой научной школы.

Я думаю, что благодаря Аманбеку Жайнаковичу, у нас в Республике стало развиваться это направление в физике, и я с полной ответственностью могу утверждать, что он является одним из основоположников нового научного направления в Кыргызстане - исследования физических процессов на основе численного моделирования и вычислительного эксперимента. Разработанные им новые компьютерные технологии позволили поднять уровень исследований и глубже понять многие закономерности физических процессов.

Сотрудники его отдела, благодаря этой школе, стали кандидатами и докторами наук. Это Козлов П.В., Слободянюк В.С., Невелев Д.В., Бийбосунова Г.И., Урусов Р.М., Усенканов Дж. и др.

Все это говорит о душевной щедрости моего ученика, который делится своими идеями с учениками, ставит им актуальные задачи.

Я горжусь тем, что был научным руководителем его кандидатской диссертации, рекомендовал ему продолжить научные исследования и стал консультантом докторской диссертации.

Сегодня Аманбек, я могу с чистым сердцем сказать, перерос своего Учителя, стал академиком НАН КР.

Мне импонирует то, что Аманбек всегда говорит, что является моим учеником, и именно благодаря мне, достиг таких успехов в науке.

Честность, доброжелательность, интеллигентность, отзывчивость, душевная теплота, спокойствие, взвешенность, и вместе с тем, требовательность и принципиальность в решении проблем и поставленных задач снискали Аманбеку уважение со стороны коллег и всех тех, кому довелось трудиться и общаться с ним.

В этот замечательный день, я желаю Аманбеку Жайнаковичу новых интересных начинаний, новых творческих успехов, талантливых решений и вдохновения! И пусть поддержка родных и коллег всегда придают ему уверенности и сил для дальнейшей, успешной работы. Благополучия и уюта его дому, здоровья, долгих лет жизни и счастья ему и его семье!!!

В.С. ЭНГЕЛЬШТ,
Почетный академик НАН КР,
профессор

ИЛИМДЕГИ ЖАНА ДОСТУКТАГЫ АЛТЫН КАЗЫК

Аманбек илимде өз пикирлештери менен шакирттерин, жашоо-турмушта болсо нечендеген жакындары менен досторун өзүнүн айланасына бириктирип, балбылдап жанып турган алтын казык жылдызына окшош. Биз экөөбүз жарым кылымга жакын убакыттан (1963-жылдан) бери илим жана билим жолунда бирге кадам таштап, жашоодо бири-бири-бизге ишенимдүү таяныч, үй-бүлөбүз менен бирге ширелишкен дос болуп келатабыз. Ал ар дайым таза, калыс, адилет жүргөн, принципиалдуу окумуштуу. Ошол эле маалда, достукка бекем, кут даарыган инсан. Адамды эч качан сатпайт, интригадан алыс, боорукердиги жана айкөлдүгү ченде жок. Үй-бүлөгө, туугандарына камкор, ошон үчүн аны бир туугандары жана жакындары «биздин Бакай» деп аташканы беркинен эмес.

Атактуу бир сынчынын: «Окумуштуу, акын, жоокер ж.б. болуу жаман эмес, бирок ошондой болуп туруп адам болбой калган жаман», - деген сөзү бар. Аманбекте болсо окумуштуулук бийик даражасы менен адамдык асыл, изги сапаттары бекем айкалышып турат. Чынында эле анын адамкерчилиги, меймандостугу жана сөзгө, жолдошчулукка бекем турган өзгөчө касиеттери аны көрктөп келет.

1976-жылы анын жетекчилиги астында Республикалык ЖОЖдор аралык эсептөө борбору түзүлүп, Кыргызстандагы билим берүү жана илим тармагын компьютерлештирүүнү биринчилерден болуп баштап, ал борбор кийин ин-

форматика жана маалыматтык технологиялар институтуна айланып, академик А.Жайнаков ушул жаатта 26 жыл үзүрлүү иштеди.

Аманбектин докторлук диссертациясын СССР гана эмес, дүйнөгө таанымал, атагы таш жарган илимдин борбору болгон Новосибирск шаарында 1984-жылы жактаганы анын чыгаан, белгилүү, атактуу жана келечектүү илимпоз экендигинен кабар берет.

Ал 2003-жылдын январь айында Кыргыз Билим берүү академиясын уюштуруп, анын биринчи президенти болуп дайындалган, ошол эле жылы көп узабай Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти болуп шайланган. Ушундай кызмат тепкичтерине көтөрүлүүсү жана илимий иштердеги зор жетишкендиктеринин баары Аманбектин тынымсыз изденүүчүлүгүн жана уюштуруучулук мыкты жөндөмдүүлүгүн тастыктап турат.

Асыл замандашым жана досум 2001-жылдын 7-октябрында 60 жашка чыкканда, мен Ош шаарында жашап туруп, «Аманбек досума!» деген ат менен төмөнкүдөй куттуктоомду ыр түрүндө жазып, өзүнө ак дилимден тартуу кылдым эле. Бул жерде ашык деле болбос, ошол куттуктоо – ырдын текстин досум эми 70 жашка толуп жаткан кезде да дагы бир жолу кайталап эске түшүрө кетейин:

Илимден таап бакытты,
Элинден көрдүң урматты.
Эл ишин сүрөп алдыга,
Илимиң кызмат кылмакчы!

Акыйкат үчүн күрөшүп,
Ак сүйлөп келдиң ар убак.

Адам, аалым, мыкты дос,
Өзүңдөй аз табылат.

Пейилиңе жараша,
Бүт ишин жылды алдыга.
Татыктуу – чыгаан аалым деп,
Тарыхта атың калды да.

Өйдө-төмөн турмушта,
Өбөк болуп келебиз.
Бирге жүрүп баарында,
Бир болду түшкөн кемебиз.

Алтымышты мыш кылып,
Кудайдан жакшы тилесек,
Токсонго бирге чыгабыз.
Тойлорду бирге өткөрүп,
Тост айтып сүйлөп турабыз!..

Байыркы грек ойчулу Эпикурдун: «Даанышман адам өзүнүн бир өмүрүндө эле баарына үлгүрөт, а акмакка канча өмүр берилсе да, ал баары бир эч нерсе жасабайт», – деген кеби бар. Аманбек өзүнүн 70 жылдык өмүрүндө өтө көп нерселерди жасады. Илим жолунда зор ийгиликтерге жетишип, өзүнүн илимий мектебин түзүп, 5 илимдин докторун жана 15 илимдин кандидатын өстүрүп чыгарып, республикада илимдин, айрыкча, математикалык жана теориялык физиканын, механиканын, математикалык моделдештирүү жана компьютердик технологиянын өнүгүшүнө зор салым кошту.

Илимий-уюштуруучулук жана педагогикалык ишмердикти кылдат айкалыштыра билген юбилярыбыз 48 жылдан бери КУУда, академик Ү.Асаналиев атындагы Кыргыз тоо-кен

БИР ӨМҮР АДАМГА АЗДЫК КЫЛАТ

Алланын акыркы пайгамбары Мухаммед алейхис саламдын айтканына караганда, адам баласы эки нерсеге өтө кылдат жана сак мамиле жасашы ылаазым экен. Эки нерсенин бири ден соолук, бири убакыт. Айтпаса болобу, замандашыбыз Аманбек Жайнаков ошол Кудайдын берген аманаты - ден соолугуна аяр мамиле жасап, сергек акылын жана орошон күчкүбатын туура пайдаланып жүрүп олтуруп, мына быйыл арыбай-карыбай, эсен-соо жетимиш жаштын кырына жетти. Ал эми ушул жылдардын аралыгында Аманбек баатыр кандай эрдиктерди, эмне деген эмгектерди жаратканын четинен бирден чубап, бир олтурушта айтып бере салуу биз үчүн кыйын маселе.

Бул узун сабак, өзүнчө тарых. Убакыт учкан куш, бирок эсеби бар. Жасаган иштеринин натыйжасына караганда илимдин балбаны Аманбек убакытты да тура пайдаланган. Буга шек жок. Бирок, бир өмүр бир адамга аздык кылат. Армансыз жашоо болобу? Менин баамымда Аманбектин арманы деле өзү үчүн жетиштүү чыгаар.

Чиркин убакыт адамдын жакшы же жаманына карабай сылап өтүп, сын дүйнөнүн сыноолору аркылуу бышыра берет тура. Өмүр дагы өксөөлөр аркылуу толукталат экен го. Өксөөлөрдөн өкүнүч, өкүнүчтөн арман. Ошондуктан арыбаган өмүр, карыбаган сапар болбос....

Аманбек да менин ойлорума ортоктош болсо керек. Аны мен артына бир азга кылчайсын дедим. Бүгүнкү бакубат турмушуна шүгүрчүлүк келтирсин дедим. Ушул саптарды окуп олтуруп ал өткөн-кеткен күндөрүн эстээр. Балдыркан чөптү

аралап жылаңайлак жүгүргөн балалыгын эстээр. Чубалжыган үмүттүн соңунан өр жолдо келечегине шашып бараткан ажайып жаштыгын эстээр. Ичинен күңгүрөнөөр.

Курулай мактай бербей, мен Аманды ыр менен көңүлүн алып, бир аз убакытка алаксытып койсом кантет, ыя?

УБАКЫТ

Жылдызы жанып күлүндөй,
Жыргал жок жайдын түнүндөй.
Ак сүтүн айдын шимирип,
Ачылат гүлдөр билинбей.

Мөмөлүү дарак бүрүндөй,
Мөлтүрөйт тоонун гүлүндөй.
Бозойдун көзүн кызытып,
Бой жетет кыздар билинбей.

Учканы көзгө илинбей,
Убакыт өтөт билинбей.
Кумары күчтүү үмүттү,
Кубалап жүрөм түңүлбөй.

Канча жаш кетти коштошпой,
Кадырлаш болуп достошпой.
Өкүнүч калып, өзү жок,
Өтпөйбү чиркин боздотпой.

Мен Аманбек Жайнаков менен өткөн кылымдын сексенинчи жылдарынын башында Ошто чыт токуп жүргөн кезимде таанышкан элем. Ошондон бери алакабыз үзүлө элек. Бул жу-

Ар бир жигит сендей болсо канакей,
Болбос ишке кеткен жок го убакты.

Өзүм да ошол жылдарда кечиккен жашыма карабай поэзия деңизинде жаңыдан чабак уруп, чыгармачылыктын түйшүктүү жолуна чыккан элем. Андан бери Аманбек бийик даражалуу наамдарга жетти. Кайрадан жүрөгүм шыбырап, ага дагы бир жолу ыр арнап коюуну ылайык көрдүм. Бул менин ушул бийик даражалуу адамга көрсөткөн урматым болсун.

Аманбек аман болсун! Кудай ага узун өмүр, ден соолук берип, алп жүрөгүн ыймандан айрыбасын! Ушундай мыкты уулдары бар кыргыз өлкөсү бөксөрбөсүн!

БАБА ДЫЙКАН

Тагдырдын табышмактуу изин басып,
Тайгылбай устаранын мизин басып,
Жаш күнүндөн жабыштың кыйын ишке,
Жабыкпаган дилиңди тызылдатып.

Касиеттүү балык бейм илим деген,
Кайырмакка кокустан илинбеген.
Жарым кылым ошого арнаптырсың,
Жалбырактай жаныңды дирилдеген.

Улуу адамдын улуулугун ким билет?
Учуп өткөн күндөр билет, түн билет.
Ташкындаган дайраларга кошулдуң,
Таш аралап аккан суудай дүңгүрөп.

Бийик көктүн бийлигине көз жетпейт,
Билимдүүнүн билгенине сөз жетпейт.
Акыл баккан баба дыйкан сендейлер,
Ар күн сайын арабыздан кездешпейт.

Арбын жүрөт астында тың төөсү бар,
Андан өтөт акылы тың мээси бар.
Талантымды тагдыр берди дебегин,
Тагдырдын да жазып койгон ээси бар.

Сейрек жансың академик Аманбек,
Сен тууралуу уга элекмин жаман кеп,
Ичим жылып имерилип мен жүрөм,
Илим үчүн кызмат кылган адам деп.

*Надырбек АЛЫМБЕКОВ,
Кыргыз Республикасынын эл акыны
2011-жыл.*

СЛОВО ОБ АКАДЕМИКЕ А.ЖАЙНАКОВЕ

Казалось, что очень легко писать о человеке, которого хорошо знаешь и часто общаешься в деловой и неформальной обстановке. И я думал долго с чего начать. Впервые про него я услышал в 1989 году, когда он на альтернативной основе был избран членом-корреспондентом АН Киргизской ССР. Непосредственно познакомился только в 1996 году, работая директором Института машиноведения. За прошедшие с тех пор годы мне приходилось видеть его в различных ситуациях: в работе, на отдыхе, в командировке, в общении с детьми и внуками. Везде он пользовался с большим уважением, в работе как специалист по теории плазмы и организатор-педагог, принципиальный ученый, среди друзей как надежный друг, а в семье как заботливый и добрый отец и дед.

Как специалиста в области теории плазмы и плазменных технологий его деятельность лучше всего могут оценить физики-коллеги, однако, слушая его доклады на международных конференциях, и отклики на его выступления можно сказать, что исследования, проводимые А.Ж.Жайнаковым и под его руководством, соответствуют самым высоким требованиям современной науки. Об этом свидетельствуют его публикации и доклады, опубликованные как в странах СНГ, так и в странах Европы и Азии. Я был свидетелем большого интереса к результатам исследований посвященных численному моделированию электродуговой плазмы на международной конференции в г.Алмате.

Около 10 лет я работал, в непосредственном подчинении академика Жайнакова А.Ж. Вначале он был заместителем председателя отделения, затем вице-президентом и председателем бюро отделения физико-технических, горно-геологических и математических наук. Годы его руководства отделением я считаю наиболее плодотворными за годы независимости Кыргызстана. В условиях недостаточного финансирования науки, развала промышленности страны удержать учреждения науки на плаву, сохранить кадры и экспериментальную базу, и пытаться еще внести вклад в экономику, было очень сложной задачей. Высокий авторитет академика Жайнакова А.Ж. среди членов отделения, директоров Институты позволил ему решать эти научно-организационные задачи. Порой приходилось решать неприятные кадровые и организационные вопросы и дальнейшая практика показала мудрость этих решений.

Основным и главным достоинством его как организатора науки и ученого - это ясность и краткость в изложении задач перед подчиненными и учениками, объяснение результатов доступным и понятным языком. При общении с ним не нужно догадываться в смысл его слов и искать какие-то другие намеки. Он всегда дорожит своим временем и временем общающегося с ним человека и не любит простого бессмысленного разговора. В то же время он очень внимателен и не пропускает, на первый взгляд не очень важные моменты беседы.

Многому я научился у Аманбека Жайнаковича во время отчетных сессий институтов отделения. Он предварительно, основательно знакомится с материалами отчетов Институтов, проверяет свои записи по предыдущему отчету того же института. Вопросы, задаваемые им, затрагивали наиболее важные с точки зрения конкретного вклада итогов научных исследований в экономику, в подготовку кадров и т.д. Иногда

возникали «неприятные» для отчитывающегося руководителя института, когда он поднимал вопросы, поставленные им еще в прошлом году, и нерешенные или не устраненные в отчетном году.

Отмечая его чисто человеческие качества, хотелось бы отметить то, что он считает себя ответственным за каждого подчиненного ему сотрудника. Поэтому сотрудники, работающие под его началом, были уверены, что они надежно защищены от необоснованных обвинений.

Особо хотелось отметить его отношение к своей семье к супруге, детям и внукам. Он в одно же время строгий и заботливый к своим детям. Его советы и ненавязчивая опека привели к тому, что дети получили хорошее образование и жизненные навыки, позволившие им всем найти свою нишу в жизни.

Бывая в родном селе Аманбека Жайнаковича, я заметил что, он пользуется огромным авторитетом среди односельчан. И вообще мне кажется что, он причастен к успеху многих известных в настоящее время выходцев из таласской долины и по всей республике. Большое уважение многочисленных людей по всей республике говорит о масштабах деятельности этого человека. Академик Жайнаков человек государственно-го масштаба. Я думаю, что впереди еще много важных научных, научно-организационных и образовательных проектов, в которых вклад Аманбека Жайнаковича будет неоценим.

М.С. ДЖУМАТАЕВ,
академик НАН КР

АЙКӨЛ АДАМГА АЛКОО: СЫЙМЫКТАНАБЫЗ ЖАНА МИЛДЕТТҮҮБҮЗ

«Өмүрүндү Ата Журтка арнасаң, жыргап-куунап кор болбойсуң эч качан», - деп жазган экен улуу бабабыз Жусуп Баласагын. Ушул сыяктуу өз өмүрүн Ата Журтунун өсүп-өнүгүшүнө арнаган асыл адамдардын бири – Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, физика-математика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын илим жана техника тармагы боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, бир нече чет элдик академиялардын ардактуу мүчөсү, дасыккан таалим-тарбиячы Аманбек Жайнаков.

«Адамкерчиликтин, адилеттүүлүктүн маңызын туура түшүнгөн адам гана адамкерчиликтүү жана адилеттүү боло алат», - деп жазат Советтер Союзунун Баатыры, улуу полк башкаруучу Бауржан Момыш уулу. Ары адамкерчиликтүү, ары адилет Аманбек ага менен 1960-жылдардын башында Кыргыз мамлекеттик университетинин физика-математика факультетинде окуп жүргөндө тааныштым. Жашыбыздын жана курсубуздун айырмасына жараша, анча эзилишкен курбулардан деле болгонубуз жок. Бирок кандайдыр бир сыйлоо сезими, суктануучулук, ички ыраазычылык бар экендигин жашыра албайм. Жатаканада, же окуу жайында өзүн тыкан кармап, башкаларга үлгү болоорлук деңгээлде жүрөөр эле. Өтө тырышып окучу. Университеттин башкы имаратынын экин-

чи кабатындагы окуу залынын түпкүрүндөгү орунда ар дайым отурганы отурган. Биз кайсы убакта барбайлы, ошол эле орунда отурганына таң калчубуз, кийин ал көнүмүшкө айланып, мыйзам ченемдүү көрүнүш болуп калган.

1963-жылы университетти бүткөндөн кийин айылына барып, мугалим болуп бир аз эле иштеп, кайра биздин факультетке окутуучу болуп келди. Бизге төртүнчү курста астрономиядан лекция окуду. Окуу материалын терең билгендиги, дааналап түшүндүрүүгө жасаган аракетин ар дайым сезилип туруучу. Ошол 1963-1964-окуу жылынан баштап менин сүйүктүү мугалимдердимдин катарына Аманбек Жайнакович кошулду.

1965-жылы окууну аяктап, мен Ат-Башы районундагы Ленин атындагы орусча окуткан орто мектепте 6 жыл мугалим болуп иштеп, кайра келгенден кийин Агай менен жолугушуп жүрдүм. Анда ал киши университеттин физика факультетинде белдүү окумуштуу, жетекчи катары таанылып калган кези экен. Кандидаттык, андан кийин докторлук диссертацияларын коргоп, Кыргызстанда төмөнкү температурадагы плазманы компьютердик моделдөөнүн негизинде теориялык изилдөөлөрдүн жаңы илимий багытын негиздөөчүлөрдүн бири болуп калды. Борбордук Азияда теориялык жана математикалык физика боюнча көрүнүктүү адис, жылуулук физикасы жана төмөнкү температурадагы плазманы изилдөө тармагында белгилүү окумуштуу.

Математикалык моделдөө жана сандык тажрыйбаларды жүргүзүү боюнча Кыргызстанда илимий багыттын өнүгүшүнө чоң салым кошту. Анын жетекчилиги менен электр жаасынын өз магнит талаасын камтыган чек катмарга жакындатылган МГД теңдемелердин негизинде плазматрондун алгачкы эсептөө модели, МГД теңдемелердин негизинде узун каналдагы жана эркин шарттагы электр жаалардын касиеттерин сандык ыкмалар менен изилдөөчү теориялык моделдер түзүлгөн.

Теориялык физика боюнча көрүнүктүү адис катары процесстердеги физикалык закон ченемдүүлүктөрдү аныктоодо татаал аналитикалык, жарым аналитикалык жана сандык методдорду колдонгон.

Тең салмаксыз электр жаалык плазманын агымынын мүнөздөмөлөрүн изилдеген жана аларды эсептөө боюнча үч өлчөмдүү модель түзгөн. Туурасынан кеткен магнит талаасында күйүүчү электр жаасын изилдөө боюнча иштер аткарылган.

Электр жаасынын айланасындагы газ магнит талаасынын таасири ийилген электр жаасынын өтө ысык борборуна багытталаарын сандык тажрыйбалар менен биринчи жолу аныктаган. Бул изилдөөлөрдүн жыйынтыктары плазмалык технологияларда кеңири колдонулуп келе жатат.

Аманбек Жайнакович 1976-жылдан Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Информатика жана маалыматтык технологиялар институтунун директору болуп 25 жылдан ашык иштеди. Ошол учурларда Кыргыз Республикасынын билим берүүчү окуу жайларын компьютерлештирүүгө, билим берүүдө, илим-изилдөөдө компьютердик технологияларды натыйжалуу колдонууга өзгөчө салым кошкон.

Кийин, Кыргыз билим берүү академиясынын президенти болуп ишке орношкондо, мени вице-президенттик орунга чакырды. Ал маселе боюнча билим берүү министри, профессор И.Болжурова, Кыргыз Улуттук университетинин ректору, академик А.Какеев, Эл аралык билим берүү программаларын интеграциялоо институтунун директору, профессор Ж.Жаманкулов менен сүйлөшүп, алардын макулдугун да алган. Ага өзүм да макул болгонмун. Бирок менин бир сыйлуу адамым ошол кызматты аткарууну көздөгөндүктөн, андан өзүм баш тарттым. Балким, ал туура болгондур. Анткени, Аманбек

Жайнакович көп өтпөй эле Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти болуп дайындалды. Бул учурда биздин сүйүктүү окутуучубуз, академик Жаныбек Жээнбаев менен бирге жалпы эле кыргыз илиминин өнүгүшүнө, илимий кадрларды даярдоого, аларга моралдык жактан колдоо көрсөтүүгө өлчөөсүз зор салымын кошту. Айрыкча, мага тийгизген жардамын, колдоосун айтпай коюуга болбойт. Анткени ушул жылдары мен Улуттук академиянын мүчө-корреспонденти болуп шайландым, илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты болдум, Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы менен сыйландым. Мунун ар биринде Аманбек Жайнаковичтин белгилүү салымы бар. Ак тилегиңизге жана айкөлдүгүңүзгө терең ыраазычылыгымды билдирем. Ыракмат!

Аманбек Жайнакович бир топ жылдардан бери физика факультетинде бүтүрүүчүлөрдөн мамлекеттик экзамен алуучу комиссиянын төрагасы болуп иштеп жүрөт. Ал кишинин билиминин тереңдигин жана ар тараптуулугун, токтоолугу менен мээримдүүлүгүн, адилеттиги менен адамкерчилигин мен ушул жылдары өзгөчө байкадым. Теориялык физика менен атайын курстар боюнча материалдардын физикалык жана математикалык жактан чечмеленишин ийне-жибине чейин майдалап сурап, алардын айрымдарын дааналап түшүндүргөнүн бүтүрүүчүлөр эстеринде сактап, өздөрү айтып жүрүшкөнүнө күбөбүз. Студенттердин билимдерин баалоодогу калыстыгы, боорукерлиги жана айкөлдүгү ар бир эле адамда, окутуучуда боло бербеген касиет экенин бардыгыбыз байкап жүрөбүз. Мындан сырткары, биздин физика факультетинин бүтүрүүчүсү катары, факультеттин эле эмес, университеттин бардык иш-чараларына да активдүү катышып келет. Бир нече жылдан бери факультеттин алдыңкы студенттерине өзүнүн атайын стипендияларын берип жүрөт. Аспиранттар-

га, изденүүчүлөргө, жаш мугалимдерге илимпоздук, педагогдук жана тажрыйбалуу адамдык кеп-кеңештерин бөлүшүүдөн эч качан тажабайт. Алардын өсүп-өнүгүүсү, илимий даража жана илимий наамдарга ээ болуусу үчүн ар дайым камкордук көрөт. Андай жардамдарды өзүнүн окуучулары гана эмес, көптөгөн башка адамдар да алышкандыгын сыймыктануу менен айтышат. Мындай айкөлдүккө ар бир эле адам эгедер болбосо керек.

1990-жылдан Кыргызстан физиктер коомунун төрагасынын орун басары, ал эми 2009-жылдан төрагасы болуп үзүрлүү эмгектенүүдө. Сиз менен замандаш болуп, эриш-аркак бирге иштеп жүргөнүбүзгө сыймыктанабыз жана милдеттүүлүктү сезебиз.

Урматтуу Аманбек Жайнакович! Юбилейиңиз кут болсун! Өрнөктүү өмүрүңүздө жасаган ак эмгегиниңиздин үзүрүн көрүңүз! Табият менен коомдун гармониясында болуп, татыктуу тагдырдын ээси болуңуз! Сиздей айкөл адамга алкыш жана даңк!

Эсенбек МАМБЕТАКУНОВ,

*Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты*

шырууда артыкчылык берүү жөнүндө тартип бар эле. Ошол убакта айылдардагы майда чарбалар ирилештирилип, мурдагы беш-алты колхоздон бирден чоң колхоз же совхоз түзүлүп, Таласта төрт түлүк малдын саны жылдан жылга көбөйүп, тамеки, жүгөрү өстүрүү кеңири таркап жаткан. Биздин Ленин атындагы колхоз мал чарбасына жана тамеки өстүрүүгө адистештирилген чарба болчу. Ошондо кийин отуз жыл колхоз башкармасынын төрагасы болуп Социалисттик Эмгектин Баатырлыгына, СССРдин жана Кыргыз ССРинин Жогорку Советтеринин депутаттыгына, көптөгөн ордендерге жана медалдарга арзыган Акматбек Нуржанов, башкы ветврач болуп жүрүп эки жолу СССР Жогорку Советинин депутаттыгына шайланган Биримкул Осмонкулов, райондо чоң кадыр барктары бар, өмүр бою зоотехник, ферма башчысы болуп иштешкен Рысбек Молдошев, Өзөрбай Тууганбаев, Рысбек Шайбеков, талаачылыктын бригадири Абдыбек Бектеналиев сыяктуу жердештерибиздин алдыңкы адистер жана өндүрүшчүлөр катарында атактары жаңыдан чыгып келаткан. Акматбек Нуржанов Аманбектин жакын туугандарынан болчу. Ал Аманбекке да, колхоздогу бир катар башка жаштардын окуп билим алууларына да жардам кылды. Алардын жетекчилигинде иштеп, аралашып жүрүү биздей жаштарга көптү берди, алардан көптү үйрөндүк.

Кийинки жылы мен да университеттин физматына келип, анын математика бөлүмүнө тапшырдым. Университеттин азыркы башкы корпусуна киргенде эле анын фойесинин он жагындагы Ардак тактадагы окуунун алдыңкыларынын арасынан физика жана математика факультетинин 3-курсунун эң жакшы окуган студенти деген жазуу менен Аманбек Жайнаковичтин сүрөтүн көрүп, аябай сыймыктанып, «айылдан келгендер деле жакшы окуп отличниктикке жетишсе болот турбайбы» деп өзүмө ишеним, кайрат пайда боло түшкөндүгү эсимде.

Мен окууга өткөндөн кийин бир жатаканада жашап калдык. Ал убакта физматтын жатаканасы Турусбеков көчөсүндөгү кийин студенттер үчүн профилакторияга айландырылган үч кабат имаратта болчу. Башка факультеттерде тартип, катышуу жана жетишүү кандай болгондугун билбейм, бирок биздин факультетте талап абдан катуу эле. Катышуудан, жетишүүдөн аксагандарды, тартип бузгандарды окуудан чыгарып салышчу. Айылдан жаңы келгендиктен, анын үстүнө орусчаны да жакшы билбегендиктен алгачкы айларда көп эле кыйналдык. Сабак бүтөөрү менен чайыбызды ичип алып эле китепканаларга, бош турган аудиторияларга барып, өтүлгөндөрдү кайталаганга, тапшырмаларды даярдаганга киришчүбүз. Аудиторияда болсок, сабакты дурусураак билгендердин бири доскага чыгып, ага тапшырмаларды, жоопторду жазып мугалимдин ролун аткарчу.

Ошондо мен жатаканада Аманбектин жанынан чыкпай, окуунун принциптерин, өзгөчөлүктөрүн, темаларды кантип тезирээк өздөштүрүп, алдыңкылардын катарына кошулса боло тургандыгын көп сурачумун. Физика башка предмет болгону менен математикага тектеш, окшош жактары да көп да. Аманбек өзү физиканы окуган менен математиканы да жакшы билчү. Ал дайыма кеп-кеңештерин, билгендерин айтып, жазган лекцияларыма, семинардык иштериме чейин көз салып да жүрдү. Ал эч качан колунан келген жардамын аячу эмес. Анан анын спортсмендик да жагы бар эле. Университетте окуп жүргөндө жүгүрүү боюнча 1-разрядды толтуруп, жеңил атлетика боюнча окуу жайдын курама командаларына кошулуп, спартакиадаларга жана ар кандай мелдештерге катышып турчу. Ал азыр деле жөө басканды жакшы көрөт. Мурда анча мынча машина айдаса, азыр жөө жүргөнгө өтүп алган. Өзү иштеген Тоо-кен институтуна коомдук транспорт менен жеткенден кийин, андан аркы Улуттук университет, Улуттук илим-

заевичтин үйүндө жүрүп иштеди. Анан аспирантурага кирди. Мен да эки жылдан кийин математика бөлүмүн артыкчылык диплому менен бүтүп, шаарда калып калдым.

Ошол жылы жазда ал ыраматылык Алтынды балдары менен кошо шаарга алып келди. Ошондо ал үч балалуу болуп калган эле. Анын батирине мен, Аскар Кулбортоев, Кубанычбек Осмонкулов деген студенттер көп барчубуз. Тагыраак айтканда, курсак ачканда эле анын батирине жөнөчүбүз. Аяшыбыз Аманбек экөө жайдары тосуп алып, колдорунда болгондорун аяшчу эмес. Кийинчерээк мен үйлөндүм. Ошондон бери үй-бүлөбүз менен үзбөй катташып, ысык-сууктарда дайыма бирге болуп келатабыз.

Кийинчерээк бизге кыргыздын чыгаан акыны жана котормочусу, белгилүү адабиятчысы, республиканын коопсуздук тармагында көп жыл иштеген Аман Токтогулов, тарыхчы, маданият жааты боюнча чоң адистердин бири, Күлүйпа Кондучалова менен көп жыл бирге иштешкен Казыбай Эшимбеков үй-бүлөлөрү менен кошулушту. Тилекке каршы, экөө тең жарыкчылыктан эрте өтүп кетишти. Аман Токтогулов кругозору аябагандай кеңири, ар кандай темаларда адис-окумуштуулар менен тең сүйлөшкөн, чукугундай сөз тапкычтыгы, шайырлыгы менен айырмаланган жан эле. Аны менен бир жүрүү өзүнчө майрам болчу. Аны улуу жазуучу Чыңгыз Айтматов, адабиятчы Салижан Жигитов, жазуучу Ашым Жакыпбеков сыяктуу адабияттын билермандары бекеринен жогору баалашпаса керек. Адамдын пейилинен деген туура окшойт. Аманбек жолдош күтүү жагынан да жолдуу экен. Өзүңүздөр ойлоп көрүңүздөрчү, жакын жолдошторунун бири - чыгаан адабиятчы болсо, экинчиси маданият, искусство жаатын жакшы билген илимпоз, үчүнчүсү мага окшогон математик. Биз убагында өзүнчө эле кичинекей академия болчубуз. Мен бул жерде аяшыбыз, окумуштуу Мира Райымкановнанын Аман-

бектин илимпоздук, инсандык турмушундагы ролу жөнүндө да айта кетким келет. Аманбек илимдин, аудиториянын адамы. Ал эч нерсеге алаксыбай бардык дитин изилдөөлөрүнө, конференцияларга, симпозиумдарга даярдаган баяндамаларына, студенттерине окуй турган лекцияларына буруп, шашпай иштегенди жакшы көрөт. Артында Мирадай үй тиричилигин бекем кармап, жакасын кирдетпей, болбогон майда нерселерге алаксытпай, маанайын түшүрбөй, дайыма сылап-сыйпап жакшылап караган өмүрлүк жары болбосо, азыркыга чейин аткаргандарынын баарына үлгүрө, жетише алат беле, аны бир кудайдын өзү билет. Орустар «бекем тылың болмоюнча, жеңишке жетише албайсың» деп бекер айтышпайт. Бул жагынан Мира Аманбекке ишенимдүү бекем тыл болуп, ысык мамилелери суубай, ынтымакта жана гармонияда экөөңүн кол кармашып келе жатышкандыктары биздей досторун дайыма кубандырат.

Аманбек көр тиричиликтин көр-жерлеринин аркасынан түшпөй, бардык ынтаасын ишине коюп, бардык күчүн ага жумшаган илимдин адамы. Ал кандай кызматтарда жүрбөсүн илим менен кошо окутуучулугунан да алыстаган жок. Жарым кылымдай убакыттан бери Улуттук университетте, Тоо-кен институтунда окутуучу болуп, мугалимдерди, илимпоздорду тарбиялап келүүдө. Анда айрым башкалардагыдай «ишкердик» ынтаа да, жөндөм да жок. Ал илим, билим жөнүндө гана ойлойт, ошолордун кызыкчылыктары менен гана жашайт. Башка жактардан пайда табууга умтулбайт, кызыкпайт. Ушундан улам бир эпизод жөнүндө айта кетким келет.

Баласы Мирлан Мүлк фондусунун Бишкек шаардык башкармалыгында иштеп жүргөндө, жаңылбасам, 1990-жылдардын башы ченинде болсо керек, бир күнү Аманбекке келип: «Ата, «Ош» базарына жакын «Жылдыз» деген дүкөндүн бурчундагы чачтарачкана сатылганы жатат. Акчаңар барыңар ал-

гыла дешти. Сиз сатып алып койбойсузбу», – деп калат. Чачтарачкананын баасы 4-5 жүз миң сомдой (советтик сом) болсо керек. Анда Аманбек баласынан:

- Балам, сенин чачтарач болуу оюнда жокпу? – деп сурайт.
- Жок, – деп жооп берет баласы.
- Мен деле чачтарач эмесмин! Анын экөөбүзгө кандай зарылчылыгы бар?

Мындай сөздөрдү, албетте, өз ишинен башка эч нерсеге кызыкпаган, башкалардын тыйынына да көз артпаган, ала коёюн, жута коёюн, пайда табайын деген ойлордон алыс адам гана айтмак. Ал эпизодду эстегенде, «академик болгон менен ошого «башым» жетпептир. Ошондо алып койсом, азыр ижарасы үчүн эле ай сайын 200-300 доллар алып турмак экем», – деп күлүп калат.

Аманбек Жайнакович көп жылдар бою Улуттук университетте окутуучулук кылуу менен физиктердин бир нече муунун гана тарбиялап өстүрбөстөн, чейрек кылымдан ашык Билим берүү жана илим министрлигинин информатика жана маалыматтык технологиялар институтун жетектөө менен билим берүү тармагына инновациялык технологияларды, окуу жана усулдук иштерге прогрессивдүү жаңы ыкмаларды киргизүүгө да аябагандай чоң салым кошту. Мен математика жана маалымат технологиялары боюнча адис катарында бул тууралуу ишенимдүү айта аламын.

1995-жылы «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын белгилөөгө байланышкан иш-чаралардын алкагында Аманбек ошол убакта ректор болуп турган Алтай Асылканович Бөрүбаев менен бирге көп мээнет жумшашып, жогорку органдардын эшиктерин жыртып жүрүшүп, Талас шаарында Арабаев атындагы университеттин филиалын ачтырууга аябагандай чоң салым кошту. Филиалдын расмий ачылыш салтанаты болуп жатканда Аманбек бир нече уюштуруу техникасы менен 500дөй окуу

китепти өзүнүн атынан белек кылган. Ал азыр кичи мекениндеги аймактык Талас университети менен үзбөй байланышып, анда иштегендерге кеп-кеңештерин айтып турат.

Өткөн кылымдын акыркы жылдарынан башталган Кыргызстандагы жогорку окуу жайларын жана мектептерди компьютерлештирүү Аманбек Жайнаковичтин түздөн-түз жетекчилигинде ишке ашырылды. Илимдин жыйырмага жакын кандидаттарын жана докторлорун даярдады. Үч жүздөн ашык илимий эмгектердин, алардын ичинде 10 монографиянын, 9 окуу жана усулдук китептин автору болду. Ырасын айтыш керек, мындай натыйжаларга так илимдердин, гуманитардык чөйрөдөгү академиктердин көпчүлүгү деле жетише албайт. Мындай натыйжаларды чыныгы дыйкандардай баш көтөрбөй эмгектенген чыныгы чоң илимпоз гана жаратат.

Ооба, Аманбек Жайнаковичтин физика илимин өнүктүрүүгө, республикадагы билим берүү тармагын өнүктүрүүгө кошкон салымы чоң. Аманбек 1984-жылы Новосибирскиде СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүндө докторлук диссертациясын жактады. Беш жылдан кийин Улуттук илимдер академиясына мүчө-корреспондент болуп шайланды. Андан кийин академиктикке келгенде эле тоскоолдуктар, бут тосуулар башталды. Аны, так илимдерге аздыр-көптүр катышы бар биз көбүн уксак, айрымдарын көрүп, билип эле жүрдүк. Бирок, ал өзүнө ачыктан ачык бут тоскондорго, кодулагандарга өчөшкөн, ызасын алардан же башкалардан чыгарууга аракеттенген жок. Акыры адал эмгек ордун табат экен 2000-жылы академик болуп шайланды. Баарын айтып отурбайын, андан кийин да ар кандай иштер болду. Бирок, ал андай сыноолорго кабагым-кашым дебей чыдап, мурдагыдай эле жаркылдап өз ишин кылып жүрүп, мына эми убагында албагандарын кеч болсо да алып, сүйүктүү жары Мира, бала-чака-

сы, биздей эски достору, эл-журту менен жетимиштин байсалдуу сөрөсүнө чыгып олтурат.

Мындан төрт жыл мурда өзүбүзчө сүйлөшүп, сейрек кездешүүчү жөрөлгөнү баштап, Аманбек, Мира, мен жана жубайым Бактыгүл болуп достугубузга жарым кылым толгонун жакындарыбыз, жолдошторубуз менен бирге белгилеп, бири-бирибизге сарпайларыбызды жабышып, сый-урматыбызды көрсөттүк. Буйруса, быйыл күздө чыгаан физик-окумуштуу жана педагог, көрүнүктүү коомдук ишмер, академик Аманбек Жайнаковичтин 70 жылдыгы республикалык алкакта гана эмес, андан сырткаркы чөйрөлөрдө да кеңири белгиленет. Аманбек андай урмат, сыйга татыктуу адам.

Мен Аманбекти жана Мираны торколуу тойлору менен чын жүрөктөн куттуктап, балдары, неберелери жана жакындары, эл-журт менен аманчылыкта, бекем ден соолукта ушул убакка чейинкидей күч-кайратта илимде жана жеке турмушунда дагы чоң ийгиликтерге жетише беришин каалаймын.

Бар бол, биздин сүйүктүү досубуз Аманбек!

Рыскелди ТАБЫШОВ,

Социалдык өнүктүрүү жана ишкердик институтунун ректору, физика-математика илимдеринин кандидаты, профессор, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер.

БИЗДИН ҮЙ-БҮЛӨ ЧЫН ПЕЙИЛИ МЕНЕН ӨТӨ УРМАТТАГАН, СЫЙЛАГАН АМАНБЕК, МИРА!

Аманбек! Сен кыргыз журтуна, ошондой эле көп элге, көп жерге белгилүү болдуң. Илимге зор үлүш кошуп, өз жолун, өз багытын аныктаган илимпозсуң, көптөгөн даражаларга жеттиң, жаштарга сүйкүмдүү тарбиячысың. Биз буга сыймыктанарбыз.

Ушул жетишкендиктер – сенин талыкпаган эмгегиндин акыбети.

Байбичең Мира экөөңөр кутмандуу ата-энесиңер. Бала-чаңар турмуштун туткасын кармашып, эл үчүн кызмат өтөшүүдө. Ушунун өзү бакыт эмеспи!

Аман!

Туулган жериң Жон-Арык,
Ал кезде чандуу кубарып.
Азыр бассаң көчөдө,
Көңүлүң өсөт кубанып.

Жаштыгың өттү жабыгып,
Жетимдик «жагоо» тагылып.
Эмгек менен жетилдиң,
Анча-мынча зарыгып.

Жашыңдан түйшүк менен алпуруштун,
Бардыгын катар жүрүп көрүп келем.
Бакытты мээнет менен тартып алдың,
Турмак беле кол көтөрүп жолдо белең.

Айла барбы, көп адамдар көрө алышпайт,
Төбөндө ээрчип жүргөн булутунду.
Теңирим өмүр берсин, бирок байка,
Кошо жүргөн ичи тарды, аяр-кууну.

Аманбек, алган жарың өмүр кушун,
Ак үйдүн куту болсун Мираканың.
Төрүндө бакыт-дөөлөт катарлашып,
Ойноп турсун көңүл сүйгөн лираларың.

Көп убакыт ак жаздыкты жазданып,
Жашагыла бак-таалайга назданып,
Кол кармашып узак өмүр сүргүлө,
Эл милдетин туу көтөрүп, аткарып.

Аламүдүн, Ала-Арча –
Көп жүрдүк басып суу бойлоп.
Боор этим кетет эзилип,
Күндөрдү ошол мен ойлоп.

Жел жүрсө Байтик тараптан,
Жоогазын сындуу буркурап.
Жемишин сезип жаштыктын
Тамырлар кетчү зыркурап.

Жарашат экен жакшы адам,
Жашыл бак – жашыл калаага.
Жалпы элге болуп белгилүү,
Жашай бер Бишкек калаада!

Чойбек КУШЧУБЕКОВ,
*Кыргыз Республикасынын билим
берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер*

АГАЙЫМ ЖӨНҮНДӨ ОЙ ТОЛГОО

Ар бир адамдын басып өткөн жолу башкалар үчүн жана кийинки муундар үчүн үлгү, өрнөк болушу керек. Андай үлгү, өрнөктөрдүн бири өз өмүрүн Ата Журттунун өсүп-өнүгүшүнө, илимине жана жаштарды окутуп тарбиялоого арналган өмүр. Кыргыз элинин тарыхында мындай үлгү, өрнөк болгон инсандар жөнүндө айтылып, жазылган ойлор көп.

Мен сөз кылайын деген ошондой инсандардын бири – Кыргызстандын физиктер коомунун төрагасы, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин Ардактуу профессору, физика-математика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги Аманбек Жайнакович Жайнаков.

Мен агайды алгачкы жолу 1969-жылдын август айынын биринчи күндөрүндө көрдүм. Ал кезекте жогорку окуу жайларына кирүү сынактарын тапшыруу ушул мезгилге туура келчү. 1966-жылы Ленинграддын электротехникалык институтуна өтө албай калгандан кийин Фрунзе шаарынын №20-кесипчилик-техникалык окуу жайын радиотелемеханик адистиги боюнча аяктап, университетибиздин физика факультетине абитуриент болуп келгемин. Физикадан экзамен тапшырганга билет алып, суроолорду даярдап бүтүп калган кезде менин фамилиямды айтып чакырышты. Чакырган экзаменатор агайдын мандайына олтуруп, билген жоопторумду айтып бердим. Мектепти качан бүткөнүмдү, кайда окуганымды сурап билгенден кийин, молекулалык физикадан келген эсептин чыгарылышы аягына чейин чыкпай калгандыгын айтып, көп ыраазы болбостон, молекулалык физикадан суроолорду берди.

Жоопторду угуп, жанында экзамен алып жаткан агайга кайрылып:

– Аманбек, бул бала 3 жыл училищеде радиотелемеханиктин окуусун окуп бүтүп, тапшырып жатыптыр, маселесинин чыгарылышы анча эмес болуп жатат, суроо берчи, - деди. Ал агай өзү сурап жаткан абитуриентке кошумча суроо берип коюп, мага электр тогунун энергиясын жана кубаттуулугун кандай түшүнөсүң деп суроо берди. Училищеде электротехника боюнча атайын курс окуткан болучу. Ошол себептенби, агайдын берген суроосуна жооп бердим. Жоопту уккандан кийин:

– Дээринде болсо окуп кетээр, – деп күлүп калды. Экзамен алган агай да бир нерсе айтып күлүп, экзамен баракчасын толтуруп, эки агай тең кол коюшту. Сыртка чыгып карасам, экзамен алгандар: Мадьяров А., Жайнаков А. деп жазылып, «жакшы» деген баа турат. Кийин билсем, менден экзамен алган агай - жалпы физика кафедрасынын ага окутуучусу Анарбек Мадьярович Мадьяров, кошумча суроо берген агай - теориялык физика кафедрасынын ага окутуучусу, физика факультетинин деканынын орун басары Аманбек Жайнакович Жайнаков экен. Конкурс чоң болгондуктан, физикадан «үч» алсам окууга 1966-жылдагыдай дагы эле өтпөй калмакмын.

Калган экзамендерди ийгиликтүү тапшырып, факультеттин студенти болуп калдым. 1970-жылы Аманбек Жайнакович кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактады. Дээринде болсо окуп кетээр деп айткан агайдын сөзүн эске тутуп, окууну жакшы окууга аракет кылып, агайдай илимий даражага жетсем деген үмүт пайда болду. Биринчи, экинчи курстарда жалпы физика курстарынын лекцияларын Т.К.Карашев, А.М.Иманкулов, Н.Ф.Трапицын, Л.А.Спекторов агайлар окушту. Үчүнчү курстун биринчи семестринде «Математикалык физика» курсун А.А.Арынов, «Кванттык механика» кур-

сун Ө. Ш. Шаршекеев агайлар окушту. Сессиялардын жыйынтыгында 25 пайыз кошумча стипендия алып окуп жүрдүм. Үчүнчү курстун экинчи семестринде бүтүрүп чыгаруучу кафедраларга бөлүштүрүү болуп, мен теориялык физика кафедрасына бөлүндүм.

Теориялык физика – бул физикалык маселелерди жогорку математикалык аппараттын жардамы менен чече турган физиканын бөлүмү болгондуктан, теориялык физика группаларында 10-12ден эле студент окушчу. Бир семестрден кийин Аманбек Жайнакович кафедра жетекчилигине дайындалды. Төртүнчү курстун биринчи семестринде агай биздин группага «Төмөнкү температурадагы плазма физикасынын теориясы» деген атайын курс боюнча лекция окуй баштады. Ага чейин үчүнчү курста «Төмөнкү температурадагы плазма физикасынын техникасы» атайын курсту эксперименталдык физика жана теориялык физика кафедраларынын студенттерине Ж.Ж. Жээнбаев окуган.

Плазма физикасы жаңыдан өнүгүп жаткандыктан бул курстар абдан кызыктуу болуучу. Аманбек Жайнакович лекциядан бөлөк дагы семинар өткөрүүчү. Ар бир студентке өзүнчө тапшырма берип кийинки семинарда талкуу кылуучубуз. Ал кезекте электрондук машина деген жок, бардык теңдемелерди кол менен эсептеп, графиктерин тургузчубуз. Тапшырма ар бирибизге ар түрдүү шарттар менен берилгендиктен, өз алдыбызча иштөөгө аргасыз болчубуз. Тапшырманы аткаруу көп убакытты талап кылганы менен абдан кызыктуу эле. Семинарда талкуу болгондон кийин агай ар бирибиздин аткарган ишибизге баа берип, жетишпеген жактарды түшүндүрүп берип, ар бирибизге көңүл бөлүүчү. Семестрдик курстук иштин темасын агайдан жазсам деген студент көп болучу. Менин дагы агай менен иштесем деген үмүтүм бар эле. Бирок кафедранын мугалимдерине экиден, үчтөн эле курстук иш

бөлүнчү. Курстук иштердин тизмесин илген күнү мен кеч келип калып, агайдын 3 темасын бөлөк курсташтарым ээлеп коюшуптур. Мен болсо «ЭПР методун колдонуу менен атомардык азоттун концентрациясын аныктоо» деген темада жаздым. Кийинки илимий иштеримде ЭПР методун колдонгон эксперименттер абдан көп болду. Ошентип, мен плазма физикасы боюнча илимий ишке кошула албай калгам.

Агай, кафедра жетекчиси катары бешинчи курсту аяктаганга чейин көптөгөн кеп-кеңештерин айтып, баарыбызды эмгекчил болууга үйрөткөн. Мени менен теориялык физика кафедрасында билим алып бүткөн 10 курсташымдын ичинен 1 илимдин доктору, 6 кандидаты чыкты. Бул ийгилик, ошол кезде бизге билим берген агай, эжейлердин, анын ичинде кафедра жетекчисинин эмгегинин үзүрү деп эсептеймин. Университетти бүткөндөн кийин жалпы физика кафедрасында ага лаборант болуп иштеп баштап, агайымдын андан аркы билим берүү тармагында, илимий иштердеги жетишкендигине түздөн-түз күбө болдум десем жаңылышпаймын.

Агайдын бир өзгөчөлүгү - илимий иштин актуалдуу багытын тандап, илимий кадрларды ишке бириктире билгендиги. Бул өзгөчөлүк, агай бизге лекция окуп, семинар өткөрүп жүргөндө эле байкалган. Айтылган ойду, агайдын окуучулары В.М. Лелёвкин жана В.М. Слободянюк теориялык физика кафедрасына окутуучу болуп келип иштей башташы менен, биздин республикада кафедралык деңгээлде төмөнкү температурадагы плазма физикасын теориялык жактан илимий изилдөө мектебинин ачылышынын башаты десек болот. Бул мектептин өсүп, өнүгүүсүнө Кыргыз ССРнин Билим берүү министрлигинин ЖОЖдор аралык эсептөө борборунун ачылышы жана анын жетекчилигине Аманбек Жайнаковичтин дайындалышы түздөн-түз себеп болду. Анткени агай борбордун штаты аз болсо дагы математиканын аппаратын практикада

жакшы колдоно билген, информатикадан билимдүү физик, математик бүтүрүүчүлөрдү кызматка тарта алды. Ошол кызматкерлердин көбү илимдин кандидаттары жана докторлору болушту (Козлов П.В., Невелев Д.В., Урусов Р.М., Семёнов В.Ф., Усенканов Ж.О., Асанов Д.С. ж. б.). Агай менен илимий иште чогуу болбосом дагы, анын мектебинин ийгилигине чоң кубанычтамын жана агай менен сыймыктанам.

Агайдын экинчи өзгөчөлүгү - жөнөкөйлүгү жана адамкерчилиги. Кандай гана жогорку кызматтарда иштебесин (ЖОЖдор аралык эсептөө борборунун директору, Кыргыз Республикасынын Билим берүү академиясынын президенти, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти, анын Президиумунун кеңешчиси, ж.б.), факультет тарабынан кандай шартта, кайсыл учурда болбосун жардам сурап кайрылуу болгондо, өзүнүн зарыл иши болуп турса дагы аны коё туруп, өз кеңешин, колунан келген жардамын берип келет.

Өзүн университетте окуткан агайлары жөнүндө сөз боло калса, мен да ошол агайдан окудум эле деп ал инсандын жакшы жактарын баяндап берет. Кийинки жылдары Ташмурза Айтмурзаевич Айтмурзаев, Владимир Семенович Энгельшт агайларыбыз сыркоо болуп, үйдө отуруп калышты. Бул инсандардын республика үчүн илимий кадрларды даярдоодо сиңирген эмгектери баа жеткис экендиги журтчулукка жакшы белгилүү. Аманбек Жайнакович ошол агайлардан билим алган кадрлардын бири жана алардын ал-ахвалы жөнүндө дайыма кабардар болуп турганы, агайдын адамкерчилигинин дагы бир айгинеси.

— Сагынтай, бүгүн бир агайларым менен жолугуп, ахвалын сурап, сүйлөшүп келейин дедим эле, жүрү, мени менен чогуу барып кел, — деп мени көп жолу ээрчитип Ташмурза Айтмурзаевичтин, Владимир Семёновичтин үйлөрүндө болуп, алар-

дын көңүлүн көтөрүп, тамаша айтып, баарлашып кайтканына күбөмүн. Агайдын улууларга жасаган мындай мамилеси мен үчүн улууну сыйлап, урматтоонун чоң сабагы болду.

Агайдын дагы бир өзгөчөлүгү - адамды угуп, түшүнө билгендиги!

Кийинки жылдары факультеттин деканы болуп иштеп калгандыктан агай менен конференцияларда, семинарларда жана бөлөк жыйындарда көп жолугушуп турабыз. Факультет уюштурган Эл аралык, Республикалык илимий конференциялардын бардыгына көмөк көрсөтүп, доклад жасап, активдүү катышып келет. Агай факультетке Мамлекеттик аттестациялык комиссиянын төрагасы катары келип, студенттердин билимин баалап талдаганы башкалардан бөлөкчө деп ойлойм. Студенттин берген жообун кунт коюу менен угуп, анын дараметин байкагандан кийин кошумча суроолорду студенттин тигил же бул суроого даярдыгына жакындатып, ылайыктап берет. Өзүнүн жообун жетишерлик деп ойлогон кээ бир тыңыраак студенттерге Агай суроонун башкача дагы чечиле тургандыгын жөлөк болуп көргөзүп, студенттин бул суроого андан аркы кызыгуусун пайда кылып жөнөткөн шарттарга көп жолу күбө болдум. Андай студенттерди экзаменден чыгып баратканда сырттан байкасаң, көзүндө бир жылдыз жангандай кубаныч-жылмаюу турганын көрөсүң. Ушул студенттердин арасынан Агайдын жолун жолдогон инсандар чыгаар деген үмүт калат.

*Сагынтай КАДЫШЕВ,
физика-математика илимдеринин кандидаты,
Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук
университетинин физика жана электроника
факультетинин деканы, доцент*

ЖАЙНАКОВ АМАНБЕК ЖАЙНАКОВИЧ – МОЙ ДРУГ И УЧИТЕЛЬ

Мне доставляет огромное удовольствие общаться с этим человеком. Я ценю те короткие часы нашего общения, когда мы встречаемся и обсуждаем все наши достижения и новости.

Аманбек Жайнакович родился в первый год войны и это, наверное, символично, потому что вся его жизнь настоящий подвиг и пример жизненной стойкости и веры в себя.

Он с отличием окончил физико-математический факультет Кыргызского государственного университета, затем аспирантуру. Защитил сначала кандидатскую, потом докторскую диссертацию в Институте теплофизики СО АН СССР, стал профессором. Уже сам этот факт говорит о многом. Простой парень, благодаря своему упорству и характеру, сам пробивал себе дорогу. И в этом мы похожи, потому что он, как и я, всегда добивался результатов в профессии и жизни, и до сих пор предан делу, которому служит.

Любовь к точным наукам Аманбека Жайнаковича свидетельствует о его большой силе ума, высокой самоорганизации и цельности натуры. Более полувека этот великий человек учился сам и учил других. Он занимался преподавательской, научно-исследовательской деятельностью в вузах страны, продвигал реформу образования, оставляя самые добрые воспоминания в душах и сердцах людей.

Он прошел все этапы становления, как в личностном, так и в профессиональном росте, - от простого учителя физики в районной школе до президента Кыргызской академии образования, члена-корреспондента, академика, вице-президента Национальной академии наук Кыргызской Республики.

Такой человек не мог не оставить достойный след на земле. Он воспитал десятки своих продолжателей-учеников. Подго-

товил 5 докторов и 15 кандидатов наук. Является автором учебных пособий и более 300 научных работ, многие из которых были опубликованы в разных странах мира.

Не случайно его знания и опыт востребованы и по сей день. Аманбек Жайнакович совмещает сразу несколько общественных и научных должностей. Он – председатель Физического общества республики, экспертного совета по физико-математическим наукам Национальной аттестационной комиссии КР, член Президиума ЦК профсоюза работников образования и науки КР, член редколлегии Кыргызской национальной энциклопедии и др.

По указу Президента КР он утвержден членом Комитета по государственным премиям КР в области науки и техники, членом Общественного наблюдательного совета при Министерстве образования и науки КР.

Аманбек Жайнакович заслуженно имеет целый ряд государственных наград и званий. Он – Лауреат Государственной премии КР в области науки и техники, заслуженный деятель науки КР, академик Международной академии информатизации, Почетный академик национальной инженерной академии Республики Казахстан, член Правления Всемирного математического общества тюркоязычных стран мира, Почетный профессор Кыргызского национального университета им. Ж.Баласагына, Кыргызско-Российского Славянского университета им.Б.Ельцина, Кыргызского горно-металлургического института им.У.Асаналиева. Награжден Почетной грамотой Кыргызской Республики, медалями СССР, знаками «Отличник высшего образования СССР», «Отличник народного образования Киргизской ССР», юбилейной медалью «Манас-1000», орденом «Манас» III степени.

Аманбек Жайнакович – мой большой друг и учитель, и я дорожу нашей дружбой.

Академик Сабырбек ДЖУМАБЕКОВ

ЛЕТОПИСЬ ВРЕМЕНИ: ОТЗЫВЫ И ПОЗДРАВЛЕНИЯ УЧЕНЫХ

1989 год:

ИНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ
НОВОСИБИРСК, 90

В Президиум Академии наук Киргизской ССР

**О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ
А.ЖАЙНАКОВА ПО ВЫБОРАМ В ЧЛЕНЫ-
КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР**

Результаты научных исследований доктора физико-математических наук, профессора А.Жайнакова пользуется широкой известностью среди специалистов по численным и аналитическим методам решения прикладных задач теплофизики и теплоэнергетики. Особенно следует отметить вклад А.Жайнакова в создание в республике научного направления по численным методам решения задач теплофизики и энерго- и массообмена в дуговом разряде.

Считаю, что А.Жайнаков заслуживает избрания членом-корреспондентом АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Директор института математики СО АН ОССР,
Академик М.М.ЛАВРЕНТЬЕВ

7 февраля 1989 года

«Каждое научное учреждение, как говорил академик Б.Е.-Патон, обязано «творить людей». Следуя этому, под моим руководством была создана научная школа математического моделирования и численного эксперимента, откуда вышли пять докторов и пятнадцать кандидатов физико-математических наук»

Из беседы с академиком А. ЖАЙНАКОВЫМ

Новосибирск-90

Проспект академика Лаврентьева, 1

В Президиум Академии наук Киргизской ССР

О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ А ЖАЙНАКОВА ПО ВЫБОРАМ В ЧЛЕНЫ- КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР

Профессор А.Жайнаков - известный ученый в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов. Им впервые предложена модель расчета плазмотрона с использованием МГД -уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги.

Решен ряд задач, а именно: для случая дуги с точечным источником тока, двумерной модели короткой сильноточной дуги, модели протяженной дуги, построенной на основе приближения пограничного слоя, модели короткой силноточной дуги, построенной на основе решения полной системы уравнений. Результаты исследований нашли применение при оптимизации сварочных дуг и при постановке граничных условий в приэлектродных областях.

А. Жайнаков внес большой вклад в развитие в республике научного направления по численным методам решения прикладных задач теплофизики и по созданию математической модели электрической дуги. Жайнаков А. - профессор кафедры теоретической физики Киргизского госуниверситета; член Оргкомитета периодической Всесоюзной конференции по ге-

нераторам низкотемпературной плазмы. Им опубликовано более 60 научных работ, в том числе 2 монографии, 6 работ за рубежом.

На основании вышеизложенного поддерживаю выдвижение директора Республиканстаго межвузовского вычислительно-го центра, доктора физико-математических наук, профессора Жайнакова Аманбека в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности "Теплоэнергетика".

Академик В.Е.НАКОРЯКОВ

ВЫПИСКА

из протокола № 3 заседания Ученого совета
Института теплофизики СО АН СССР от
1 февраля 1989 года.

СЛУШАЛИ: О поддержке кандидатуры д. ф.-м. н., профессора А.Жайнакова по выборам в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР.

ПОСТАНОВИЛИ: Поддержать кандидатуру д. ф.-м. н., профессора А.Жайнакова по выдвижению в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности "Теплоэнергетика"

Председатель Ученого совета
Академик В.Е.НАКОРЯКОВ
Ученый секретарь совета
к. ф.-м.н. А.Н.КЕКАЛОВ

В Президиум АН Киргизской ССР

О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ А.ЖАЙНАКОВА ПО ВЫБОРАМ В ЧЛЕНЫ- КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР

Профессор А.Жайнаков - известный ученый в области теплофизики и теории энерго и массообмена высокотемпературных процессов. Результаты научных исследований пользуются широкой известностью среди специалистов по численным и аналитическим методам решения прикладных задач теплофизики и теплоэнергетики. Своими трудами он внес крупный вклад в теории электрических дуг, и результаты его работ имеют большую практическую ценность.

Многочисленные публикации и сообщения на Всесоюзных конференциях профессора А.Жайнакова и его сотрудников охватывают широкий круг проблем к отличается комплексным подходом с использованием современных теоретических и вычислительных методов.

Учитывая научный вклад профессора А.Жайнакова научную ценность и практическую важность полученных результатов поддерживаю кандидатуру А.Жайнакова по выдвижению в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Член-корреспондент АН СССР

А.И.ЛЕОНТЬЕВ

1.03.89.

ОТЗЫВ-ПОДДЕРЖКА КАНДИДАТУРЫ ДИРЕКТОРА РЕСПУБЛИКАНСКОГО МЕЖВУЗОВСКОГО ВЫЧИСЛИТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА МИНИСТЕРСТВА НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КИРГИЗСКОЙ ССР д.ф.-м.н., ПРОФ. ЖАЙНАКОВА АМАНБЕКА НА ВЫБОРАХ В ЧЛЕНЫ-КОРРЕСПОНДЕНТЫ АКАДЕМИИ НАУК КИРГИЗСКОЙ ССР

А. Жайнаков – известный ученый в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов. Он внес большой вклад в создание в Киргизии научного направления по численным методам решения задач теплофизики и энерго- и массообмена в дуговом разряде.

Разрабатывается теоретические модели и проводятся численные расчеты нестационарных электрических дуг и дуг горящих в атмосфере различных газов.

А. Жайнаковым опубликовано свыше 60 научных работ, в том числе 2 монографии, делаются сообщения на Всесоюзных съездах, конференциях по теоретической и прикладной механике, генераторам низкотемпературной плазмы и т.д.

А. Жайнаков пользуется заслуженным авторитетом как крупный специалист по машинным вычислениям сложных научно-технических проблем на ЭВМ. Нам особенно приятно отметить, что для работ А. Жайнакова характерно существенное использование информационных технологий как в научных исследованиях, так и в опытно-конструкторских работах. А. Жайнаков свободно владеет аппаратом математического

моделирования, численными алгоритмами машинной реализации теоретических моделей.

Информационная технология органически вплетается в ткань разрабатываемых под научным руководством А. Жайнакова автоматизированных систем научного исследования и проектирования новой техники.

Профессор А. Жайнаков по праву считается одним из новаторов внедрения математико-кибернетических методов в теоретической и прикладной энергетике.

Поддерживаю выдвижение кандидатом в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика» директора Республиканского Межвузовского ВЦ Министерства народного образования Киргизской ССР доктора физико-математических наук, профессора Жайнакова Аманбека Жайнаковича.

*Генеральный директор УзНПО «Кибернетика»
АН УзССР В.К.КАБУЛОВ
3.03.89.*

*ПРЕЗИДУМ АКАДЕМИИ НАУК КИРГИЗСКОЙ ССР
УПРАВЛЕНИЕ НАУЧНЫХ КАДРОВ
720071, г.Фрунзе Ленинский проспект, 265-А*

**О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ ПРОФ.
А.ЖАЙНАКОВА В ЧЛЕНЫ-
КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР
ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ
«ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКА»**

Научная деятельность проф. А.Жайнакова широко известна в нашей стране и вносит большой вклад в создание научного направления по численным методам решения задач теплофизики и энерго- и массообмена в дуговом разряде.

Им впервые построена модель расчета плазмотрона на основе магнитогазодинамический (МГД) уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги. Показано существенное влияние электромагнитных сил на характеристики сильноточной дуги. Построены замкнутые модели для анализа протяженных и коротких электрических дуг в канале и со свободной границей, основанную на численном решении полной системы МГД уравнений. Установлено, что в коротких дугах типа сварочных могут реализоваться различные сложные виды течения с образованием МГД тороидальных вихрей, «катодных и анодных» струй плазмы. Для дуги с точечным источником тока построено автомодельное решение на основе полной системы МГД уравнений. Развита единый подход являющийся общим, для исследования параметров коротких электрических

моделирования, численными алгоритмами машинной реализации теоретических моделей.

Информационная технология органически вплетается в ткань разрабатываемых под научным руководством А. Жайнакова автоматизированных систем научного исследования и проектирования новой техники.

Профессор А. Жайнаков по праву считается одним из новаторов внедрения математико-кибернетических методов в теоретической и прикладной энергетике.

Поддерживаю выдвижение кандидатом в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика» директора Республиканского Межвузовского ВЦ Министерства народного образования Киргизской ССР доктора физико-математических наук, профессора Жайнакова Аманбека Жайнаковича.

*Генеральный директор УзНПО «Кибернетика»
АН УзССР В.К.КАБУЛОВ
3.03.89.*

*ПРЕЗИДУМ АКАДЕМИИ НАУК КИРГИЗСКОЙ ССР
УПРАВЛЕНИЕ НАУЧНЫХ КАДРОВ
720071, г. Фрунзе Ленинский проспект, 265-А*

**О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ ПРОФ.
А.ЖАЙНАКОВА В ЧЛЕНЫ-
КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР
ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ
«ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКА»**

Научная деятельность проф. А.Жайнакова широко известна в нашей стране и вносит большой вклад в создание научного направления по численным методам решения задач теплофизики и энерго- и массообмена в дуговом разряде.

Им впервые построена модель расчета плазмотрона на основе магнитогидродинамических (МГД) уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги. Показано существенное влияние электромагнитных сил на характеристики сильноточной дуги. Построены замкнутые модели для анализа протяженных и коротких электрических дуг в канале и со свободной границей, основанную на численном решении полной системы МГД уравнений. Установлено, что в коротких дугах типа сварочных могут реализоваться различные сложные виды течения с образованием МГД тороидальных вихрей, «катодных и анодных» струй плазмы. Для дуги с точечным источником тока построено автомодельное решение на основе полной системы МГД уравнений. Развита единый подход являющийся общим, для исследования параметров коротких электрических

дуг с учетом двумерности тепловых, электромагнитных и динамических характеристик. Проведено численное исследование различных режимов горения сварочных дуг с неплавящимися и плавящимися электродами, рассмотрен вопрос шунтирования электрической дуги.

Результаты его исследований используются в АН УССР, МВТУ им. Баумана и др. и обобщены в известных монографиях «Математическое моделирование электрической дуги», «Теории термической электродуговой плазмы», в сборниках трудов, журналах, в отечественных и международных докладах.

Поддерживаю выдвижение кандидатуры проф. А. Жайнакова в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Р.А.ЗАХИДОВ,

директор института энергетики и автоматики АН УзССР,

член-корреспондент АН УзССР

15.03.89.

В Президиум АН Кирг. ССР

О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ А.ЖАЙНАКОВА НА ВЫБОРАХ В ЧЛЕНЫ- КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГИЗСКОЙ ССР

Доктор физико-математических наук, профессор Аманбек Жайнаков является известным ученым в области теплофизики и теории тепломассообмена высокотемпературных процессов. Основные научные результаты А. Жайнакова связаны с разработкой и анализом математической модели работы плазмотрона на основе МГД уравнений в различных приближениях. На основе развитых моделей была установлена сложная структура течений в электрических дугах.

Работы Жайнакова А., посвященные теоретическому исследованию открытых сильноточных электрических дуг, могут быть использованы для изучения свойств низкотемпературной плазмы, взаимодействия плазмы с поверхностью, при исследовании технологических процессов сварки, резки и переплава металлов и сплавов, нанесения покрытий и т.д.

Учитывая научный вклад профессора А.Жайнакова в разработку указанных выше проблем, их актуальность, уровень проводимых исследований, научную ценность и практическую важность полученных результатов, поддерживаю его кандидатуру для избрания членом-корреспондентом АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Зав. отделом прикладных задач ИММ УрО АН СССР,

член-корреспондент АН СССР А.Ф.СИДОРОВ

10.02.89.

Институт теплофизики СО АН СССР
630090, Новосибирск-90,
проспект Академика Лаврентьева, 1

О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ А.ЖАЙНАКОВА ПО ВЫБОРАМ В ЧЛЕНЫ- КОРРЕСПОНДЕНТЫ АН КИРГ. ССР

Товарищ Жайнаков А. - известный ученый в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов.

Своими трудами он внес крупный вклад в теорию электрических дуг, и результаты его работ имеют большую практическую ценность, которая заключается в применении методов теоретического анализа к исследованию теплофизических процессов в электрических дугах типа сварочных.

Разработанная А.Жайнаковым новая математическая модель коротких электрических дуг с практической точки зрения очень важна, так как решается замкнутая задача, т.е. уравнения эллиптического типа. Показано существование сложных видов течения плазмы с образованием МГД вихрей. Выявлена существенная роль взаимодействия тока дуги с собственным магнитным полем и вязких сил в термогазодинамических процессах.

Исходя из вышеизложенного, поддерживаю кандидатуру А. Жайнакова по выдвижению в член-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности "Теплоэнергетика".

Член-корреспондент АН СССР
ЖУКОВ Михаил Федорович
2.02.89.

В Президиум АН Кирг.ССР
720071, г.Фрунзе-71, Ленинский проспект, 265-а

ВЫП И С К А из протокола № 6 заседания Ученого совета Института тепло-и массообмена им. А.В.Лыкова АН БССР

г.Минск 10 марта 1989 г.

Слушали: сообщение о выдвижении д.ф.-м.н., проф. Жайнакова А. кандидатом в члены-корреспонденты АН Кирг.ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Ученый совет отмечает, что профессор Жайнаков А. является известным ученым в области теплофизики высокотемпературных (плазменных) процессов. Он внес большой вклад в создание и развитие в Киргизии научного направления по численным методам решения задач переноса энергии и вещества в дуговых разрядах. Выполненные им исследования хорошо известны как в нашей стране, так и за рубежом. Профессор А.Жайнаков ведет плодотворную научно-организационную и педагогическую работу.

Постановили: Поддержать выдвижение кандидатуры д. ф.-м. н., проф. Жайнакова Аманбека кандидатом в члены-корреспонденты АН Киргизской ССР по специальности «Теплоэнергетика».

Председатель Ученого совета ИТМО АН БССР, профессор
О.Г.МАРТЫНЕНКО
Ученый секретарь совета к.т.н. В.Л.ДРАГУН

2000 год:

*В Президиум Национальной Академии Наук
Кыргызской Республики*

Член-корреспондент НАН Кыргызской Республики Жайнаков Аманбек внес значительный вклад в развитие теоретической физики и становлении нового научного направления в термогазодинамике-магнитогазодинамике неравновесной дуговой плазмы.

На основании выполненных фундаментальных, расчетно-теоретических и экспериментальных исследований им установлены новые физические эффекты в пограничном слое при магнитогидродинамического преобразования энергии и разработана теория электрических дуг в системах различной геометрии. Обобщение результатов научных исследований позволили создать информационно-кибернетический комплекс, позволяющий в реальном масштабе времени идентифицировать характеристики неравновесных электродуговых потоков плазмы. Проводимые проф. Жайнаковым Аманбеком работы имеют не только научное, но и большое практическое значение, так как открывают широкие перспективы создания принципиально новых высокоэффективных энерго-сберегающих технологий в различных отраслях промышленности.

Признанием высокого авторитета проф. Жайнакова Аманбека и его научной школы является использование опубликованных результатов при подготовке специалистов-физиков высшей квалификации в университетах Украины и других странах СНГ.

Учитывая вышеизложенное, поддерживаю решение Ученого совета Института физики Национальной академии наук

Кыргызской Республики о выдвижении члена-корреспондента Жайнакова Аманбека в действительные члены академии и считаю его кандидатуру достойной высокого звания академика.

*Член президиума ИА Украины, д-р техн. наук, проф. академик
ИА Украины В.В. СОЛОВЕЙ
3.10.2000.*

*Институт физики Национальной Академии Наук
Кыргызской Республики*

О ПОДДЕРЖКЕ

кандидатуры члена-корреспондента НАН КР А. Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ.

А. Жайнаков – известный ученый, физик-теоретик, крупный специалист в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов. В Кыргызской Республике им создано научное направление по численным методам решения задач теплофизики, энерго- и массообмена в дуговом разряде, впервые построена модель расчета плазмотрона при помощи МГД-уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги.

Результаты полученных им исследований используются в плазменных технологиях для создания новых конструкций

плазмотронов и определения оптимальных режимов работы данных устройств.

Работы профессора А. Жайнакова - выдающегося специалиста по теоретической физике – показали, что он является талантливым ученым, владеющим сложными аналитическими методами, позволяющими выявлять физико-механические и математические закономерности рассматриваемых процессов.

Профессор Жайнаков А. является руководителем крупной научной школы республики, автором более 150 научных работ, в том числе 7 монографий. Под его руководством успешно защищены 10 кандидатских диссертаций.

Профессор Жайнаков А. ведет большую общественную работу, является заместителем председателя бюро отделения физико-технических и горно-геологических наук НАН КР, Председателем Экспертного совета НАК по физико-математическим наукам.

За плодотворную научно-педагогическую деятельность и активное участие в общественной жизни Жайнаков А. награжден многими Правительственными наградами.

Член-корреспондент НАН КР Жайнаков А. заслуживает избрания в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики по специальности «Теоретическая физика».

*Академик национальной академии наук Республики
Казахстан, д.ф.-м.н, профессор КазГУ им. аль-Фараби
А. Т. ЛУКЬЯНОВ*

*Институт физики Национальной Академии Наук
Кыргызской Республики*

О ПОДДЕРЖКЕ

кандидатуры члена-корреспондента НАН КР А.Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики.

А. Жайнаков - крупный ученый, физик-теоретик. Он автор более 150 научных работ, в том числе 7 монографий. Основные его научные труды посвящены актуальным проблемам теплофизики и теории энерго- и массообмена высокотемпературных процессов.

А. Жайнаков внес большой вклад в развитие методов математического моделирования и численного эксперимента, создание в Кыргызстане научного направления по численным методам решения задач теплофизики.

Член-корреспондент А. Жайнаков принимает активное участие в подготовке высококвалифицированных научных кадров, успешно сочетает ее с педагогической деятельностью. Он является Председателем Экспертного Совета НАК по физико-математическим наукам, заведует кафедрой в Кыргызском горно-металлургическом институте.

Для нас является честью поддержать кандидатуру член-корреспондента НАН КР Аманбека Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики.

Президент, член-корреспондент РАН Б. В. ГУСЕВ

плазмотронов и определения оптимальных режимов работы данных устройств.

Работы профессора А. Жайнакова - выдающегося специалиста по теоретической физике – показали, что он является талантливым ученым, владеющим сложными аналитическими методами, позволяющими выявлять физико-механические и математические закономерности рассматриваемых процессов.

Профессор Жайнаков А. является руководителем крупной научной школы республики, автором более 150 научных работ, в том числе 7 монографий. Под его руководством успешно защищены 10 кандидатских диссертаций.

Профессор Жайнаков А. ведет большую общественную работу, является заместителем председателя бюро отделения физико-технических и горно-геологических наук НАН КР, Председателем Экспертного совета НАК по физико-математическим наукам.

За плодотворную научно-педагогическую деятельность и активное участие в общественной жизни Жайнаков А. награжден многими Правительственными наградами.

Член-корреспондент НАН КР Жайнаков А. заслуживает избрания в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики по специальности «Теоретическая физика».

*Академик национальной академии наук Республики
Казахстан, д.ф.-м.н, профессор КазГУ им. аль-Фараби
А. Т. ЛУКЬЯНОВ*

*Институт физики Национальной Академии Наук
Кыргызской Республики*

О ПОДДЕРЖКЕ

кандидатуры члена-корреспондента НАН КР А.Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики.

А. Жайнаков - крупный ученый, физик-теоретик. Он автор более 150 научных работ, в том числе 7 монографий. Основные его научные труды посвящены актуальным проблемам теплофизики и теории энерго- и массообмена высокотемпературных процессов.

А. Жайнаков внес большой вклад в развитие методов математического моделирования и численного эксперимента, создание в Кыргызстане научного направления по численным методам решения задач теплофизики.

Член-корреспондент А. Жайнаков принимает активное участие в подготовке высококвалифицированных научных кадров, успешно сочетает ее с педагогической деятельностью. Он является Председателем Экспертного Совета НАК по физико-математическим наукам, заведует кафедрой в Кыргызском горно-металлургическом институте.

Для нас является честью поддержать кандидатуру член-корреспондента НАН КР Аманбека Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики.

Президент, член-корреспондент РАН Б. В. ГУСЕВ

В ПРЕЗИДИУМ НАН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ,
ОТДЕЛ КАДРОВ И АСПИРАНТУРЫ 720071, Г. БИШКЕК
ПРОСПЕКТ ЧУЙ 265-А

**О ПОДДЕРЖКЕ КАНДИДАТУРЫ
А.Ж. ЖАЙНАКОВА НА ВЫБОРАХ В
ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЕ ЧЛЕНЫ
НАН КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Поддерживаю избрание А.Ю. Жайнакова в действительные члены (академики) Национальной академии наук КР по специальности «Теоретическая физика».

А.Ж. Жайнаков является известным специалистом в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов. Он является руководителем крупной научной школы Республики, автором 150 научных работ, в том числе в ведущих научных журналах Республики, ближнего и дальнего зарубежья. Под его руководством защищено более 10 кандидатских диссертаций.

Профессор А.Ж. Жайнаков внесет конкретный вклад в теоретическую физику. В плане моделирования плазменных потоков и их численной реализации.

Считаю что избрание А.Ж. Жайнакова действительным членом (академиком) НАН КР является достойной оценкой его плодотворной научной и научно-организационной деятельности.

*Директор физико-технического института, Академик АН
Республики Казахстан Б.Н.МУКАШЕВ
5.12.2000.*

**ВЫПИСКА
из протокола №13 заседания Ученого совета
Института теоретической и прикладной механики
СО РАН**

г. Новосибирск, 27.10.2000 г.

СЛУШАЛИ:

Ходатайство Ученого Совета института физики НАН Кыргызской Республики о выдвижении кандидатом в действительные члены (академики) Национальной академии наук КР по специальности «теоретическая физика» директора Института информатики и информационных технологий (ИИИТ) Министерства образования, наук и культуры (МОНиК) Кыргызской Республики, заведующего кафедрой информационных технологий и математического моделирования Кыргызского горно-металлургического Института, Лауреата Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники, Заслуженного деятеля науки Кыргызской Республики, члена-корреспондента НАН КР, профессора Жайнакова Аманбека.

ГОЛОСОВАНИЕ: за - 18, против - нет, воздержалось - нет.
ПОСТАНОВИЛИ:

Поддержать ходатайство Ученого Совета института физики НАН Кыргызской Республики о выдвижении кандидатом в действительные члены (академики) Национальной академии наук КР по специальности «теоретическая физика» директора Института информатики и информационных технологий (ИИИТ) Министерства образования, науки и культуры

(МОНН) Кыргызской Республики, заведующего кафедрой информационных технологий и математического моделирования Кыргызского горно-металлургического Института, Лауреата Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники, Заслуженного деятеля науки Кыргызской Республики, члена-корреспондента НАН КР, профессора Жайнакова Аманбека.

В.М.ФОМИН,

*Председатель Ученого совета, член-корр. РАН
секретарь Ученого совета, к.т.н. Б.М.МЕЛАМЕД*

Институт физики НАН Кыргызской Республики

ВЫПИСКА

из протокола № 10 заседания Ученого совета АНК
ИТМО НАН Беларуси от 17 ноября 2000 г.

СЛУШАЛИ: сообщение о выдвижении Ученым советом Института физики НАН КР члена-корреспондента НАН КР Жайнакова Аманбека кандидатом в действительные члены (академики) НАН КР по специальности «Теоретическая физика».

Ученый совет отмечает, что чл.-корр. НАН КР, профессор, лауреат Государственной премии в области науки и техники, заслуженный деятель науки Кыргызской Республики Жайнаков Аманбек является крупным ученым в области механики, математической и теоретической физики, теплофизики и тео-

рии магнитной газовой динамики. Он внес основополагающий вклад в развитие школы математического моделирования и численного эксперимента в Кыргызстане и является признанным авторитетом в области теоретических исследований низкотемпературной плазмы.

Широкую известность и признание получили фундаментальные научные труды Жайнакова А. по плазмодинамике, физике и технике плазмы, ряду направлений теоретической физики, масштабная и плодотворная научно-организационная и научно-педагогическая деятельность, вклад в научное сотрудничество ученых стран СНГ.

ПОСТАНОВИЛИ: поддержать выдвижение Жайнакова Аманбека кандидатом в действительные члены (академики) НАН КР.

Председатель Ученого совета

Академик О.Г.МАРТЫНЕНКО

Ученый секретарь совета профессор В.Л. ДРАГУН

25.03.1999 г. Минск: АНК ИТМО НАНБ

720071, г. Бишкек, проспект Чуй 265А
Институт физики Национальной Академии Наук
Кыргызской Республики

О ПОДДЕРЖКЕ

кандидатуры члена-корреспондента НАН КР А. Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Национальной Академии Наук Кыргызской Республики.

А.Жайнаков – крупный ученый, физик-теоретик. Он автор более 150 научных работ, в том числе 7 монографий. Основные его научные труды посвящены актуальным проблемам теплофизики и теории энерго- и массообмена высокотемпературных процессов.

А.Жайнаков внес большой вклад в развитие методов математического моделирования и численного эксперимента, создание в Кыргызстане научного направления по численным методам решения задач теплофизики. Он является блестящим ученым, владеющий сложными аналитическими и численными методами исследования физических закономерностей рассматриваемых процессов.

Член-корреспондент А.Жайнаков принимает активное участие в подготовке высококвалифицированных научных кадров, успешно сочетает ее с педагогической деятельностью. Под его научным руководством подготовлены и защищены 10 кандидатских диссертаций. Он является Председателем Экспертного Совета НАН КР по физико-математическим наукам, ведет кафедру в Кыргызском горно-металлургическом институте.

Считаю, что А. Жайнаков достоин быть избранным в действительные члены НАН КР и поддерживаю кандидатуру член-корреспондента НАН КР Аманбека Жайнакова на выборах в действительные члены (академики) Иациональной Академии Наук Кыргызской Республики.

Академик РАЕН, профессор ЛИТМО
(г. Санкт - Петербург) ДУЛЬНЕВ Г.Н.
12.12.2000.

О ПОДДЕРЖКЕ ВЫДВИЖЕНИЯ В ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЕ ЧЛЕНЫ НАН КР

Директор института информатики и информационных технологий Министерства образования, науки и культуры Кыргызской Республики, член-корреспондент НАН КР, профессор А. Жайнаков известен как один из ведущих специалистов в области механики, математической и теоретической физики.

А. Жайнаковым и его научной школой разработаны теоретические модели и вычислительные схемы для анализа протяжных и коротких электрических дуг в канале и со свободной границей. А. Жайнаковым опубликовано более 150 работ, в том числе 7 монографий.

В настоящее время между институтами СО РАН и НАН Кыргызской Республики заключен договор о научном сотрудничестве, одним из руководителей которого является А. Жайнаков.

Я поддерживаю выдвижение члена-корреспондента НАН КР, профессора Аманбека Жайнакова в качестве кандидатуры на выборах в действительные члены (академики) НАН Кыргызской Республики.

Ю.И. ШОКИН,
директор ИВТ СО РАН, академик РАН
19.12.2000.

ПОЗДРАВЛЕНИЯ В ДЕНЬ 60 ЛЕТИЯ УЧЕНОГО

Многоуважаемый АМАНБЕК ЖАЙНАКОВИЧ!

Президиум и Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики сердечно поздравляют Вас со славным юбилеем – 60-летием со дня рождения и 40-летием научной, педагогической и общественной деятельности!

Вы, ученый и педагог, известны как один из признанных авторитетов в области теоретической физики, теории и практики низкотемпературной плазмы, теплофизики и теории магнитной газовой динамики.

Возглавляемая Вами школа математического моделирования и численного эксперимента, использование новых компьютерных технологий подняли на качественно новый уровень теоретические исследования в области низкотемпературной плазмы, расчета плазмотронов и характеристик электрических дуг.

О значимости руководимых Вами разработок, свидетельствует и то, что Ваше имя вошло в Международный биографический справочник «Выдающиеся личности XX века», изданный Кембриджским биографическим центром. За исследования и разработку двухструйных плазмотронов Вы, с коллективом авторов, удостоены Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники. Это достойное признание Ваших научных достижений.

Вы являетесь не только ученым, но и большим организатором образования и науки, пройдя путь от преподавателя до

директора Института. В течение многих лет Вы являетесь заместителем Председателя Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, оказывая большую помощь в развитии академической науки и ее реформировании.

В день Вашего Юбилея примите, дорогой АМАНБЕК ЖАЙНАКОВИЧ, самые искренние пожелания крепкого здоровья, благополучия, новых творческих успехов!

Президент Национальной академии наук Кыргызской Республики, академик Ж.Ж.ЖЕЕНБАЕВ

Вице-президент, Председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук, академик Э.Э.МАКОВСКИЙ

Урматтуу Аманбек Жайнакович!

Кыргыз мамлекеттик улуттук университетинин физика жана электроника факультетинин жалпы жамааты Сизди 60 жылдык мааракеңиз менен чын жүрөктөн куттуктап, чың ден соолук, узун өмүр, илимий, коомдук жана агартуу иштериңизде албан-албан ийгиликтерди каалайт.

Сиз биздин факультетти 1963-жылы артыкчылык диплому менен аяктап, ошол эле факультетте окутуучу болуп иштеп калдыңыз. Аспирантурада окуп, кандидаттык диссертацияңызды ийгиликтүү коргоп, ага окутуучу, доцент, декандын орун басары, кафедра башчысы болуп эмгектенип, Кыргыз Республикасына жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоодо эбегейсиз зор салым коштуңуз. Элге

билим берүү министрлигинин алдында 1976-жылы жаңы ачылган жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборунун директору болуу менен бирге, биздин факультет менен байланышыңызды үзбөй, студенттерге терең билим берүү боюнча фундаменталдык курстарды окутуп келе жатасыз. Элибизде «эмгекчил кул чарчабайт» дегендей талыкпаган эмгектин натыйжасы: 1984-жылы СССР Илимдер академиясынын Новосибирск шаарындагы Сибирь бөлүмүндө «Кубаттуу жана ачык электр жааларынын термогазодинамикалык процесстеринин моделдери» темасында жакталган докторлук диссертация, Кыргызстандагы сандык моделдерге негизделген төмөнкү температурадагы плазманы теориялык жактан изилдөө, ушул илимий багыттагы изилдөөлөрдү ишке ашырууда Сиз ар дайым башында турдуңуз.

Сиздин жетекчилигиңиздин алдында ондогон илимдин кандидаттары даярдалды, он бештен ашык окуу колдонмолорун жана монографияларды жарыкка чыгардыңыз. Элүүдөн ашык илимий эмгектериңиз чет өлкөлөрдөн жарык көрдү. Мына ошол маңдай тер менен жаралган эмгектериңиздин натыйжасында Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын академиги болуп шайландыңыз, ошондой эле «Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер» наамын алып, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча мамлекеттик сыйлыгына татыдыңыз.

Урматтуу Аманбек Жайнакович! Биз Сизди жалаң эле чыгаан илимпоз, агартуучу катары билбестен, элибиздин көрүнүктүү коомдук ишмери, ак ниет, адамкерчиликтүү, дайыма адамга жардамга келүүчү, боорукер инсан катары да жакшы билебиз.

Сизге, биздин жамааттын терең урматоосун билдирүү менен, республикабыздын илиминде, коомдук жана агартуу май-

директора Института. В течение многих лет Вы являетесь заместителем Председателя Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук НАН КР, оказывая большую помощь в развитии академической науки и ее реформировании.

В день Вашего Юбилея примите, дорогой АМАНБЕК ЖАЙНАКОВИЧ, самые искренние пожелания крепкого здоровья, благополучия, новых творческих успехов!

Президент Национальной академии наук Кыргызской Республики, академик Ж.Ж.ЖЕЕНБАЕВ

Вице-президент, Председатель Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук, академик Э.Э.МАКОВСКИЙ

Урматтуу Аманбек Жайнакович!

Кыргыз мамлекеттик улуттук университетинин физика жана электроника факультетинин жалпы жамааты Сизди 60 жылдык мааракениз менен чын жүрөктөн куттуктап, чың ден соолук, узун өмүр, илимий, коомдук жана агартуу иштериңизде албан-албан ийгиликтерди каалайт.

Сиз биздин факультетти 1963-жылы артыкчылык диплому менен аяктап, ошол эле факультетте окутуучу болуп иштеп калдыңыз. Аспирантурада окуп, кандидаттык диссертацияңызды ийгиликтүү коргоп, ага окутуучу, доцент, декандын орун басары, кафедра башчысы болуп эмгектенип, Кыргыз Республикасына жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоодо эбегейсиз зор салым коштуңуз. Элге

билим берүү министрлигинин алдында 1976-жылы жаңы ачылган жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборунун директору болуу менен бирге, биздин факультет менен байланышыңызды үзбөй, студенттерге терең билим берүү боюнча фундаменталдык курстарды окутуп келе жатасыз. Элибизде «эмгекчил кул чарчабайт» дегендей талыкпаган эмгектин натыйжасы: 1984-жылы СССР Илимдер академиясынын Новосибирск шаарындагы Сибирь бөлүмүндө «Кубаттуу жана ачык электр жааларынын термогазодинамикалык процесстеринин моделдери» темасында жакталган докторлук диссертация, Кыргызстандагы сандык моделдерге негизделген төмөнкү температурадагы плазманы теориялык жактан изилдөө, ушул илимий багыттагы изилдөөлөрдү ишке ашырууда Сиз ар дайым башында турдуңуз.

Сиздин жетекчилигиңиздин алдында ондогон илимдин кандидаттары даярдалды, он бештен ашык окуу колдонмолорун жана монографияларды жарыкка чыгардыңыз. Элүүдөн ашык илимий эмгектериңиз чет өлкөлөрдөн жарык көрдү. Мына ошол маңдай тер менен жаралган эмгектериңиздин натыйжасында Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын академиги болуп шайландыңыз, ошондой эле «Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер» наамын алып, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча мамлекеттик сыйлыгына татыдыңыз.

Урматтуу Аманбек Жайнакович! Биз Сизди жалаң эле чыгаан илимпоз, агартуучу катары билбестен, элибиздин көрүнүктүү коомдук ишмери, ак ниет, адамкерчиликтүү, дайыма адамга жардамга келүүчү, боорукер инсан катары да жакшы билебиз.

Сизге, биздин жамааттын терең урматтоосун билдирүү менен, республикабыздын илиминде, коомдук жана агартуу май-

данында дагы да өз салымыңызды кошууга, үй-бүлөңүз менен бакыт-таалайлуу болушуңузга тилектештигибизди билди-ребиз.

Өмүрүңүз узун болсун, Манас атанын арбагы колдосун!

*КМУУнун физика жана электроника факультетинин
жасааты, өзүңүз өсүп чыккан жана башкарган теориялык
физика кафедрасы
Бишкек шаары, 11.10.2001 жыл.*

Урматтуу Аманбек Жайнакович!

Сизди 60 жылдык торколуу тоюңуз менен чын дилимден куттуктаймын. Кыргызстанда механика, математикалык жана теориялык физика илимдеринин өнүгүшүндө Сиздин эбегейсиз зор эмгегиниздин бар экендигине күбөбүз. Кыргыз окумуштууларынын арасынан биринчилерден болуп информациялык технологиялар жана математикалык моделдөө боюнча бараандуу илимий эмгектерди жаратуу менен, бул илимдерди өлкөбүздүн коомчулугуна кеңири жайылтууда чоң салымыңызды коштуңуз. Сиздин көптөгөн эмгектериңиздин чет өлкөлөрдө жарык көрүшү алардын илимий маанилүүлүгүн жана баалуулугун айгинелейт. Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, физика-математика илимдеринин доктору, профессор деген илимий, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, «Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер» деген ардактуу даража-наамдарыңыз илимдеги жана коомубуздагы ээлеген орошон ордуну тас-тыктап турат.

Сиз өзүңүздү таланттуу педагог жана даанышман насаатчы катары да айкын көрсөтө алдыңыз. Убагында Сиздин таалим-билимиңиздин таасиринде илимдин босогосун атташкан жана өзүңүздүн жетекчилигиңиз алдында илимий наамга жетишкен, бүгүн элибизге белгилүү илимпоздор мунун даана далили деп эсептеймин.

Урматтуу Аманбек Жайнакович, дагы бир жолу 60 жылдык кутман курагыңыз менен куттуктап, Сизге мындан ары да бакыбат өмүр, чың ден соолук, ишиңизге ийгилик каалаймын.

*Терең урматтоо менен
Жогорку Кеңештин Эл өкүлдөр
жыйынын Төрагасы, академик А. БӨРҮБАЕВ
11.10.2001.*

Глубокоуважаемый Аманбек Жайнакович!

От имени коллектива Казахского национального университета имени аль-Фараби сердечно поздравляю Вас с 60-летием со дня рождения, 40-летием научно-педагогической деятельности и желаю Вам здоровья и дальнейших творческих успехов.

Ваша многогранная деятельность ученого и педагога известна далеко за пределами Кыргызской Республики. Являясь крупным специалистом в области механики и теоретической физики, Вы внесли решающий вклад в развитие школы математического моделирования и численного эксперимента в Кыргызстане. Сегодня Вы являетесь признанным авторитетом в области механики и математики, автором широко известных фундаментальных и прикладных исследова-

дований, положивших начало целому научному направлению – теоретическому исследованию низкотемпературной плазмы на основе численного моделирования. Являясь директором Института информатики и информационных технологий, Вы разрабатываете и внедряете в исследовательский процесс новейшие методы и технологии, способствуя тем самым развитию науки и образования Кыргызстана на уровне мировых стандартов. Как ученый и педагог Вы отдаете много сил воспитанию научных кадров, являясь заведующим кафедрой Кыргызского Государственного Национального университета. Вы подготовили не один десяток квалифицированных ученых, передав им Ваш многолетний опыт исследователя.

В этой связи мне особенно приятно отметить, что Вы принимали непосредственное участие в научной экспертизе работ молодых ученых нашего университета, являясь официальным оппонентом их диссертаций. Это является лишь малой частью той огромной работы, которую Вы, Аманбек Жайнакович, проводите по укреплению научных связей с учеными многих стран, среди которых, мы надеемся, особое место занимает Казахстан. Вы являетесь неслучайным участником многих международных конференций и симпозиумов, проводимых в Казахстане. В соавторстве с казахстанскими учеными Вы проводите научные исследования, принимаете участие в работе диссертационных советов, являетесь Почетным академиком Инженерной академии Казахстана.

Ваша многогранная научная, педагогическая и общественная деятельность достойно отмечена государственными наградами Кыргызской Республики, среди которых особое место занимает Государственная премия в области науки и техники, а также звание «Заслуженный деятель науки».

В этот знаменательный день желаем Вам, глубокоуважаемый Аманбек Жайнакович, крепкого здоровья, творческих удач, огромного счастья Вам и Вашей семье!

Т.А.КОЖАМКУЛОВ,
Ректор национального университета
им. Аль-Фараби, академик.

Уважаемый Аманбек Жайнакович!

Президиум Инженерной академии Республики Казахстан сердечно поздравляет Вас - доктора физико-математических наук, профессора, академика Национальной Академии наук Кыргызской Республики, почетного академика Инженерной академии Республики Казахстан, со славным юбилеем - 60-летием со дня рождения и 40-летием научно-педагогической деятельности!

Начав свою трудовую деятельность аспирантом Кыргызского государственного университета, Вы стали крупным ученым, педагогом, организатором высшего образования и науки Кыргызстана, и с 1976 года возглавляете Институт информатики и информационных технологий.

Мы знаем Вас как выдающегося ученого в области теплофизики и теории массообмена высокотемпературных процессов. Под Вашим руководством впервые была построена модель расчета плазмотрона при помощи МГД-уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги. Разработаны теоретические модели для анализа протяженных и коротких электрических дуг в канале и со свободной границей, основанные на численном решении полной системы магнитогазодинамических урав-

нений. Вами создана школа математического моделирования и численного эксперимента в Кыргызстане, получившая признание как в ближнем, так и дальнем зарубежье. Под Вашим руководством защищены более 10 кандидатских диссертаций, подготовлена целая плеяда высококвалифицированных специалистов. Результаты Вашей научной и педагогической деятельности опубликованы в более чем 200 научных работах, в том числе 9 монографиях и 5 учебниках.

Как заместитель Председателя бюро отделения физико-технических, математических и горно-металлургических наук НАН КР, председатель экспертного совета НАК по физико-математическим наукам, заместитель Председателя физического общества КР, член Редакционного Совета и научный консультант Кыргызской энциклопедии, Вы принимаете активное участие в научно-организационной жизни Республики.

За огромный вклад в развитие науки Вы избраны Почетным академиком Инженерной академии Республики Казахстан, Вам присвоены звания лауреата Государственной премии КР в области науки и техники и «Заслуженный деятель науки». Ваши заслуги отмечены юбилейной медалью «Манас-1000», медалью «За трудовую доблесть», Вы удостоены почетной грамоты Кыргызской Республики, значка «Отличник народного образования» и «За отличные успехи в работе» в области высшего образования СССР.

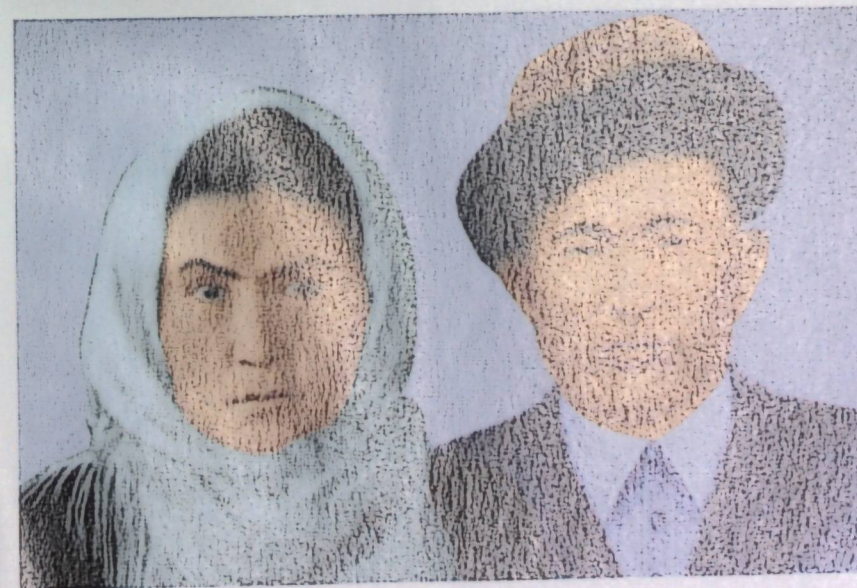
В этот знаменательный день желаем Вам, дорогой Аманбек Жайнакович, крепкого здоровья, семейного благополучия и творческих успехов на благо развития науки и образования Кыргызской Республики.

*Президент Инженерной академии Республики Казахстан
академик Б.ЖУМАГУЛОВ*

Чон энеси Накеш

Агаасы Жайнак,
агаасы Рысбүбү

Аманбек, чоң энеси,
жубайы Алтын,
кызы Айгүл

Аманбек, жубайы
Алтын, балдары
Алмаз, Айгүл,
Нурбек, Мирлан

Классташтары менен

Студент кез

ВУЗдар аралык эсептөө борборунун директору
А. Жайнаков. Биринчи эсептөө борборун ачуу мезгили

КР УИАнын президенти академик Ж.Жеенбаевдин
КР УИАнын академик дипломун тапшыруу учуру

Суретте: профессор А. Жайнаков окуучулары, илимий шакирттери менен.
Терткан Ж. Казыболотов.

СОВЕТТИК КЫРГЫЗСТАН

Окуучулары, илимий шакирттери менен

Академиядагы иш кабинетинде

Чыңгыз Айтматов,
Алтай Бөрүбаев менен

Академиктер Чыңгыз Айтматов, Мирсаид Миррахимов,
профессор А. Орузбаева менен

Академик Тургунбай
Садыков менен

Социалисттик Эмгектин Баатыры Корчубек Акназаров,
досу профессор Рыскелди Табышев менен

Академиктер М. Мамакеев, Ж. Жеенбаев менен

Кыргыз Республикасынын Баатыры, акын Сүйүнбай
Эралиев, академик Курмангали Каракеев, Кыргыз
Эл акыны Гүлсайра Момунова, Кыргыз Эл жазуучусу
Кадыркул Өмүркулов менен

Академияда Чыңгыз Айтматов менен кеңешмеде

Мамлекеттик катчы Адахан Мадумаровдун
«Манас» орденин тапшыруу учуру

КРСУнун ректору академик
В.И. Нифадьев
менен сыйлык
алгандан кийин

«Алтын Фортун» сыйлыгын тапшыруу учурунда,
академиктер Ж. Жоробекова, А. Алдашев менен

Академик М. Жуматаев менен конференцияда

ПРЕДАЧА ЮБИЛЕЙНЫХ КАПСУЛЫ И ВЫМПЕЛА
ГРУППЕ АЛЬПИНИСТОВ ДЛЯ ВОДРУЖЕНИЯ НА
ГОРНЫЙ ПИК ИМЕНИ "50 ЛЕТ НАН КР"

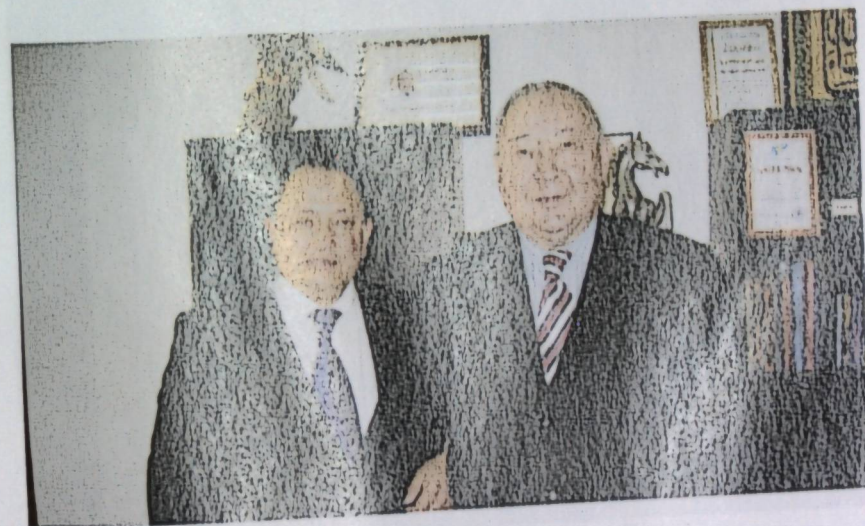
Юбилейлик капсуланы жана вымпелди тапшыруу

Өмүрдүн бир ирмеми

РАНдын Вице-президенти академик Н.П.Лаверов, Украина академиясынын президенти академик Б.Е. Патон менен

Саламаттык сактоо министри, академик Сабырбек Жумабеков менен

Москва, командировкада

Симпозиумда доклад жасоо учуру Будва (Черногория)

Астанада конференцияда доклад жасоо учуру

Қазақстандық илимпоздор: академиктер Б. Жумагулов ,
Н. Данаев , профессорлар А. Ершина ,
К. Смагулова , М. Орунханов менен

Академиялардын Эл аралық ассоциациясынын жыйынында

Бүткүл дүйнөлүк
инновация
фондунун директору
Дэвид Хилл менен

Депутат Ө.Текебаев, академиктер Ү.Асанов,
Б.Мурзубраимов, профессор Т. Карашев менен

СО РАНдын 50 жылдык
мааракесинде профессор
О.П. Солоненко,
академик А. Алдашев
менен

Академик Бейшен Иманакуновдун юбилейинде

Илим, билим кызматкерлеринин профсоюзунун съездинде
А. Токтогулов, А. Абдрашев менен

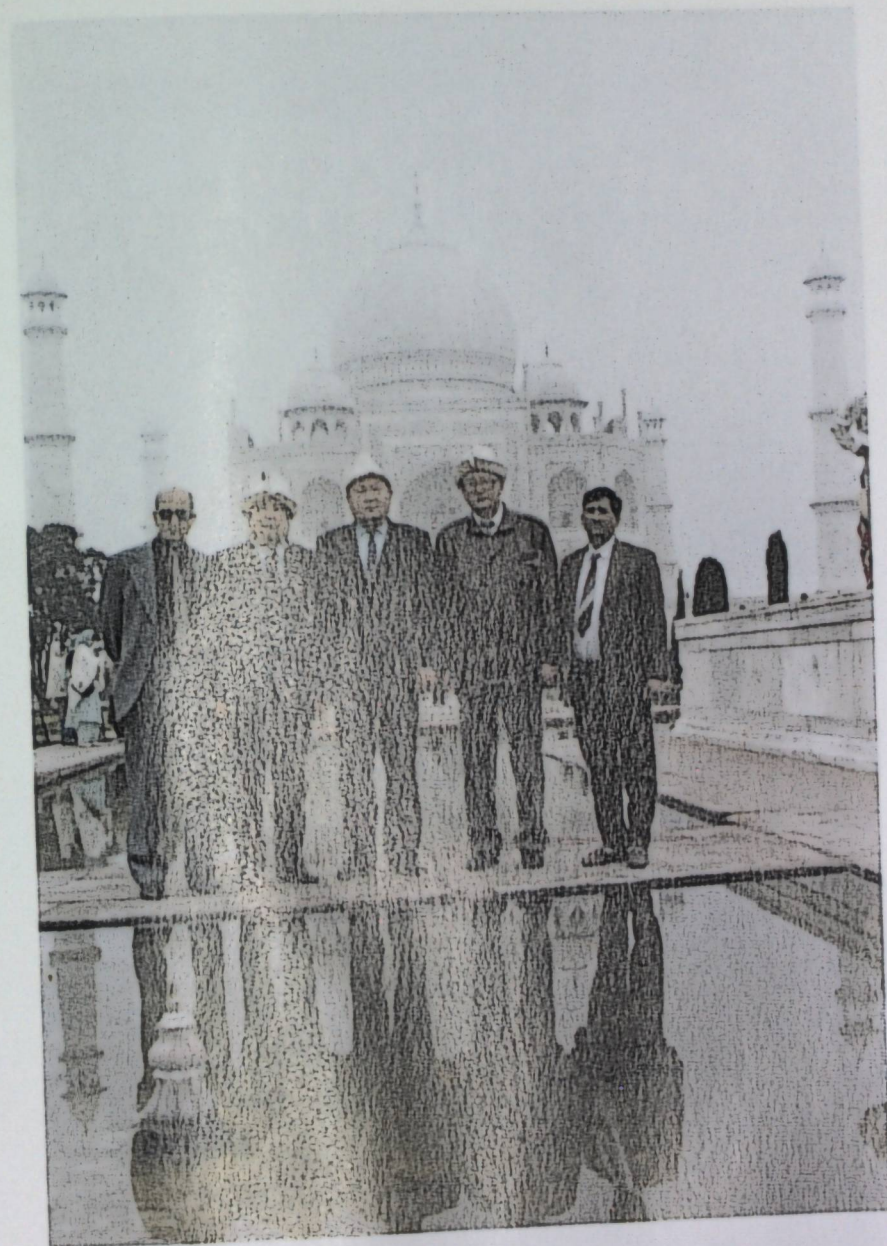
Франция. Гренобль
конференциясынын
учурунда

Түштүк Корея, Сеул шаарында семинарда

Норвегия, Осло шаарында командировкада

Индия, Тадж-Махал, командировкада

Физика жана электроника факультетинин
коллективи «Физика күнүн» белгилөөдө

Жолдоштору- генералдар үй-бүлөсү менен: М. Субанов, Б. Ишимов,
А. Кошоной, К. Турусбеков, Н. Чомоев, К. Орузбаев, К. Тыналиев,
профессор Ж. Акмиев, ишкер К. Доспаев, Вице-адмирал
М. Темировдун жубайы Гуля, генерал А. Шамкеевдин жубайы Алтын

Физик студенттери менен

А. Шамкеевдин юбилейинде ишкер Райкан Алканов,
маданият ишмери Жумалы Момункулов менен

Рыскелди менен элүү жылдык достукту белгилөө

Жаңы жылды тосуу учурунда жубайы Мира, академик М. Мамытов, Эл артисти С. Садыкова, теле алып баруучу Ассоль Молдокматова менен

Жолдошу
Жолчубек
менен
санаторияда

Академик В. Жумагуловдун үйүндө конок учурунда

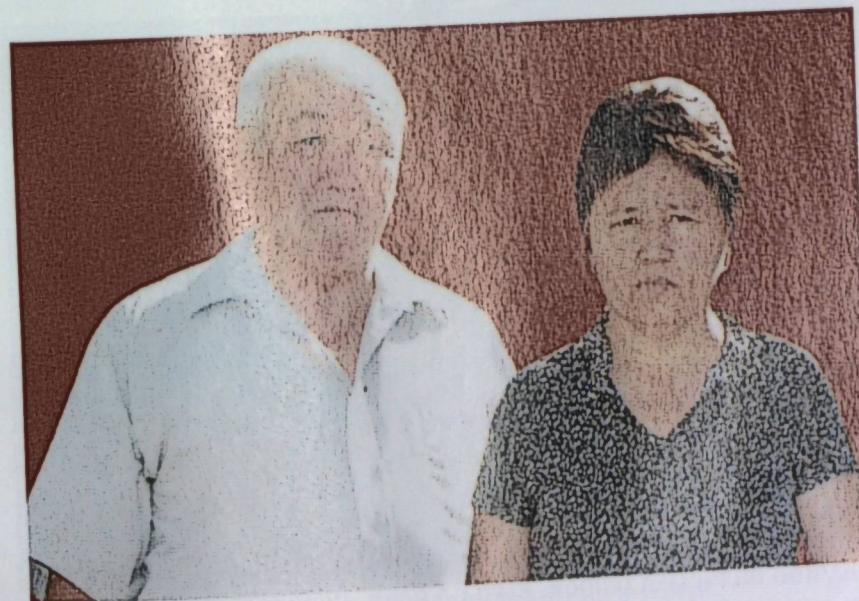
Таласта эс алуу учурунда

Бир туугандары
Таштанаалы,
Эсенаалы

Карындашы Майрам, жубайы Алымкул, уулу Улан менен

Карындашы Талим, жубайы Үсөн

Кудасы Жолдошбек менен

Кудасы Мистембек

Тоо иштери жана тоо технологиялары институтундагы
кесиптештер, маалыматтык технологиялар жана
математикалык моделдөө кафедрасынын мүчөлөрү менен

Тоо иштери жана тоо технологиялары
институтунун директору К. Таштаналиев менен

Ж. Жээнбаев атындагы физика институтунун жетекчилери.
Солдон онго: доцент Н. Жаманкызов, академик А. Кутанов,
мүчө-корреспондент М. Кидибаев, академик А. Жайнаков,
академик К. Жумалиев, мүчө-корреспондент Т. Орозобаков,
профессор С. Алымкулов

Академик Шокин жана академик Данаев менен

Новосибирск. Академия шаарчасында,
эл аралык конференцияда

И. Раззаков атындагы техникалык университеттин
ректору Т. Б. Дүйшөналиев (солдон үчүнчү) менен
Кытай борборун ачуу учурунда

Даанышман академик К.Каракеев менен

Казакстан Илимдер академиясынын президенти
академик М. Журинов (ортодо) менен

Жогорку Кеңештин депутаты К. Осмоналиев
(ортодо) ж.б. менен

Залкар жазуучу Чыңгыз Айтматов менен

Балдары жана неберелери менен

Белгилүү академиктер Б. Мурзубраимов, М. Мамасаидов,
А. Бөрүбаев менен

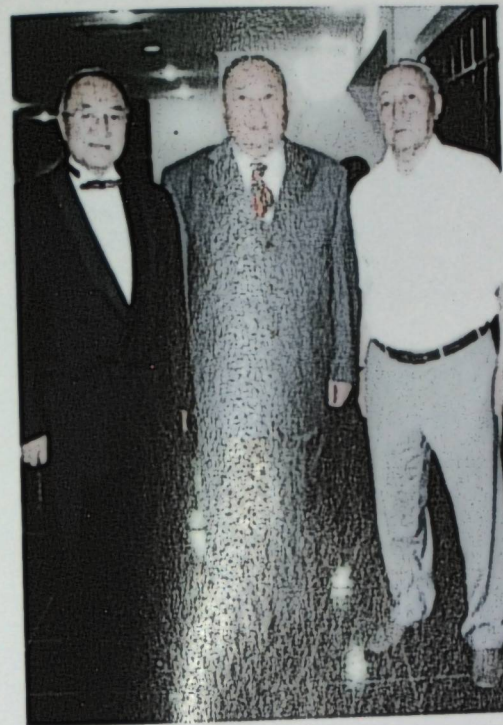
И. Раззаков атындагы техникалык университетте
Кытай борборун ачуу учурунда

Академик А. Жайнаков жолдоштору
менен салтанат учурунда

Атактуу төкмө акын, профессор Замирбек Үсөнбаев
менен Ысык-Көлдө эс алууда

«Ак-Кеме»
мейманканасынын
президенти
Р. Сарымсаков
(солдо) жана
ишкер К. Доспаев менен

Илимдер академиясы. Инилери Абасбек, Күмүшбек менен

Академик
А.Жайнаковдун
70 жылдыгына арналып
Ж. Баласагын
атындагы Кыргыз
Улуттук
университетинде өткөн
илимий конференцияда
КР билим жана
илим министри
Канат Жалилович
Садыков куттуктоо
сөз сүйлөөдө

Академик А.Жайнаковдун 70 жылдыгына арналып Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинде өткөн илимий конференцияда. Солдон онго: ректор И.Исамидинов, А.Жайнаков, казак академиги М. Абдильдин, Жогорку Кеңештин депутаты К.Осмоналиев, 19-август, 2011-жыл

Академик А.Жайнаковдун 70 жылдыгына арналган илимий конференциянын катышуучулары университеттин алдында

Журналист Мундузбек Тентимишев менен

Founding President: Nobel Laureate Prof.Dr.mult., Glenn Theodore Seaborg 1912 - 1999
Element 106 Seaborgium Named in his Honour, World Hons.mult.
Former US mult. Presidents' Chief Scientific Adviser, University of California at Berkeley, USA

wis

President: Nobel Laureate Dr. Jerome Karle

The World
Innovation Foundation

founded as The Institute
of National Economic
Enrichment & Development
(The INEED) 1992

This is to certify that

Amanbek Jainakov

was admitted
Fellow
of the
World Innovation
Foundation on the 17th day
of November 2005

Signed on behalf of the
World Innovation
Foundation

Jerome Karle

Dr. Jerome Karle
President

David Stewart Hill

Dr. David Stewart Hill
Chief Executive

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин
Ардактуу профессору

Глубокоуважаемый Аманбек Жайнакович!

Министерство образования и науки Республики Казахстан сердечно поздравляет Вас, доктора физико-математических наук, профессора, академика Национальной Академии наук Кыргызской Республики, почетного академика Инженерной Академии Республики Казахстан, с 60-летним юбилеем и 40-летием научно-педагогической деятельности!

Начав свою трудовую деятельность в 1963 году в стенах Кыргызского государственного университета, пройдя многочисленные ступени профессионального роста, Вы стали крупным ученым и известным педагогом, организатором высшего образования и науки республики.

Мы знаем Вас как выдающегося учёного в области теплофизики и теории массообмена высокотемпературных процессов. Вами впервые предложена модель расчета плазмотрона с использованием МГД-уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги.

Создав школу математического моделирования и численного эксперимента, Вы внесли огромный вклад в развитие научного направления по численным методам решения прикладных задач, вычислительной магнитогазодинамике.

Как талантливый ученый и педагог, Вы отдаете много сил и энергии делу подготовки высококвалифицированных кадров в области информатики и информационных технологий. Вами подготовлена целая плеяда ученых, кандидатов и докторов наук.

Результаты Вашей научной и педагогической деятельности опубликованы в более чем 200 научных работах, 5 учебниках, 9 монографиях.

За огромный вклад в развитие отрасли, Вы удостоены высокого звания лауреата Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники.

Ваши заслуги отмечены званием «Заслуженный деятель науки», юбилейной медалью «Манас-1000», медалью «За трудовую доблесть», Почетной грамотой Кыргызской Республики, значками «Отличник народного образования» и «За отличные успехи в работе».

В этот знаменательный день желаем Вам, Аманбек Жайнакович, крепкого здоровья, семейного благополучия и творческих успехов в деле развития науки, техники и образования Кыргызской Республики.

*С уважением,
Министр Н.БЕКТУРГАНОВ*

* * *

Уважаемый Аманбек Жайнакович !

Ректорат и коллектив кафедры физики и микроэлектроники КРСУ сердечно поздравляет Вас с 60 летним юбилеем! Мы знаем Вас как крупного учёного, академика, внесшего большой вклад в развитие физики низкотемпературной плазмы, как организатора и вдохновителя компьютеризации науки и образования в нашей стране, как прекрасного педагога, создавшего свою научную школу и воспитавшего многих талантливых ученых. Вы как добрый и трудолюбивый человек являетесь примером порядочности и принципиальности.

Вами и под Вашим руководством сделаны ряд важных научных открытий при исследовании процессов тепло- и массообмена в электродуговом разряде, на основе математического моделирования разработаны и усовершенствованы конст-

рукции дуговых плазмотронов, широко применяемых в настоящее время в науке, технике и производстве.

Недаром известный поэт Надырбек Алымбеков посвятил Вам свое стихотворение «Илимпоз».

В этот прекрасный день позвольте пожелать Вам крепкого здоровья, долгих лет счастливой жизни, дальнейших успехов в науке и радости от них, еще много юбилеев впереди.

*С глубоким уважением ректорат и коллектив кафедры
физики и микроэлектроники КРСУ*

* * *

Уж так подстроено Природой,
Что время движется вперед,
Что мы взрослеем год от года
И никогда наоборот.

Мы все приходим к юбилеям,
Чуть огорчаясь, чуть гордясь.
В такие дни всегда виднее
Текущих дней и прошлых связь.

Жизнь - это вечное движение.
И в ней вы свой торили путь.
Труд многогранен, без сомненья.
Вас с верной тропки не свернуть.

Пусть Вас плазма защитит
От творческих застоев,
А труд и бодрый внешний вид
Не даст душе покоя!

В шестидесятом вираже
Сибиряков приветы...
А мы настроились уже
К столетнему банкету.

*Лаборатория плазмодинамики дисперсных систем ИТПМ СО
РАН г. Новосибирск
Октябрь 2001 г.*

ПОЗДРАВЛЕНИЯ В ДЕНЬ 65 ЛЕТИЯ УЧЕНОГО

Глубокоуважаемый Аманбек Жайнакович!

Президиум и Отделение физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики сердечно поздравляют Вас с Юбилеем - 65-летием со дня рождения и 45-летием научно-педагогической и общественной деятельности!

Вы широко известны научной, педагогической и творческой общественности Кыргызстана как крупный ученый и ведущий специалист в области математической и теоретической физики, компьютеризации образовательных и научных программ в Республике. Ваша научная деятельность связана с решением актуальных для науки проблем математического моделирования и компьютерных технологий в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов.

С 1993 года, когда Вы были избраны заместителем председателя Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук, и по сегодняшний день Ваша деятельность связана с Академией наук. Много сил и энергии Вы, Аманбек Жайнакович, отдаете сохранению научного потенциала и статуса Национальной академии наук. Институты, входящие в состав руководимого Вами Отделения, являются гордостью Академии наук и успешно решают ряд актуальных для нашей страны проблем.

Вы, уважаемый Аманбек Жайнакович, внесли значительный вклад не только в фундаментальную науку, но и в развитие образования в Республике, многие годы занимаясь подготовкой педагогических, инженерных и научных кадров. Большие усилия Вы направляете на решение проблем компьютеризации

образовательных программ, создав первый в Республике Межвузовский вычислительный центр и много лет возглавляя его.

Вами опубликовано более 210 научных трудов, в том числе и в известных международных изданиях, Вы участвуете в с докладами на Международных форумах, симпозиумах, конференциях, пропагандируя научные достижения наших ученых за рубежом. Вами подготовлена целая плеяда талантливых ученых и инженеров, среди которых 3 доктора и 13 кандидатов наук.

Ваши научные достижения отмечены многими государственными наградами, признаны международными научными сообществами. Вы являетесь академиком Международной академии информатизации, Почетным академиком Национальной инженерной академии Республики Казахстан, членом Всемирного инновационного фонда.

Ваша честность, принципиальность, добросовестность, требовательность к себе, к коллегам и ученикам для многих из нас является хорошим примером для подражания и совершенствования.

Нам приятно отметить, что свой юбилей Вы, Аманбек Жайнакович, встречаете полным творческих сил и новых идей, что весь свой научный и педагогический потенциал направляете на решение проблем развития и процветание науки и образования Кыргызстана.

В день Юбилея желаем Вам, дорогой Аманбек Жайнакович, доброго здоровья, благополучия и новых творческих успехов!

Президент НАН КР, академик Ж.Ж.ЖЕЕНБАЕВ

Вице-президент НАН КР, академик Ш.Ж.ЖОРОБЕКОВА

Вице-президент НАН КР, академик В.М.ПЛОСКИХ

Главный ученый секретарь Президиума НАН КР,

академик А.А.АЛДАШЕВ

ПУБЛИЦИСТИКА: БИЙИК ТОО АЛЫСТАН КӨРҮНӨТ

Келатса чала тааныш бир топ адам,
 Алды-арты кырдан сексен жашка барган.
 Таякчан, көпчүлүгү көз айнекчен,
 Кашка баш чекелери бир карыштан.
 Бир сөздү ортосуна талаш кылып,
 Кылдаттап бирди миңге майдалаган.
 Аңгыча жанымдагы жолдошумдан,
 Буларың ким болот деп сурап калсам:
 – Четкиси профессор Керимбаев,
 Беркиси академик Бекболотов,
 Ортоңку доктор Аалы Касымбеков,
 Кадимки биздин кыргыз балдарынан, -
 Деп гана жооп берип тааныштырса,
 Көңүлүмдө калбас эле эч бир арман.

Алыкул ОСМОНОВ,
 «Санаам», 1939-жыл.

БИЙИК ТОО АЛЫСТАН КӨРҮНӨТ

«Эгер сенден ким экениңди сураса, сен жөнүндө керектүүлөрдүн баары жазылган документ катары паспортунду көрсөтсүң. Эгер элден ким экенин сураса, анда эл документ ордуна өзүнүн окумуштууларын, жазуучуларын, сүрөтчүлөрүн, композиторлорун, саясий ишмерлерин, аскер баишчыларын көрсөтөт».

Расул ГАМЗАТОВ

МАКСАТТУУ АДАМ ӨМҮРҮ – АЛТЫН КАЗЫК ЖЫЛДЫЗЫНДАЙ

Бул китептерди мен көркөм чыгарма окуган сыяктуу абдан кызыгуу менен окуп чыктым. Китептер деп шарттуу түшүнүк менен атап, жалпы ооз көнгөн «элдик лексиконго» салып айтып жатканым менен, алардын да тигил же бул багытта аткарып-орундай турган өз «тапшырмалары» жана жанрдык өзгөчөлүктөрү бар, алар – маалыматтар менен фактылык чечмелөөлөрдү океан таризде кучагына батырып, атайын адистер – өз тутунган өнөр-изденүүлөрүнүн ашкан бир устаттары тарабынан жазылган популярдуу энциклопедиялар. 2004-жылы, Мамлекеттик тил жана энциклопедия борборунун бас-

масынан, бири – 668 бет, экинчиси – 260 беттик көлөм менен билим көздөгөн жаш окурмандардын кеңири катмарына арналган «Физика» жана «Астрономия» аттуу кыргыз тилиндеги (!) жакшынакай энциклопедиялык окуу куралдары чыккан экен. А мен аларды азыр гана таап, азыр гана ачып, жогоруда сыймык коштогон сөз менен эскертип өткөндөй, көркөм чыгарма окуган сыяктуу абдан кызыгуу менен окуп чыкканыма кадыресе канааттанып, Манас, Чыңгыз тилин жактаган жансезимимден көмөкөй өстүрө кубанып отурам.

Албетте, мен физик да, астроном да эмесмин. Бул эмгектерден журналист катары байкаганым жана таң калганым: бир караган көзгө которуп-туюндурууга татаал өңдөнгөн термин-түшүнүктөрдүн кыргыз тилинде ушунчалык жеңил, жатык, ары аркак өткөргөн өрмөкчү чебердигине окшогон түз жана көп илмектүү ыраат – логикалык кылдат баяндалыш аркылуу экинчи өмүр таап – кайра жаралып келгени ушул илимдерге кызыкчылык көрсөткөн кимди болсо да ыраазы кылбай койбойт. Көрсө, физика, астрономиядай эл аралык мааниге ээ болгон так илимдерди ошол түпкү табиятындагы баа-кадырынан кемитпей, тамыр-өзөгүнөн өксүтпөй, маани-аталыштарын да бурмалабай, куду кум арасынан алтын элеген кенчи эмгегиндей ашыкпай да шашылбай мээнет жумшап аракеттенсе эле, ал «көпүрө» жасап аткарчу милдетти активдүү жазма тажрыйбасы бир кылымга да жете элек (!) байыркы кыргыз тилинин оттой илептүү көркөм сөз байлыктары да, суудай ташыган мүмкүнчүлүк-резервдери да өз кыртышыбызга түшүрүп, улуттук менталитеттин жана улуттук кабылдообуздун өзгөчөлүгүнө жараша «аттин» дедирбей ойдогудай чечүүгө жарай алат экен, ооба, эң сонун жарай алат экен!

Бирөөнүн колунан же үйүнөн мыкты, чебер жасалган буюм көрсөң, муну ким жасады болду экен деп ичинден суктанып калат эмессинби. Ошонун сыңарындай, биринчи кезекте, ушул

аталган энциклопедияларды даярдоого жана чыгарууга жооптуу болгон кишилердин тиешелүү беттерде берилген тизмеси-не назар салууга туура келди. Баарынан кубанычтуусу – «Физикада» да, «Астрономияда» да – алардын редакциялык кеңештеринин мүчөсү жана төрагасы, ошондой эле макалаларды жазууга катышкан жигердүү авторлордун бири да өзүм адам катары, окумуштуу катары жакшы билип, кыргыз элинин сыймыктанып сөз кылууга татыктуу көрүнүктүү инсандарынын жылдыздуу тобуна кошкон - академик **Аманбек Жайнаков** агабыз экен. «Тулпарды – туягынан, шумкарды – канатынан тааны» дегендей, өзгөчө курсант кылган дагы бир жагдай ушул көрүнүш болду. Эмне үчүн дегенде, республикабызда математикалык жана теориялык физика, механика, математикалык моделдештирүү жана компьютердик технологиялар боюнча аты алыска угулган чыгаан окумуштуу жана илим тармагын уюштурууда мол тажрыйбалуу ишкер жетекчинин - жоопкерчилиги да, кара жумуш түйшүктөрү да нар көтөргүс редакциялык кеңештердин төрагасы болуп турганынын өзү эле анын, керек болсо, ар бир тамганын түбүнө «түнөп», ар бир сүйлөм жана абзацтагы баш катырган кыйын туюнтмаларды колдон келишинче элдик тилдин деңгээлинде «буламыктай чайнап» жеткирүүгө тер агызган көп мээнет коротконунан кымындай да – бармак басымчалык да шек кылууга болбойт.

Мен билгенден, Кыргызстандагы келечектүү илимий багыт – сандык моделдештирүүнүн жана эсептөө экспериментинин негизинде жылуулук физикасы тармагы жана жогорку температурадагы процесстердин жылуулук жана масса алмашуу теориясын изилдөөнүн негиздөөчүсү жана күчтүү илимий мектептин түзүүчүсү катары экинчи бири катары таанылган Аманбек ага башынан эле көздөгөн ишин майын чыгара өтөмөйүнчө тыным-тыныгуу дегенди билбеген жана ал максат кызыкчы-

лыгы үчүн бирге «Чоң казатка» чыккан шакирттерине да тыным-тыныгуу дегенди ыраа көрбөгөн аябагандай талапкөй, таң калаарлыктай жан-дүйнө сезимталдыгы менен эмгекчилдигин өз изденүү натыйжаларына байлаган ыймандуу-абийирдүү адам. Муну, башкасын коёлу, Улуттук илимдер академиясынын ар кыл-ар кыл тармактарда иштеген академиктери менен мүчө-корреспонденттери да ырастап айтып бере алышат.

«Олуттуу суроолорго жооп берген китептерди жакшы көрөм, бирок окуп бүткөндөн кийин андай суроолорду өзүңө көп бердирген китептерди өзгөчө жакшы көрөм», - деп атактуу орус генетики, академик Николай Дубининдин бир айтканы эске келет. Студенттер менен мектеп окуучулары, мугалимдер менен окумуштуулар өздөрү «баса калып» окушчу биз сөз кылган энциклопедиялык окуу куралдарынын эң башкы өзгөчөлүгү да «суроолорду өзүңө көп бердирген» мүнөз менен сыпаттала тургандыгын кеп кезеги келгенде атайы баса белгилеп коюуга болот.

Филологдор менен тарыхчылар намыстанбай эле коюшсун, кийинки мезгилде алардын чыгарган түркүн-түрдүү окуу куралдарын окуучу-студенттер эле эмес, мугалимдер өздөрү да түшүнө албай баратышат. Көп сөздүүлүк менен тантыктык (!), бир беткейлик менен ойдун тенденциялуулугуна доомат билдирген көрүнүштөрдү ал балдарынын окуу-билимине көз салган ата-энелердин чөйрөсүнөн көп ирет жолуктуруп жүрөбүз. Маселен, кыргыз тилин саналуу саат – жалпы негиз менен окуган жогорку техникалык (!) окуу жайлардын студенттерине: чакчыл, эринчил, тандайчыл... деп, тил эрежелеринин деле өтө тереңдеп кеткен «уюткуларын» күчтөп окуткан мугалимдерди жана алардын колундагы Билим берүү жана илим министрлиги расмий түрдө бекиткен окуу китептерин көрүп, үрөйүң учат. Өңгөсүн таштап, техникалык факультеттерге адегенде кыргыз тилинин кадыресе эле түзүк сүйлөп, жазууга багыт берүүчү практика-

лык негиздерин акыл-эстүү тартип менен сунуш этсек кандай болот? Ал эми жалпы билим берүүчү орто мектептин жогорку класстарына арналган айрым тарых китептерин жазган авторлор көп сөздүүлүк менен татаал баяндоолордун туткунунда калганы аз келгенсип, өз-өз урууларынын «эрдиктери» менен лидерлерин ашкере мактап-жактоодон алыстай алышкан эмес. Ооба, тилекке каршы.

Бактыга жараша, «Физика», «Астрономия» энциклопедиялары андай оркойгон кемчиликтерден оолак – сүйлөм түзүлүштөрү да, түшүндүрмө ыкмалары да сапка тизгендей так жана кыска – элестүү.

Окуп көрөлү. Авторлор «Физиканын» «Физика илиминин тарыхы» деген кириш бөлүгүндө мындай деп жазышат:

«...Физика – табияттагы кубулуштардын жөнөкөй жана жалпы законченемин, материянын касиеттерин, түзүлүшүн, кыймыл закондорун изилдөөчү илим.

Анын закондору табият жөнүндөгү башка илимдердин негизи.

Физика – так илим жана кубулуштардын законченеминин сан маанисин аныктайт. Физика – эксперименттик жана теориялык болуп айырмаланат...

Физика – грекче *physis* – табият дегенди билдирет. Байыркы маданияттын доорунда табият жөнүндөгү илим жаратылыштагы кубулуштар жөнүндөгү билимдердин бүткүл жыйындысын камтыган. Изилдөөлөрдүн методдорун жана билимдерди дифференцирлөөнүн негизинде андан айрым илимдер, анын ичинде физика да бөлүнүп чыккан.

Физиканы башка табигый илимдерден бөлүп турган чектер кыйла даражада шарттуу жана убакыттын өтүшү менен өзгөрүп турат...»

Ал эми «Астрономия» энциклопедиясынын бет ачар бөлүгүндө камтылган төмөндөгүдөй образдуу да, бай маалы-

маттуу да баяндоо эч-эч кимди – атайын адис эмес кишилерди да кайдыгер калтырбайт деп ойлойм:

«...**Жергиликтүү байкоолор.** Биздин ата-бабаларыбызда да астрон. кубулуштарга терең кызыгуу болгондугун уламыштардан, жазуулардан, элдик оозеки чыгармалардан билебиз. Кыргыздардын жаңы күнү жазгы күн-түн теңелүүгө туура келет. Жаңы күн менен жаз келип, эгин эгүү, жер иштетүү башталган. Жылдыздарга байкоо жүргүзүп, аларга ар кандай аттарды беришкен. Ай кыймылына байкоо жүргүзүшүп, жаңыра турган айдагы аба ырайын алдын-ала айтышкан.

Кыргызстандын жана Казакстандын аймагында жашагандар **Чоң жетиген** жана **Кичи жетиген** топ жылдыздарын изилдеп-үйрөнүшүп, аларга өзгөчө ат коюшкан. Башка элдер сыяктуу эле алар да жылдыздуу асмандан сутканын кайсы мезгили болбосун горизонттун үстүндө өзгөрүүсүз бир эле абалды ээлеген Уюлдук жылдызды байкашкан. Алардын жашоосунда үйүр жылкылардын болушу табигый көрүнүш болгондуктан Уюлдук жылдызды – **Алтын казык** деп аташкан. Анткени Кичи жетигендин калган жылдыздары, ошондой эле Чоң жетиген топ жылдызы, ошол казыкка аркандалган үйүр жылкылардай анын тегерегинде айланып жүрүшөт. Сутка ичинде алар «казыктын» айланасында «өз жолун басып өтөт» деп эсептешкен.

Алтын казык жылдызынын айланасында башка жылдыздардын айланарын кадимки фотоаппараттын жардамында аныктоого болот. Ал үчүн фотоаппарат менен жылдыздарды 20-30 мүнөт бою сүрөткө тартышат. Жылдыздар сүрөткө Алтын казык жылдызынын тегерегинде айлананын жаасындай из калтырышат.

Жетиген топ жылдызы саякаттоодо жана тааныш эмес жерлерде жүргөндө багытты аныктоонун белгиси боло алган. Биздин элде топ жылдыздар жөнүндө уламыштар да айтылып

жүрөт. Мисалы, биздин ата-бабаларыбыз Чоң жетиген топ жылдызын Жетиген каракчы дешкен. Качандыр бир убакта Үркөр деген кишинин Үлпүлдөк сулуу деген кызын ал каракчылар уурдап кетишкендиктен Үлпүлдөк сулуунун атасы Үркөр азыркы күнгө чейин ал каракчылардын артынан түшүп, түнү бою издеп жүрөт. Ал эми Жети каракчы Кичи жетигендин Ак сары ат жана Көк сары ат деген күлүк аттарына көз артып жүрүшөт. Бул аттар **Кут жылдызга** – Алтын казык жылдызына бир учу байланып, аркандалып багылат. Каракчылар аттарды уурдап алгылары келип түнү бою андып чыгышат, бирок таң атып кетип, алар уурдай албай калышат.

Үркөр жөнүндөгү элдик ырларда мындайча айтылат:

Үркөр-үркөр топ жылдыз,
Үркүп кайда барасың?
– Жоо желимге барамын!
– Жоо желимде эмнең бар?
– Аштык айдаар уулум бар,
Жибек согор кызым бар.
Аштык алып нан кылам,
Жибек алып тон кылам.
Аштык алып уулумдан,
Азык-түлүк камдаймын.
Ашка кардым тойгон соң,
Анан Айды жандаймын!
Жибек алып кызымдан,
Кийим-кечек камдаймын.
Кийим-кечек кийген соң,
Анан айды жандаймын!

(к. Тоголок Молдо. Чыгармаларынын 2 томдук жыйнагы. 1-том. – Ф.: Кыргызстан, 1970).

Чоң жетиген топ жылдызы бир жылдын ичинде сааттын жебеси сыяктуу дүйнөнүн Түн. уюлунун айланасында толук

бир айлануу жасайт. Чоң жетигендин куйругу (Чөмүчтүн сабы) аяк оона айынын 15ине жакын кечки саат 10дор чамасында батышты карай, бештин айынын 15ине жакын чыгышты карай оңго (топ жылдыз бул учурда байкоочунун дал төбөсүнөн өйдө түз жайгашкан болот) жана кулжа айынын 15ине жакын жогору көздөй түш. багыты боюнча багытталат.

Адамдар илгертен бери Алтын казык жылдызына байкоо жүргүзүп келишкен, аны Темир казык, кээде Кут жылдыз деп да аташкан. Алтын казык жылдызы башкаларга карата кыймылсыз болуп, ар дайым түн-тү көрсөтүп турган. Түн-тү Кут тарап, кут жак – муздак шамал уруп турган тарап деп коюшкан. Саякатчылар, малчылар ушул жылдыз боюнча багыт алышкан.

«Үркөр төбөгө келиптир, кыш ортосу болду», - дешчү. Кыш мезгилиндеги сулуу топ жылдыздын дагы бири **Үч аркар** – Орион. Үч аркардын катар турган бирдей үч жылдызы **Тараза жылдыз** же Чидер жылдыз деп аталат.

Байыркы кыргыздар Арабакч топ жылдызынын эң жарык жылдызын Сүмбүлэ дешчү. «Суунун башына Сүмбүлэ тууптур, Тараза чыкса таң суур, Сүмбүлэ тууса суу суур», - деп күзүндө суунун муздаганын айтышчу.

Эл жатарда Үркөр жамбашка түшсө, жазга таандык болгону. Үркөр жерге түшпөй, жер кызыбайт. Үркөр ооп, жаз келди. Үркөр жерге түштү – Үркөр июнь айынын биринде кулпуга кирет да, июль айынын онунда чыгат.

Чолпон жылдыз кыргыздардын ишеними боюнча койдун колдоочусу, ал эми диний жактан алганда Чолпоната кой атасы – колдоочусу деп эсептелген. Чолпон жылдызы Күн чыгарда (койду жайытка айдаарда), же Күн батарда (койду короого айдап кирээрде) көрүнөт.

Кыргыздардын поэтикалык жомогу боюнча саманды өз жолуна төшөп кетип бара жаткан дыйкандын жолун **Саманчы жолу** деп коюшкан.

Саманчы жолу түш. батыштан түн. чыгышка карай асман-ды эки бөлүккө бөлүп, өз багытын солдон оңго бурулуу менен өзгөртөт. Адамдар үйүнөн алыс жолго чыкканда Саманчы жолуна багыт алышчу...»

Ушундай жылдыздар сүрөттөмөсүнөн кийин көңүлгө көп ойлор келип, сезимди кыялдын жана эргүү-толкундоолордун күчүн туйдурган чоң салыштыруулар бийлейт. Саягы, адамдар өздөрү деле жылдыздар сыяктуу болсо керек, алардын тагдыры, жашоо-тиричилик өзгөчөлүктөрү жана жасаган-өтөгөн эмгектери аркылуу артына калтырган көөнөрбөс издери да куду эле асман бетин ээлеген жаратылыш берметтеринин жанып-күйгөн түбөлүк кыймылдарынын күрдөөлдүү стихиясындай болсо керек деген бир сонун, жан-дүйнө ааламын жашарткан поэтикалык бүтүмгө туш келбей койбойсуң.

Жылдыздар жана адамдар, жылдыздар жана адамдар көздөгөн өмүр өтөлгөсү...

Эгер, андай болсо, тирүүлүк күнүндө эмгекти пир туткан максаттуу адамдын жашоосун асман бетин көрктөгөн кайсы жылдызга салыштырууга болот? Албетте, сандаган жылдызды артынан ээрчиткен Алтын казык жылдызына! Ооба, максаттуу адамдын өмүрү – Алтын казык жылдызындай.

Эмесе, мындан аркы сөз бүткүл адамдык барк-кадыры менен окумуштуулук парасатын өз алдымча Алтын казык жылдызына окшоштурган алданемедей кызык тагдырлуу мекендешибиз Аманбек Жайнаковдун журт билип, биз жашаган мезгил-заман барактарына жазылган санжыргалуу өмүр сабактары тууралуу болсун.

Ар бир адам, ар бир өмүр чечмелениши – сыры туюк планета.

СОГУШ ЧЫККАН ЖЫЛЫ КЫРК-КАЗЫК АЙЫЛЫНДА ТУУЛГАН

Андан бери жээгин жеп аккан дайра сыяктуу сезилген мезгил айлампасында коюн толгон 70 жыл өттү. Бул адамзат тарыхында алаамат өлчөмү жагынан теңдеши болбогон Улуу Ата Мекендик согуш башталган 1941-жылдын октябрь айы болучу. Дал ушул дүйнө тагдыры калчанган унутулгус күз айынын жетинчи числосунда ал кең Талас өрөөнүндөгү Талас суусунун сол өңүрүндө жайгашкан Кырк-Казык деген айылда жарыкчылыкка келген.

Согуштун балдары...

«Жарык таанып көз ачканы ойгонуп, биз турмуштун таш жолдорун бойлодук», – деп бир акын жазгандай, өмүр баяндык таржымалына бал тилдүү балжууран курагында эле дат миздүү, кан жыттуу согуштун мүшкүлү катталган айыпсыз жана айыпсыз сүйкүмү артыкча бөбөктөр...

Өзүнүн балалык башаттары тууралуу сөз кылуу академикке канчалык кыйын иш экенин анын ой тунган акылдуу көздөрүнөн сезип эле турдум, сезип эле турдум. Не демекчисиң, адам туулганда эле «минустары» – кыйынчылыктары болбогон жакшы өмүр баянды өз каалаганындай тандап ала албайт эмеспи, төтөн согушка окшогон кыйраткыч-өксүткүч кесепет заманды туурадан бөгөп калганда, жогортон башкарган бир күчкө баш ийген тилазар турмуш агымы ага туш келген пенденин шыбагасына соңку саат, соңку мүнөтүнө чейин эсинен чыкпаган өзгөчө жазмышты энчилеп коёру айныксыз чындык экен да. Дегеле согуш аттуудан, кай заман, кай мезгил болбосун, боору бүтүн, башы эсен ким чыккан?

Көрсө, Аманбек аганын ата-энесинин эл катары уланган жай турмушуна да ушул ырайымды билбеген жексур согуш күтүүсүздөн суук колун салган экен. Ал өзү 1941-жылы күздө төрөлүп жатса, майданда кан кечип салгылашкан атасы Жеңиш келген 1945-жылы кайтыш болот. Бул окуянын жүрөктө өчпөй сакталган толук таржымалы мындай.

– Мен атам менен апамдын көзгө басаар жалгыз перзенти болупмун, – дейт академик. – Атам Жайнак 1914-жылы туулса, апам Рысбүбү андан бир жаш кичүү эле. Майдандан жарат алып келген атам ойдо жок жерден келте (тиф) деген ооруга кабылып, ошонун айынан эрте көз жумат. Мен аны кайдан ал жоготууга боорун таянып ыйлаган чоң кишилердей эстеп калайын. Ошондо бар болгону үчтөн төрткө караган кезим экен. Демек, 1945-жыл болгондо, мен атамдан айрылганда, анын жашы 31де гана болуп жатпайбы.

Атам согушка чейин көп жылы актив болуп иштеп, колхоздун башкармасынын мал чарбасы боюнча орун басары, райондук финансы бөлүмүнүн участкалык инспекторунун кызматын аркалап жүргөн экен. «Адамга жамандык каалабаган, кулк-мүнөзү ачык-айрым, тамашакөй, кыйкырып сүйлөгөн киши эле ыраматылык», – деп эскерип калышчу айылдык эски кишилер.

Чоң энемдин аты Наалбек эле, эл-журт Накеш апа деп коюшчу. Атам Жайнак өлгөндө, кайран киши буркурап-боздоп аябай ыйлаган экен. Тууган-урук, айылдаштар: «Артында Аманбек калды, ушул сени багат», – деп кайрат айтышса: «Ал бала качан чоңоймок эле?» – деп, энелик жүрөгүн канатып, катуу аза күтүптүр. Турмуш деген кээде ким бирөөлөргө үстү-үстүнө жоготуу, кайгы да берип, кабак жаркытып кубанаар маалында таш боор мүнөздө сыртын салып коёт турбайбы. Чоң ата, чоң энемдин балдар-кыздары, атам баш болуп кайтыш болуп кетишип, карманаар жалгыз туяк катары мени көз

карегиндей бапестеп багып алышкан. Ошентип, согуш жана согуштан кийинки эң кыйын жылдарга кез келген бармактай чагымдан «чоң энемдин баласы» болуп чоңойдум.

Ыраматылык чоң энем: «Келинимди эми төркүндөрү алып кетип калат», - деп чочулап, эски кыргыздын салтын колдонуп, чоң атамдын иниси – кайниси Өзүбекке нике кыйдырып коёт. Өзүбектин аялы эки кыз төрөгөндөн кийин төрөбөй калган экен. Апам андан эки эркек, бир кыз төрөдү. Ошону менен биз бир энеден үч эркек, бир кыз болуп калдык.

Кырк-Казык айыл кеңешинин карамагына кирген биздин айылды Жон-Арык деп коёт, Таластын борборуна жакын. Айылда жалаң кыргыздар жашашат. Уруу жагынан алганда, биз Саруунун ичиндеги Култайбыз. Ал кезде эркектер мал чарбасында эмгектенсе, кыз-келиндер бүт бойдон тамекиде иштешчү. Апам да өмүр бою тамекиде иштеп, ошондон оорукчан болуп калган. Мен 1-класстан 10-класска чейин такай апам жардам берип жүрдүм. Гектарлап жер бөлдүрүп алчубуз. Эми тамекинин кандай түйшүктүү жумуш экенин айтпа. Бала болсок да, анын баарына апа-эжелерден калышпай тиштенип чыдачубуз, оорчулукту майышпай көтөрчүбүз, жалакайлануу – жалкоолук кылуу дегенди билчү эмеспиз. Балким, өзүмдүн кийин бой жеткен кезде таптакыр тамеки тартпай калганым да ушул тамеки ишинен «көңүл калуудан» улам болсо керек деп ойлойм...

Аңгемесинин ушул жерине келгенде, каарманым көзүнөн нур чачырата жылмайт. «Күү чертсеңер, жакшы аттын жүрүшүндөй, жакшы адамдын күлүшүндөй черткиле», - деп айтылуу комузчу Ныязалы шакирттерине насаат кылгандай, карапайым элеттик үй-бүлөдөн чыгып, турмуштун баштан сылап эркелетпеген сандаган кыйынчылыктарын жаш башынан өткөрүп, анан табигый илимдердин татаал жана өтө кең алкактуу тармагы – физика илиминде чоң-чоң бийиктиктерди багынткан бул ойчул

мүнөз адамдын жай отуруп сүйлөгөн «дың бузган» сөздөрү да, жан-дүйнө сырларын бир шилтем белги менен туйдурган аста-аста жагымдуу жылмаюусу да өзүнө абдан жарашкан эң сонун касиет тура деп, калем кармаган колумду бир саамга аргасыз токтото туруп, өзүмчө бүтүм чыгарам.

«Тамеки тартпай калганым да ушул тамеки ишинен «көңүл калуудан» улам болсо керек...»

АХУНБАЕВДЕЙ АЛЫСКЫ МЕКТЕПКЕ ЖӨӨ БАРЫП-КЕЛИП ОКУГАН

Залкар хирург, Улуттук илимдер академиябыздын негиздөөчүсү жана биринчи президенти болгон Иса Ахунбаевдин балалык курагы эсime түштү. Кайран киши 1908-жылы Ысык-Көлдүн күңгөйүндөгү Тору-Айгыр айылында туулуп, 8 жашында жеринен айдалып, тентип-тербеген элге кошулуп Кытайга барып, ал жакта айласыз турмуштун айынан Алахун деген уйгур байына малчылыкка сатылып, анан атасы уурдап алгандан кийин кайра жерине кайткан эл менен бирге көздөн учуп, самаган Мекенин аман-эсен көрүп, арадан бир аз жылдар өтүп – 1923-жыл келгенде гана – өзү 15 жашка чыкканда гана биринчи жолу мектепке барып, эжелеп тамга таанууга мүмкүнчүлүк тапкан экен. Эмне деген тагдыр тамашасы! Бул туурасында академик кийин - атак-даңктын туу чокусуна жеткен учурдагы чакан эскерүүсүндө мындай деп жазган: «...Ондой берди болуп 1923-жылы мектепке бардым. Качан гана колума карандаш, эки дептер жана бор тийгенде сүйүнгөнүмдү айтпа. Окуу жылын анча деле жаман аяктаган жокмун, бирок орус классынан окууга абдан ынтызар болуп жүрдүм. Тору-айгырлык беш бала кийинки окуу жылында Балыкчыга барып орустан окууга убадалаштык. Айтканыбыз-

ды орундаттык. Ошентип, Балыкчыдагы мугалим орус аял менен, азыр анын аты-жөнү эсимде калбаптыр, сүйлөштүк. Ар бирибиз ай сайын бир пуддан буудай берүүгө макулдаштык...»

Иса Коноевич туулган Тору-Айгыр менен Балыкчынын ортосу 15-16 чакырым. Балыкчыдагы орус аялдан билим алган мезгилинде болочок медицина корифеи мына ушул ат чабым аралыкты күн сайын кабагым-кашым дебестен жөө басып өтүп жүрүп, акыры өзүнүн бүт өмүр жолуна алданемедей кут чачкан улуу орус тилинин – улуу Ленин тилинин алгачкы сабактарын үйрөнгөн экен.

Албетте, согуштан кийинки жылдарда мектеп жашына жеткен Аманбек аганын билим алуу тагдыры заман күрдөөлүнө жараша андан алда канча жолдуу да, ырааттуу да болду. Ал, маселен, И.К.Ахунбаевдей 15 жашында эмес, а 7 жашында – 1948-жылы колго кагаз-калем карматкан мектеп босогосун аттады. Окуусу кандайдыр себептен эч үзгүлтүккө учураган жок.

Бир гана Иса Коноевичтикиндей жаш тамандарын «таптаган» кыйынчылыгы – ошол кезде Кыргызстандын көп айылдары сыяктуу эле Жон-Арык айылында да мектеп болбогондуктан, эки-үч чакырым алыстыктагы Кырк-Казык орто мектебине күн сайын жөө барып-келип окууга туура келди. Демек, барып-келиши 5-6 чакырым!

Тигине, китеп баштыгын жонуна асынган ак жуумал тоголок бала мектеби жайгашкан өйдө жактагы калдайган кыштакты көздөй декилдеп чуркап баратат. Ал бул жолдон эми сары жалбырак төгүлгөн күздө да өтөт, ак кар, көк музга чүмкөнгөн кышта да өтөт, жамгыр нөшөрлөп жаап, кайра бат эле нур жуткан жаратылыш асемдүү жана алмашкыс түр кийген жазда да өтөт. Дээрлик 10 жыл! Бүткүл Жер шарынын алкагы бир тең да, ушул үйү менен мектебинин ортосу бир тең. Андыктан, эч качан кечикпөөгө, эч качан коңгуроо жаңырган

сүйкүмдүү жана укмуштуу дүйнөдөн сырт калбоого балалык дил менен делөөрүп-тырышкан өзгөчө кунттуулук белгиси азыркы дикилдеп чуркашы. Жол жүргөн бала кечикпейт!

Мектеп босогосун аттаган күнүнөн камчы салдырбай жакшы окуду. Сөздүн толук маанисинде ЖАКШЫ окуду. Өзүнүн эсинде калган эң алгачкы мугалимдеринин катарында: улуту орус болуп туруп, кыргыздын түшүн жоруган эски мугалим Ефим Нехайчук менен Жүкүл Дыйканованын (ал математика мугалими Капал Майлыбековдун өмүрлүк жолдошу эле) учкундан жалын тутанта ак нурлуу мээримин төгүлтүп, «А» деген ариптен жөнделгөн бүт өмүр ишине азыктуу билимдер дүйнөсүн түптөгөн талыкпас жана чени жок эмгегин айтып отурса, ал да өзүнчө дастан да, жомок да. Болгону төрт гана каражат: кагаз, калем, доска жана китептер жардамы аркылуу 45 мүнөттүк убакыт ичинде өздөрүнө өздөрү кайталап эстелик тургузуп, андагы ынтызар караган жети жаштагы бала гана эмес, а азыркы даража-дөөлөттүү 70 жаштагы «карт окуучунун» жүрөгүндө да кандайдыр жашарткыч дем менен жашаган акыл-ой жана ар бир күн өтөлгөсүнө тилектеш алгачкы мугалимдер!

Башталгыч класстардан эле айрыкча зээнин коюп, «ушул менин сабагым» деп көңүлдөнүп окуган предмети – эсеп – математика болду.

Муну кийин Сыргак Алканов деген журналист классташы: «Аманбек мектепте окуп жүргөндө эле өзгөчө математикага өтө жөндөмдүү эле. Кандай гана контролдук иштер болбосун заматта чыгарып, мугалимге тапшырып коюп, тышта эс алып жүрчү...» – деп, ыйманга жалган айтпаган эскерүү сөз менен ырастап жазганын да окуганым бар.

«Эмне үчүн математикага бармактай чагыңыздан кунт түшүрүп калдыңыз? Андай ынтызардыкка эң биринчи кезекте өзүңүздүн табигый жөндөмдүүлүгүңүз себеп болгондур?» – деп сурадым академиктен.

– Табигый жөндөм себеп болсо – болгондур. Дегинкиси эле, мен мектепте математика менен физиканы абдан жакшы көрүп окучумун, – деп жооп берди ал берген суроомо. – Ал убакта бизде математика, дагы башка айрым сабактар боюнча мугалимдер жетишчү эмес. Ошондой болсо да, мүлдө Талас өрөөнүнө аты чыгып, мыкты математиктер деп саналган Саткынбай Дүйшөнов, Капал Майлыбеков деген агайлардан билим алып калдык. Алардын эле катарында, Сарымерген Базарбаев деген күчтүү физик бар болучу. Ал киши үйүнө чейин алпарып эсеп чыгартып, көп кеңешин берип, физиканы бүт жан-дилини төшөп мыкты окуткан. Мени жанынан чыгарбай ээрчитип жүрчү. Кийин кайтыш болуп кетти. Бул атап өткөн мугалимдердин бардыгы тең ошол мезгилде Кыргыз Мамлекеттик университетин бүтүп келишип, элеттик калкка жаңычылдыктын жана билимдүүлүктүн үлгүсү болуп менменсинип турган жапжаш жигиттер экен...

Жон-арыктык бала ошентип мектебине күнүнкүсүн күндө жер кыдырган геологдой жөө да, анан тестиер тарта түшкөндө велосипед менен да каттап, окуп жүрдү. Велосипед демекчи, анда бир балада эле велосипед болсо, ага китеп баштыктарын артып, учкашып-чиркешип алып жөнөшөт. Азыркыча айтканда, бул күйүүчү май да, башка өзгөчө чыгым-каражат да сурабас кош дөңгөлөктүү унаага ээ болуу деген – ал кезде «Мерседес» машинелүү болгондой эле кеп. Апасына кошулуп тамекиде иштеген акысына алган зыпылдак велосипед бир өзү гана эмес, дагы канча балдардын сообуна калбады!

Классташы, кийин СССР спортунун классикалык күрөш боюнча мастери болгон Ж. Жүзүпбеков ошол кайталангыс балалык-балжууран жылдардын бир учурун академик алтымышка чыкканда төмөнкүдөй эскерип кеткен: «...Элүүнчү жылдарда тең курбу айылдык балдар чүкө, тыйын ойноп күн кечирчүбүз. Мына ошондо биз башкаларга караганда

көбүрөөк утуп алаар элек. Мен канча утканыбыз менен ишим жок, ал эми Аманбек тыйынды да, чүкөнү да так эсептеп, экиге бөлүп коюучу. Ошондо 3-класста окучубуз. Анын дагы бир артыкчылыгы: сабакты кунт коюп угар эле. Үйүнө барары менен сабагын дароо даярдап коюучу. Рысбү апа Аманбекти жакшы тарбиялады. Сабакты окуусун көзөмөлгө алуучу. Ошол себептенби, математиканы 7-8-класста башкалардан жакшы өздөштүрө баштады. Балалык кыялыбыз келечекте ким болоорубузга карай жетелөөчү. Жекшеналиева Орол географияны, Абдышев Шаршенбек тарыхты, Өзүбеков Мырзаш эсеп-кысапты, Манапбаева Эркин немец тилин жакшы окушчу...»

Чоң тамда турушчу экен. Башка алыскы - окчун айылдардан окуйбуз деп келген тууган-туушкандардын балдары да алардыкына жатышат. Демек, ошондой пейили кең адамдар жашаган чоң үйдүн жарыгын ар дайым өчүрбөй, кут конгон уу-чуусун дымыйпай чогулган - оюну да, окуусу да күч өзүнчө эле «компания», өзүнчө эле мектеп-интернат...

Чоң там демекчи, кептин ыңгайы келгенде, анын салынып калуу тарыхына, «прорабы» менен «спонсору» ким болгонуна да бир аз чегинүү менен түшүндүрмө бере кетели.

Окурман өзү баамдап тургандай, кары чоң эне жана жаш небере «көптүн бириндей» тирилик өткөрүп жаткан үй-бүлөгө андай «прораб» менен «спонсор» асмандан түшкөн жок: жаңы там салып, чарбачылыкты «түп-тамырынан бери ондоонун» демилгечиси жана негизги аткаруучусу тестиер жаштагы окуучу Аманбек ага болду!

Башынан эле тирикарак, окуусун да окуп, тамекиде да иштеп, короо-жайын мал-сал күтүп жакшы караган өспүрүм эски журт ордуна чоң там дубалын көтөрүп калган учурда каражат жагынан кыйналып, ал маселени чечүү үчүн «коммерциялык» максатта ашуудан ашуу бөгөгөн аркы Кетмен-Төбөгө чейин жөө (!) мал айдап барууга аргасыз болгон экен. Качан-

кы алыскы «командировканын» эстен кетпеген чоо-жайын камтыган бул окуяны өзү күлүп отуруп эскерет:

– Анда Таласта мал арзан. Андыктан тамды толук бүткөрүүгө тыйын болсун деп эттүү байлаган уюбузду жетелеп алдым да, мал айдаган адамдарга кошулуп Кетмен-Төбөнү көздөй жөнөп калдым. Ал жактын базары биздегиден алда канча кымбат деп айтышкан. 9-классты бүткөн – жайкы каникул мезгили эле. Сага калп, мага чын: Кетмен-Төбөгө чейин беш күн жөө жол жүрдүм. Тимеле тамандарым оюлуп, түшүп калгандай сезилди! А менин көөнүмдө бир гана ой, бир гана Кудайга жалбарыш – сата турган уюм жакшы баа, арбын пул болсо. Ушуну ойлой калганда, чаалыгып-чарчаганым да унутулуп, дегеле жердин түбү болсо да токтобой кете бергим келет. Ошентип отуруп, бешинчи сутка дегенде Кетмен-Төбөнүн базарына жеттик. Кошо келген кишилер: «Биз адегенде базарды жакшылап көрөлү, бааны салыштыралы, а сен аңгыча уйларды тегерек-четке жайып, эч жакка жылбай көз болуп тур», – деп коюп, базарга кетип калышты. Алар кетээри менен эле жаныма аларман өндөнгөн бир адам келди. «Уйларыңды сатасыңбы, эгер сатсаң, канчага сатасың?» – дейт. Мен: ар бир уйдун өз ээси бар экенин, сатаар-коёрду алар өздөрү биле турганын, азыр болсо, бааны билмекке базарга кетишкенин, ал эми бул жерде малды кайтарган мен сатууга апкелген өз уюма гана ээ экенимди айттым. Аларман бул сөзгө кызыгып калды. «Уюнду көрсөт, уюндун башын канчага баалайсың?» – деп сурады. Мен төрт жарым миң сом десем, тиги адам: «4300 сомго токтойлу, сатсаң, ушул баага сат, акчанды азыр санап берем», – деп кыйылып туруп албаспы. Мен көп ойлонуп турбас-тан, уюмду ал айткан баага сатып жибердим. Мынчалык көп акчаны көрбөгөн жаным абдан кудундап, чөнтөгүм дыкаттап оролгон пулга толо түштү. Ошентип малдын четинде корстон болуп турсам, базарга кеткен жердештерим да келишти... Ке-

лип эле, менин аркы-теркини карабай уюмду соодалап жибергенимди угушуп, аябай жемелеп киришти. Ушунча жер басып келип арзан сатып ийипсиң, бизге кеңешип иш кылсаң болмок деген мааниде. Унчукпадым. «Ошол жерге турмушка чыккан эжең бар, уюнду сатсаң, акчасын эжеңе каттыра тур, алдырып жибербе», – деген чоң энемдин сөзү боюнча жакын эжемди издеп таап, акчамды аманатка берип, өзүм жердештеримдин уйларын «сатышып коймокко» кошо ээрчип базарга бардым. Уюнду арзан сатып ийипсиң деп жемелеген немелер өз уйларын меникиндей 4300гө да сата албай коюшса болобу! «Жетимге Кудай өзү жар» деген сөздүн чындыгын ошондо көрдүм. Алиги шарт чыккан аларманды мага Кудай өзү айдап келген сыяктанбайбы. Анан да эң бир кызыгы, ал адам да менин уюмду жетелеп келип, баягы экөөбүз бычкан баадан бир аз жогору сурап, кыйкырып турат. Аныкы да өтпөйт... Кокус көрүп калса, акчамды бер да, уюнду ал деп айнып кетип жүрбөсүн деп, көзүнө урунбай оолак – «таанылбай жүрүүгө» далбаса кылдым. Баламын да. Ал кезде Кетмен-Төбө менен Таластын ортосуна самолет уччу. Жол акысы 7 эле сом. Кайра үйдү көздөй ошол самолетко отуруп, «расмий визиттен» кайткандай көкүрөктү жогору көтөргөн бойдон келе бердим. Бул менин өмүрүмдө биринчи мертебе асман унаасына түшүшүм да болуп калды. Ал эми уйларын Кетмен-Төбөнүн базарында сата албаган жердештерим Таласка кантип кайтып келишти? Алардын тарткан убарасын сураба. Мен кеткенден кийин малын Анжыянга айдап барышып, ошол жактан эптеп соодалап, чийки май жегендей сары убайымга батышыптыр. А мен болсо, «коммерциялык майданда» колго тийген акчама аягына чыкпай жаткан чоң тамыбыздын курулушун да толук бүткөрүп, бирин-экин мал-сал кармаган чарбалык иштерибиздин абалын да бир топ жөндөп алууга мүмкүнчүлүк таптым. Ишенип кой, иним: ой-көңүлгө бир нерсени алып, муну жа-

сайм, тигил ишти бүткөрүүм керек деп талаптанган, аракеттенген адам, турмуш канчалык оор, жагдай канчалык татаал болбосун, ал көздөгөн жана умтулган максатынын үзүрүнө эч убакта жетпей койбойт, сөзсүз жетет, «Бали!» дедиртип оң-солго өрнөгүн таратчу ийгилик-иштин бүт бардыгы – бала болобу, чоң болобу – адамдын өз эмгегинен...

Академиктин балалык окуялары орто кылымда жашаган Чыгыштын даанышман ойчулу Саади айткан: «Бала кездеги илимиң – таш бетине чегилген сүрөт сыңары», - деген сөзгө аябагандай үндөш экени таң калтырбай койбойт.

Турмуш аларды эрте жетилтти.

Бат эле онунчуну бүтүштү. Ушул жерде баса белгилеп кетүүчү дагы бир тагдыр кызыгы, болочок академик 1958-жылы мектепти аяктап жатканда, аз-аз гана жерден Алтын медалга илинбей калган экен. Көрсө: Элге билим берүү министрлигине жиберилчү тиешелүү документтер райондук элге билим берүү бөлүмү тарабынан кеч даярдалып, атайын комиссияга белгиленген мөөнөттөн кеч түшүп калган сыяктанат. Же башка да бир себеби барбы – ал жагы белгисиз.

Мектептеги №1-окуучу – татыктуунун татыктуусу болуп туруп, Алтын медалын «субъективдүү» себептердин айынан гана колго албай калган 17 жаштагы максаттуу дымагы жүрөгүн ээлекткен кыялкеч боз улан...

Эгер Алтын медалга илингенинде, Москва, Ленинград сыяктуу Союздун нечен бир чоң-чоң шаарларындагы кыргыз жаштары ак эткенден так эле эңсеген атактуу окуу жайлардын бирине артыкчылыктуу негизде окууга жөнөп кетет беле?

Бул да болсо – тагдырдын бешенеге жазганы.

«...Мындан көп-көп жыл мурун Кырк-Казык орто мектебинде бүтүрүүчүлөрдүн 40 жылдык салтанатына чакырылып калдык, – деп жазган академиктин классташы, ардагер журналист Сыргак Алканов. – Менин жанымда илимдин доктору,

академик, профессор, нукура кыргыз жүрөгү бар, көкүрөгүн көтөрбөгөн жөнөкөй классташым Аманбек Жайнаков олтургандыгына абдан сыймыктандым. Балким, Аманбектин улуулугу, эл арасындагы жугумдуулугу мына ушундандыр...

ЧОҢ ЭНЕ ЖӨНҮНДӨ ЧОҢ СӨЗ

Грузиндин атактуу жазуучусу Нодар Думбадзе дүйнө окурмандары сүйүп окуган аңгемелеринин биринде: «Адам болуу абдан кыйын экен, адам болуу Кудай болуудан да кыйын экен», – деп жазганы бар.

Муну кандай түшүнсө болот? Менин оюмча, мынча кескин да, сырдуу да айтылган бул сөздүн түп маанисинде мүлдө адам аттуунун табиятына таандык МИЛДЕТКЕРЛИК деген асыл сезимди терең туюу жана барктоо менен шартталган алдане-медей кең түшүнүк катылып жатат. Жарык дүйнөгө бир гана мертебе жаралган адам баласы өзүн адамдык өзгөчө даражага жеткирген кымбаттуу жана боордош кишилерге карата милдеткерлик сезимсиз жашай албайт. Анын ошого жараша: сүйүүсү, боор толгоосу, каралашуусу, ырахмат айтуусу, сагынычы, анан барып-келип эле мүнөз жана тагдыр болуп бир бүтүн алкакка бириккен: адеп-ыйманы, ар-намысы жана кийинки муунга сабак катары мурасталып берилген жакшылык жолдогон өрнөктөрү болот. Библияда айтылгандай, бул жерде эч нерсе изсиз кетпейт да, эч нерсе белгисиз калбайт. Алиги: «Адам болуу Кудай болуудан да кыйын экен», – деп грузин жазуучусу чыгарган бүтүмдүн кендин жигиндей көмүскөлөнгөн философиялык эң чоң мааниси ушунда. Ооба, жайлоо көркүндөй шөкөттөлүп уланган өмүр көчүндө турмуштун туткасын кармаган эрктүү адам болуу, болгондо да, ЭС ТУТУМ

күчүнө сыйынган өзүнө-өзү эсеп бергич, өзүнө-өзү милдет таккыч жакшы адам болуу – бардыгын сыртынан караган, бардыгын сыртынан башкарып жана ал ченемсиз-чексиз бийлиги аркылуу эч-эч кимге, атүгүл ааламды айланткан куштан тез убакытка да милдеттүү болбой жашаган Кудай болуудан да кыйын!

Биздин каарманыбыз, ушул жагынан алганда, кымындай чагынан сөз менен айтып жеткиргис милдеткерлик сезимдин турмуштун өзүндөй нукура, көөнөргүс илебин дээрине чогултуп, көкүрөгүнө уютуп чоңойду. Балалык куракта кадам менен жарышкан түркүн-түс окуялардын кайсы бирин айтмаксың да, тай-тайлап жетелеп, таалим-сабагын аянбай үйрөткөн мээрман адамдардын кайсы бирин четинен белгилеп өтмөксүң, бирок, ошолордун ичинен: ай астында алмашпас, күн астында бөлүнбөс асыл тилектүү ак пейил чоң энеси – Накеш апага аябагандай милдеткер экенин ал эс тарта баштаганда эле туйду.

Жалгыз баласы Жайнак өлгөндө: «Эми мен жашабай калдым, эми мага жашоонун кереги жок!» – деп буркурап-боздоп ыйлаган бечара чоң эне жанында этектеп соороткон атадан калган жалгыз туякты көрүп, өчкөн отун жандырып, соолгон булагын агызып, тирүүлүк чуудасын төшөгөн улуу күн эркине баш ийе, кайратты карманып, өлбөй кайра тирилди.

Утуш эки тараптуу болду: чагылган сындырган бутак ордуна анын түбүнөн көз жарган көркөм-кооз бүчүр бой кере өсүп чыкты. Улууга да, кичүүгө да жарашкан үмүт ортону да-накерледи, алдыга жетеледи, кайгыдан да, мүңкүрөп-бошоңдоодон да алаксытып, булуттай түнөрүп чогулган көңүлдүн көп жаман ойлорун жууп таштады. Жүрөк жарасы аз-аздап айыга баштады.

Чоң эне жаш небере үчүн аскадан куралып, түздүктүн түркүн-түс бак-шагын сугарган суу сындуу БААРЫ болду: ата

да, эне да, балалык асманы да, шат өмүр жана бак-таалай кепилдиги да.

Жаш небере чоң эне үчүн ак карды эритип, табият жашоосун түркүн-түс ыргакта көктөткөн жаз сындуу БААРЫ болду: уланган үмүт да, ичээр суу, көрөөр күн да, бүлүнбөс дүйнө да, ден соолук жана бейиш төрүнө чыгарчу жакшылык кайтарымы да.

Чоң энеси аркылуу ал куш канатындай серпилип, маякчы отундай жаркылдап, океан күүсүндөй күү-шаа толкуган чегин жок ааламды тааныды.

Чоң энеси аркылуу ал адамдардын эң бир кызык, өтө татаал жана көп кырдуу пенделик алака-катыштары менен мүнөз-жоруктарын билди.

Чоң энеси аркылуу ал жакшылык эмне, жамандык эмне, эстүүлүк эмне, эркелик эмне, ак пейилдүүлүк эмне, кыянаттык эмне – мына ушундай эч ким кыйгап өтө алгыс тагдыр ажырымындагы «А» деген арип өңдөнгөн жашоо чындыктарын эрте түшүндү.

Дегеле биздин акылман тоолук элибиз өз бала болобу, жат бала болобу, небере болобу, чөбөрө болобу – бардык наристе балдарды тээ эзелтен эле: «кулунум», «күчүгүм», «садагам», «жан биргем», «чырагым», «көлөкөм», «карегим», «тирегим», «берекем», «алтыным» ж.б. деп айрыкча мээрман да, түк жасалмасы жок үзүлүп-төгүлгөн жалыныч менен эркелетет эмеспи. Тилибиздеги бул өңдүү жандан – жан, эттен – эт бөлгөн жылуу жана назик кайрылуу кыргыз менен кошо келаткан – башка элдерге эч бир окшобос тубаса өзгөчөлүк экендиги таңдандырбай койбойт: «Күндүн чыккан жери» катары саналган тээ алыскы Японияда деле бала тогуз жашка толгончо ата-энеси, алар болбосо, чоң эне, чоң атасы менен бирге жатаарын окуганым бар. Тарыхый параллель – үй-бүлөлүк салттуу окшоштук дегенди карабайсыңбы: биздин укумдан тукумга

кандаштык өрнөгүн аярлап-таптайлап өткөргөн ата-бабаларыбыз да ошентишкен! Суроолор артынан суроолор жаралат: кары Чыгыштын сергек элдери жогоруда аталган адатты, балким, куштан, куштун мырзасы жана кырааны – шумкардан, дагы башка жаныбарлардан үйрөнүп жүрбөсүн? Эгер бала чочуп ойгонсо, корксо, үшүп калса, сыртка чыккысы келсе... ата-энеси же үйрүлүп-кагылган чоң эне, чоң атасы жанында жатканы табигый – канат астына катуучулук планда алмаштырылгыс зарылдык болуп жүрбөсүн? Ал өзү психологиялык, физиологиялык жана руханий гармонияны да шарттап турбасын?

Жалгыз уулунун туягын «канаттууга кактырбай, тумшуктууга чокутпай» чоңойткон таластык алпейим мүнөздүү акылман байбиче – Накеш апанын чоң энелик табиятына карата да ушунун өзүн эле айтууга болот.

Согуш бүткөн жылы: «Жайнак өлгөн жок, артында Аманбек чүрпөсү калды, эсен-соо эр жетсе, ал сени багат!» – деп эл-журт кайрат айтышса: «Аманбек кичине эмеспи, ал качан чоңоймок эле?» – деп ого бетер буркурап ыйлаган бечара Накеш апа, айдан – ай, жылдан – жыл өтүп, көрүнгөн тоонун ыраагы билинбей таасын тартылып жакындап келген сайын жанына өзгөчө кайрымдуу небересинин тез эле өзүнчө түтүн булатып, согуштан жүрөгү өлгөн андагы көптөгөн чоң эне, чоң аталардын бири катары эркек таналуу тукумдун үзүлбөй уланып кетишин ал үчүн өзүн түздөн-түз жооптуу деп билген кемеңгер жана сезимтал энелик дилинен аябай тилек кылган экен. Чынында, турмуш жаңы-жаңы оңоло баштаган тынччылык заманда «эстафета» кепилдиги – небере келиндүү болуу деген оңой бакытпы?!

Чоң эненин бул тилеги 1960-жылы аткарылды. Кыргыз Мамлекеттик университетинин физика-математика факультетинде окуп, 2-курсту ийгиликтүү бүткөн Аманбек ага 19 жашында өздөрүнө эле кошуна айылда туулуп-өскөн Алтын

Манапбаева деген оокат-тиричиликке тың эстүү кызга баш кошту.

– Чоң энемдин колун узарткан Алтын эжеңер менден эки жаш кичүү эле, – дейт академик. – Экөөбүз кичинекей кезде жылдыз-көңүлдөрү келишкен аталарыбыз кыргыздын эски салты боюнча куда бололу деп сөз бекитип коюшуптур. 2-3 класс ылдый окугандыктан, шаарга кеткенче «болочок колуктумду» көрүп-билип эле жүргөм. Анан шарт ошондой болуп, менин атам эрте өлүп, анын атасы да кайтыш болуп кетип, аталарынын шертин бузбайлы деп апаларыбыз сүйлөшүп отуруп эле баш коштуруп коюшкан. Ал кездеги мыкты унаа – арабаны калдыратып айдап барып алып келип калганбыз. Жаңы үй-бүлө ошентип куралды. Жубайым айылдан 8-классты эле бүткөн, 17 жашынан апамдарга кошулуп тамекиде иштеп жүрдү. Тун уулубуз Алмаз 1962-жылы, кызыбыз Айгүл 1963-жылы ошол айылда төрөлүшкөн. 1964-жылы үй-бүлөмдү борборго көчүрүп келгенден кийин Нурбек, Мирлан деген дагы эки уулдуу болдук. Азыр ойлоп отуруп, алыста окуган студент жолдошунун санаасын тынч кылып, турмуштун күндөлүк кыйынчылыгын майышпай көтөргөн, мени чоңойткон чоң энемди, ооруга чалдыккан өз апамды да багып, анан алар менен бирге эле ымыркай балдарыбызды да эч нерседен кем кылбай өстүргөн Алтын эжеңердин ченемсиз эмгеги менен бийик адамкерчилик парасатына аябай ыраазы болом. Кийин аны шаардагы кечки мектептен орто билимге ээ кылып, өзүм окуп бүткөн Кыргыз Мамлекеттик университетинин биология факультетинин күндүзгү бөлүмүнөн окуттым. Атайын адистик алып чыккандан кийин мурдагы тарых музейи жайгашкан имараттагы шаар калкына жакшы белгилүү зоология музейинде иштеп жүрдү. Бирок, жан-жаныбарларды катыруучу ар кандай химиялык заттар менен иштөө ден соолугуна терс таасир этип, оорулуу кылат деп чочулагандыктан, ал ишин таштап, Улут-

тук университеттин китепканасына которулган. Ал жерде көпкө иштеди. Жүрөк оорусу бар эле, ошонун айынан эки жолу операция болду. Экөөнү тең москвалык хирургдар жасашты. Биринчи жолу, 1977-жылы, борбордогу А.Н.Бакулев атындагы жүрөк-кан тамыр хирургиясы институтунан жүрөк клапандарын алмаштырышты. Ошону менен арадан он үч жыл өтүп, экинчи мертебе операцияга жатканда – 1990-жылдын 11-июнунда ошол эле институттун операция столунда жарык дүйнө менен кош айтышып кете берди. Кантели, тагдырга айла жок экен, менин бармактайдан баш кошкон тирегим саналган Алтын эжеңер жүрөк-жүлүндү сыздатып бар болгону 47ге эле чыгып калды...

Аманбек ага менен Алтын эженин туура 30 жыл бирге жашаган өмүрүнүн жөрөлгөлүү башаттары менен түрмөктөлгөн баскычтары көпкө ырдалган жакшы ыр кайрыгындай капыс жерден сезим чыйралтат да, эс талдырып, тунжураган ой-санаага түшүрөт.

Жок, жашоо токтобойт, ал андан ары уланат жана жеңет, урпакка көчүрмөлөнөт жана үмүткө канат байлатат!

Жашоо – ошонусу менен жашоо.

А Таластын бир кичинекей айылында ааламдын туткасы өңдөнүп сезилген сабырдуу чоң энеси илимдин ийне менен кудук казгандай тынбаган жана машакаттуу ишинде татыктуу зоболо-атакка жетишкен жалгыз небересинин кийинки урмат-сыйын кандай көрдү болду экен?

Ушул тууралуу сураганымда, адаттагысынча көзүнөн нур чачырата калып сүйлөгөн Аманбек ага мага буларды айтты:

- Чоң энем, кайда жүрсөм да, өзүм менен чогуу болду. Үй-бүлөмдүн куту, балдарымдын кубанычы болуп төрүмдө отурду. Эч качан көңүлүн оорутпай, эмне кааласа, алып берип, ырыстуу байбичедей кийинтип, жалгыз баласы мен да, келини Алтын да, бизден тараган чөбөрөлөрү да жетине албай

сүйүнүп алкаган карыялык батасына татыдык. Кезегинде, күйөөсүнөн айрылган апабызды даанышмандык менен карачечекей кайнисине алып берип, андан төрөлгөн менин энелеш үч бир тууганым – эки эркек, бир кыздын убай-урматына аралашып калганы да өмүр күнүнүн ырыскы-насибин түрлөнтүп, жакшылык үстүнө жакшылык кошкондой эле болду. Кайран киши 90го чыгып, колубузда каза тапты. Анан да эң эле кубанычтуусу жана жышааналуусу – ал менин докторлугумду жактап, көптөгөн жылдар бою көшөрө отуруп жасаган эмгегимдин акыбет-үзүрү кайтып келгенин өз көзү менен көрүп, өз кулагы менен угуп, мындан да зоболон арта берсин деген тилекте ыраазычылыгын айтып узады. Мен докторлук диссертациямды 1984-жылдын октябрында СССР Илимдер академиясынын Новосибирскидеги Сибирь бөлүмүнүн жылуулук физикасы институтунда жактадым. Көп өтпөй эле ал Москвадан бекип келди. Мына ушул жүрөк сүйүнткөн кубанычымды 90 жаштагы чоң энеме билдирсем: «Болсун, болсун!» – деп жаш баладай дене-боюн эргитип күбүрөндү. Ыраматылык десең! Бул анын жарыкчылыктагы менин жакшылыгыма эң акыркы жолку ак дилден тилектештик көрсөтүүсү да болду...

«Чоң эне жөнүндө чоң сөз», - деп көтөрүңкү маанайда башталган бир келки журналисттик баяныбыздын окурманга «отчет» түрүндө сунуш этилген чечмелениши менен жыйынтыкталышы ушундай.

ФРУНЗЕ ОКУЯЛАРЫ. ФИЗИКА АДИСТИГИН ТАНДАТКАН КЫЗЫГЫ КӨП СТУДЕНТТИК ТАГДЫР

Алыстан кабарын угуп, мен да ал жерде окусам, мен да ал жерде студент болсом деп эңсеген Кыргызстандын канатын кең жайган көркөм-кооз борбору – Фрунзе шаарын болочок академик 9-класста окуп жүргөн кезинде күтүлбөгөн бир окуяга байланыштуу биринчи жолу келип көрдү.

Келгенде да, азыркылардай куштан тез учкан жумшак-тынч жеңил машина же автобус менен эмес, а Жамбыл аркылуу каттаган кадимки эле плацкарт түрүндөгү жүргүнчүлөр поездине отуруп келди.

Жанында – Таластын ооруканасынан мал болбойт деп чыгарып салышкан сөлөкөткө айланган оорулуу апасы Рысбүбү...

Арадан канча бир мезгил өттү, канча бир суулар акты, бирок ошол Жамбыл – Фрунзе каттамындагы эстен чыккыс биринчи сапарды жетимишке чыккан Аманбек ага, ал окуя мына азыр болуп жаткансып, бүткүл жүрөк ооруткан деталдары жана «каармандары» менен көз алдыга келтирип, чок кармаган колдордун жараты сыяктуу эч бир унута албайт. Балким, тирүүлүк өмүрдө унута албас...

– Жайдыр-кыштыр колхоздун кара жумушун каржалып иштеп, ага кошумча, аялга жеңил болбогон үй-бүлө түйшүгүн да тарткан апам астыңкы жаак сөөктүн өтүшкөн оорусуна чалдыгып, эң катуу ооруп калды, – дейт каарманым. – Анда эмдигидей билимдүү доктурлар аз, медицина анчалык өнүгө элек кез. Эмне себептен ал дартка бастырганын ойлоп отур-

сам, бир жагынан, алигидей бизде айдалган тамекинин ден соолукка кыйраткыч таасири да жеңил сокку болгон эмес көрүнбөйбү. Кийинки атабыздан төрөлгөн балдары жаш, а апамдын ал-акыбалы күндөн күнгө начарлап, аябай эле алсыз, айласыз. Эмне кылуу керек?

Таластын ооруканасында жатып, салмагы 45 килограммга түштү. Өзүнчө эле сөлөкөт. Эч кандай жылыш да, үмүт да жок. Күндөрдүн биринде: эми апам өлөт, алып кеткиле деп палатадан чыгарып беришти. Ошондо мага кадимкидей кайрат, уулдук бой түзөгөн күйүмдүүлүк жана кандайдыр арга издеген үмүт-ой жышаанасы келди! Сөлөкөткө айланган апамды көтөрүп алып, мурда-кийин алака-катышыбыз деле болбогон Соорбек деген бир тууган таякемдин үйүнө бардым. Бардым да: «Апамды көтөрүшкөнгө жардам бериңиз, тирек болуучу атам жок, өзүм жалгыз, кичинекей болуп кыйналып жатам, Фрунзеге алпарып доктурга көрсөтмөкчү элем», - деп өтүндүм. Анан ал киши экөөбүз апамды машина менен Жамбылга апкелдик. Күнү-түнү кезек күтүп жатып эптеп поездге билет алдык.

Ошентип, оорулуу апамды коштоп Фрунзени көздөй кетип баратабыз, кетип баратабыз. Эки күн жол жүрдүк. Токтогон жерден ботко (каша) алып, оозуна кашык менен аз-аздан салам. Үстүнө сүттөн куюп берем. Борбор калаага алгач бараткан өспүрүм мен үчүн кыйналып көтөргөн жол азабы бир тең да, бечара апамды өлүмдөн кайтараар андагы сыйкырдуу доктурлар өнөрүнө ишенген үмүттүү ойлорум бир тең. Кантсе да, адам мындайда бирөөлөр колунан жаралчу жакшылыктан, көктөн тилегенди жерден берүүчү жазмыш ырайымынан күдөр үзбөйт турбайбы, улам станциялар менен кыштактар артта калып, улам казактын мейкин талаасынан берки Сары өзөн Чүйдүн чөлкөмүн аралап жакындаган сайын мурда көрө элек кыргыздын жомоктой сезилген борбор шаарынын калдайган

карааны көздөн учат, ал мага зымырап жол тарткан паровоз-поезддер түнөгү, анан апамды азаптуу дартынан сакайтаар билимдүү жана кайрымдуу кишилер конушу да болуп туюлат.

Андагы Фрунзе, азыркы Бишкек менен өмүрүмдө биринчи мертебе мен ушундайча жолугуштым.

Шаарга келгенде, кудайы конокпуз деп вокзалга жакын жердеги бирөөнүн үйүнө түнөп, чоң энем баштыкка эт салып берди эле, андан бышырып, кичине кесме да жасап, шорпосунан апама ичирдим. Эртеси ооруканага алып бардык.

Жолубуз ондой берди болду. Азыркы Москва, Панфилов көчөлөрүнүн кесилишиндеги республикалык стоматологиялык ооруканада Яков Макарович Снежко деген абдан мыкты хирург-стоматолог, профессор бар экен, ошол киши апама 6 саат операция жасады. Астыңкы жаак сөөктөрүн алып салды. Бир айга жакын дарылады. Мен ошончо убакыт апама каралап, шаарда болдум. Бизге таякелик жайы бар Эсенбек Нуралиев деген юристтин үйүндө жатып жүрдүм. Эми 4-5 жылдан соң, жаактын эти өскөндө келгиле, ошондо жасалма жаак салып беребиз дегенинен, профессордун сөзүнө ишенип, апамды ооруканадан чыгарып, Таласка алып кеттим.

Кийин – университетти бүтүп жатканда, апамды баягы профессорго кайра алып келдим. Текшерип көрсө, жаак эттери көп деле өспөптүр. Демек, эт өспөсө, мурда айткандай, пласт-массадан жасалма жаак салууга болбойт экен. Бирок, ошого карабай, байкуш апамды чебер колдуу хирург чама-чаркынын жетишинче дарылап, жаак ордуна таканчык болуучу деталдарды коюп берди. Ошол профессордун ондоп-түзөгөн «табылгасы» менен эптеп мүлжүндөп тамак жеп жүрдү.

Бактысы бар экен, апам дагы-дагы көп жашады. Неберелери гана эмес, чөбөрөлөрүн да көрдү. 94кө чыгып каза болду...

Адам мандайга жазгандан ашык да кетпейт, кем да калбайт дегенди кайсы бир жолу конокто отуруп ыраматылык Совет-

тер Союзунун Баатыры, генерал-майор Дайыр Асановдун өз оозунан укканым бар. Анысы кандай, Аманбек аганын ушул апасын дарылатканы окуучу кезинде алгач борборго келүүсү кийинки тагдыр жолуна кандайдыр сыр каткан «визиттик карточка» болдубу, айтор, ойлогон ой, тилеген тилектин «шлюзун» жогору көтөртүп, мына бүгүн туптуура 53 жыл менен тегеректелип айтылган – оош-кыйыштуу пенделик баскан жол окуяларынын өзүнчө доорго татырлык «мандайга жазылуу» тилкеси бүтүндөй кут конгон Бишкек менен байланыштуу болуп калды.

Кийинки, 1958-жылы жайда ал Кыргыз Мамлекеттик университетинин физика-математика факультетине өзү күтпөгөн жерден студент болуп өттү.

Студент болуу таржымалы да өтө кызык.

– Ошентип, 1958-жылы орто мектепти бүтүп, окууга тапшырмакчы болуп балдарга кошулуп борборго келдим, - деп эбак өткөн күндөрдүн картинасын көз алдыга тартат Аманбек ага. – Анда экономисттин кесиби ооздон түшпөй, анын дипломуна ээ болуу модага айланып турган кез. Айылдагы экономисттерди кишилер тимеле айдан келгендей тандануу-таазим этүү менен карашат. Андыктан, мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн сабак билгени деле, билбегени деле, күчүнө ишенгени деле, ишенбегени деле жабыла ушул адистикке ээ кылчу престиждүү окуу жайларга тапшырып жатышкан. Мен да алардан кем калат белем, бара көрөйүн, окуум мыкты, мүнөздөмөм түзүк болгондон кийин өтсө өтүп кетээрмин деген ой менен шаарга өзгөчө шыктанып келдим да, документтеримди эч буйдалбай туруп дароо Кыргыз Мамлекеттик университетинин экономика факультетине тапшырдым. Эгер экономист болсом, окууну бүткөндөн кийин кайра айылга кетем, экинчи жагынан, такай өндүрүштүн дал чордонунда иштегендиктен, жашоо-турмуш, материалдык абалым да дурус болот, ошол

аркылуу менден башка тиреги болбогон чоң энемди төргө отургузуп, май чайнатып багам, апама, башка жакындарыма да аркамды тийгизем деген «план» жарышка түшчүдөй ээликкен абитуриенттик жүрөгүмдү дүк-дүк соктуруп чырмаганын жашырууга болбойт.

Августтун күндөрү алка-шалка терге түшүрүп эң ысык. Беш сабактан экзамен берет экенбиз, а мен анын экөөнү «5»ке тапшырып, үчөөнөн «4» алдым. Конкурс өтө чоң. Күндө жыйынтыгын күтүп, абитуриенттер убап-чубап кирген имараттын жанындагы скамейкада узак-узак отурам. Акыры күткөн саат да келди... Ректордун приказы илинген тактаны карасам, окууга өткөн балдардын ичине мен кирбей калыптырмын. Ошондогу алай-дүлөй түшкөн жан-дүйнө абалымды сураба. Ындыным суу сепкен оттой өчүп, көңүлүм акыркы үмүттү талкалап алгандай чөктү. Айылга кайра кетейин десем, жанымда жол кирелик акчам да жок...

Андан ары эмне болду? Айылда мектепте агай-эжейлерин кубанта «жылдыз» катары саналып, аз-аз жерден Алтын медалга илинбей калган, андан соң, аптабы кактаган борбор калаанын борбордук окуу жайын мазардай айланып жүрүп, аз-аз жерден «экономист болбой калган» эмдиги физика-математика илимдеринин доктору – академик ага сырдуу жылмаят.

Көрсө, «Иттин ээси болсо, карышкырдын Кудайы бар», - деп илгерки кишилер тегин жерден айтышкан эмес турбайбы. Үмүт шооласын жандырган себеп өзү күтпөгөн жагдайда табылды. Сөздүн кыскасы: ошондой кыйын, жаш көңүл мертинген кырдаалда «жалындуу» дүйнөсүн жакшы түшүнүп, бар болгон жөн-жайын шашылбай угуп, анан жүйөөлүү жана ак дилдүү сөз менен ыкка көндүрө, баштан сылап эркелеткендей жана Кудайындай эле колдогон бир адам болду...

Анын баяны мындай. Баягы скамейкада баш салып отурса, аркы-терки өткөн көпчүлүктүн ичинен бир адам токтоло

калат да: «Бул жерде эмне отурасың, жигит?» – деп жапакеч мүнөздө кеп сурайт. Аманбек ага ишенип-ишенбей тигилип, өз «трагедиясын» жашырбай ортого салат. Кийин билсе, ал адам университеттин физика-математика факультетинин деканы, кыргыздын тың жаштарынын ичинен алгачкылардан болуп Москвага барып билим алып, өзүнүн интеллектуалдык жана уюштургуч сапаттары менен окуу жайда чоң кадыр-баркка жетишкен таланттуу адистердин бири Жапар Юсупов экен. «Болуптур, анда Союздагы борбордук окуу жайлардын бирине жиберели, барасыңбы?» – деп сурайт Жапар агай. Өзүнүн атасыз өскөнүн, айылдагы кары чоң энеси менен оорулуу апасынын алыстан окутууга шарты да, чамасы да жоктугун негизги себеп кылган таластык абитуриент бул сунушка макул болбойт. «Анда биздин факультетке кир. Анча-мынча балдар жетпей, кабыл алууну улантып жатабыз. Өтүп кетсен, өзүңдүн каалооңо жараша физик же математик болуп чыгасың», – дейт Жапар агай.

Ошол сөздөн кийин, декан өзү ээрчитип барып, математика менен физикадан кошумча экзамен бердирет. Мектепте бул сабактарды тың мугалимдерден окуган абитуриент экзамендерден камчы салдырбай эле өтүп кетет.

Физика-математика факультетинин студенти болгон тагдыр эшиги ушинтип ачылат.

Ушул жерде айта кетүүчү сөз, Аманбек ага менен кошо келген классташтарынын ичинен алты бала да жогорку окуу жайларына өтүшөт. Маселен, ошол жылы алардын экөө политехникалык институттун, ал эми калгандары университеттин юридика, география сыяктуу факультеттеринин студенттери болуп калышкан экен. Болочок академиктин өзүн кошкондо, Кырк-Казык орто мектебинин бир классынан жети студент!

Беш жыл бою жокко кайыл, барга топук жасаткан өп-чап турмуш менен жатаканада жатып окуду.

Беш жыл бою китеп толгон окуу залдары менен тажрыйба өткөргөн лабораториялардын «өз кишисине» айланып, кадыр-көңүл сиңишкен ыраматылык таластык иниси Аман Токтогулов бир ырында жазгандай, «илимдин жалама бет аскасынан жол издеген» өзүнө окшош ою дилгир көп-көп балдар менен достошууга үлгүрдү.

Беш жыл бою негизги жумушу – окуусунун акыбети катары жогорку стипендия алып окуп жүрдү.

Бир жолу академиянын Ж.Жээнбаев атындагы физикалык-техникалык проблемалар жана материал таануу институтундагы өз лабораториясында ошол карааны жарым кылымдын аркы жагына жашынган студенттик күндөрүн эскерип сүйлөшүп отуруп, майда-баратка чейин такыбалап-тактаган журналисттик ынтызарлыгыма түшүнүү менен мамиле жасап, өзү да ал күндөрдүн «эйфориясына» кирип чечилип сүйлөгөн каарманымдан: «Ачыгын айтыңызчы, мектепти кыргызча бүткөн элеттик балдар үчүн окуу адегенде кыйын эле болгондур? Анткен себеби, ал мезгилде – орус тилинин доорону жүрүп турганда, табигый илимдерди окуткан факультеттерди коёлу, гуманитардык факультеттерде деле окуу негизинен орус тилинде өтчү эмес беле? Тилди жакшы билбегендиктин айынан жаралган бөгөттү сиздер кантип жеңип чыктыңыздар?» – деп сурап калдым.

Аманбек ага мага мындайча жооп берди:

– Албетте, адегенде орус тилинен кыйналганыбызды жашырууга болбойт. Бирок, 1-2-курстарда экенде айрым сабактардын эки тилде – аралаш окутулганы бизге чоң жардам берип кетти. Маселен, физиканы орусча, ал эми математиканы бирде кыргызча, а бирде орусча окуп калдык. Бул да болсо – ошол убактагы улуттук кадрлардын жетишсиздигинен келип чыккан маселе. Ушуга байланыштуу, кыргыз студенттердин өз тилинде ойдогудай билим алышы үчүн канатын сууга салып

аракеттенген Рахим Усубакунов агайыбызды мен ар качан ыраазы болуу менен эскерем. Ал киши физика-математика факультетинин деканы да болуп, бизге математикадан кыргыз тилинде сабак берип, калган сабактарды да кыргыз тилинде жүргүзүүгө көп-көп далалатын жумшап, кыргыз тилинин мүмкүнчүлүгүн жана колдонулуу чөйрөсүн кеңейтүү боюнча олуттуу-олуттуу макалаларды жазып, студенттердин сүймөнчүлүгүнө алынган чыгаан окумуштуу, чоң патриот болчу. Мен университетте окуп жүргөндө, кыргыз тилинде орчундуу сабактарды берген агайларымдан, ушул Рахим агайдан тышкары: Ташмурза Айтмурзаев, Ташмат Карашев, Сейитбек Садыков сыяктуу мугалимдеримди өзгөчө бөлүп көрсөтө кетким келет. Жогоруда айткандай, улуттук кадрлардын жетишсиздигинен 3-курстан тарта бардык сабактарыбыз орус тилинде жүрдү. Физиканы адегенде бизге Айтыгул Иманкулов менен Ташмат Карашев окутса, жогорку курстарга өткөндө Асанбай Арынов менен Ташмурза Айтмурзаевден билим алдык. Математикадан болсо, Рахим Усубакунов менен Сейитбек Садыков жакшы устат болду. Дипломдук ишке киришкенде деле, кааласаңар орус тилинде, кааласаңар кыргыз тилинде жазсаңар болот дешкен. Менин физик болуп калыптанышымда Лев Аронович Спекторов деген көрүнүктүү окумуштуунун тийгизген жардамы чоң болду...

Университетти Артыкчылык диплому менен бүткөн академиктин студенттик биографиясында ошондогу материалдык абалынын жакшырышына кыйла деңгээлде оң таасирин тийгизген «пахта темасы» да орчундуу орун ээлегендигин аны менен көп жолу маңдай-тескей отуруп уланткан аңгемелерибиздин жүрүшүндө билдим.

Анда студенттерди жыл сайын пахтага алып барышчу экен. Адеп барганда, пахта түгүл, түштүктүн өзүн көрө элек түндүк аймактын улан-кыздарына канчалык оор машакат жаралга-

нын өзүңүз элестете бериңиз. Шаарда өскөндөрдү, төтөн орус, украин, еврей, корей, немец ж.б. улуттагыларды айтпайлы. Бирок, «Эр башына күн түшсө, өтүгү менен суу кечет, ат башына күн түшсө, ооздугу менен суу ичет» демекчи, ошол аптабы кактаган Ош, Жалал-Абад аймагына биринчи барган «аркалыктар» менен «тили буруулардын» арасынан да, «Ак билек» деген белгилүү ырда айтылгандай, «эки колу тең иштеген» – алдына киши чыгарбас рекордчу теримчилер чыккан экен.

Кичинекей чагынан эмгек менен өсүп, жердин деми, күндүн илебин жактырган дыйкан стихиясын жүрөгүнө түнөтүп чоңойгон Аманбек ага да биринчи жылдан эле ошондой мыкты теримчилердин катарына кошулат. Ар күн сайын 150 килограммдан кем эмес пахта терген рекорддук чекке чейин жетет. Ал эми арбын терим – ашыра аткарылган норма – бул баарыдан мурда кол кубанта төлөнгөн акча, демек, үй тарабынан жардам албаган студент үчүн алмаштырылгыс жөлөк жана дагы бир нече «диеталуу» айларга жетүүчү «материалдык негиз». Күздө келгенде ал акчасына арзан-жупуну болсо да үстү-башын жаңылайт, күндөлүк ыгым-чыгым, кагаз-калем сыяктуу кем-карчтарына үнөм менен бөлүп, анан ошол тер агызып тапкан каражаттан эле алыстагы үй-бүлөсү үчүн да «бюджет» түзөт.

«Пахта сезону» иштен «жүрөгү өлбөгөн» студентти ушинтип багат.

«Пахта сезонунда» ал жеке өзүн гана эмес, а биринчи кезекте, айылдагы чоң энесин, ал экөөнө каралашкан жубайын, башка жакындарын да ойлойт...

Мындан тышкары, кыстаган турмуш оорчулугун сыр алдырбай жеңип чыгуу аракетинде, жогорку курста окуп жүрүп эле ара-чолодо шаардагы мектептердин биринде физикадан сабак берген кош түйшүктүү учуру да болуптур.

Өз колуң менен тапкан үзүр таттуу дагы, убайлуу дагы болот дешет. Академик аганын бүт өмүрлүк баяндарынын ичинен, бийик максат, жаш жигерлүү эмгек менен айырмаланган студенттик тагдырынын өзү эле – бул айткан сөзүбүздүн айкын далили.

АРТЫКЧЫЛЫК ДИПЛОМ ЖАНА АРДАКТУУ УСТАТТАР ТААЛИМИ

Университетти 1963-жылы Артыкчылык диплом менен бүттү. Бул окуянын ошол жылкы бүтүрүүчүлөрдүн эсинен чыкпаган дагы бир өзгөчөлүгү – тарыхтан окуткан Мейер деген мугалим студенттерге катуураак талап коюп, анын айынан Артыкчылык диплом алат деп жүргөн бир топтору албай калып, курс боюнча бар болгону экөө гана – бир орус кыз жана Аманбек ага татыктуу болгон экен.

1963-жылы Кыргызстандын Россиянын курамына ыктыярдуу түрдө кошулушунун 100 жылдыгы чоң салтанат менен белгиленген эмеспи. Мына ушул тарыхый юбилейге байланыштуу республиканын жогорку окуу жайларын эң мыкты аяктаган бардык бүтүрүүчүлөрдүн Артыкчылык дипломдору азыркы А.Малдыбаев атындагы опера жана балет театрынын залында көп элдин катышуусунда майрамдык шаң менен тапшырылат. Жүрөк толкуткан сөздөр сүйлөнүп, атактуу өнөрпоздор катышкан концерт берилет. Ошондо, театрда келген «негизги күнөөкөрлөрдүн» ичинен тандалган 5-6 бүтүрүүчүнүн катарында университеттин физика-математика факультетинен физиктин адистигин алган 22 жаштагы Аманбек Жайнаковдун да сүрөтү «Путь к знаниям» гезитине басылып чыгыптыр.

Тарых өзүнүн эс тутум коштогон өзгөчө окуя-фактылары менен кызык да. Андай болгондо: ошол опера жана балет театрында өткөн салтанаттуу кечеде университеттин тарых факультетинин бүтүрүүчүсү – мүлдө Баткен аймагы боюнча кыздардан биринчилерден болуп орто билимге (!) жана жогорку

билимге (!) ээ болгон азыркы кездеги аты эл-журтка жакшы таанымал көрүнүктүү окумуштуу, философия илимдеринин доктору, профессор Рахат Ачылова эжебиз менен кийин белгилүү окумуштуу болуп чыгып, узак жылдар бою университеттин профсоюз уюмун жетектеп, студенттердин жана окутуучулардын чоң кадыр-сыйына жетишкен ыраматылык Казакбай Акматов агайыбызга да өздөрү көз май коротуп, өжөр күч аябай жүрүп жеткен Артыкчылык диплом дүркүрөгөн кол чабуулар астында тапшырылганын билим көздөгөн андагы жаштардын бийиктиги катары баса белгилеп койгонубуз жөн.

Исхак Раззаков салдырган атактуу театрдын имаратынан Артыкчылык дипломун кайра-кайра каранып, бир келген бактынын зор кубанычына дил-оюн бийлете узап бараткан Аманбек ага...

Беш жылдык жаздар жана күздөр, жайлар жана кыштар айлампасына түшкөн студенттик эмгектин акыбети ошентип кайтты, ушул жигиттен бир нерсе чыгат, ушул жигит илимдин кишиси болот деп устат-мугалимдери катуу үмүттөнгөн келечектүү жаш адистин жолу кенен ачылды, эми ал кайда барып иштейт да, кайда турмуштук орун-очок алуучу «якорь» таштайт?

Ошондой ача жолдо турганда: «Биздин эле факультетте окутуучу болуп кал, аспирантурага өтөсүң, окумуштуунун тагдырын тандайсың», – деген агайларынын сунушуна көнбөдү.

«Ойлогон ойду кыстаган турмуш жеңет» болуп, өзү окуган факультетте калууга кыйылып турса да, жүрөгүн өйүгөн чоң себеп – баягы эле кол шилтеп жөнөп кетүүгө жол койбос айылга байланган үй-бүлөлүк жагдайы: кары чоң энеси, оорулуу апасы, аларды багып-караган эки балалуу келинчеги...

Ошону менен Талас районундагы кыргызча, орусча аралаш окуткан Иваново-Алексеевка орто мектебинде физика мугалими болуп эмгек жолун баштады. Университетти Артыкчы-

лык диплом менен бүткөн жаш адис экен, башка жакка кетирбей иштетип калалы деген ой менен мектеп жетекчилери барганда эле жакшы камкордук көрүштү. Үй-бүлөсү менен жашай турган квартира маселесин чечишип, кышкысын жага турган таш көмүрүнө чейин түшүртүп беришти. Кыскасын айтканда, улам тизмектешип келген окуу жылынан – окуу жылына өтүп, иштей бер да, иштей бер...

Бирок, жөлөп-таяган ынтымактуу педагогикалык жамааты бар Иваново-Алексеевка орто мектебинде ал августтан ноябрга чейин – төрт ай гана иштеп калды.

Бул жерде да жаңы-жаңы орун-очок алган үй-бүлөнүн турмушуна кескин-чукул өзгөртүүлөрдү киргизген тагдыр бурулушу өзү күтпөгөн жагдайда уланды.

Ноябрь айы өтүп жаткан. Анан, «Көздүү мончок жерде калбайт» деген эл сөзүнүн чындыгы сыңары, күндөрдүн бир күнүндө коңгуроо үнү шаң киргизген уу-чуусу көп мектепке өзүн сурап тиги алыстагы борбор жактан чабаган келди. Ал өкүл, ал чабаган – кадыресе жай сураган бир адам эмес, а кечээ күнү эле студенттик аудиториялар менен лабораторияларда талпындырып таалим-сабагын берген ардактуу устаттарынын бири – университеттин физика-математика факультетинин деканы Ташмурза Айтмурзаев агайы аттап-тондоп атайы жиберген Күлүм Чаадаева деген окутуучу эже болуп чыкты...

– Күлүм эже мени тигил кишинин атынан университетке кайра чакырып келиптир, – дейт каарманым. – Мен мурдагы эле белгилүү жөн-жайымды айтып, көнбөдүм. Бирок, эже үйгө келип, караманча кетпей туруп алды. «Көрүп турасыз, чоң энемди, апамды карай турган кишим да жок, шаарга кеткенде буларды ким карайт?» – десем: «Биз жардам беребиз, убактылуу кыйынчылыктардан коркпо, келечегинди ойло», – деп, ойду ынандырган көп-көп сөздөрдү айтып, акыры ошол эле жерден районунун макулдугун алып, мектептен бошотуп, Элге

билим берүү министрлигине багышталган кат аркылуу университетте иштей турган окутуучулук ишим бир заматта аныкталды да, калды. Мени физика-математика факультетинин теориялык физика кафедрасына окутуучу кылып кабыл алышты. Шаарга келгени бир аз мезгил декан Ташмурза агайдын үйүндө жашап туруп, анан жатаканага чыгып, а үй-бүлөмдү көчүрүп келген 1964-жылдан тарта ар кайсы менчик квартираларда чөнтөк эншерген акысына карабай жашап жүрдүк. Не кылмакчысың. Эң эле көп квартираларды котордук...

Окурман өзү күбө болуп койсун, академиктин өмүрүндөгү бул бурулуш учур жогоруда устаты – азыркы кезде Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин профессору, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты **Ташмурза Айтмурзаевдин** ушул китепке кирген «Мөмөлүү дарактай көктөгөн окуучум менен сыймыктанам» аттуу куттуктоо макаласында мындайча айтылат:

«...1963-жылы окуусун Артыкчылык диплом менен аяктап, университетке кал десе болбой: «Мен Таласка барышым керек, анткени айылда картайган энем, үй-бүлөм бар, аларды багышым керек», – деп айылдык эле мектепке иштегени кеткен. Ал кезде материалдык жактан колдоосу болбосо, чоң шарда жашап, иштеш кыйыныраак эле.

Баары бир Аманбектин тагдыры оюмдан чыкпай койду, анткени мындай таланттуу, аракетчил кыргыздын балдары көп эле боло бербейт. Эмнегедир Аманбектин илим жолуна түшүп, окуусун улантса, сөзсүз келечекте кыргыздын чыгаан окумуштууларынан болооруна көзүм жетип, ишенимим чоң эле. Ошондо жарым жылдан кийин Фрунзеге, КМУнун физика-математика факультетине мугалимдик кызматка чакыртып алдым. Ал убакта эмне, турак-жай маселеси өтө оор кез эле.

Эмнеси болсо да, Фрунзеде иштеп калсын жана жашаганга квартира таап алгыча деп 1-2 ай өзүмдүн үйүмдө да жашатып жүрдүм.

Азыр ойлоп олтуруп, ошондо мен аябай чоң иш кылган экеним деп ичимден сүйүнүп коём. Ал мектепте иштесе деле ошол чөйрөгө ылайык бир топ ийгиликтерге жетишмек, бирок Кыргызстандагы физика илимине өзүнүн бараандуу салымын кошкон окумуштуу болбой калат беле...

Физика илиминин тарыхында айтылып жүргөндөй, «Кавендиш атактуу Фарадейди ачса», «Мен академик Аманбек Жайнаковду ачкам!» – деп сыймыктануу, мактануу менен айта алам...»

Ошентип, Аманбек аганын эмгек китепчесине жазылган факультеттеги окутуучулук күндөрү башталды. Анын алган билиминин тереңдигине жана педагогдук жөндөмүнүн угуттуулугуна ишеништиби, айтор, адегенде эле атайын адистик пландагы оор сабактарды окутууну тапшырып коюшту. Маселен, «Теориялык механика», «Теориялык физиканын тандалган главалары» деген курстар боюнча студенттерге биринчи күндөн тарта орус тилинде лекция окуп жүрдү. Негизинен, 2-курстагы физиктерге, 3-курстагы математиктерге физика-математика боюнча толук курстарды өткөн учурда кадимкидей такшалып, аудитория менен окутуучу – өзүнүн ортосундагы жандуу байланыштын кырдаалын түзүү чеберчилигине жетүүнүн аракетинде, чеке мыкчып, көз талыта окуп - көп изденгендигин азыр да жашыра албайт. Мындай көрүнүштү тажрыйбасы мол таланттуу педагогдор: «Окутуп жүрүп, окууга үйрөнүүнүн табигый процесси», - деп коюшат эмеспи.

– Ошол окутуучу болуп жүргөн учурумда далай-далай жакшы адамдар менен иштештим, – деп сөзүн андан ары улантат академик. – Өзүмдү окуткан агайларым менен кайра коллега болуп калган жолдуулугумду өзгөчө белгилеп кетпесем бол-

бойт. Деги, мен жашоо-турмушта жакшы адамдардан жолдусумун. Тажрыйбам аз – жаш мугалим убагымда, ошол эле мени Таластан чакыртып келип, үйүндө жашаткан Ташмурза агайдын, көп жылдар илим тармагында иштеп, педагогдук кесиптин корифейлери болуп калышкан: Асанбай Арынов, Сейитбек Садыков, Ташмат Карашев сыяктуу агайлардын иш тажрыйбаларын колдон келишинче үйрөнүп, «устат – шакирт» алакасында узак убакыт бою чогуу эмгектендик. Үч жылдан кийин аспирантурага өттүм. Ошол мезгилде да студенттерге сабак берип жүрдүм. 1970-жылы кандидаттык диссертациямды жактадым. Менин илимий жетекчим – көрүнүктүү окумуштуу, профессор, бул күндө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ардактуу академиги Владимир Семенович Энгельшт болду. Ушул мага баласындай үйрүлүп түшүп, илим жолунда туура-ишкер багыт менен теориялык физик катары калыптанышыма алданемедей тилектештик көрсөткөн устатым жөнүндө да айта турган сөзүм, билдире турган ыраазычылыгым өзгөчө...

Ооба, «Устаттан шакирт өтүптүр» дегендей, бар болгону 25 гана жашында Владимир Семеновичтей чоң окумуштуунун назарына илинип, анын илимий жетекчилиги астында 29 жашында физика-математика илимдеринин кандидаты болгон Аманбек ага, белестен белес ашырган илим майданында талыкпай эмгек өтөп отуруп, «буюрса, ушул баладан келечекте ири окумуштуу-изилдөөчү чыгат» деп бөркүндөй ишенген акылман Устатынын үмүт-тилегин эң сонун актады: 43 жашында илимдин доктору, 48 жашында республиканын Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, 1992-2000-жылдар аралыгында Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, Эл аралык информатизация академиясынын академиги жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги

болду, дагы бедели арткан өз парасаты аркылуу кыргыз илиминин сыймыгын жогору көтөргөн толгон-токой даража-наамдарга жетишти.

«Өз Устатынан ашып өткөн окуучум жана досум менен сыймыктанам», - деп бир өзгөчө мактанычтуу сезим менен жазган профессор В.С.Энгельшт окуучусунун 70 жылдыгына арналган өзүнүн куттуктоо макаласында.

Деги, мезгилден учкул, мезгилден сын койгуч эмне бар? Ошентип, мезгилдин турмуш шарттаган агымына кошулган жаш окумуштуунун күндөрү менен айлары өз ыраатына жараша өтө берди. Чоң энеси, жубайы, эки кичине баласы болуп квартирадан квартирага көчүп жашаса да, кабагым-кашым дебей өз беттеген максатына түз караган окутуучулук, аспиранттык жылдары артта калды. Эгер ошондогу Бишкектин картасын белгилеп жүрсө, алар шаардын кайсы тарабында гана жашашкан жок? Адеп келишкенде, Жаш гвардия бульварынын аягындагы азыркы Көлмө жакта бир орустун үйүндө, андан кийин Бөрүбай Абакиров, Бакас Чормонов деген университеттин аксакал мугалимдери жашоочу ошол эле университетке жакын Долон көчөсүндө, Чоң Чүй каналы кесип өткөн аймактагы Тамбов көчөсүндө, анан акыр-аягында барып, Тоголок Молдо көчөсүндөгү эки кабаттуу өкмөттүк эски жыгач үйдөн тийген 19 чарчы метрлик – эч деле түзүк ыңгайлуулуктары болбогон «өз үйүндө» жашап турушту. 1970-жылы, кандидаттык диссертациясын жактагандан кийин гана «башты кенен батыраар» үч бөлмөлүү үйгө ээ болушту.

Ушундай көчүп-конуулар түйшүгүнүн баарында чоң энеси өздөрү менен чогуу жүрдү. Ал: адегенде кечки мектептен онунчу классты бүтүп, андан соң, университеттин биология факультетинин күндүзгү бөлүмүнө өтүп, диплом алып чыккан келини Алтын эже менен аспирантурада үч жыл окуп, кандидаттыгын жактаган Аманбек аганын балдары үчүн алмаштырыл-

гыс «нянянын» ролун аткарып, үй тиричиликтин көрүнүп-көрүнбөс көп машакаттарын көңүл агарта кадимкидей бөлүшө көтөрдү.

Илимдеги жол үй-бүлөдөгү мына ушундай урушпай-талашпай ынтымактуу жасалган «коллективдүү эмгектин» аркасында түптөлдү.

УЛУТТУК ЭВМ МЕКТЕБИН ТҮЗҮҮНҮН БАШАТЫНДА

Кандидаттык диссертациясына илимий жетекчи болгон ошол кездеги физика-математика илимдеринин кандидаты, республиканын Илимдер академиясынын газ түрүндөгү физика лабораториясынын башчысы, азыркы кезде Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын Ардактуу академиги, профессор Владимир Семенович Энгельшт арадан 45 жыл өткөндөн кийин мындай деп жазат:

«...1966-жылы Аманбекти мага аспирант катары теориялык физика кафедрасынын доценти Т.Айтмурзаев сунуш кылып калды. Жалпысынан мүнөздөмө берип келип, ал анын абдан акылдуу, жөндөмдүү, таланттуу жигит экенин, эгер талбай изденсе, келечекте андан ири окумуштуу-изилдөөчү чыга турганын белгиледи.

Аспирантурада окуп жүргөн убагында, Аманбектин диссертациясынын үстүндө кандай иштегенин көрүп, мен окуучумдун максатка жетүүдөгү ушунчалык тырышчаактыгына, илимий изденүүдөгү кажыбас чоң кайратына, коюлган милдеттерди ийне-жибине чейин үйрөнүп чыгып, талаптагыдай туура чечүүгө жасаган аракетине кадимкидей жүрөк элжирете катуу таң калганым бар. Анын илимий ишинин темасы республикада электрондук эсептөө машиналарын колдонуу менен электр жаасын жана плазматронду теориялык жактан изилдөөгө негиз салды.

«Плазматрондогу өткөргүч газдын стационардык агымы» деген аталыштагы кандидаттык эмгеги өлкөнүн ири окумуштууларынын көңүлүн бурду...»

Профессор В.С.Энгельшт белгилегендей, электрондук эсептөө машиналарын, же жалпы тараган түшүнүк боюнча, ЭВМди колдонуп аткарылган илимий иштер ал убакта Кыргызстанда жаңы-жаңы гана башат алган саамалык түрүндө кабылданып жатканын көңүлгө түйгөнүбүздө, теориялык маселелерди чыгаруу боюнча ЭВМ программасын түзүүгө арналган өзгөчө татаал темага тартынбай да, жүрөксүбөй да киришкен 25 жаштагы Аманбек аганын андагы эмгеги адам баспаган аска-зоо бетинен өзүнчө чыйыр издеген альпинист жумушундай эле тобокелдүү – оор түйшүк болгонун өзүңүз элестете бериңиз.

Албетте, кыйналды, абдан кыйналды, кыйынчылыгы жок эмгек үзүү болчу беле. Ошондогу эң биринчи оорчулук – атайын программаларды түзүүчү мыкты иштелип чыккан ЭВМдин Кыргызстанда жоктугу чоң кедергисин тийгизди. «Минск» үлгүсүндөгү эски машиналар бар эле, аларды колдонуп көрсө, кеткен чыгымы да көп, күткөндөгүдөй натыйжа бербеген убарачылыктары да көп. Эмне кылуу керек?

Ушундай суроого башын катырган жаш окумуштуу, дал ошол учурда, көп ойлонуп турбастан, Ташкентке барууну чечти. Анткен себеби, Өзбекстандын Илимдер академиясынын кибернетика институтунун эсептөө борборунда бизде жок өркүндөтүлгөн ЭВМ системасы бар экендиги анык болуп чыкты.

Диссертация жазуу жылдарынын Ташкентке байланышкан унутулгус ал тилкесин академик төмөнкүчө эскерет:

– Ошентип, университеттен кат жаздырып алып, Өзбекстандын аталган институтуна барып, ЭВМ менен иштей баштадым. Мага ушул институттун академик Ф.Б.Абуталиев жетектеген прикладдык маселелерди программалоо бөлүмү тарабынан жакшы кеңеш берүүчү жардамдар көрсөтүлдү. Бул жерде күн, түн айырмасын билбестен, соко тарткан аттай баш

көтөрбөй иштөө мезгилим дээрлик эки жылга созулуп кетти. Ачыгын айтканда, аябай эле кыйналдым. Күндүз ЭВМ институттун өз кызматкерлеринен бошобосо, алар үйүнө кеткенден кийин, түнкү саат 12ге чейин кулак-мурун кескендей жым-жырттыкта жалгыз отуруп алып иштейм. Бүктөмө керебетимди да ошол жерге коюп алгам. Университет анча-мынча акчасын төлөп, калганын Өкмөт берип, акыры кибернетика институтундагы 1969-1970-жылдар менен белгиленген стажировкамды ийгиликтүү бүткөрүп келдим. Студенттерди ошол жерге практикага алпарып жүрдүм. Диссертациям ойдогудай соңуна чыкты. Кайра Кыргызстанга кайтканда, көтөрүп келген «багажым» жана «базарлыгым» - эки мүшөк толо чылк кагаз болду. Мындай адаттагыдан башкача жүккө, студенттерди окутуп жүрүп, кайра өзү студенттей окуган кожоюнду күткөн үй-бүлөм да абдан таң калды...

1970-жылдын октябры. Дал ушул айда жаш кыргыз окумуштуусу кандидаттык диссертациясын Москвада Союздагы эң көрүнүктүү физиктердин катышуусунда коргоду. Ошонун алды жагында кең алкактагы чоң илимий конференция өтүп, анда өзүнүн тандаган темасы боюнча Аманбек ага доклад жасап, чыгарган бүтүмү таасирдүү мааниге ээ болгон илимий чөйрөгө да жакшы таанылып калган эле. «**Плазматрондогу өткөргүч газдын стационардык агымы**» деген темадагы коргоого сунуш кылынган аталган бир бүтүн эмгектин актуалдуулугу менен жаңычылдык багытына олуттуу көңүл буруунун айкын далили катары, талкуулоо жүрүшүндө, ага расмий оппонент болуп СССР Илимдер академиясынын прикладдык механика институтунун директору, профессор Александр Александрович Никольский өзү чыккандыгын, ал эми диссертацияны сунуштаган жетектөөчү мекеменин милдетин М.Ломоносов атындагы МГУнун Өзбек ССР Илимдер академиясынын академиги, Социалисттик Эмгектин Баатыры Халил

Ахмедович Рахматуллин жетектеген «Толкундуу жана газдуу динамика» кафедрасы аткаргандыгын айтсак эле жетиштүү болоор.

«Иши оңолоордун ити чөп жейт» деп коёт эмеспи кыргыз. Анын сыңарындай, ошол 1970-жылдын октябрындагы тагдыр аныктаар окуядан үч ай чамалуу убакыт өтүп калган кезде, Бишкекте соңку чечим бекитилишин күтүп камтамалуу жүргөн Аманбек агага Москвадан төбөсүн көккө жеткире сүйүнткөн кубанычтуу кабар келди: 1971-жылдын январында СССРдин Жогорку аттестациялык комиссиясы аны физика-математика илимдеринин кандидаты деген окумуштуулук даражага бекитиптир! Илим майданында эмгектенгендер билет: чын-чындын айтканда, корголгон диссертациянын мынчалык эң кыска аралыкта (үч айда эле!) эч доомат-четке кагуусу жок гигант өлкөнүн Жогорку аттестациялык комиссиясынан «жашыл жарык» алышы, болгондо да, физика сыяктуу татаал илимдин «сокосун» тартышып, мөрөй ээси болуу бактысы (кандидат болуу мөрөй эмегенде, эмне?!) ар бир эле «кыл көпүрө үстүнөн басып» өзүн сынаган диссертанттын үлүшүнө тие бербейт. Демек, ишин коргогону – бир тең да, анын Жогору аттестациядан шыдыр-түз өткөнү – бир тең, анан ал ийгилик, ал кубаныч жалпы атак менен жыйынтыкталып келип – кош утуш!

Мындан 41 жыл илгерки окуяны жана гана, кечээ гана болгондой элестетип алган журналисттик ынтызардыгым ашыктырып ийдиби, айтор, бул жолу иш бөлмөсүндө ал учурга таандык арбын-калың кагаздарын оодарыштырып отурган академикке суроо бердим:

– Күлүк марага чыгып келсе деле, анын чапкан ээси той кылып – ырымын жасайт турбайбы. А 29 жашында кандидат болгон сиз да бул жакшылыгыңызды, биринчи кезекте, тууган-урук, бирге иштеген коллегалар, жакын санаалаштар ара-

сында кабак жаркыта отуруп, чакан-жупуну болсо да белгилеп койгон чыгаарсыз ээ, агай?

– Албетте, куттуктап келгендер көп болду, – деп жооп берди республикада улуттук ЭВМ мектебин түзүүнүн башатында турган – жандуу тарыхтай чечиле сүйлөгөн каарманым. – Ал убакта физикадан кандидаттык жактагандар аз эле санда болгондуктан, менин ийгилигимди өз ийгилигиндей кабылдаган устаттарымдын, кесиптештеримдин ак пейилден айтылган каалоо сөздөрү мага өзүмдүн көздөгөн максатымдын эл үчүн өтө керектүү, келечектүү жумуш экенин дагы бир жолу айкын сездиргендей эле туюлду. Таластык жердештеримдин ичинен: кийин Социалисттик Эмгектин Баатыры, СССР Жогорку Кеңешинин депутаты болгон Ленин атындагы колхоздун башкармасы Акматбек Нуржанов, анын өз кесибинен баар таап, эмгек сиңирген кызматкердин наамын алган иниси Кеңешбек Нуржанов, анан өзүмдүн бир тууган бажам – кезегинде Чыңгыз Айтматов менен айыл чарба институтунда бирге окуп (анын сүрөтү ушул окуу жайдын белгилүү бүтүрүүчүлөрүнүн катарында азыр да К.Скрябин атындагы агрардык академиянын эстелик тактасында илинип турат), чарбада башкы ветврач болуп иштеп, көп жылдык үзүрлүү эмгеги үчүн айыл чарбасына эмгек сиңирген кызматкердин наамына жетишкен, зоболо-атагы андан ары жогорулап Союзга чейин депутат болуп жүргөн Биримкул Осмонкулов сыяктуу үй-бүлөбүз менен кадырлап-сыйлаган жакын кишилер баш болуп куттук айтып келишти. Мындай шатыра-шатман куттуктоолор биз үчүн өзүнчө эле чоң окуя – үй-бүлөлүк чоң майрамга айланып кеткен болучу ошондо...

Каарманымдын андан аркы өмүр жолу мага не себептендир баяндоо ыкмасын бир аз өзгөртүп, мындайча айтканда, «максат жолу», «бакыт жолу» деген сыяктуу философиялык чоң түшүнүктөргө үндөш кенен-эркин чабыттагы поэтикалык

тил менен да жалпы мүнөздөгү ой тыянактарын чыгарууга мага алданемедей шыкак берип отурат. Эмне, көңүл сүйгөн ишти аткаруунун өзү бакыт эмес бекен да, ошол көңүл сүйгөн ишти дагы тереңдетип, дагы үзүр тапкан татаал-кыйын бийиктиктерге чыгаруунун өзү максат жолунун олжо көтөргөн акталышы эмес бекен?

Илим кандидаты болгондон кийин Аманбек ага баягы эле теориялык физика кафедрасында ага окутуучу, доцент, факультеттин деканынын орун басары, кафедра башчысы болуп иштеди. Кеп ыңгайына жараша айта кетчү нерсе, кезегинде университетте көрүнүктүү окумуштуу Феликс Сидорович Франклдин демилгеси менен мүлдө Орто Азияда (!) биринчилерден болуп ачылган теориялык физика кафедрасынын тарых-баянын жазса, ал да өзүнчө эле узун сабак. Аталган кафедрада эле кыргыздардан ондон ашык киши илим кандидаты болуп, ошол биринчи кыргыздардан чыккан: Усубакунов, Арынов, Саламатов, Садыков, Айтмурзаев, Дүйшеев, Кадыров, Чаадаева ж.б. устаттарынан эстафетаны алып, кафедра башчысынын милдетин эки жыл убакыт татыктуу аткарды. Ал жаа түрүндөгү плазма, теориялык физика боюнча студенттерге лекция курстарын окуу менен бирге эле, эсептөө машиналарын колдонуу жана өнүктүрүү жагынан Кыргызстандагы бирден-бир адис катары көптөгөн эл аралык жана республикалык илимий конференцияларда доклад менен чыгып сүйлөп жүрдү. Аны ушул таланттуу окумуштуулар топтолгон теориялык физика кафедрасында өмүр бою иштеп, кафедранын туусун республикалык гана эмес, эл аралык деңгээлде да жогору көтөрдү десек болот. ЭВМ боюнча кыргыздын жаш кадрларын даярдоого өзгөчө салымын кошту.

Ал эми мунун баары өзүнөн өзү эле боло койгон жок. Эгер биз эмгекти – бакыт, а жүрөк-көңүл ынанымын – максат деп түшүнсөк, анда кыргыздын ыраматылык залкар акыны Ту-

рар Кожомбердиев жазган мына бул философиялык мүнөздөгү ыр Аманбек аганын ошол кездеги жана азыркы инсандык, окумуштуулук изденүүсү көп бай натурасын жөпжөнөкөй көркөм салыштыруулар аркылуу алаканга салгандай так да, таасын да көрсөтө алаар эле деп ойлойм.

Анда эмесе, жетиден бир бөлүгү гана суу астынан көрүнгөн айсберг сыяктуу чоң маанини өз ичине батырган ыр түрмөгүн жараткан – сергек окурман кабылдоосуна төп сөз кезеги Түрар акында:

Бакыт бул белек эмес берген бирөө,
Бакыт бул жарыш эмес жалган сүрөө.
Бакыт бул бир нерседен баштооч болуп,
Бороонго төштү тосуп, карды жирөө.

Бакыт бул буюм эмес жолдон тапкан,
Бакыт бул ичик эмес досун жапкан.
Бакыт бул бир жумуштан алкыш табуу,
Малчыбы, сугатчыбы кетмен чапкан.

Бакыт бул сый үй эмес казан аскан,
Бакыт бул буйрук эмес тагдыр жазган.
Бакыт бул таман акы, маңдай териң,
Башынан аягына өзүң баскан.

Бакытка жетиш үчүн тоңуш керек,
Акактап кургагында соолуш керек.
Бакытың сулуу кыздай сынчыл неме,
Андыктан сүйүүсүнө толуш керек.

Жолу тар бирде чилде, бирде салкын,
Билесиң ачуу, таттуу анын наркын.

Күтө бил, сагына бил, кубалай бил,
Ошондо түшүнөсүң анын баркын.

Бир күнү байкатпастан бакыт сени,
Кучактайт сулуу кыздай, канат жайып.
Жанды да тобокелге койгун сайып,
Кокустан артка кайтпа кетсең тайып...

Менимче, бул ыр саптарына комментарийдин зарылдыгы жок.

ӨМҮР МАКТАНЫЧЫ: ЧЕЙРЕК КЫЛЫМДАН АШУУН ЭСЕПТӨӨ БОРБОРУНУН ЖЕТЕКЧИСИ

Түгөлбай Сыдыкбеков «Жол» деген автобиографиялык романында: «Мансап, бийлик берген бакыт коркунучтуу, алдамчы. Учурунда зоболондон коркосун. Учуро өткөндө жайдак калып өкүнөсүн. Акыл жетип, колдон келген өнөрдү өтөй берчи. Бакыт сени танбайт, алдабайт», - деп жазганы бар. Ошонун сыңарындай эле, Аманбек ага да «акыл жетип, колдон келген өнөрүн» өзү иштеген университеттин физика-математика факультетинин теориялык физика кафедрасында тыкан-жетик аткарып жаткан демейдеги күндөрдүн биринде, эч бир күтпөгөн жерден чукул бурулуштуу бир окуя болуп кетти. Бул 1975-жыл, 34 жаштагы кези эле. Аны университеттин ректору С.Табышалиев аркылуу республиканын элге билим берүү министри Абдылда Каниметовго чакыртышты...

Эмне болуп кетти?

Ушул «Эмне болуп кетти?» деген эмдигилерге кызыктуу сезилген суроонун чоо-жайын арадан 35 жыл өткөндөн кийин 70 жаштагы академик төмөнкүчө чечмелейт:

– Теориялык физика кафедрасынын башчысы болуп эки жылдай иштеп калган мени министр Абдылда Каниметович абдан жайдары, жакшы кабыл алды. Аркы-беркини сурамжылап, министрлик кабинетиндеги ишкер-сүрдүү көрүнүшкө бир аз үйүр алдыргандан кийин эле, ал: «Ай, уулум, сен Ташкентке барып ЭВМди үйрөнүп келиптирсиң, студенттерди да практикага алпарып жүрүптүрсүң, биздин Кыргызстанда ЭВМдин тилин билген кадрлар абдан эле аз болуп жаткан учурда сенин

мындай келечектин ишин өздөштүрүп алган жөрөлгөң өтө колдоого ала турган жаңылык. Биз эми республикада биринчи болуп эсептөөчү борбор түзгөнү жатабыз, бул күндө ЭВМ боюнча борбор жогорку окуу жайларыбыздын эч бирөөндө жок, ошондуктан адегенде министрликтин алдында жогорку окуу жайлар аралык эсептөөчү борбор түзөбүз, эгер андай борбор түзүлсө, анда студенттер менен окутуучулар өздөрү ЭВМдин түркүн-түрдүү практикалык колдонуу ыкмаларын үйрөнүп чыгууга эң кеңири мүмкүнчүлүк алышат», – деп айтты. Анан кайран даанышман киши ал түзүлө турган борбордун директорлук кызматына менин кандидатурамды ылайык көрүп жатышканын билдирди. Ачыгын айтайын, мен мындай күтүүсүз сунуштан баладай абдаарып, не деп айтаарды өзүм да билбей калдым. Бирок, акыры сөз кылымдын келечеги саналган электрондук эсептөө технологиясы жөнүндө болуп жаткан соң, атайын борборду түзүү идеясынын жаралганына өзгөчө кубанып кеттим да, ал борбордун жетекчиси болууга макулдугумду бердим. Ошондон көп өтпөй эле министрдин указы чыкты. 1976-жылдан тарта университеттеги кафедра башчылык ишимди калтырып, директорлук кызматка биротоло өтүп, жаңы үй салгандай бардыгын иш ченемин алып уланткан эсептөө борборунун машакаты көп уюштуруучулук жумуштарынын айлампасына баш-отум менен аралашып кеттим...

Атайы белгилеп коюучу нерсе, Аманбек ага эсептөө борборуна өткөндөн кийин да окутуучулук ишинен кол үзбөй, физика-математика факультетинин студенттерине баягыдай эле адистик багыттагы сабактардан лекция окуп, мындайча айтканда, терин төгүп мээнеттенген дыйкандай түйшүк-убарасы жеңил болбогон эки ишти бир эле мезгилде ырааттуулук менен жөндөп-аткарып кетүүгө мүмкүнчүлүк тапкан экен.

Мынакей, менин колумда 2005-жылы – Республикалык жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборунун 30 жылдыгы-

на арналып чыгарылган чакан көлөмдөгү маалымат китепчеси турат. Юбилей деген – юбилей эмеспи, анын адеп барактап ачкан беттеринде академик Аманбек Жайнаковдун сүрөтү басылуу менен төмөндөгүдөй сөздөр жазылган:

«...Республикалык жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борбору Кыргыз ССР Элге билим берүү министрлигинин №466/2-буйругунун негизинде 1975-жылы 9-сентябрда түзүлгөн.

Борборго физика-математика илимдеринин кандидаты Жайнаков Аманбек Жайнакович директор болуп дайындалган.

Борборду түптөп, өсүп-өнүгүшүнө А.Ж.Жайнаков жогорку даражадагы жөндөмдүүлүгү бар мыкты уюштуруучу жетекчи катары зор эмгек сиңирди.

Эсептөө борбору жогорку окуу жайларынын жана Элге билим берүү министрлигинин колдо жүргүзүлүп келген эсептөө иштерин автоматташтыруу үчүн уюштурулуп, эсептөөлөр электрондук машиналардын жардамы менен жүзөгө ашырыла баштаган. Жогорку окуу жайлары үчүн «Абитуриент», «Контингент студентов», «Кадры вузов», «Паспорт вуза», «Сессия» ж.б. базалык программалар түзүлүп, мугалимдердин айлык акылары, студенттердин стипендиялары эсептелип, жыйынтыктары окуу жайларга жана Элге билим берүү министрлигине өз убагында жиберилип турган.

А.Ж.Жайнаков бул борбордо эмгектенүү менен бирге, докторлук ишин коргоп, Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, академик наамына ээ болду.

Борбордо А.Жанышбаев көп жылдар үзүрлүү эмгектенип, финансы-экономикалык маселелерди тейлеп келсе, эсеп-кысап иштерин бухгалтерлер К.П.Колесникова, Л.Н.Крячкова так аткарып келишкен.

Республикалык жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борбору төмөндөгүдөй түзүлүштө иштеди:

- борбордун жетекчилиги;
- алгоритмдөө жана программалоо бөлүмү;
- автоматташтырылган башкаруу системасы бөлүмү;
- математикалык камсыздоо бөлүмү;
- техникалык камсыздоо бөлүмү;
- илим-изилдөө бөлүмү;
- чарба бөлүмү...»

Юбилейлик китепчеде мына ушундай маалыматтар жазылган.

Ал эми эсептөө борборунун «киндик атасы» – ошончо көп мезгил илгери аны тай-тайлап бутуна тургузган негиздөөчү жана жетекчи агабыз ошол алгачкы үмүт жандырган унутулгус күндөр жөнүндө эмне кеп айтат болду экен?

Академикке суроолуу тигилем. Ал мага бул аңгемени айтты:

– Албетте, Элге билим берүү министрлигинин алдындагы жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборун түзүү жоопкерчилиги бизге оңой-олтоң жүк-түйшүктөрдү ыроологон жок. Адегенде зарыл-керек уюштуруу жумуштарын бүткөрүп алгандан кийин эле, жогорку окуу жайларында окуган студенттерди, илимий ишке аралашкан аспиранттар менен окутуучулардын өздөрүн ЭВМ кызматына «дос» кылуу боюнча көп иштерди жүзөгө ашыра баштадык. Ишибиздин билим берүү тарыхына жазылган чоң өзгөчөлүгү – ал убакта мындай кеңири популярдуулукка ээ болгон жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборун түзүү сыяктуу тажрыйба Орто Азия жана Казакстан республикаларын коёлу, Москвага жакын жайгашкан башка союздук республикалардын эч бирөөндө да жок болчу. Демек, биз, кыргыздар, бул жагынан алганда, электрондук эсептөө машиналарында иштөөнү үйрөтүү боюнча алгачкы демилгечилерден – көч баштоочулардан болгондугубуз чындык. Биздин борборубуздагы ЭВМде иштөө үчүн универси-

тет, политехникалык институттун студент, аспирант, мугалимдери кадимкидей кезекке турушат. Кийин ошолордун көбү илимий иштерин ийгиликтүү бүткөрүп, тандаган темасы чоң кызыкчылык жараткан кандидат, докторлордон болушту. Жогорку окуу жайларынын мугалимдеринин кесиптик даярдыгын көтөрүү боюнча да ушул багытта мезгилге үндөшкөн чоң иштер аткарылды. Азыркыларга жаңылык деле эмес, а андагы интеллектуалдуу кишилер үчүн АСУ – автоматташтырылган башкаруу системасы деген нерсе өзүнчө эле бир жаткан технологиялык өнүгүүнүн туу чокусу болучу. Ошол АСУнун жардамы менен республикадагы бүт студенттердин стипендиялары, мугалимдердин айлык акылары, ошондой эле кабыл алуу экзамендеринин жыйынтыктары, дагы башка маанилүү көрсөткүчтөр бир кылка тартиптеги талдоолор жана салыштыруулар аркылуу ЭВМдин атайын программаларынын «эс тутумуна» салынган эле...

– Региондо биринчи жолу түзүлгөн сиз жетектеген эсептөө борборунун тажрыйбасын үйрөнүүгө кызыккандар ошондо Союз боюнча алганда деле арбын эле болгондур? – деп сурадым Аманбек агадан.

– Ырас, сырт жактагылар биздин дисплей класстарды уюштуруудагы тажрыйбабызга өзгөчө кызыгып жүрүштү, – деп сөзүн андан ары улантты Элге билим берүү министрлигинин алдындагы эсептөө борборунда ашык-кеми жок 26 жыл алмаштыруусуз директор болуп иштеген «ЭВМге эмгек сиңирген» адам. – Маселен, биз политехникалык, айыл чарба, медицина институттары ж.б. окуу жайлардагы ЭВМге ынтызар окутуучу-адистер менен студенттерди өз каалоолоруна жараша ошондой класстарда окута баштаган болчубуз. Борбордун дисплей класстарына негизинен жаштар тартылды. Өзүн деле баамдап-байкап тургандырсың, өзүм электрондук эсептөө машиналарынын сырын Ташкентке барып зорго үйрөнүп,

жанагыдай «башталгыч даярдык» менен келгенден кийин, албетте, эбак калыптанып, жогорку окуу жайларында математикалык анализ, теориялык физика, механика жана геометриядан сабак беришкени менен ЭВМ жөнүндө түшүнүгү да жок жашы өтүп калган мугалимдерди «бизге келип үйрөнгүлө» деп үгүттөө мен үчүн психологиялык жактан деле кыйынга турду. Ошондуктан, борбордун өзүндө иштегендерди да, окутууга тартылгандарды да жаштардан топтодук. Ишти баштаганда эле өзүнчө эки бөлүм түзүп, ар түрдүү багыттагы кесиптик даярдыгы бар он бештей кишини кызматка алган элек. Ушул жерде бир жагдай. Ырас, бирөөнү окутуш үчүн да билим керек эмеспи, ошол себептен, ушундай турмуштук талапты орундатуу максатында, биринчи кезекте, өзүбүздүн кадрларды өнүккөн борборлор менен институттарга жиберип, жетик-мыкты окутуп алууга негизги көңүлдү бурдук. Карамагыбызга практикалык кайтарымы чоң жакшы машиналарды ала баштадык. Маселен, ар бири кеминде 200 чарчы метр жерди ээлеген «ЕС-1022», «ЕС-1033», «ЕС-1045», «ЕС-1046» деген үлгүдөгү эсептөө машиналары бизге көп жылдар дурус эле кызмат кылып берди. Кыргызстандык эвмчилердин иш-тажрыйбасы бара-бара Бүткүл союз боюнча жайылтууга татыктуу деп табылды. Мен өзүбүздүн министрлик аркылуу СССРдин Жогорку жана атайын орто билим берүү министрлигинин коллегиясына барып, анда кенири доклад менен чыгып сүйлөп, республикадагы ЭВМди өз алдынча колдонууга мүмкүнчүлүгү жок бардык окуу базаларын булак көзүн ачкандай системалуу бир өзөккө бириктирген жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борборун кандай негизде түзүп жана өнүктүрүп жатканыбызды конкреттүү мисал-фактылардын негизинде «жиликтеп» берген учурум да болду. Ошондо Москвага республиканын Элге билим берүү министринин биринчи орун басары В.Н.Толстунов, ушул эле министрликте илим

жагын тейлеген министрдин орун басары, юридика илимдеринин доктору Николай Терентьевич Михайленко болуп чогуу барган элек. Бизди ир алды менен союздук министрликтин жетекчилери, министр В.Елютин өзү, москвалыктар кызуу колдошту. Алигидей кыргызстандык тажрыйбанын башка жактарга мезгил сынаган өрнөк, үлгү катары жайылышына да мына ушундай өз жасаган ишибизди таасын-жетик көрсөтө билген Союз борборундагы демилгелүү аракеттерибиз шыдыр-түз жол ачты...

Дагы суроо артынан суроо:

– Ал убакта жана азыр деле ЭВМди сатып алуу деген жеңил-желпи чечиле калчу маселе эмес да. Ар бир жаңы электрондук машина эле миллиондогон сомду талап кылат. А сиздер улам заман күрдөөлүнө жараша өзгөрүп-өркүндөгөн жаңы ЭВМ үлгүлөрүн сатып алуу зарылчылыгын кандай негизде жайгарып келдиңиздер?

Буга академиктин жообу:

– Ал чын, өзүң айткандай, ЭВМ сатып алуу чама-чаркка жараша бизге оңой көйгөйлөрдү жаратчу эмес. Борборду жаңы машиналар менен толуктап турбаса да болбойт. Биз чарбалык эсептин негизинде келишим, контракттарды түзүп иштөөчүбүз. СССРдин ар түрдүү аймактарынан көптөгөн адистер келип үйрөнгөндүктөн, ЭВМдер күн-түндөп иштесе да, каалоочуларга убакыт жетишчү эмес. Атүгүл өз кызматкерлерибизге да аз-аздан гана убакыт тийип калган учурлар болду. Союздук министрлик, башка тийиштүү мекемелердин жардамы менен бара-бара баасы миллиондогон сомго турган жаңы чоң-чоң машиналар колубузга тийип жатты. Бюджеттен каражат бөлдүрүү аркылуу университет, политехникалык институтка 2-3төн ЭВМ койдурууга жетиштик. Тез аралыкта эле жогорку окуу жайларындагы такай иштеген эвмчилердин саны 150-160 кишиге чейин көбөйдү. Мугалимдерди атайын

курстардан өткөрүп чыктык. Ал эми өзүбүздүн эсептөө борбубузда адегенде 15тей адам эмгектенсе, мезгил өткөн сайын кызматкерибиздин саны да, бөлүмдөрүбүздүн саны да өсө берди. Бизде иштегендердин айлык акысы ЖОЖдо иштеген доцент, кандидаттардын айлыктарынан да чоң болчу. Демек, ошого жараша изилдөө иштерине болгон кызыгуучулук артып, 6-7 кызматкерге колдоо иретинде кезек менен үй берилип, менин жетекчилигим астында эле 13-14 жаш адис кандидаттык диссертациясын жактады. Чарбалык эсеп жолу менен топтогон каражаттарыбыз дагы-дагы көп социалдык-уюштуруу маселелерин ийгиликтүү чечүүгө мүмкүндүк берип жүрдү. Илимдер академиясында да жок электрондук машиналарды колдонуп илимий программаларды түзүүгө жападан-жалгыз «полигон» болуп саналган эсептөө борбору кийинчерээк республиканын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Информатика жана маалыматтык технологиялар институтуна айландырылды...

Ооба, аңгеме курган академик агабыз туура айтат: ал убакта автоматташтырылган башкаруу системасы – АСУ деген технологиялык кызмат көпчүлүк союздук республикалардын тиешелүү министрликтеринин алдында түзүлгөнү менен, анын ЭВМ менен жакшы жабдылган борбору биздин Кыргызстанда гана бар болучу. Аманбек аганы ошондо эле ишин көрүп билген алыс-жакындагы технологиялык өсүшкө кызыкдар интеллигенция өкүлдөрү: «**Кыргызстандагы АСУну түзүүнүн башкы конструктору**», – деп аташчу экен. Анан ушул өзү көздөгөн багыттын маселелери боюнча кайда гана «тажрыйба үйрөнгүч жана тажрыйба жайылткыч» болуп командировкага барбады. Мындайча айтканда, барбаган жери калган жок. Эсинде калгандардан: Белоруссияга эле төрт жолу каттаган учуру, Прибалтикада, Ташкентте, Казакстанда, Украинада ж.б. жактарда коллегалары менен маңдай-тескей отуруп пикир ал-

машып, кадимкидей аралаша иштеп, тажрыйба байытуу иретинде кызматташуу келишимдерин түзүүгө жетишип келген олжолуу кездери ошондогу жетекчилик аброюнун мисал-фактысы катары сабактап сүйлөсө, сөз көркүн чыгарат. Эсептөө борборунун ишмердигине борбордук партия комитети тарабынан жакшы көңүл бурулгандыктан, атайын комиссиянын төрагасы катары коңшу Тажикстан, Түркмөнстандын элчилерине да көп жолу барып жүрдү.

Анда директордун эки орун басары бар эле. Бирин – Григорий Иванович Колесников, экинчиси – Жолдон Саламатов. Жолдон аксакал мурда Кыргыз кыз-келиндер пединститутунда проректор, Караколдогу пединститутта ректор, партиянын Ысык-Көл обкомунда идеология боюнча катчы болуп иштеп, анан эсептөө борборуна Аманбек агага орун басар болуп келип, ал жерде жүргөндө докторлук диссертациясын да жактап, ак дилдүү жардам-көмөгүн эч качан аябас «жакшынын шарапаты» менен окумуштуулук багы ачылган экен.

1984-жылы, бул өзү түзүп-калыптаган Эсептөө борборуна жетекчилик кылып туруп, СССР Илимдер академиясынын Новосибирск шаарындагы Сибирь бөлүмүнүн жылуулук физикасы институтунда «Ачык мүнөздөгү өзгөчө так электр жааларындагы термогазодинамикалык процесстердин моделдери» деген темадагы докторлук диссертациясын ийгиликтүү коргоду.

Өзү да устаттардан үйрөнгөн, өзү да өзгөлөргө устат болгон сейрек профилдеги окумуштуу – теориялык физик Аманбек Жайнаковдун илимий мектебинин ырааттуу жана көп багыттуу изденүүлөрүнүн баркы ушундай дагы бир Союздук деңгээлде ыйгарылган илимий даража менен андан ары бийиктеди.

Мектеп демекчи, чындыгында анын коомду информатизациялоо маселесине кандай «суудан кечирген» орчун салым

кошкондугуна мезгил күбө да, мезгил жаңылыктары далил. Адегенде чоң-чоң көлөмдөгү электрондук эсептөө машиналарынын кызматын пайдаланган Эсептөө борбору, кийинчерээк чакан көлөмдөгү, мындайча айтканда, азыркы компьютер үлгүсүндөгү практикалык зарылчылыгы чоң эсептөө машиналарын мектептерге, атайын орто окуу жайлары жана ЖОЖдорго жайылтууда да көзгө көрүнүктүү натыйжаларга жетишкен. Бул ишке эгемендүүлүк жылдарынын баш жагында «Пилоттук мектептер» деп аталган долбоордун жакшы көмөгү тийип, анын алкагында Кыргызстандын бардык областтары жана Бишкек шаарындагы 20 мектепте компьютердик класстар ачылса, Азиялык Өнүктүрүү банкы берген кредиттин жардамы менен ошондой эле класстар дагы 78 мектепте, 14 жогорку окуу жайында, 18 атайын орто окуу жайында жана билим берүү тармагынын башка 18 мекемесинде түзүлгөнүн жалпы коомчулукка таратылган статистикалык маалыматтардан окууга болот. Мындай көрсөткүч илим-техника жаңы жетишкендиктерге ээ болгон сайын улам жогорулап өсө берген.

Азыркы: интернет, электрондук почта сыяктуу түркүнтүрдүү кызматтары менен бирге – окуу процесстери түгүл, ар тараптуу жашоо күрдөөлүнө кадимкидей аралашып калган компьютерлер «үй-бүлөсүнүн» жаралышында жана анын тажрыйба-сыноолордон татаал кадам жасап ишенимдүү өтүшүндө андагы Аманбек ага СССРде биринчи (!) болуп түзүп, өзүнүн өзгөчө аткарган кызматы үчүн СССРдин жогорку жана атайын орто билим берүү министри В.Елютиндин жактыруусу жана колдоосуна чейин ээ болгон жогорку окуу жайлар аралык эсептөө борбору – кийинки Информатика жана маалыматтык технологиялар институтунун коломтоосуна кут чачкан өңчөй таланттуулар мектебинин «жылдыздуу сааты» жөнүндө канча айтсак да ашыктык кылбайт.

Ушул жагдайда устаты, Ардактуу академик В.С.Энгельшт мындай деп жазат:

«...Аманбек Эсептөө борборунда «Прикладдык маселелерди чечүүнүн сандык ыкмалары» деген бөлүмдү түзүп, ага жаш таланттуулардын башын коштурду. Бул аталган бөлүмдүн түзүлүшү менен ЭВМди колдонуу аркылуу төмөнкү температурадагы плазманын теориясы боюнча изилдөөлөр андан ары улантылып, жаңы деңгээлде тереңдетилди. Ушундай изилдөөлөрдүн өзү да менин шакиртимдин максаттуу жана эмгекчил натурасын таланттуу уюштуруучу, жаңы илимий мектептин негиздөөчүсү катары башка кырынан ачты.

Республикада физикадагы бул тармак Аманбектин аркасында өнүгө баштады. Ал Кыргызстандагы жаңы илимий багыт – физикалык процесстерди сандык моделдештирүүнүн жана эсептөө тажрыйбасынын алкагында изилдөөнүн негиздөөчүлөрүнүн бири болгондугун мен толук жоопкерчилик менен айта алам. Анын жетекчилиги астында иштелип чыккан жаңы компьютердик технологиялар изилдөөлөрдүн деңгээлин жогору көтөрүүгө жана физикалык процесстердин көптөгөн закон ченемдүүлүктөрүн терең түшүнүүгө мүмкүндүк берди.

Илимий мектептин шарапаты менен аталган бөлүмдүн көптөгөн кызматкерлери илимдин кандидаттары жана докторлору болушту. Алар, маселен: П.В.Козлов, В.С.Слободянюк, Д.В.Невелев, Г.И.Бийбосунова, Р.М.Урусов, Ж.Үсөнканов ж.б.

Мунун бардыгы, өз идеяларын окуучулары менен бөлүшүп, аларга актуалдуу милдеттерди кылдат-эстүү тага билген шакиртимдин жан-дүйнө айкөлдүгүн эң сонун айкындап турат...»

Чындыгында, «Илимде иштерман адамдарды өзгөчө урматтайм», – деп орустун атактуу генетики, академик Николай Дубинин сыр бөлүшкөндөй, качан болсо көшөрө иштеп, ийне менен кудук казуунун аркасында гана илимдин жана жетекчи-

лик кызматынын өтөөсүнө чыга алган – чейрек кылымдан ашуун убакыт бою Кыргызстандагы ЭВМ тармагын өнүктүрүүнүн башатында туруп келген – улуттук компьютер майданын түзүүнүн «киндик атасы» Аманбек аганын адамдык жана окумуштуулук парасаты да ар качан урматтоо менен сөз кылууга татыктуу.

Качандыр бир кезде улуу француз жазуучусу О.Бальзак: «Эгер адамдын ниетинде асыл ишке умтулуунун духу сакталып калса, ал кандай шарттарда гана болбосун калгандарынан айырмаланып, убактылуу кыйналып, жакырчылыктын сазына батса да, акыры жогору калкып чыкпай койбойт», – деп айткан экен. Академиктин өмүр мактанычына айланган узак изденүү жолуна дагы бир ирет мезгил аралыгынан көз чаптырып көргөндө, ушул олуядай сөздүн контекстине ак дилинден өз «автографынды» калтырып, турмуш чындыгын перзент сыңары көкүрөккө баскан анын талаш-күмөнү жок төл маанисине тилектештик билдиргиң келет.

Айтса-айтпаса төгүңбү, кечээги атасыз өскөн элеттик бала эмгек менен, өжөрлүк-тырышчаактык менен, анан дилин тазарткан асыл жана келечектүү иштин жигер-духу аркылуу гана мезгил ала салдырган чоң турмуш дайра-агымынан «жогору калкып» чыкты!..

НОВОСИБИРСК «ЧОҢ КАЗАТЫ»: ИЛИМ ДОКТОРУ ЖАНА АШУУ-БЕЛЕС АШЫРГАН АКАДЕМИКТИККЕ КАРАЙ ЖОЛ

Мезгил барагы улам алдыга ачылат. Мынакей, бул жолу менин колумда «Кутбилим» гезитинин 1993-жылдын 14-апрелинде жарык көргөн көөнөргөн саны турат. Анда «Инсан жана идея» деген рубриканын астында Аманбек аганын «Кылымдын көркү – ЭВМ» аттуу көлөмдүү маеги басылып чыккан.

Маекке тарткан журналист, ойду бир аз улантып келгенде эле, профессорго: «Дегеле илим майданындагы жолуңуз кандай болду?» – деген кең чабыттагы эркин суроосун берген экен.

Ага окумуштуунун жообу:

«...Кыргызда баарыбызга тааныш макал бар: «Билим алуу ийне менен кудук казгандай», – деген. Бул калети жок кеп экен. Сөздүн чыныгы маанисиндеги илимпоз болуу кыйын жана татаал. Сенин илимий табылган коомдук мааниге ээ болуш керек, жөн гана жата бербешти зарыл. Өндүрүшкө тезинен кирип, өзүнө кеткен чыгымды эки эселеп, үч эселеп акташы абзел. Бул бүгүн даана сезилип отурат. Рынок экономикасынын шарттарында, бара жаткан болочоктогу капиталисттик коомдо, жөнөкөйлөштүрүп айтканда, илимий иштин мааниси ушунда турат. Бул талапка жооп бербеген илимпоздун бир тыйынчалык да кереги жок. Минтип айтып жатканымдын да жөнү бар. Илимий иш акыбетти узакка барып берүүчү иштин формасы. Талыкпаган далай эмгектин аркасында гана сен илимди багындыра аласың. Тээ 1960-1970-жылдардын жаштарын да ушундай психология бар эле. Мен дагы илим майданына ошол жылдары келбедимби. Келечекке болгон умтулуу, бил-

бегенди билүүгө аракеттенүү сезими ал кездеги жаштардын жадында турчу. «Жашоо философиябыз» да башкача нукта эле. Кыскасы, көшөрүп иштеп, ийне менен кудук казуунун аркасында гана илимдин өтөөсүнө чыга алдым. Натыйжада, илимий-педагогикалык тепкичтин бардык баскычтарын басып өттүм...»

Окурман өзү көңүл буруп койсун: бул сөздөрдү ошондо эле өз мектебинин өкүлдөрү менен бирге жылуулук физикасын жана теориялык маселелерди эсептөөнү сандык ыкма менен чечүүнүн кайтарымдуу илимий багытын түзгөн, изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары Украина Илимдер академиясынын Е.О.Патон атындагы электр менен ширетүү институтунда ширетүүнүн режимин оптималдаштырууну, Москвадагы Н.Э.Бауман атындагы жогорку техникалык окуу жайда электроддук процесстердин теориясын, Кыргыз Илимдер академиясынын физика институту менен Кыргыз техникалык университетинде плазматрондун конструкцияларын иштеп чыгууда ийгиликтүү колдонулуп, илимий тезистер, докладдары, макалалары Германия, Италия, Венгрия, Япония сыяктуу көптөгөн өлкөлөрдө өткөн эл аралык конференциялар менен симпозиумдардын материалдарында жана бир катар кадырбарктуу журналдардын беттеринде жарыяланган – «күнүнө күмүш, айына алтын тапчу» дымактагы көрүнүктүү окумуштуу айтып отурат.

Эмесе, эмдиги кеп тизгинин: коллегалары тээ 1980-жылдарда эле «Борбордук Азияда теориялык жана математикалык физика боюнча көрүнүктүү адис, жылуулук физикасы жана төмөнкү температурадагы плазманы изилдөө тармагында белгилүү окумуштуу» деп жогору баа беришкен каарманыбыздын атактуу Новосибирск «академиялык шаарчасына» байланышкан оң жышааналуу да, чоң жеңиштүү да өмүр окуясынын унутулгус таржымалына буралы.

Ооба, анда СССР боюнча так илимдерди өнүктүрүүнүн «сибирлик мээси» катары саналган Новосибирскинин даңазасын кимдер гана билбеген. Ушул жерде, 1984-жылы октябрь айында, СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүнүн жылуулук физикасы институтунда, Ала-Тоодон барган 43 жаштагы кыргыз окумуштуусу чачын ак баскан не бир сүрдүү-катаал академик, профессорлордун катышуусунда, көп жыл баш көтөрбөй – «жүрөгүнүн теңин» берип жазган **«Ачык мүнөздөгү өзгөчө так электр жааларындагы термогазодинамикалык процесстердин моделдери»** деген темадагы докторлук диссертациясын ийгиликтүү коргоду. Бул М.С.Горбачев баштаган кайра куруу заманы келээр алдындагы бүткүл өлкө өзгөрүүлөр менен жаңыланууну күтүнгөн, бирок, илим майданындагы маселелерге мурдагыдай эле ата мекендик деңгээлде катуу көңүл бөлүнүп, өзгөчө, ачылыш-табылгалары космоско чейин чабыт таштаган физика, математика сыяктуу илимдер мөмөсү төгүлгөн дарактай туташ өнүгүп турган, образдуу айтканда, жөнөкөйдөн – татаалы, жапызынан – бийиги көбүрөөк кызыктуу учур болучу.

Албетте, ар бир иштин бүтөөр сааты, ар бир ниеттин калчанып, ишке ашаар ченеми болгон сыңары, Аманбек аганын ушунча жан таштап камдаган диссертациясынын «төрөлүү» процесси да айларга жана жылдарга созулуп кетти. Ал өзүнөн өзү эле түз барып Новосибирскинин «академиялык шаарчасынан» чекит коюлчу «жашыл жарык» ала койгон жок. Ага дейре не деген гана «жети өлчөп, бир кескен» даярдык иштери, чыгарган бүтүм-тыянактарын жазуу түрүндө да, оозеки түрүндө да илимий чөйрөнүн талкуу-талаштарына түшүргөн акыл-ой жана тажрыйба атаандаштыгы жүрбөдү. Ачыгын айтканда, мындай оор жана тобокелчилдиги көп жумуш жоопкерчилигине, Турар акын жазгандай, «бир нерседен баштооч болуп, бороонго төштү тосуп, карды жирөөгө» шерденип киришкен эрдин эри гана майышпай чыдай алат!

Андай болгон соң, «чоң казат» камылгаларынын толук чоо-жайын эмдиги академиктин өз оозунан угалы:

– Мага 1983-жылы төмөнкү температурадагы плазманы теориялык жана прикладдык жактан изилдөөнүн маселелери боюнча Кыргызстанда өткөн IX Бүткүл союздук илимий конференция жакшы жардамын берип кетти. Ага, Илимдер академиябыздын ошол кездеги президенти Мырзабек Иманалиев, физика институтунун директору Жаныбек Жээнбаев, сырттан чакырылган өтө кадыр-барктуу академиктер баш болуп, бардыгы 450-500дөй киши катышкан. Конференцияда негизги 1-докладды мен жасадым. Эркин-кенен пикир алышуунун жүрүшүндө, физика илиминин аталган тармагынын проблемаларын ийне-жибине чейин талдаган түрдүү-түрдүү көз караштар, дагы жаңы изилдөөлөр жана тажрыйбалар мейкини-не жол көрсөткөн идеялар багыттары айтылды. Бул мага баа жеткис сабак болду. Ошондон көп өтпөй эле Новосибирскиге учуп бардым. Ал жерден да кеңейтилген илимий кеңештин семинарынан өттүм. Анан жылуулук физикасы институтундагылар мага диссертацияны жактаардын алдында Минск, Киев жана Москвада өтүүчү илимий семинарларга катышып, доклад жасоону сунуш кылып калышты. Мен ошону менен адегенде Белоруссиянын Илимдер академиясынын А.В.Лыков атындагы жылуулук жана масса алмашуу институтунда негизги докладчылардын бири катары көрүнүктүү окумуштуулардын алдында чыгып сүйлөдүм. Минскиден кийин эле Украинанын Илимдер академиясынын Е.О.Патон атындагы электр менен ширетүү институтунда өз эмгегимдин теориялык жана практикалык жыйынтыктары боюнча концепциялуу ойлорумду айттым. Ушундай эле докладды академик Лев Соломонович Полактын жетекчилиги астында төмөнкү температурадагы плазманын физикасы боюнча Москвада өткөн шаардык семинарда да жасоого туура келди. Кыскасын айтканда, ошол

учурда Союздун алкагында уюштурулган чоң-чоң семинар-конференциялардын көбүнө эле катышып калдым көрүнөт. «Илимий турне» жасатуудан новосибирскиликтер да чарчашкан жок, мен да чарчабадым. Андан бир аз мурдараак Германиянын Дюссельдорф деген шаарында өткөн иондошкон газдардагы көрүнүштөрдүн проблемаларын талкуулаган Эл аралык конференцияга да катышып келгеним бар. Ошентип, билинбей мезгил алга жыла берип, көптөн күткөн 1984-жылдын октябрь айы да кирип келди. Мен докторлук диссертациямды СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүнүн жылуулук физикасы институтунда жактаганда, ал талкуулоо ишине Р.И.-Нигматулин, Ю.И.Шокин, В.Е.Накоряков, А.К.Ребров, М.Ф.Жуков, С.С.Кутателадзе сыяктуу алты академик катышкан. Бардыгы Советтер Союзуна жана дүйнөнүн көп аймагына белгилүү көрүнүктүү окумуштуулар. Алар менин эмгегимди ак пейилден колдоп, физика-математика илимдеринин доктору деген илимий даражаны ыйгарууга татыктуу деп табышты...

Кыргыз окумуштуусунун диссертациясы арадан беш ай өткөндөн кийин СССРдин Жогорку аттестациялык комиссиясы тарабынан бекип, илим докторунун күбөлүгү колуна тийди.

Өзүнүн илимий көз карашынын калыптанышына академик Жаныбек Жээнбаевдин, Ардактуу академик Владимир Семенович Энгельшттин, көрүнүктүү россиялык окумуштуулар, академиктер: Р.И.Нигматулин, Ю.И.Шокин, В.Е.Накоряков, А.К.Ребров, М.Ф.Жуков, С.С.Кутателадзе, илим докторлору: Б.А.Урюков, А.С.Анышаков, О.П.Солоненко, Л.С.Полак, белгилүү казак окумуштуулары – академиктер: Ж.С.Смагулов, Н.Т.Данаев, Б.Т.Жумагуловдун тийгизген таасири өзгөчө чоң деп эсептеген Аманбек аганын ошондон кийинки 16 жылдык – кылымдар алмашкан 2000-жылга чейинки окумуштуулук биографиясынын урунттуу баскычтарына көз жүгүртүп көрөлү. Алар хронологиялык тартибине жараша төмөнкүдөй:

– 1987-жылы – Кыргыз Мамлекеттик университетинин физика-математика факультетинин теориялык физика кафедрасынын профессору;

– 1989-жылы – Кыргыз Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти;

– 1991-жылы – Кыргызстандын физиктер коомунун төрагасынын биринчи орун басары;

– 1992-жылы – Эл аралык информатизация академиясынын академиги;

– 1993-жылдан 2002-жылга дейре – Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер бөлүмүнүн бюросунун төрагасынын орун басары;

– 1996-жылы – И.Раззаков атындагы Кыргыз техникалык университетинин алдындагы тоо иштери жана тоо технологиясы институтунун маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү кафедрасынын башчысы (азыркыга чейин);

– 1998-жылы – Казакстан Республикасынын Улуттук инженердик академиясынын Ардактуу академиги;

– 2000-жылы – Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги.

Көрдүңүзбү, бул саналган өмүр окуялары эле не деген максаттуу жашоонун жана күрдөөлдүү эмгектин кабарын билдирип турат?

Өз заманында чүйлүк Зууракан Кайназарова апабыз кызылчадан 1000 центнерден түшүм алды дегенди укканда, ага аябай таң калган Алыкул Осмонов: «Миң деген сөз айтылбасын кур-бекер, буга теңсиз эч бир баатыр, эч бир эр, эрдин эри барып тартып алмайын, карыз бербейт, кара мүртөз кара жер», – деп жазган экен. Ошонун сыңарындай, Аманбек аганын бул жылдар жана замандар (кайра куруу жана эге-

мендүүлүк замандары!) жаңырык-агымы менен белгиленген инсандык илгерилөө жана бийиктөө фактылары тек мүнөздөмө зарылдыгы үчүн гана аталып өтүп кете бербеш керек деп ойлойм. Эгер терең карап, хирург дененин тамыр-мүчөсүн изилдегендей кылдаттап үңүлүп көрсөк, анда ушул ашуу-белес ашырган академиктикке карай созулган байсалдуу жолдун ар бир баскычында ашыкпаган жана шашпаган, бирок кеч да калбаган ушунчалык бир уят-абийирдүү, жоопкерчилиги зор жана иштерман адамдын таң калаарлыктай турмуш стихиясы катылып жатат.

Каарманыбыздын тээ студент курактагы жылдарына өзү күбө болгон татыктуу шакирттеринин бири, азыркы кезде Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, педагогика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты Эсенбек Мамбетакуновдун устатка урмат иретинде жүрөктөн жазылган «Айкөл адамга алкоо: сыймыктанабыз менен милдеттүүбүз» аттуу (ушул китепке кирген) макаласындагы: «...Өтө тырышып окучу. Университеттин башкы имаратынын экинчи кабатындагы окуу залынын түпкүрүндөгү орунда ар дайым отурганы отурган. Биз кайсы убакта барбайлы, ошол эле орунда отурганына таң калчубуз, кийин ал көнүмүшкө айланып, мыйзам ченемдүү көрүнүш болуп калган», - деген академик образына алданамедей так штрих киргизген саптар эсиме түшөт.

Мен бул саптарды бекер жеринен эсиме түшүрүп отурганым жок. Аны, биринчи кезекте, мелмилдеп аккан чоң дарыянын ошончо жол баскан алгачкы башатын мүнөздөп көрсөтчү табигый-көркөмдүү белгилеринин сүрөттөлүшү сыңары эле, ар бир эмгектүү күнүндө (!) өзүнөн өзү катуу эсеп сурап жашоого ык койгон айкөл жүрөктүү мекендешибиздин бай натурасын дагы бир ирет таасыныраак, дагы бир ирет жакыны-

раак көз алдыга тартып берүү үчүн пайдалангым келип отурат.

Сөз – ой тизмектерин улайт. Баса, «өзүнөн өзү катуу эсеп суроо» демекчи, казактын улуу акыны жана агартуучусу Абай өз заманында ушул айтылганга эле үндөш эң сонун осуят сөзүн кагаз бетине ташка тамга баскандай жазып кетиптир: «Мүлдө адам баласын кор кыла турган үч нерсе бар, ошондон качуу керек: оболу – наадандык, экинчиси – эринчээктик, үчүнчүсү – зулумдук... Эринчээктик – бүт дүйнөдөгү өнөрдүн душманы. Жигерсиздик, уятсыздык, кедейлик – баары ошондон чыгат... Эгер эстүү кишилердин катарында болгун келсе, күндө бир мертебе, болбосо, жумасына бир, эң болбосо, айына бир жолу өзүндөн өзүң эсеп ал. Мурда эсеп алгандан берки өмүрдү кандай өткөрдүң экен, не билимге, не дүйнөгө жарамдуу, күнүңдү өзүң өкүнбөстөй кылып өткөрүптүрсүңбү? Жок, болбосо, не кылып өткөзгөнүңдү өзүң да билбей калыптырсыңбы?.. Түпкүлүгүндө адам баласы адам баласынан: акыл, илим, ар, мүнөз деген нерселери менен озот. Андан башка нерселер менен оздум го демектин баары акмакчылык...»

Мактаныч да, сыймык жөрөлгөсү да ушунда: бир кылымдан ашуун убакыт илгери улуу Абай тарабынан даанышмандык менен айтылган бул сөздөрдү 70 жаштагы кыргыз илиминин чыгаан өкүлүнүн бүт өмүрлүк кредосуна оң жана түз маанисинде тартынбастан эле толук бойдон таандык кылууга болот.

Мелмилдеп аккан чоң дарыядай...

Журналисттик назарды өзгөчө «магниттеген» дагы бир орчундуу окуянын мезгилдик таржымалына токтолуп өтөлү. Бул – 1989-жыл, Аманбек ага, физиктердин ичинен, азыр Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын физика-техникалык проблемалар жана металл таануу институту атын алып жүргөн устаты Жаныбек Жээнбаевдин «жол салуусунан» көп өтпөй – эки жылдан кийин эле (!) республиканын Илимдер академия-

сынын мүчө-корреспонденти болуп шайланган оош-кыйыштуу окуя-өзгөрүүлөрү көп кайра куруу заманынын акыркы жылдарынын бири экен.

Ошондо ага мүчө-корреспондент болуп шайлануу үчүн кимдер гана жапырт колдоо көрсөтпөйт да, кимдер гана жасаган эмгегинин баркын бийик көкөлөтүп, тек көңүл – кадырлаштык үчүн эмес, а ир алды менен тоолуу Кыргызстандын физика илиминин престижи үчүн «улук башын кичик кылгыдай» жан күйөөрлүк сезим менен кара кылды как жарган калыс сөзүн айтпайт! Таң каласың. Андай пикир-бүтүм сунуштаган кишилердин арасында, изилдөөлөрү менен ачылыштары узап кеткен XX кылымдын экинчи жарымында бир өзүнчө доор алкагын жаратып, атак-даңкын укканда эле олжосу мол физика, математика илимдеринин советтик мезгилдеги өнүгүү эволюциясы көзгө элестей калган не бир чыгаан ар улуттагы окумуштуулар бар.

Эмесе, эбак эс тутум «архивине» алынган 22 жыл илгерки тарыхый документтердин айрымдарына кезек берип көрөлү. Бул, менимче, портреттик очерк зарылдыгы үчүн кайрылган биздей журналисттерге гана эмес, а мүлдө улуттук илимдин күңгөй-тескейлүү маалыматтарына кызыккан кийинки урпактарга деле керек.

Михаил Михайлович ЛАВРЕНТЬЕВ, академик, СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүнүн математика институтунун директору:

«...Физика-математика илимдеринин доктору, профессор А.Жайнаковдун илимий изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары жылуулук физикасы жана жылуулук энергетикасынын прикладдык маселелерин сандык жана аналитикалык ыкмалар менен чечүүнүн адистеринин арасында кеңири белгилүүлүккө ээ. А.Жайнаковдун республикада жылуулук физикасы менен жаа түрүндөгү энергетика жана масса алмашуу маселелерин сандык

ыкмаларды колдонуп чечүү боюнча илимий багытты түзүүгө кошкон орчундуу салымын өзгөчө көрсөтүп кетүүгө болот.

А.Жайнаков «Жылуулук энергетикасы» адистиги боюнча Кыргыз ССР Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти болуп шайланууга татыктуу деп эсептейм».

Михаил Федорович ЖУКОВ, СССР Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти:

«...А.Жайнаков – жылуулук физикасы жана жогорку температурадагы процесстердеги жылуулук жана масса алмашуу теориясы боюнча көрүнүктүү окумуштуу. Ал өзүнүн эмгектери менен электр жаалары теориясына ири салым кошту жана анын илимий ишинин жыйынтыктары зор практикалык баалуулукка ээ...»

Владимир Елиферьевич НАКОРЯКОВ, СССР Илимдер академиясынын академиги:

«...Профессор А.Жайнаков тарабынан биринчи жолу өз магнит талаасын камтыган чек катмарга жакындатылган газ динамикасынын ыкмаларынын теңдемелерин пайдалануу менен электр жаасынын плазматрондук эсептөө модели сунуш кылынган...»

О.Г.МАРТЫНЕНКО, Белоруссия Илимдер академиясынын А.В.Лыков атындагы жылуулук жана масса алмашуу институтунун Илимий кеңешинин төрагасы:

«...Илимий кеңеш профессор А.Жайнаков жогорку температурадагы (плазма түрүндөгү) процесстердеги жылуулук физикасы тармагында көрүнүктүү окумуштуу экендигин белгилейт. Ал Кыргызстанда жаа түрүндөгү энергияны жана заттарды которуу маселелерин сандык ыкмалар аркылуу чечүүчү илимий багытты түзүүгө жана өнүктүрүүгө чоң салымын кошту. Анын жүргүзгөн изилдөөлөрү биздин өлкөдө да, чет өлкөлөрдө да жакшы белгилүү. Профессор А.Жайнаков үзүрлүү илимий-уюштуруучулук жана педагогикалык иш жүргүзүп келатат...»

Мына ушундай эле агынан жарыла колдогон пикир-мүнөздөмөлөрдү ошол кайра куруу заманы күчүнө кирип турган унутулгус күндөрдө учу-кыйырына көз жеткис СССР өлкөсүнүн ар тарабынан дагы далай-далай окумуштуулар менен илимий жамааттар жибергенине мен алар жазышкан узункыска тексттеги кагаз-каттарды түп нускасынан окуп, көздөй күбө болдум. Өзүнчө эле архивге да, мезгил басырыгына да ыраа көрбөй турган кызыктуу тиркемелер! Маселен, андай - өз убагында жакшы колдоо көрсөтүп, Кыргыз Илимдер академиясынын президиумуна багыштап жазган каттардын бай «коллекциясынан»: Өзбекстандын Илимдер академиясынын академиги, ушул республикадагы «Кибернетика» илимий-өндүрүштүк бирикмесинин башкы директору В.К.Кабуловдун, СССР Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, СССР Илимдер академиясынын Урал бөлүмүнүн механика институтунун прикладдык маселелер бөлүмүнүн башчысы А.Ф.Сидоровдун, СССР Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти А.И.Леонтьевдин, Өзбекстандын Илимдер академиясынын мүчө-корреспонденти, ушул эле республиканын Илимдер академиясынын энергетика жана автоматика институтунун директору Р.А.Захидовдун ж.б. коллегаларынын ой-пикирлерин жолуктурууга болот.

«Атын атаса, куту сүйүнөт» деп кыргыз бекер айтпаган.

ЖҮРӨК СЫРЫН АЧКАН СУРООЛОР ЖАНА ЖООПТОР

– Аманбек ага, сиз экөөбүз, мына, бир топ убакыттан бери ага-инидей сыр бөлүшүп, жылдыз-көңүлдөрүбүз келишкен тилектешилерден да болуп калдык көрүнөт. Ошол эч нерсени жашырып-жаппай сүйлөшкөн «дил-маектүү» салтты андан ары улайлы. Айтсаңыз, бу бир күнү бир күнүнө окшобой алмашкан жашоо айлампасында адамдагы кайсы сапатты эң жогору баалайсыз?

– «Сапатты» эмес, а сапаттарды дегенибиз туура болот го. Биринчиден, эмгекти жашоо-турмушунун түп-өзөгү кылып алып, тирүүлүктөгү бүт ырыскысын өз колу, өз мээнети менен тапкан иштерман адамдарды өтө жакшы көрөм. Экинчиден, мага эч качан калп айтпаган, чынчыл, абийир-ыйманы наристе баланын мүнөз-кылыгындай таза адамдар жагат. Үчүнчүдөн, улуу болобу, кичүү болобу, кыргыз болобу, орус же дагы башка улуттан болобу, чоң кызматта иштейби же мансабы жупуну жумушта жүрөбү, колунда барбы же жокпу, айтор, бардык учурда кишилерди тигил же бул белгисине жараша менсине бөлүп карабай, бардыгына бирдей, кичипейил мамиле жасап, бой көтөрбөгөн – басмырт, жөнөкөй, кайрымдуу мүнөз күтүү адамдын адамдык нарк-касиеттерин арттырып-кооздобосо, эч убакта төмөндөтпөйт да, жерге тебелетпейт деп ойлойм.

– Сиз бул чындыкка адамдар менен көп иштешип, жетекчи болуп, атактуу окумуштуулук даражага жеткен жолуңузда бек ынандыңыз да. А адамдагы кайсы сапаттарды эң жаман көрөсүз?

– Бошондук, эрки жоктук, шалаакылыкка өзүн бийлеткен кишилерди табиятымда жактырбайм. Окумуштуулук чөйрөбүздөн мисал келтирсем, жаш кезинен өзүңдүн тарбия-таалиминди, жакшылык-жардамыңды алып, илимий жетекчилигин астында көп ийгиликтерге ээ болуп, анан ошондой бийиктиктерге көтөрүлүп алгандан кийин эле, баягы «балапан чагын» эстен чыгарып, асмандан түшкөндөй «өзүнчө болууга» – обочолонууга аракет жасаган, бөлүнгөн окуучуларды жаман көрөм. Анан, өзү жаш болуп туруп, калжындап, чагым сөз, бузукулук таратып, эл арасын бир заматта бөлүп-жарган немелердин жорук-жосунун кандай сыпаттап айтаарымды өзүм да билбейм. Андайларды, колдон келсе, арабызга жолотпошубуз керек.

– *Көп улуттуу жасамааттарда иштеп келбедиңизби. Азыр да иштеп жатасыз. Андыктан сизден сурайын дегеним: бирөөнүн жакшы жагын биринчи байкап, керек учурда жакшылык-жардамын көргөзүүгө жана кемчилик-жаңылыштыгы болсо түзөп коюуга кайсы улуттун өкүлдөрү ак дилден өзгөчө ыңтызар болот экен? Орусну, кыргызбы, еврейби, татарбы, немецпи же дагы-дагы башка улуттагыларбы?*

– Эң биринчи кезекте, АДАМ болуш керек. Жасалмасы жок ак пейил, чынчыл, эмгекчил адам, кандай гана кырдаал, шарт болбосун, өзүн да сыйлап, өзгөлөрдү да сыйлай билет. Мен көп улуттуу жамааттарда иштеп, ар улуттун өкүлдөрүнөн дос-жолдош, устат күтүп жүрүп дал ушундай адам болуу искусствосунун аябагандай татаал, ары сыймыктуу, биз, кыргыздарга гана эмес, а бардык улутка бирдей милдет таккан чоң жашоо зарылдыгы – бул тээ атам замандан бери келаткан мезгил да, мансап-байлык да көөнөртүп-жеңе алгыс улуу абийир-ыйман сыноосу экендигине көзүм жетти. Эгер адам кенен, терең жан-дүйнөлүү болсо, ал ар убакта ким бирөөнүн жакшы жагын биринчи болуп көрүп, керек учурда жардам-көмөктөрүн да тийгизбей койбойт.

– *Өз жакындарына үзүлүп-түшүп «жакшылык» кылуу дегенди кандай түшүнөсүз?*

– Ыгы жок өзүмчүл болуу жарабайт. Кээ бир мансаптуу кишилер өзүнүн бала-чакасын, жакындарын өйдө көтөрөт да, башкаларга такыр теңсинбей мамиле жасап коёт. Ал эми башынан келаткан турмуш мыйзамына ылайык ар ким ар кандай: бирөөнүн кызматы жогору, бирөөнүн кызматы жок, бирөөнүн байлыгы толтура да, бирөөнүн ичээрге ашы да тартыш – бирок мына ушуга карабай, жакын-алыс кишилердин баарына бирдей мамиле жасаш керек эмеспи. Андан мансаптуу неменин эч жери кемип калбайт. Эгер жардам керек болсо, колдон келишинче жардам көрсөтүп койгондон өтөөрү жок. Анан дагы бир айтаарым: жакшылык-жамандыкта катташкан сырдаңа кишилерден эч качан кол үзбөй жүрүү да адамкерчиликтин башкы сапаттарына кирет.

– *«Академик» десе эле, пенделик – үй-бүлөлүк бүт көйгөйлөрү чечилип калгандай сүйлөгөндөр бар. Өзгөчө, материалдык жагы...*

– Эми адам болгондон кийин жашоонун көйгөй-проблемалары деген түгөнчү беле. Бир сөз менен айтканда, бир күнү өйдө, бир күнү ылдый болот экенсиң.

– *КПССтин катарында болдуңуз беле?*

– Болбогондо. КПССтин катарына эң эле жаш курагымда – 23 жашымда, 1964-жылы, университетте иштеп жүрүп өткөм. Ошону менен факультеттин партиялык уюмунун, Элге билим берүү министрлигинин партиялык уюмунун катчысы болуп жүрдүм. Райкомдун мүчөсү, анын бюро мүчөлүгүнө шайланган учурларым да болгон.

– *Сиз Элге билим берүү министрлигинин алдындагы жогорку окуу жайлар аралык Эсептөө борборунун, ал башка аталыш менен кайра түзүлгөндөн кийин Информатика жана маалыматтык технологиялар институтунун директору болуп иштеп тур-*

ган жылдарыңызда бул өзүңүз жетектеген мекеме үчүн атайын өзүнчө имарат куруу демилгесин көтөрүп, аны бүткөрүү далалаты менен көп түйшүктөнүп, чарпылган дешет, ушул чынбы?

– Чын. Андай мекеме имаратын куруу жумуштарын убагында жакшы эле баштаганбыз. Абдан чоң, жарашыктуу жана электрониканын ааламын батырган имарат болмок. Өзүң деле көрүп жүрөсүң, мынабу Улуттук илимдер академиясына жакын эле жерде, Киев жана Калык Акиев көчөлөрүнүн кесилишиндеги университеттин экономика факультетинин жатаканаларынын дал жанындагы бүтпөй турган заңгыраган имарат ошондо салынган. Ал үчүн адегенде быяктан Москва менен алдын-ала келишим түзүлүп, биздин министрликтен тийиштүү өлчөмдөгү акча каражаты бөлүнүп, анан Москвадан кишилер келип долбоорун даярдап, бүтө турган болуп, алды жагына автоматташкан режим менен иштөөчү кондиционерлер орнотулуп, эки кабат корпусун университетке берип, калган бөлүгүн лабораториялык иштер үчүн мен алмак болуп күн мурун макулдашылып, курулуш иштери ойдогудай ырааты менен эле жүрүп жаткан. Бирок, өзүбүз күтпөгөн жерден кырдаал-жагдай кандайдыр бир себептерден улам чукулунан өзгөрүлүп кетти да, ушунча жакшы тилек-жигер менен баштап алган ишибиз акыр-соңуна чыкпай, ошол бойдон бүтпөй калды. Биздин «жаңы имарат салуу тарыхыбыз» мына ушундай чорт үзүлүп-кесилген өкүнүчтүү финал менен аяктаган. Ооба, абдан эле өкүнүчтүү...

– Мындан 20 жылдай илгерки бир эстен кеткис окуяга кайрылалычы. 1992-жылы сиз Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты болгондугуңузду билебиз. Бул сыйлык убагында журналисттердин арасында да кыйла кызыгууну жана кубаттоону жаратканын ошол мезгилге таандык республикалык гезит тиркемелеринен окудум. Эмесе, ушул жагдайда бир-эки ооз сөз?

– Мамлекеттик сыйлыкка татыган ал эмгегибиз Илимдер академиясынын академик Жаныбек Жээнбаев жетектеген жоон топ окумуштуулары жана менин катышуум менен көп жылдык мээнет коротуп жазылган фундаменталдуу эмгектердин бири эле. Биз анда ар кимибиз өз багытыбыз боюнча бирдиктүү теманы бет алып иштегенбиз. Негизинен, аталган сыйлыкка технологиялык процесстерде эки агымдагы плазatronду иштеп чыгып, ар тараптан изилдеп жана практикада колдонгонубуз үчүн татыктуу болгонбуз. Маселен, мен бир-эки коллегам менен бирдикте плазatronдун плазмасын теориялык жана эксперименталдык жактан изилдөөнү жүргүзгөн элем.

– Аманбек ага, сыр бөлүшүүбүздүн ушул жерине келгенде, сиз терең кадырлап-сыйлаган бир адам экенүндө көбүрөөк айттырып, өзү азыр арабызда жок болгондуктан, тек адамдык, замандаштык, шакирттик таза жүрөктөн чубалган эскерүүлөр турмөгүнө түшүрүп, «кыйнагым» келип турат. Өзүңүз деле баамдап-сезип тургандай, сөз уңгусуна коюп эскерчү ал адам, ал мекендеш – бул күндө сиз шакирттериңиз менен изилдөө иштерин жүргүзгөн Улуттук илимдер академиясынын физика-техникалык проблемалар жана металл таануу институту атын алып жүргөн ыраматылык академик Жаныбек Жээнбаев. Эмесе, Жаныбек агай экенүндө мезгилдин жана абийир-ыймандын контекстинен айтылган сөз кезеги сизде.

– Ырас эскертип өттүң. Жаркын элеси ар дайым жүрөгүбүздө жашаган Жаныбек агай тууралуу: асыл адам, чыгаан окумуштуу, таланттуу жетекчи катары агынан жарыла айта турган сөзүм да, баш ийип, таазим эте турган жүйөө-себептерим да көп.

Тагдыр деген ушу экен, эгер тирүү болгондо, баарыбыз «Агай» деп кадырлап-сыйлаган чыгаан окумуштуу-физик, төмөнкү температурадагы плазма тармагы боюнча Кыргыз-

станда илимий мектептин негиздөөчүсү, Кыргызстандагы физиктер коомунун уюштуруучусу жана төрагасы, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясын өмүрүнүн акыркы күнүнө чейин 10 жыл президент катары жетектеп келген академик Жаныбек Жээнбаевич Жээнбаев 2011-жылы 14-сентябрда 80 жашка толмок... Агайдын ушул мааракесин өзү жок тосуп, эскерип жаткандыгыма ичим ачышып, жүрөгүм ооруп турат.

Менин турмушума бул кайталангыс адамдын түшүргөн жарыгы, ийгиликтериме кошкон салымы чоң деп айтсам эч жаңылбайм.

Алгач агайды 1963-жылы, Кыргыз мамлекеттик университетинин физика-математика факультетинде өткөн мамлекеттик экзамендерди кабыл алуу комиссиясынын төрагасы болуп келгенде көргөн элем. Зыңкыйган, сулуу келбети, адамдарды өзүнө тартып турган өзгөчө кыймыл-аракети жана сөздөрү менен эсимде калыптыр. Ошондо мага агайдай болуш мүмкүн эместей сезилген. Ал киши мен үчүн өзгөчө бийик, кол жеткис эле. Экинчи жолу агайды окууну мыкты бүткөн студенттерге, алардын ичинде мага Артыкчылык дипломун тапшырып жатканда көрдүм. Анда агай бизди кыдырата кыраакы жана мээрим төккөн көзү менен карап: «Кана, эмнеге жөндөмдүүсүңөр, колуңардан бирдеме келе алабы?» – деп жаткандай сезилген. Ошондо эле айткан жолдомо куттуктоо сөздөрү, көз караштары бизди болочоктогу жоопкерчиликтүүлүккө багыттап койгон экен.

Мен окууну бүтүп, айылга иштегени кеттим, кайра агайды көрөм деп ойлогон эмесмин. Тагдырдын буйругу ушул экен, кайра айылдан келип аспирантурага тапшырдым, агай илимий консультанттарымдын бири болуп калды. Ошол кезде агайды карап туруп, бул жашоонун эң эле белгилүү бир аксиомасын – адам канчалык атактуу, зоболоруу болсо, канчалык

жаратылыш ага зор талант берсе, ал ошончолук жөнөкөй, ачык болуп, өзүнүн ойлорун, идеяларын ошончолук жоомарттык, айкөлдүк менен бөлүшөөрүн, окуучуларын качан болбосун өз балдарындай калкалап тураарын түшүндүм. Аны башкалардан айырмалап көрсөткөн эң бийик сапаттардын таалимдүүлөрү ушулар эле.

Кандидаттык диссертациямды коргогондон кийин, мени докторлук ишти улантууга үндөгөн да ушул киши болду. Ошол кездерде иш боюнча агай менен көп жолугушуп турчубуз, ошондо агайдын чоң адамкерчилик касиетке эгедер экендигин жакын туюп-билдим. Өзгөчө бир окуя аябай эсимде калды.

1984-жылы СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүндө докторлук диссертациямды коргоого туура келди, Жаныбек Жээнбаевич да атайын илимий кеңештин мүчөсү эле. Агай: «Коргоо кандай өтөт? Кворум болобу?» – деп, ушундай бир тынчсызданып, өзү ооруканада жатса дагы, врачтардын айткандарына көнбөй, Новосибирскиге мени колдоп барып келгендигин эч унутууга болбойт.

Залкар окумуштуунун илимий изилдөөнүн актуалдуу жана кызыктуу идеяларын таба билүү жөндөмдүүлүгү бар эле, аларды жоомарттык менен окуучуларына таратып, өзүнүн илимий мектебин түздү.

2002-жылдан баштап мага агай менен бир командада, б.а. Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти болуп иштөө бактысы туура келди. Агайды мен буга чейин күчтүү окумуштуу, зор адамкерчиликтүү адам катарында жакшы билип келсем, чогуу жанында жүрүп, чоң уюштургуч, таланттуу жетекчи да экендигине бекем ынандым. «Акыл оошот, ырыс жугушат» деген макалдагыдай, андан көп нерселерди үйрөндүм.

Ал кишинин кесиби да физик, мен да физик болгондуктан, илимий изилдөө жүргүзүүдө ага-инидей жакын тил табышып,

1992-жылы республиканын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгына жоон топ окумуштуулардын курамында бирге татыктуу болгон учурубүз бар. Анда сыйлыкка арзыган эмгектин илимий жетекчиси – баарыбыздын Устатыбыз, академик Ж.Жээнбаев эле.

Агай Кыргызстандын физиктер коомунун төрагасы кезде, мен анын биринчи орун басары болчумун. «Физика», «Астрономия» сыяктуу илимий-популярдуу энциклопедияларды, окуу китептерин жана дагы башка эмгектерди басып чыгарууда ал башкы редактордун милдетин аткарса, мен редакциялык кеңештердин төрагасы жана авторлордун биринен болуп жүрдүм. Бир сөз менен айтканда, агай менен жакшы иштештик. Ал мага инисиндей мамиле жасап, жакшы көрчү. Академиянын президенти кездеби же дагы башка кырдаалдабы, иш жагынан мага бир дагы доомат айтып, нааразы болгон жок, мен дагы ишенимин колдон келишинче таза, абийирдүүлүк менен актап-аткарууга аракет жасап, эч убакта, эч кандай жагдайда уятка калтырбадым. Өзүң билесиң, академиянын ишмердүүлүгү өтө кеңири, көп тармактуу болгондуктан, чарбачылыгыбыз миллиондогон сомдор менен жыйынтыкталып, ошол боюнча отчет тапшырчубуз, ал отчетторго да мен кол коюп, эч кынтыксыз, жакшы иштедим. 27 институтубуз бар эле, лабораторияларыбыз да арбын болуп, жалпы жонунан үч миңге жакын киши иштөөчү. Мына эми, азыр ошонун баары азайып-азайып отуруп, 1850 киши эле калды. Вице-президент болуп жүргөнүмдө, б.а. 2003–2007-жылдары И.Айтматов, Бакиров, Маматканов сыяктуу академиктер жетекчилик кылган 9 институттун башын бириктирген академиянын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер Бөлүмүнүн бюросунун төрагасынын милдетин аткардым.

Үй-бүлөлүк мамиле жагынан да карым-катышыбыз жакшы болуп, ушул убакка чейин кол үзүшпөй келатабыз. Агай-

дын байбичеси Надя эже абдан түшүнүктүү, билимдин, илимдин баркын терең туюнган, эрк-кайраты бекем, артыкча адамкерчилик сапаттарга ээ керемет адам. Агай тирүү кезинде, экөө бири-бирин таң калаарлыктай толуктап турушчу. «Бирөөгө жакшылык жасасан, аны доолаба, милдет кылба» дегендей, мен да кезегинде агайдын балдарын окутууга, алган билимине жараша, алардын кызмат маселесинин чечилишине колдон келишинче көмөктөшкөн учурларым болду. Азыр уулу – физика-математика илимдеринин кандидаты, өзүмдүн окуучум Нурбек Жээнбаев менен институтта бирге иштешип жатам.

Жаныбек Жээнбаевич академиянын президенти болуп тургандагы аткарган иштери Кыргызстандын илиминин тарыхында сөзсүз калат. Тээ менчиктештирүү эпкини күчөп турганда, кырдаал оор кезде, агай Илимдер академиясынын материалдык базасын бүлдүрүп-кыйратпай сактап калды. Алып жулуп кеткен нерселерди соттошуп жүрүп да, кайра ордуна койду. «Дарак бир жерден көгөрөт» деген сөз анын байсалдуу өмүр жолуна эң эле сонун туура келет. Лаборанттыктан президенттикке чейинки басып өткөн жолу, өмүр бою бир гана жерде иштегендигинин өзү эле илимге берилгендигин, академияга болгон аруу, таза мамилесин көрсөтүп турбайбы.

Агай, илимдеги авторитетинин жана уюштуруучулук касиетинин, келечекти алдын ала көрө билгичтигинин, акыйкатчылдыгынын натыйжасында, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын, деги эле кыргыз илимий чөйрөсүнүн статусун эл аралык деңгээлде жогору көтөрүп койдү. Мисал катары айтсам, академиянын илимий изилдөөлөрү НАТО, ЮНЕСКО, МНТЦ тарабынан каржыланып, башка мамлекеттердин илимий борборлору менен тең атадай сүйлөшүүлөр башталган. Академиянын 50 жылдык мааракесине көптөгөн жакынкы-алыскы өлкөлөрдөн белгилүү окумуш-

туулардын келиши эле бул иш-чаранын жогорку деңгээлде өткөргөндүгүн далилдейт.

Агай жөнүндө айта берсек, сөз түгөнбөйт. Ал жогорку адам-керчиликтүү адам, илимге башын байлаган чыгаан окумуштуу, иштин түбүн, көзүн түшүнгөн таланттуу жетекчи, акылман, ардактуу ата да эле. Ыраматылык устаттын аткарган иштерин, айткан сөздөрүн эч качан унутууга болбойт. Агайдын арбагы мен үчүн дайыма тирүү жана жасап кеткен иштери, айткан сөздөрү, насааттары түбөлүккө жүрөгүмдө сакталат.

– *Сиздин жогорку окуу жайларындагы окутуучулук стажыңыздын мөөнөтү эле, буюрса, дагы эки-үч жылдан кийин туура жарым кылымдын «марасын» басат экен. Жарым кылым! Айтсаңыз, педагогдук-окутуучулук иш, ар дайым көздөрүнөн нур, үмүт, ынтызарлык жасанган жаштар дүйнөсүнө аралашып эмгектенүү бул максатка жасан-жүрөгүн арнаган сиздей адамга абдан эле ырахаттуу, сыймыктуу жана жоопкерчиликтүү өмүр өтөлгөсү болсо керек, ээ?*

– Туура айтасың. Окутуучулук иштин бүткүл чыгармачыл жана кайталангыс «кухнясын» бир сөз менен сүрөттөп айтып жеткирүү кыйын. Азыр ойлоп отурсам, Улуттук университеттин физика-математика факультетинде иштеген жылдарым жүрөккө баягыдай эле ысык да, кол жеткис да сезилет. Мен анда теориялык физика кафедрасынын окутуучусу, ага окутуучусу, доценти, кафедра башчысы, профессор болуп баш-аягы 27 жыл иштедим. 1996-жылдан, политехникалык институттан бөлүнүп, өзүнчө түзүлгөн тоо-металлургия институтунун маалыматтык технологиялар жана математикалык моделдештирүү кафедрасынын башчысы болуп иштей баштадым. Андан кийин ал институт академик Ү.Асаналиев атындагы тоо иштери жана тоо технологиясы институту деп аталып, И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университеттин курамына кошулган.

Биздин кафедрада 24 киши иштейт. Жылына жогорку маалымат технологиясынын сырын өздөштүргөн кыркка чамалуу уландар менен кыздарды уядан учуруп жатабыз. Жогорку технологиялуу маалымат тармагы туташ өнүгүп, дүйнөлүк илим-билим алмашуу жолдору улам ааламдашкан алкакка тартылып бараткан заманда алардын үйрөнгөн кесибин турмуштук-практикалык зарылчылыгы чоң – престиждүү кесиптерден.

Айта кетчү нерсе, мындай жаш муундарды колдон келишинче маалымат технологиясынын жетишкендиктерине камыр-жумур аралаштырып, мыкты адистерден кылып чыгаруу маселесинин мамлекеттик деңгээлде талаптагыдай чечилишине 2003-жылы республиканын Билим берүү жана маданият министрлигинин алдында түзүлгөн Кыргыз билим берүү академиясынын биринчи президенти болуп дайындалган учурумда да ишмердүүлүктүн башкы багыттарынын бири катары катуу көңүл буруп, ага мыкты интеллектуал-техникалык адистердин кеңири катмарын тартууга аракет жасаганыбыз келечек үчүн канчалык маанилүү, канчалык тагдыр аныктаар ишчара болгонун мезгил өзү далилдеп көрсөттү.

– *Досчулук, жолдошчулукка мамилеңиз?*

– Досчулук, жолдошчулукка бекем болуу деген адамдын адамдык касиеттерин таразалап көрсөтчү улуу түшүнүктөрдөн. Мен бала кезимден бери эле сырдаш курбуларымдан, жакын жолдошторумдан эч нерсени аябай, эч нерсени жашырабай, ортодогу андай мамилеге колдон келишинче ачык да, таза да болууга аракет жасап келатам. Студент курагымда Кыргызстандын ар тарабынан чогулган нечен-нечен балдар менен таанышкан, достошкон эстен чыккыс күндөрүм болду. Эми ошолордун айрымдары менен ушул кезге чейин ысык бир туугандардай алака түзүп, көпкө көрүшпөй калсак сагынышып, бири-бирибиздин ийгилигибизге, жакшылыгыбызга кадимки-

дей мандай жарылта кубанышып, эгер үй-бүлөдө же кызмат чөйрөсүндө кандайдыр бир кыйынчылык, жагымсыз окуяларга дуушар болсок, биринчи кезекте, барып көмөктөшүп да, көңүл-маанайды көтөрүп коюуга да ар качандан бир качан даяр экенибизге мен чын жүрөктөн сыймыктанам. Дос, жолдош деген ташың өйдө кулап, башыңа дөөлөт конуп турган учурларда гана эмес, а эртең келчүсүн болжоп болбогон турмуш сыноолорунун ар кандай кырдаалдарында өз инсандык кайраттануу, каниеттенүүнү үчүн абдан керек, аба-суудай эле керек.

Ошондой мыкты, ишенимдүү досторумдун бири – жердешим, азыр республиканын Социалдык өнүктүрүү жана ишкердик институтунун ректору болуп иштеген физика-математика илимдеринин кандидаты, профессор, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер Рыскелди Табышов жөнүндө кененирээк айтып берейин.

Рыскелди экөөбүз тээ ар күнү майрам сыяктуу сезилген ойноо-курч бала чагыбызда, 1957-жылы, Таластын Кырк-Казык орто мектебинин жогорку класстарында окуп жүрүп таанышкан элек. Ошондо ал, өздөрүндө орто мектеп болбогондуктан, азыркы Манас атанын музей комплекси жайгашкан жерден алыс эмес Ак-Жар айылынан 7-классты бүтүп келип, бизге 8-класска окууга кирген. Мен анда 10-класста окучумун. Таанышкан биринчи күндөн эле мамилебиз кандайдыр жакын болуп, мектептин коомдук, спорттук, өздүк-көркөм чыгармачылык иштерине бирге катышып, бирге басып, Таластын суусуна да бирге түшүп жүрдүк. 1958-жылы мен университетке өтүп, окууга кеттим, Рыскелди да мектепти эки жылдан кийин бүтүп, ушул эле университеттин физика-математика факультетинин студенти болуп калды. Математика адистигин тандап алды. Мектептеги достук мамилебиз кайрадан уланды. Жашаган жатаканабыз да чогуу болуп, окуу залдарына чогуу ээрчишип барып, сабактарга да чогуу даярданабыз. Айтор,

кайда жүрбөйлү, кайда барбайлы, эгиз жандардай «киндигибиз бир».

Көрсө, Рыскелди экөөбүздүн ошол студенттик күндөрдөгү башка балдарды суктанткан ынактыгыбыз өзүбүзгө билинбей отуруп өмүр бою үзүр берип уланчу мыкты достук даражасына өтүп кеткен экен. Муну бирде өйдө, бирде төмөн түшүргөн кийинки оош-кыйыштуу турмуш жолу эң сонун ырастап көрсөттү. Үй-бүлөбүз менен үзбөй катташып, ысык-сууктарда дайыма бирге болуп келатабыз. Чындыгында, Рыскелди өзүнүн бийик адамкерчилиги, оюндагыны илгиртпей түшүнгөн баамчылдыгы, анан боорукер, кайрымдуу, жапакеч мүнөзү менен качан болбосун таянган тоом сыяктуу моралдык жактан колдоп, кубансам – кубанычымда, кейисем – кейиштеримде бирге жашап келет.

Мына, 1963-жылдан бери химия тармагындагы көрүнүктүү окумуштуу Бектемир Мурзубраимов менен да сыр бөлчү достордон болуп келатабыз. Ал азыркы кезде Улуттук илимдер академиясынын химия жана химиялык технология институтун жетектейт, академик. Бектемир экөөбүз бири-бирибиздин ойлорубузду көзүбүздөн эле түшүнөбүз, жакшылык-жамандыкта ар качан үй-бүлөбүз, дагы башка ымалалаш жакын жолдошторубуз менен бирге болобуз.

Дагы бир элеси эстен кетпеген иним жана жолдошум – маркум Мавлют Мамырбаев соода кызматында иштеген, чон адамкерчиликтүү, улуу-кичүүнү терең сыйлай билген, Талас өрөөнүнөн чыккан өтө авторитеттүү жигиттердин биринен эле.

Айта кетчү нерсе, ушул ыраматылык Мавлют кезинде мени өзүнүн Жолчубек Корчубеков деген жакын жолдошу менен тааныштырган эле. Бара-бара Жолчубек менен да ымала-пейилдерибиз келишкен дос болуп кеттим. Ал көптөгөн жетекчилик кызмат баскычтарын басып өтүп: Талас шаарындагы турмуш-тиричилик жактан тейлөө комбинатынын директору,

Талас областтык турмуш-тиричилик жактан тейлөө кызматынын жетекчиси, Кыргызстандын турмуш-тиричилик жактан тейлөө министринин орун басары болуп жүрдү, азыр «Кыргыз тиричилик комплекс» акционердик-коммерциялык бирикмесинин башкы директору болуп иштеп жатат. Кыргыз Республикасынын турмуш-тиричилик жактан тейлөөсүнө эмгек сиңирген кызматкер. Мыкты дос, теңтуштарымдын катарында десем болот.

Досту, жолдошту тандап алуу, иргеп алуу адамдын өз касиеттерине жараша болоорун ондогон жана ондогон жылдарга созулган ашуу-белестүү турмуш сабактары үйрөттү. «Досундун ким экенин айт, а мен сенин ким экенин айтып берейин», – деген илгерки даанышман кишилердин кеби бекеринен чыкпаган тура.

Кезегинде маданият тармагында үзүрлүү иштеген, көп жыл «легендарлуу» маданият министри Күлүйпа Кондучалованын жардамчысы болуп жүргөн Казыбай Эшимбеков азыр арабызда жок. Ыраматылык бул иним, жолдошум менин өмүрлүк окуяларыма далай-далай жолу алданемедей ак пейил, таза көңүлү менен тилектеш да, данакер да болгондугу ушул бүгүн көз алдымда турат.

Анан дагы сага сыр ача кетейин, учурунда, жашы кичик болсо да, ыраматылык Аман Токтогулов менен жакшы жолдош сыяктуу өзгөчө жакын мамиледе болуп жүрдүк. Кайран жигиттин өмүрү кыска болуп калды, ал кыйла жылдар бою КГБ тармагында иштеген, сынчы десең – сынчылыгы, акын десең – акындыгы, котормочу десең – котормочулугу, ойчул десең – ойчулдугу ашынган кайталангыс чыгаан талант эмес беле. Аман мени абдан жакшы көрчү, атымдан атап кайрылбай, ар качан ызааттуу мүнөздө «Ака» деп гана коёр эле, мен да Аманды өз инимдей, мыкты жолдошумдай абдан жакшы көрчүмүн. Аны Чыңгыз Айтматов, Салижан Жигитов, Ашым

Жакыпбеков сыяктуу залкар замандаштары жана калемдештери бекеринен жогору баалашпаса керек.

– Аман байкени эскерип калдыңыз, мынча болду, азыр биздин сөздү арбагы да угуп турат деген ниетте, анын уккан, окуган жандарды алда нечен терең-терең ойлорго салган бакыт чен-өлчөмү экенүндө жазган белгилүү бир ырын окуп бергим келип турат. Бул ырга Аман байке өзү «Бакыт экенүндө ыр» деп тема коюп, окурманга төмөнкүдөй текст менен сунуш кылганы эсимде бар:

*Бакыт жакка келгенде жолум катуу.
Бир ишти, маселен, орундатуу
апкелгени апкелген маган азап,
акканы аккан арам тер экенүмдө ачуу.*

*Жолдуулар бар турмушта эч кыйналбайт,
Туш тарабы кыбыла, жырдайт, чардайт.
Чыгып турат ар качан иши ордуна,
Маган бакыт антип экен келе калбайт.*

*Мени бакыт дайыма турат сынап,
Мен жетерде ойт берет, чалындырат.
Умсундурат, чуркатат, күйүктүрөт,
Бир кубантат, артынан ыза кылат.*

*Үй алыш бактысы эмес кай кыргыздын,
Үйдү мен кандай алдым, эмесе уккун.
Үй үчүн сегиз жылы азап тарттым,
Үй үчүн далай жерге кирип чыктым.*

*Үй-бүлөм Үй-Бакытка акыр жетти,
А бирок канча күчүм, нервим кетти.*

*Үй азабын тартпаган муну билбейт,
Айткан менен түшүнбөйт мындай кепти.*

*Бакыт кыйнайт ушинтип болсо качан,
Тагдыр ушул, макулмун, кайда качам:
Жер астынан болсо да сууруп чыгам,
Бактым үчүн күрөшөм, жанталашам.*

*Ал анткени менде күч, жаш кезден ар,
Арт жагымда алган жсар, турат балдар.
Бала кезден көп көрдүм кыйналышты,
Мен бактылуу болушка укуzum бар.*

*Чоң түшүнүк, албетте, Бакыт деген,
Мен ченебейм Бакытты оокат менен.
Мен деле айтам: «Эл үчүн бир чоң жумуш
Жасап салсам Бактылуу болор элем!»*

*Кең түшүнүк, албетте, Бакыт деген,
Мен ченебейм Бакытты көр-жер менен.
А бирок да, маселен, ачка олтурсаң,
Эмне кетпейт башыңдан, көрөр элем.*

*Эч басылбай, алса да мээнет чырмап,
Өйдө ынтылып, тырмышып, аска тырмап
Бараткандар бактыга өжөрлөнүп,
Силерге даңк, азамат, силерге урмат!*

*Мен мээнетке жакынымын болсун качан,
Көнүп калдым, өкүнбөйм, бара жатам.
Көктөн түшпөйт эч качан маган бакыт,
Бактым үчүн күрөшөм, жанталашам...*

– «Өлгөндөр баркталмайын, тирүүлөр даңкталбайт», – деген сөздүн калети жок. Биз, Аманды көрүп-билгендер, кадыр-көңүл өткөргөндөр, дегеле анын адамдык бийик парасаты, мөлтүр-тунук поэзиясы, көп кырдуу чыгармачылыгынан кабары бар улуу-кичүү ар качан унутпай, эскерип жүргөнүбүз шарт. Чынында, кыргыздын мындай асыл жүрөктүү, нагыз ар-намыстуу уулу кайталанбайт да, унутулбайт! Калемдештери китептерин чыгарып, жердештери өзү окуган мектебине атын ыйгарып беришип, жакшы иш кылышты.

– «Биз баарыбыз шаарда турганыбыз менен, айылда туулуп-өскөндүктөн, шаардык аталсак да, баары бир айылдыкпыз», – деп Расул Гамзатов айткандай, кең Талас жергесиндеги кут конгон айылыңызды эч качан эсиңизден чыгарбай, сырткарыда болсо да, анын көйгөй-кубанычтарына аралаша жашап, тууган-урук, дос-жакындардын «өз кишиси» болуп келатканыңызга мен бөркүмдөй ишенем. Муну сизге жердештериңиз тарабынан 1991-жылы Талас областындагы В.И.Ленин атындагы агроколхоздун «Ардактуу колхозчусу», 1997-жылы Талас районундагы «Жон-Арык айылынын Ардактуу атуулу», ал эми 2011-жылы «Талас областынын Ардактуу атуулу» деген наамдардын сыймык менен ыйгарылгандыгы да таасын ырастат турат. Азыр Жон-Арык айылындагы ата конушта бир тууган ишлериңизден ким бар?

– Айылдагы урук-тууган, жакын жолдош, кадырлаштар менен кол үзүшпөй катташып турам. Жердештеримдин жогорудагыдай сый көрсөтүп, мага чарбанын, туулган айлымдын жана областтын Ардактуу атуулдарынын наамын ыйгарып беришкендиги үчүн чын жүрөктөн чыккан ыраазычылыгымды билдирип келем. Аларга мүмкүнчүлүк, шартка жараша жардам-көмөгүмдү көрсөтүүдөн да эч качан аянбайм. Көңүлүмдө калган бир гана окуяны айтайын. 1995-жылы, «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын белгилөөгө байланышкан

иш-чаралардын алкагында, ошол убакта Улуттук университеттин ректору болуп турган Алтай Асылканович Бөрүбаев менен бирге республиканын жетекчилерине чейин кайрылып, көп мээнет жумшап жүрүп, Талас шаарында И.Арабаев атындагы университеттин филиалын ачууга өз салымымды коштум. Филиалдын ачылыш салтанаты болуп жатканда бир нече уюштуруу техникасы менен 500дөй окуу китепти өзүмдүн атымдан белек кылдым. Бул күндө Талас университетинин жамааты менен кичи мекенимдин кулуну катары тек сырттан байкоо жүргүзүүчүлүк эмес, а иш натыйжасына кызыкдар жан күйөөрлүк көрсөткөн илимий-чыгармачылык жакын байланыштамын.

Жайнак атамдын конушунда – өзүм туулуп-өскөн үйдө, менин сунушум боюнча айыл чарба институтунун экономика факультетин бүтүп, Ленин атындагы колхоздо башкы экономист болуп иштеп, азыр областтык салык инспекциясында кызмат аткарган улуу уулум Алмаз, келинчеги Жылдыз төрт баласы менен жашап жатышат.

Экинчи иним Эсеналы да бала-чакасы менен ошол эле өзүбүздүн айылда. Чарбада башкы бухгалтер болуп иштеп келген, азыр фермер. Ал эми андан улуу иним Таштаналы Бишкектин үстүндөгү Чоң-Арык тарапта турат. Ал дагы канат-бутагы жайылып, очор-бачарлуу. Фермер. Карындаштарым Майрам менен Таалим чоң энелик, таенелик сыйга жетишип, Таласта. Майрамдын уулу Улан Прагада, «Азаттык» радиосунда журналист болуп иштеп жүрөт. Үч балалуу.

– *Балдарыңыздын ичинен ата жолун жолдогон «физика фанаттары» чыктыбы? А неберелериңиздин илим-билим адистиктерин тандашы кандай?*

– Эми мен физика, математикага баргыла деп балдарымды жакшы эле колдон келишинче үндөдүм. Бирок, эки уулум жана кызым экономист, дагы бир уулум юристтин кесибин тандап

алышты. Мындайча айтканда, бардыгы тең жогорку билимге ээ болушту. Балдарымдын ичинен түздөн-түз илимге бет алганы – эң кичүү уулум Мирлан. Ал азыр экономика илимдеринин кандидаты. Диссертациясын биздеги Кыргыз-Россиялык Славян университетинен жактап, аны Москвада бекитишкенден кийин, дипломун ошол жактан алган. Мирлан бул күндө докторлук диссертациясынын үстүндө иштеп жатат. Темасын бекиттиргенине 3–4 жыл болуп калды. Эми, Кудай буюрса, докторлугун ийгиликтүү жактайт деп турабыз. Мурдагы илимий кеңешчиси Рахманов деген декан болуп жүргөн киши эле, бейиши болгур кийин кайтыш болуп кетип, анын ордуна азыр Жумакадыр Акенеев кеңешчи болуп дайындалды.

Мирлан Азия Универсал банкында бөлүм башчы болуп иштейт. Бир эле мезгилде Социалдык өнүктүрүү жана ишкердик институтунда студенттерге сабак берет, ошол окуу жайда доцент. Келинчеги Мира экөө Эмир, Эльдар деген уулдарын тарбиялап жатышат.

Юристтин адистигин алган уулумдун аты Нурбек эле, ал аспирантураны бүтүп, бирок көздөгөн илимий максатынын аягына чыга албастан, күпкүлгүн жашында каза болуп калган.

Кызым Айгүл жолдошу Азиз экөө алгач Таласта жашап, кийинчерээк Бишкекке көчүп келишкен. Кыздарынын улуусу Кыргыз-Россиялык Славян университетинде Б.Ельцин атындагы стипендия менен окуп, аспирантурасын да бүткөн, бирок азырынча даярдап жаткан кандидаттык диссертациясын жактай элек. Экинчи неберем китаевед болду, бул күндө университетте окутуучу болуп иштеп жатат, аспирантуранын 2-курсунда. Чөбөрөм Иман 4 жашта, ал – неберем Толгонайдын уулу.

– *«Ата – балага сынчы» дейт эмеспи. Мүнөзү, жүрүм-туруму, максат көздөөчүлүгү, ойчулдук сапаты жагынан өзүңүзгө кайсы балаңыз көбүрөөк окшош дейсиз?*

– Окшошу ошол кенже уулум Мирлан деп ойлойм.

– Сиз жогоруда жылуу сезим менен атын атаган досуңуз, мыкты жолдошуңуз Рыскелди Табышов ушул китепке кирген өзүнүн «Илимдин жана билимдин каясыбас дыйканы» аттуу макаласында: «...Мен бул жерде аяшыбыз, окумуштуу Мира Райымкановнанын Аманбектин илимпоздук, инсандык турмушундагы ролу экендөө да айткым келет. Аманбек илимдин, аудиториянын адамы. Ал эч нерсеге алаксыбай, бардык дитин изилдөөлөрүнө, конференцияларга, симпозиумдарга даярдаган баяндамаларына, студенттерине окуй турган лекцияларына буруп, шашпай иштегенди жакшы көрөт. Артында Мирандай үй тиричилигин бекем кармап, жаккасын кирдетпей, болбогон майда нерселерге алаксытпай, маанайын түшүрбөй, дайыма сылап-сыйлап жакшылап караган өмүрлүк жары болбосо, азыркыга чейин аткаргандарынын баарына үлгүрө, жетише алат беле, аны бир Кудайдын өзү билет...» – деп жазган саптарды окудум. Кылат байкаган адамга, бул саптардын артында сиз жана сиздин үй-бүлөңүз үчүн чоң тирек, камкор-сезимтал жар жана эне болгон эстүү-түшүнүктүү адамдын портрети коомай-уяң баш багып карап турат. Жаңылбасам, байбичеңиз Мира эженин кесиби да өзүңүздөй окумуштуу жана педагог болсо керек, ээ?

– Ооба, Мира эжеңер да өмүр бою өзү тандаган илим тармагында эмгектенип келатат. Ал – тарыхчы. Тарых илимдеринин кандидаты, бул күндө И.Арабаев атындагы университетте сабак берип, профессор, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер. Экөөбүз мындан жыйырма жылдай илгери, биринчи жолдошум каза тапкандан кийин баш кошкон элек.

Рыскелди айткандай, Мира эжеңер мага ишенимдүү тирек болуп, үй-бүлөнүн кутун учурбай, балдарыма эне ордуна эне болуп мээримин төгүп, дос-жолдоштор, тууган-урук ортосундагы алака-катыштарда кең пейилдүү адамкерчилик сапатта-

ры менен ар убакта чын ыкластан көрсөтүлгөн сыйга да, урматтоого да ээ.

Анан да, Рыскелди досум ошол өзүң эскерген макаласында дагы: «...Орустар «бекем тылың болмоюнча, жеңишке жетише албайсың» деп бекер айтышпайт. Бул жагынан, Мира Аманбекке ишенимдүү, бекем тыл болуп, ысык мамилелери суубай, ынтымакта жана гармонияда экөөнүн кол кармашып келе жатышкандыктары биздей досторун дайыма кубандырат...» – деп жазып жатпайбы.

Мен бул сөздөргө толук кошулам.

– Спортко мамилеңиз?

– Бала кезде футболду, күрөштү, волейболду жакшы көрчүмүн. Студент куракта деле спорттун көп түрлөрүнө катышып жүрдүм. Маселен, жүгүрүү боюнча 1-разрядды толтуруп, окуу жайдын жеңил атлетика боюнча курама командасына кошулуп спартакиадаларда, дагы ар кандай мелдештерде университеттин намысын коргогон учурларым да көп болгон. Азыр болсо, көбүрөөк жөө басканды жакшы көрөм. Мүмкүнчүлүк келе калса эле жөө көчөлөргө, парктарга, таза абасы жакшы маанай тартуулап, ойлонууга да, эркин дем алууга да кенен шарт түзгөн көркү келишкен жаратылыш жайларына чыгам.

– Эң негизги хоббиңиз? Кандай эс аласыз?

– Мүмкүн, менин эң негизги хоббим – эмгек, эмгек жана эмгек деп айтсам, эң эле туура болоор.

Чындыгын айтканда, мен ЭМГЕК менен эс алам.

АЙКӨЛДҮК, КУРЧ ЭС ТУТУМ – АДАМДЫН АСЫЛ САПАТТАРЫ

*«Өнөрдөн мыкты, билимден улук
нерсе жок, уянттан катуу нерсе,
кызганычтан жасаман душман жок».*

СОКРАТ

Ньютон өмүр бою үйүнөн эч качан 80 чакырым алыс чыккан эмес экен.

Фарадей ар бир чыккан күн көрүнүшүн баланын таза күлкүсү менен тосуп алып, күн батканда кадимкидей маанайын чөктүрүп, капаланып калчу дешет.

Менделеев бош убактысында чемодандын түрүн жасоо менен алек болуп, анан түшкөн поездинин билетин, түнөгөн мейманканаларынын квитанцияларын коллекциялап-чогултуп жүрүүчү адаты болуптур.

Ахунбаев операциялар менен өткөн ар бир жуманын соңку бир күнүндө сөзсүз түрдө эл быкмырдай кайнаган мончого барып түшүүнү өзгөрүлбөгөн адат кылып алганын анын «жонун жышыган» көп сандаган замандаштары айтып да, жазып да келатышат...

Атактуу окумуштуулардын өмүрүндө ушуга окшогон таң калаарлык жана күлкү келээрлик канчалаган «жазыксыз» мүнөз-кылыктын орун алганын эстеп отуруп, бу адамзат турмушун алдыга жылдырган генийлер жана таланттар жашоосунда андай стандарттуу эмес – башкаларда сейрек кездешкен жана кайталанбаган жорук-сапаттарды улам көрөңгөлөнүп турган кандайдыр бир айкөлдүк жана жөнөкөйлүк, кенен пей-

илдүүлүк жана бала кыялдуулук жер стихиясын түпкүрүнөн көңтөргөн магма сыяктуу табигый негизде түрткү берип – өнүктүрөбү деген бир көңүл өстүрүп-көтөрмөлөгөн сонун ойлогорго кабылбай койбойсуң.

Ооба, канча айтып, канча белгилегенибиз менен чыныгы таланттуу адамдар АЙКӨЛ болушат, ЖӨНӨКӨЙ болушат, УЯТ-АБИЙИРДҮҮ болушат. «Эгер мен кулкунумду көздөп чыгарма жазсам, анда мени каргыш урсун!» – деп Американын улуу жазуучусу Эрнест Хемингуэй айткандай, мындай кишилер, адатта, кадыресе пенделер өмөчөктөй калуучу көр тирилик көйгөйлөрүнөн деле оолак болушуп, өздөрүнүн фанаттык идея-иштерине алданемедей баш-оту менен берилип алышаарын өзүбүз менен замандаш жашаган көп эле чоң таланттуу окумуштуу, жазуучу, дабагер, инженер, искусство адамдарынын ж.б. мисалынан деле рентгенден көргөндөй баамдап, байкап жүрбөйбүзбү.

Эгер ушул чен, ушул көз караштан салыштырып көргөндө, очеркибизге каарман болгон Аманбек аганын адамкерчилик табиятынын кайталангыс парасаты менен Айкөлдүгүнө да өзүнчө чоң сөз арнап, калемгерлик жүрөктөн агылып-төгүлгөн далил-ынанымдуу баяндоолорубуз менен көтөрүңкү-поэтикалуу (!) маанайдагы ыймандай сыр айтуубузду, мезгили, ыңгайы келишкен кырдаалда, эч кечиктирбестен зирек окурман көөнүнө эскертип да, жарыш күүсүн сездирген сүйүнчү кабардай ыроо кылып да койгум бар.

Кыргыз геологдорунун «атасы», азыркы мезгилде Улуттук илимдер академиясынын геология институту атын алып жүргөн академик, «Алай канышасы» аталган Курманжан датканын чөбөрөсү Муса Адышевдин өмүрлүк жары – Кыргыз эл акыны, ыраматылык Тенти Адышева эжебиздин качандыр бир кезде жүрөккө «от» жандырып жазган:

Замандаштар,
Жылуу сөзүң бар болсо,
Тирүүмдө айт.
Ачуу сөзүң бар болсо,
Кулпу салып бекемдеп,
Ичиңе кат, –

деген терең ойго түшүргөн философиялуу ыр саптары эске келет.

Каныбызда барбы, же мүнөз-тагдырды калыптандырууга таасир этүүчү дагы башка жагдайлар себеп болобу, айтор, биз, кыргыздар, канткен күндө да, катарыбыздагы эле казактар, жердин Европа бөлүгүндө жашаган немецтер, француздар, дүйнөнүн ар тарабына кумдай чачылып тараган еврейлерге салыштырмалуу, өз боордошторубуздун жакшылыктары менен артыкчылыктарын, ийгиликтери менен бийиктиктерин көзү барында «өз өңүнө» чыгарып даңктап-даңазалоого, бул өмүргө кайра туулуп келгендей жылуу сөз айтып, эмгектери жана атуулдук парасатына жараша **УЛУТТУН КҮЗГҮСҮНӨ** айлантып алууга аябагандай эле сараң, «колу кууш» келебиз.

Муну мен илимий жана педагогикалык жумушка дээрлик 50 жыл (!) өмүрүн арнаган айкөл мүнөздүү каарманыбыздын портрет-бейнесин тартууга бир бүтүн изилдөөчүлүк эмгегин арнаган «эр жүрөк» журналисттин же жазуучунун ушул убакка чейин учурабаган (!) фактысынан улам да өкүнүч коштогон өзгөчө камтамалуу сезимде баса белгилеп коюуга тийишмин. Ооба, улуттук мааниде алганда, ардактуу академик аганын, биринчи кезекте: **ар-намыстуу атуул + «суу кошпогон» таза патриот + илим жүгүн нардай майышпай көтөргөн чыгаан окумуштуу + студенттери менен шакирттери Кудайындай сыйлаган мээрман педагог жана кыраакы устат + таланттуу жана иш билги жетекчи формуласындагы көп кырдуу натура-сынын феномендик өзгөчөлүктөрүн жалпы көркөм алкакка**

бириктирип, жумурай-журт назарына түшүүчү портреттик-публицистикалык көлөмдүү очерк же бүтүндөй документалдуу-көркөм чыгарма үлгүсүн сунуштаган өз калемдештеримдин «бычакка саптууларын» караманча жолуктуруу кыйын. Бул, канткен күндө да, керек жана керек эмес жерде деле улут ар-намысы, улут атуулдарынын зоболо-даңкы жөнүндө төш кагып сүйлөгөн калем ээлери үчүн өтө кечиримсиз жана өкүнүчтүү! Көрсө, «Улуттун улуулугу – анын ар бир өкүлүнөн көрүнүүгө тийиш», - деп поляктын атактуу акыны Станислав Лещ заманында көп ой, көп маани учугун кылтыйтып беке-ринен жан күйгүзө жазбаган окшобойбу.

Албетте, табиятында ишин жана ниетин ачык көргөзүүнү жактырган Аманбек ага узак жылдар бою басма сөз, теле жана радионун кабарчыларына армансыз эле «каарман» болду. Бирок, атайын түшүндүрмө берип белгилеп кетүүчү нерсе – ал жалпыга маалымдоо каражаттарында жарыяланган эң эле арбын сандагы (!) материалдардын дээрлик баарысы... негизинен маек жана макала түрүндө гана даярдалганын бир эсе таңдануу, бир эсе суроолуу ой менен азыр жашырбай айтып койгонубуз шарт. А ошол белгилүү жана белгисиз журналисттер эмне үчүн күнүмдүк оперативдүү жанр катары саналган маек, макалалардан жогору көтөрүлө алышкан эмес? Кеп түйүнү – ушунда.

Мейли, эми кеч болсо да, «кеткен кемтик жакшы ыр менен жетилет» деп Алыкул жазгандай, биз каарман кылып алган **Улуттук мааниде бааланчу** инсандын замандаштык портретине толуктоо болуучу айрым-айрым жагдайларга конкреттүү мисалдардын негизинде шилтеме жасап көрөлү.

1. Кесиби – физик, ишмердүүлүк багыты – лабораторияларда иштеген окумуштуулук болуп туруп, тилге жасаган өзгөчө аяр, кылдат мамилеси.

Дегеле Аманбек аганы жакшы билгендер анын эне тилинде ушунча жөнөкөй, ушунча образдуу сүйлөгөн табигый чеберчилигине астыртан көңүл буруп, суктанбай койбойт. Ал кыргыз тилинде өз оюн кагазга түшүргөндө да күчтөп колдонулуучу «өгөй» сөздөрдөн алыс, ыксыз «билимдүүлүк белгисин» көрсөтүп коюучу орус же башка тилдерден алынган түркүнтүс татаал терминдерди кайталай бергенден оолак. Колдон келишинче бардыгын эркин – чыныгы тил кадырын билген, билимдүү адамдын кабылдоосуна ылайык туюндурууга аракет кылат. Бул өзгөчөлүктү биз очеркибиздин баш жагында токтолуп өткөн – академик ага редакциялык кеңештеринин төрагасы жана активдүү авторлорунун биринен болгон кыргыз тилиндеги «Физика» жана «Астрономия» энциклопедияларынын мисалында да баяндап кеткен элек.

«Менин бейитиме кийин: «Кыргыздардын каталарын оңдоп жүрүп өтүп кеткен» деп жазып койгула», - деп тамаша кылчу эле ыраматылык Салижан Жигитов. Анын сыңарындай, сабатсыз жана каталарды оңду-солду кетирип жазылган тексттерди аябай жаман көрөт. Өзү жана шакирттери тарабынан даярдалган кыргызча же орусча илимий докладдар, макалалар болобу, сүйлөнчү сөз же басма сөз, эскерүү китептери үчүн жазылган популярдуу материалдар болобу – «өз маркасы» менен чыккан бардык чоң-кичине «кол эмгектеринин» маани-маңызы түгүл, а биздей журналисттер да кээде алабарманданып «байкабай» өтүп кете берүүчү пунктуациялык тыныш белгилер – үтүр, чекит, сызыкча, үтүрлүү чекит, ташымал ж.б. чейин ювелирдей (!) кылдат көңүл бура тургандыгына өзүм «союз» түзүп иштешип жүрүп далай мертебе күбө болдум. Башкаларга жайылтчу, башкаларга өрнөк кылып, мактаныч-сыймык менен сөзгө алчу эң сонун өзгөчөлүк!

Албетте, тил – бул жан-дүйнө тилмечи, тил – бул маданият таразасы жана күзгүсү, тил – бул абийир-ыйман – улуу сапат-

мүнөздүн көрөңгөсү. Ушундан улам, Россиянын көрүнүктүү педагогу, академик Симон Соловейчиктин калемине таандык мындай бир жокко чыгаргыс – турмуш сабагынан алынган ой тыянагы эсime кылт эте түшөт. Анын пикири боюнча, биз тирүүлүк өмүрдө талбай күрөшө турган үч чоң кыйынчылык бар экен. Алар: калп айтуу, жасалма мүнөз күтүү жана ошондой эле эне тилди теңсинбөө. Ушул үчөө эң негизгиси. «Абийир деген адамдын табиятында, тукумунда болуп жүрбөсүн? – деп шексине ой жүгүртөт академик С.Соловейчик. – Жок. Ал тарбия аркылуу берилбесин? Жок. Эгер абийир тарбияга байланышкан нерсе болсо, анда көптөгөн адамдар ал жөнүндө түшүнүк да ала албайт болучу. Абийир кандайдыр бир көрүнбөс сыйкырдуу жол менен жанында катылып жүрбөсүн? Жок. Ал жаратылыштан эмес, тарбиядан эмес, сыйкырдан да эмес.

...Бул жалпылык – тил. Айрым кишидеги абийир тууралуу жооп, менимче, мындай болууга тийиш: «Адам пенделик мыйзамды, демек, абийир-ыйманын эне тили менен кошо мурас-тайт...»

Бармактай чагынан эне тилдин «магмасы» кайнаган элеттик чөйрөдө чоңоюп-өсүп, мурда өзүбүз баяндап жазгандай: жакшылык эмне, жамандык эмне, эстүүлүк эмне, эркелик эмне, ак пейилдүүлүк эмне, кыянаттык эмне – мына ушундай эч ким кыйгап өтө алгыс тагдыр ажырымындагы «А» деген арип өңдөнгөн жашоо чындыктарын эненин сүтүндөй эне тили аркылуу эрте жан-жүрөгүнө сиңирген Аманбек ага да ал баасы жок – теңдешсиз артыкчылыкты тагдырдын татаал жолдорун төтөлөп уланган адамдык жана окумуштуулук парасатына «пайдубал» кылып алгандыгы талашсыз.

Дагы кайталап айтам: ооба, жан-дүйнө тилмечи, маданият таразасы жана күзгүсү – бул тил, эне тил. Ал – турмуш деңизин беттеген кебелбес «муз жаргыч кеме»!

- «Наука и новые технологии» журналынын редакциялык коллегиясынын мүчөсү (2004-жыл);
- Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим кызматкерлеринин профсоюзунун Борбордук Комитетинин президиумунун мүчөсү (2005-жыл);
- Билим берүү жана маданият министрлигинин алдындагы Кыргыз билим берүү академиясынын президенти (2002-2003-жыл);
- Ү.Асаналиев атындагы Кыргыз тоо-металлургия институтунун Ардактуу профессору (2003-жыл);
- Бүткүл дүйнөлүк Инновация фондунун мүчөсү;
- Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти, академиянын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геологиялык илимдер Бөлүмүнүн бюросунун трагасы (2003-2007-жылдар);
- Кыргыз Республикасынын илим жана техника тармагындагы Мамлекеттик сыйлыктар боюнча комитетинин мүчөсү (2006-жыл);
- Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик сыйлыктар боюнча комиссиясынын мүчөсү (2006-жыл);
- Кыргызстандын улуттук энциклопедиясынын редколлегия мүчөсү (2006-жыл);
- Улуттук илимдер академиясынын Ж.Жээнбаев атындагы физика-техникалык проблемалар жана материал таануу институтунун башкы илимий кызматкери (2008-жылдан азыркыга чейин);
- Кыргызстандын физиктер коомунун төрагасы (2009-жыл);
- түрк тилдүү өлкөлөрдүн Бүткүл дүйнөлүк математиктер коомунун башкармасынын мүчөсү (2009-жыл);
- Улуттук илимдер академиясынын Президиумунун кеңешчиси (2010-жылдан азыркыга чейин);
- Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Байкоочулар кеңешинин мүчөсү (2010-жыл);

– Кыргыз Республикасынын илим жана техника тармагындагы Мамлекеттик сыйлыктар боюнча комитетинин мүчөсү (2010-жыл);

– И.Ахунбаев атындагы академиялык сыйлыкка көрсөтүлгөн эмгектерди илимий жактан баалоо боюнча эксперттик комиссиянын мүчөсү (2011-жыл);

– Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин Ардактуу профессору сыяктуу — биринен-бири жооптуу көп кырдуу ишмердүүлүк милдет-вазипаларын аркалап келатат.

Кыял-элестөөлөрү артыкча өнүккөн кишиге, мына ушул саналып өткөн «салмактуу» тизменин өзү эле сюжет-окуялары ырааттуу уланган поэма таризде окулат, документалдуу кызык баян түрүндө таасир калтырат.

«Билген жанга өсөөр менин тереңим, билбес жанга өспөс менин бийигим...» – деп, ойчул акындарыбыздын бири тээ XX кылымдын биринчи жарымында дал ушундай бөксөрбөгөн өмүр күрдөөлүн жана көөнөрбөгөн эмгек үзүрүн эске алып отуруп жазган болуу керек.

3. Идея-тажрыйбасын башкалар менен бөлүшүп, шакиртиринин, билимдүү жаштардын катарын өстүрүүгө жасаган камкордук, талабы.

Бул жерде мен академикти жакшы таанып-билген үч гана дос-жолдош мамилесиндеги замандашынын 70 жылдык юбилейи менен куттуктап жазган макалаларынан (алар ушул китепке толугу менен кирген) үзүндү келтире кетүүнү жөндүү көрүп отурам. Андан баамчыл-сезгич окурман өзү бүтүм чыгарып, жалпылама мүнөздө айтылган учкай маалыматтардан образга штрих болуучу «материал» менен табылгаларды өзү боолголоп алсын.

Эмесе, сөз – элибизге белгилүү урматтуу адамдарда:

Академик, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын химия жана химиялык технология институтунун директору Бектемир МУРЗУБРАИМОВ:

«...Байыркы грек ойчулу Эпикурдун: «Даанышман адам өзүнүн бир өмүрүндө эле баарына үлгүрөт, а акмакка канча өмүр берилсе да, ал баары бир эч нерсе жасабайт», - деген кеби бар. Аманбек өзүнүн 70 жылдык өмүрүндө өтө көп нерселерди жасады. Илим жолунда зор ийгиликтерге жетишип, өзүнүн илимий мектебин түзүп, **5 илимдин докторун жана 15 илимдин кандидатын өстүрүп чыгарып**, республикада илимдин, айрыкча, математикалык жана теориялык физиканын, механиканын, математикалык моделдештирүү жана компьютердик технологиянын өнүгүшүнө зор салым кошту...»

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин физика жана электроника факультетинин деканы, физика-математика илимдеринин кандидаты, доцент Сагынтай КАДЫШЕВ:

«...Мен агайды алгачкы жолу 1969-жылдын август айынын биринчи күндөрүндө көрдүм... 1966-жылы Ленинграддын электротехникалык институтуна өтө албай калгандан кийин, Фрунзе шаарынын №20-кесипчилик-техникалык окуу жайын радио-телемеханик адистиги боюнча аяктап, университетибиздин физика факультетине абитуриент болуп келгенмин. Физикадан экзамен тапшырганга билет алып, суроолорду даярдап бүтүп калган кезде менин фамилиямды айтып чакырышты. Чакырган экзаменатор агайдын маңдайына отуруп, билген жоопторумду айтып бердим. Мектепти качан бүткөнүмдү, кайда окуганымды сурап билген-

ден кийин, молекулалык физикадан келген эсептин чыгарылышы аягына чейин чыкпай калгандыгын айтып, көп ыраазы болбостон, молекулалык физикадан суроолорду берди. Жоопторду угуп, жанында экзамен алып жаткан агайга кайрылып:

– Аманбек, бул бала 3 жыл училищеде радиотелемеханиктин окуусун окуп бүтүп, тапшырып жатыптыр, маселесинин чыгарылышы анча эмес болуп жатат, суроо берчи, - деди. Ал агай өзү сурап жаткан абитуриентке кошумча суроо берип коюп, мага электр тогунун энергиясын жана кубаттуулугун кандай түшүнөсүң деп суроо берди. Училищеде электротехника боюнча атайын курс окуткан болучу. Ошол себептенби, агайдын берген суроосуна жооп бердим. Жоопту уккандан кийин:

– Дээринде болсо окуп кетээр, – деп күлүп калды. Экзамен алган агай да бир нерсе айтып күлүп, экзамен баракчасын толтуруп, эки агай тең кол коюшту. Сыртка чыгып карасам, экзамен алгандар: Мадьяров А., Жайнаков А. деп жазылып, «жакшы» деген баа турат. Кийин билсем, менден экзамен алган агай – жалпы физика кафедрасынын ага окутуучусу Анарбек Мадьярович Мадьяров, кошумча суроо берген агай – теориялык физика кафедрасынын ага окутуучусу, физика-математика факультетинин деканынын орун басары Аманбек Жайнакович Жайнаков экен. Конкурс чоң болгондуктан, физикадан «үч» алсам, окууга 1966-жылдагыдай дагы эле өтпөй калмакмын.

Калган экзамендеримди ийгиликтүү тапшырып, факультеттин студенти болуп калдым. 1970-жылы Аманбек Жайнакович кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактады. Дээринде болсо окуп кетээр деген агайдын сөзүн эске тутуп, окууну жакшы окууга аракет кылып, агайдай илимий даражага жетсем деген үмүт пайда болду...»

Кыргыз Республикасынын эл акыны Надырбек АЛЫМБЕКОВ:

«...Илимий эмгектери менен тааныш болбогонум менен, анын калайык-калкка кылган адамкерчиликтүү, астейдил ак кызматына кайдыгер карай турган жөнүм жок менин.

Буга бир мисал. Таластагы өзүнүн туулуп-өскөн Жон-Арык айылынын көптөгөн уул-кыздарын нечен жылдан бери карай көтөрмөлөп, билим жолуна багыттап келатат.

Менин угушумча, ошол айылдын жүздөн ашуун жаштары өз мезгилдеринде Аманбектин жардамы аркылуу жогорку билимдүү болушкан. Булардан бөлөк да канчалаган талапкерлер Жайнаковдун колунан билим алып чыгышканын айтпай кетсек болобу? Анын эмгек жолу эрдик жолу болуп жатпайбы. Эң аңыз кылат. Көл аймагындагы Тору-Айгыр айылынан Совет доорунда эле илимдин көптөгөн кандидаттары жана докторлору чыккан экен. Албетте, бул алп эмгек академик Ахунбаевге таандык. Ал эми академик Жайнаковдун да илим өрүшүндөгү салмактуу эмгектери мындан кем болбошу керек. Менимче, кыргыз коомчулугу ушул иш тууралуу анча кабардар болбосо керек...»

4. Ичи тардык – көралбастыктан алыстыгы жана кыргыздын улуттук генофондун өзгөчөлөгөн курч эс тутумга эгедерлиги.

Тибет акылмандарынын муундан муунга берилген осуят китептеринин биринен: «Бактылуу болуш кыйын деле эмес. Ал үчүн адам көралбастыктан жана өзүн ааламдын казыгы санаган көөдөктүк ойдон гана арылуу керек», - деген сөздү окуганым бар.

Орус тилине: «завистливость», «зависть», «скупость» деген сыяктуу түркүн-түс аталыш менен которулган көралбастык, ичи тарлык өндүү терс адаттар адамды кандай гана кесепеттүү

көйгөй, жамандыктарга туш кылбайт. Ал эми бул сөздөрдүн каршысындагы: «доброта», «щедрость», «великодушие» болуп которулган – кең пейилдүүлүк, колу ачыктык, мандайы жарыктык, айкөлдүк өндүү өзгөчөлөнгөн белгилер адамдын оюн да, боюн да кооздоп туруучу керемет сапаттар экени эч калетсиз.

Жаштайынан жетим калып, кары чоң энесинин колунда турмуштун оорчулугун көрүп чоңоюп, билим жана илим жолундагы таалай-бактысын карандай эмгек – **бир гана өз колу менен** жасап алган Аманбек аганын ой тунган көзүнө тигилип карап туруп, анын кыргызды ичинен өксүткөн дал ушул ичи тарлык – көралбастык дегенден чет өмүр кечирген сейрек кездешчү тагдырына чын дилден ыраазы болуп, чын дилден суктануум да артат. Атаганат десең! Бирөөгө калп айткан, жамандык, карөзгөйлүк кылган, ач көз, саран, суук тумшук, эмгексиз кишилер гана ашкере ичи тар, көралбас болушат эмеспи. Ал эми, бактыга жараша, бул замандашыбызда андай эбак «таштандыга ыргытчу» кыргыз «чылыктары» жок.

Анан, ошондой ирмем-мүнөттө, атактуу окумуштуунун бүткүл тутунган жашоо кредосуна жарашкан: «Менин калп айтууга, ичи тардык, көралбастык кылууга кымындай убактым да жок!» – деген көмөкөй түбүнө уялап, жүрөктөн жүрөккө угулган сөз саат үнүндөй чыкылдап, кайталанып тургансыйт.

«Калп айтууга...» Ооба, сай ташындай сан жеткис замандар сабында жашаган таланттуу адамдардын көбү ушинтип айтышкан. Маселен, менин эсимде жүргөндөрдөн, кечээ жакында эле жарыкчылыктан көзү өткөн – өнөргө башын байлаган кинорежиссер эжебиз Динара Асанованын мына бул сыр төгүүсүн мисалга келтиреличи:

«...Менин калп айтууга убактым жок! Менин ар бир күнүм – жумушчу күн. Ал өзүнүн кубаныч, кайгысын кошо ала жүрөт. Аркама кылчайсам, эч качан бош болуп, сайранга бөлөнүп,

колоктоп жүрүп калбаптырмын. Кайда болбоюн, көкүрөктө түнөгөн ой-максат мени бейкапар өмүр сүргүзбөйт. Балким, кесибим ушундайдыр? Жо-жок, өзүм ушундай тынчы жок адаммын го, кыязы...»

Кызык, физик жана кинорежиссер...

«Өмүрүмө шерт бердим: адамга жаман айтпаска, ушак, калп сүйлөбөөгө, жамандык кылбаска, көз артпаска, ач көз, сараң болбоско, – деп жазган жыйырмага жаңы-жаңы толгон кезинде кайран Алыкул акын өзүнүн баладай колунан түшүрбөй көтөргөн күндөлүгүнө. – Кылдай арамдык, жамандык, кытмыр, арамза болбоско. Бечарага көзүмөн жаш көлдөтүп ыйлашка, эл үчүн жан аябаска, заманым үчүн ак болууга...»

Кызык, 70 жаштагы физик жана 20 жаштагы акын...

«Оо, балам,

Зөөкүрдү чабаар камчы бол,

Кургак жерге тамчы бол,

Жесирлерге жөлөк бол,

Жетимдерге көмөк бол,

Ууруларга айгак бол,

Ушакчыга сайгак бол,

Карөзгөй болбой, калыс бол,

Кошоматтан алыс бол,

Эрегиш чыкса элчи бол,

Эл-журтундун кенчи бол...» –

деп, он сегиз миң ааламды алаканга салып калчап тургандай, сөз берметин болсо, оң-сол чөнтөгүнөн алып чубуртуп жаткандай сабалап төккөн заманында Арстанбек олуя акын.

Кызык, илимдин жана техниканын гүлдөгөн доорунда, ал өркүндөп-өсүшкө өзүнүн автордук-изилдөөчүлүк салымы менен кошулган чоң табылгалуу физик жана кыргыздын көчмөндүк турмушу кылымдан кылымды карытып, чөккөн

нар сыяктуу токтогон 19-кылымда жашаган көкүрөк-туюму мезгилдин жигине чагылган болуп сайылган керемет акын...

Бардыгы окшош, бардыгы тамырлаш, бардыгы көөнөрбөс жан-дүйнө тилектештиги.

Көрсө, улуу туруп – айкөл, кичүү туруп – кең пейил мүнөз үлгүсүн күтүнгөн нукура таланттуу өнөр, билим чоролорунун «топурагы» менен табияты ушундай болот таризденбейби!

Дагы бир таң калганым бул.

«Сөздү кези келгенде айтпаса, атасы өлөт», - дейт, андай болгондо, ал ачык билдирип таң калуумдун себеби жана далилдүү жүйөөсү – бул Аманбек аганын турмуштук жана кесиптик окуя-көрүнүштөрдү – дегеле өзүн курчаган жандуу дүйнөнүн урунттуу-урунттуу жактарын, жерди таянып, ордунан тура калган балбандай, унутпай жадында сактаган адамдык эс тутумунун курчтугу.

Мынакей, изилдөөлөрү менен табылгалары, конкреттүү атаганда, Украинанын Илимдер академиясынын Е.О.Патон атындагы электр менен ширетүү институтунда, Москвадагы Н.Э.Бауман атындагы техникалык университетте жана өзүбүздүн өлкөдө ийгиликтүү колдонулуп, андан тышкары, Кыргызстандын илимий чөйрөсүнүн НАТО, ЮНЕСКО, МНТЦ ж.б. уюмдар кызыкчылык көрсөткөн эл аралык престижи – кадыр-баркынын жогорулашына, көптөгөн өнүккөн мамлекеттердин илимий борборлору менен тең ата сүйлөшүп, кызматташуусуна өзүнүн белгилүү даражадагы орчундуу салымын кошуп, ошол эле улуттук илимий чөйрөнүн атынан: Россия, Индия, Франция, Югославия, Италия, Германия, Сербия, Черногория, Түштүк Корея, Казакстан ж.б. өлкөлөрдө өткөн эл аралык форумдарга барып, доклад менен чыгып сүйлөп, татыктуу катышып келген жана өз эмгектери болсо, жогоруда аталган өлкөлөрдөн тышкары, Япония, Англияда да жарык көргөн математикалык жана теориялык физика,

механика, математикалык моделдештирүү жана компьютердик технологиялар тармагы боюнча чоң окумуштуу жана илимдин көрүнүктүү уюштуруучусу атайын адис эмес жандарга түшүнүктүү болбогон «тендемелер жана моделдештирүү дүйнөсүнөн», уста дөшүсүнө сүйөнүп туруп сүйлөгөндөй, ырахаттана маалымат берип өтөт да, анан бир аз тыныгып, ой топтоп алган соң, өзү түзүп-иштеген компьютер эс тутумун ачкандай: тээ алыс-алыс калган балалык жана жаштык учурунун; изденүү-түйшүктөнүүгө бай окутуучулук жана окумуштуулук жылдарынын; бирде кубанып, бирде санаа тартып, а бирде ким бирөөлөрдүн бут тосуп, бөгөт жасоолоруна (!) көңүл бурбастан, ансайын намыстанып, өжөрлөнө илгерилеген жашоо баскычтарынын ийне көзүнөн өткөндөй майда-майда деталдарына чейин таасын сүрөттөп айтып берип отурат.

Жок, ал эч нерсени унутпаптыр, баары, баары күнү бүгүнкүдөй «типтирүү» эсинде.

Тигине, төрт гана жаштагы баамчыл тоголок бала атасы Жайнакты жоктоп ыйлаган кайгы-трагедияга эс-мас чоң энесин этектеп, келген элдерге таңыркап, ыйламсырап турат...

Тигине, 16 жашка караган өспүрүм бала, куураган куу турмуштун айынан, Таластан жөө чыгып, мал айдагандар менен бирге Кетмен-Төбөнүн базарын көздөй өзү «семиз» деп эсептеген уюн сатмакчы болуп баратат...

Тигине, тигине, тигине...

Өмүр окуялары менен көрүнүштөрү кино лентасындай улам кезек менен алмашат. Алардын бардыгын атап чыгуу да, баяндап жазуу да кыйын.

Турмушта көп эле көрүп жүрөбүз го, кээ бир адамдар өздөрү мансапка, байлыкка жетип алышса эле, андай бийикке көтөрүлүүсүнө көпүрө – «трамплин» жасап, жакшылык-жардамын аянбай көрсөткөн кишилерди караманча унутуп калышат. Атүгүл кичинесинен моюндаш ойноп-күлүп чоңойгон

курбу-курдаштарын, досторун, айылдан максат жолуна актилек каалап узаткан урук-туугандарын, мугалимдерин таптакыр «тааныбай» койгондор бар. Ушундай «отсталый» чөйрөдө кантип чоңоюп-өстүм экен дегенсип, өзүнүн киндик каны тамган (!) жердеги жакындарына мурдун балта кеспеген кекирейүүчүлүк, теңсинбөөчүлүк менен «очкинин артынан» сокурдай караган нечен бир «номенклатурада» турган жана «номенклатурада» турбай эле, жарык дүйнөнүн ырахат-бактысын чөнтөк тиреген доллар же евронун жыты, саны аркылуу гана өлчөгөн «укмуштуу генийлерди» кездештирип келатканыбызды да танууга болбойт.

Эс тутум курчтугу ыйманга, абийирге, эмгекке жана тынчы жок жоопкерчиликке ширелген академик Аманбек Жайнаков алардын эч бирөөнө окшобойт. Анын бактысы ушунда!

70 жаштагы теориялык физик – окумуштуу бирде өзүнө тагдыр жолунун калыптанышында атасы сыяктуу арка-бел-аскар тоо болушкан даанышман жана таланттуу устаттары – азыркы дөөлөттүү карыялар Ташмурза Айтмурзаев менен Владимир Семенович Энгельшттин ал-абалын, көңүл-маанайын сурап, алардын үйүнө тез-тез каттаса, бирде өзүнө жардам сурап кайрылган «аралары алыс» эле оорулуу айылдашынын шагын сындырбай, аны жакшы-жакшы доктурларга көрсөтүп, дары-дармек, дагы башка муктаждыктарын толук чечип берүү үчүн саат-мүнөтүнө чейин так бөлүштүрүлүп жазылган иш режиминен убакыт таап, кадимкидей түйшөлөт.

«Пейилинден тап», «Пейил оңолмоюн – иш оңолбойт», «Пейили жакшыны Кудай табат, пейили жаманды ит кабат», «Пейили жакшы кем болбойт» деген кыргыздын ташка тамга баскандай сонун макалдары бар.

Андай болгондо, кенен пейил, айкөлдүк, курч эс тутум жагынан бир келген жашоодо «дефицити» болбогон Аманбек агадай замандашыбызга Кудай өзү эле берет!

ГИППОКРАТ ӨЗГӨЧӨЛӨП БӨЛҮП КӨРСӨТКӨН ЖЫШААНАЛУУ 70 ЖАШ

Ошентип, 70 жаш жөнүндө ойго батып отурам...

Сөз жок, талаш жок, Аманбек аганын 2011-жылдын – коён жылынын 7-октябрында белгиленүүчү 70 жылдык торколуу тоюнда дал ушул багытта философиялык да, сабак болоорлук да мүнөздөгү толгон-токой сонун сөздөр сүйлөнөт, ак дилдүү каалоо-тилектер – улуу-кичүүнүн агынан жарылган ыймандай сырлары айтылат.

Бирок, бул коюн толо жашка бай эмне деген курак, эмне деген акыл чарчатаар жөрөлгөлүү өмүр белеси, эмне деген кенен-так «отчет» сураган алды кызык, арты өкүнүч дүнүйө-жазмыштын жашчылык жылдарда учуратып көрбөгөн — «мандайга жазылган» тобокелдүү сыноосу?

Байыркы Кытайдын акылмандары 70 жашты ар бир пенденин эле шыбагасына тие бербеген «каалап-эңсеген курак» катары мүнөздөп жазышкан экен.

Ал эми биздин доорго чейинки 6-кылымда жашаган грек философу, диний жана саясий ишмери, пифагореизмдин негиз салуучусу жана математик Пифагор адам өмүрүнүн кезмектешип – тутумдашып келген баскычтарын жылдын төрт мезгилине салыштырып, аны сандык өзгөчөлүгүнө жараша төмөнкүдөй классикалык ажырымдарга бөлөт:

1. Калыптануу мезгили – 0-20 жаш («жаз»).
2. Жаш адам курагы – 20-40 жаш («жай»).
3. Баралына жетип гүлдөө – 40-60 жаш («күз»).
4. Карыялык дөөлөткө жетүү жана өмүр жыйынтыгын чыгаруу – 60-80 жаш («кыш»).

Бизди тоолук кыргыздар ыйык түшүнүк катары санаган 7 деген санга алданемедей жышааналуу жана төлгө маанисинде чоң «статус» берген улуу дабагер Гиппократтын мындан 25

кылымдай илгери чыгарган философиялык бүтүм-тыянагы көбүрөөк кызыктырат. Маселен, Гиппократ ушул аталган 7 деген санга ден соолуктун жана табияттын, адам мүнөзү жана узак жашоонун сырын тикелей алпарып байланыштырган экен.

Эң бир кызыгы: Гиппократтын куракты бөлүштүрүү тартиби улам 7 жылдан кошулуп жүрүп отурат. Ал аны адам туулгандан 70 жашка келгенге дейре он бөлүккө бөлөт: 0-7; 7-14; 14-21; 21-28; 28-35; 35-42; 42-49; 49-56; 56-63; 63-70...

Ай көрсөткүчтөрү боюнча алганда, 42ге чыккан адам – 500 ай, 70ке чыккан адам – 840 ай, ал эми 84кө чыккан адам – 1000 ай жашайт. 1000 ай!

Даанышман Гиппократ бизди жылдардын жана айлардын салыштырмалуу арифметикасына тартып, философиялык дагы кызык көп ойлорго түртөт.

Өзүңүз калыс болсоңуз: 7 жашында мектепке барган каарманыбыз – академик Аманбек Жайнаков, туура 500 айлык «күн көрүп, суу ичкен» өмүр чегинен өткөндө илим доктору болуп, ал эми андай жетинин он жолку жаз, күзүн тоскондо 70 жашка жетип жатпайбы.

Кудай ден соолук, күч-кубат, маанай көтөргөн жакшылык иштерден кемчил кылбаса, андай өмүр күнүн сүйүнтүп 84кө чыккан – 1000 ай жашаган бактылуу учуру да келээр.

Биз ал күн келээрине сөзсүз ишенебиз!

Бир туугандары, бардык кадыр-көңүл өткөргөн санаалаштары аны «Биздин Бакайыбыз» дейт экен.

Кандай көтөрүңкү, кандай «жүрөк кылын» чертип айтылган образдуу сөз болбосун, ал татыктуу адамга гана жарашат.

Эл-журт, Мекен кадырлоосуна алынгандыгы үчүн, убагында:

III даражадагы Манас орденине;
СССРдин бир нече медалдары менен «Манас-1000» юбилей-

лик медалына;

Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнүн отличниги,
СССРдин жогорку билим берүүсүнүн отличниги тош белгилерине;

Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер деген ардактуу наамга;

Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаттыгына;

«Айкөл Манас – Жылдын адамы» конкурсунун «Кыргызстандын 2004-жылдагы илим ишмери» номинациясында аныкталган жеңүүчүлүк даражасына;

«Талас областынын Ардактуу атуулу» наамына ж.б. сыйлык-урматтоолорго татыктуу болуп, ошондой эле эл аралык деңгээлде;

Великобританиянын Кембридж биографиялык борбору чыгарган «XX кылымдын залкар инсандары» Эл аралык биографиялык справочнигине аты жазылып;

2003-жылы «Алтын фортуна» Эл аралык Рейтинг Академиясынын II даражадагы «Ар-намыс. Даңк. Эмгек» Георгий медалы ж.б. менен сыйланып-даңазаланган мекендешибиздин, кыргыздар айтмакчы, качан болбосун «артынан сөз ээрчип», жасаган-өтөгөн көп жылдык окумуштуулук жана патриоттук иштерине ар дайым Кыдыр өзү «көз салып» жүрөт.

Ооба, бийик тоо алыстан көрүнөт.

А мен ошол бийик тоо сыяктуу көрүнгөн замандашыбыздын инсандык жана окумуштуулук портретинин эч бир уяттуу журналист байкабай өтүп кете берүүгө мүмкүн болбогон аз гана «мерчемдүү» жерлерин жаздым.

Узак жашаңыз, Аманбек агай!

*Мундузбек ТЕНТИМИШЕВ,
журналист, Кыргыз Республикасынын маданиятына
эмгек сиңирген ишмер, Алыкул Осмонов атындагы
сыйлыктын эсана Кыргыз Республикасынын
Президентинин «Алтын калем» сыйлыгынын лауреаты.
Февраль-июнь, 2011-жыл.*

АКАДЕМИКТИН АР ТҮРДҮҮ ЖЫЛДАРДА БАСМА СӨЗ БЕТТЕРИНДЕ БӨЛҮШКӨН ОЙЛОРУНАН

«... Электрондук эсептөөчү машиналардын (ЭЭМ) колдонулуш чөйрөсү барган сайын үзгүлтүксүз кеңейүүдө. Буга микропроцессорлордун (ЭЭМдин өтө кичирейтип жасалган негизги бөлүгү) жана жекече компьютерлердин эң эле көп чыгарылышы бир кыйла даражада түрткү берет.

Ушул кымбат баалуу техникаларды эл чарбасында натыйжалуу жана билгичтик менен колдонуу үчүн көптөгөн мыкты адистердин болушу зарыл.

Жакынкы убактарда жогорку жана атайын орто окуу жайларында ЭЭМ паркынын аябай көбөйүшү күтүлөт. XII беш жылдыкта компьютер жана терминал (ЭЭМге туташтырылган эсептөөчү машинанын бир бөлүгү) менен жабдылган студенттердин 450 жумушчу орду уюштурулат. Бул программаны ишке ашырууда республикалык ВУЗдар аралык эсептөөчү борбор олуттуу салым кошо алат. 1987-жылы инженер-техникалык, инженер-экономикалык адистиктеги ар бир студент дисплейдик убакыттан орточо 75 саат, техникумдун окуучулары 8 саат колдонушкан. Бул талап кылынуучу нормадан алда канча төмөн. Гуманитардык багыттагы адистерди, биологдорду, химиктерди даярдоодо ЭЭМди дээрлик колдонушпайт десек да болот. Университеттин экономика жана математика факультетинин студенттери ЭЭМ менен эң эле аз байланышта болушат. Бул жакшы көрүнүш эмес. Анткени алар келечекте мектеп окуучуларына эсептөөчү техниканын жана программалоонун негизи болгон информатиканы

окутууну жүргүзө жана иштөөнүн ыгын үйрөтө турган адистер эмеспи?

Мындай абалдын болушунун себеби эмнеде? ЭЭМдин эсептөө кубаты жетишсизби? Жок. Университетте орнотулган эсептөөчү машиналардын мүмкүнчүлүктөрү толук пайдаланылбай жатат; союздук орточо суткалык иштөө нормасы 15 саат болсо, алар 10 сааттан гана иштешет. Ушул норматив жылдын 365 күнүнүн эсебинен алынат, башкача айтканда, дем алыш жана майрам күндөрүн чыгарып таштаганда ЭЭМ күнүтүнү тынбай иштөөгө тийиш. Эң негизги себеби окутуучулардын өздөрү окуу процессин кеңири компютерлештирүүнүн базасында окутуунун жаңы методдорун жетишээрлик билишпегендиктеринде. Алар студенттерди окутуу учурунда жалаң гана ЭЭМдин эсептөө кубаттуулугун пайдаланууга көңүл бурушат. Ал эми компютердик окуу азыркы шартта үч багытта өтүүгө тийиш:

– ЭЭМди автоматташтырылган окутуу системасынын (АОС) составына кирген окутуу каражаты иретинде колдонуу;

– эсептөөчү техниканын иштөө принцибин, программалонуу, аппараттык жана программалык камсыз кылууну окутуу;

– техникалык, экономикалык, коомдук жана гуманитардык сабактарда, ошону менен бирге ар кандай милдеттеги автоматташтырылган системанын ичинде ЭЭМди колдонууну окутуу.

Мунун ичинен биринчи багыт акыркы жылдарда гана өнүгүүдө. Анын келечеги кең. Техникалык, программалык жана окуу-методикалык камсыз кылуу комплекси түрүндө көрсөтүлүүчү автоматташтырылган окутуу системасы эл агартуу тармагында эң кенен таралышы керек. Бул болсо окуу процессин күчөтүү жана өз алдынча болушу үчүн далалат. Алар студенттердин семинарларда, лабораториялык иштерде жана өз алдынча окуп үйрөнүү процессиндеги маектешүү учу-

рунда, окуу тапшырмасын аткарууда кеткен убакыттарын эсепке алуу менен материалды окуп үйрөтүүнүн сапаты жөнүндөгү маалыматтарды жыйноодо окуучулардын таануу аракетин башкарууга жөндөмдүү, ошондой эле күндөлүк жетишүүнү текшерүү үчүн пайдаланууга болот. Мындан башка дагы, маселелердин чыгарылышын баалоо, кетирилген каталарга мүнөздөмө берүү мүмкүнчүлүгү бар, эң башкысы, окуучулардын билим деңгээлине, психологиялык өзгөчөлүктөрүнө ык ала алат. Мугалимдин иштөө мүмкүнчүлүгүнө АОС кеңири жол ачат. Долбоорлоочу жумушту автоматташтыруунун негизинде, физикалык кубулуштарды математикалык моделдөө, интеллектуалдык маселелердин туура чыгарылышын машина менен текшерүүдө техниканын жардамы аркылуу студенттер менен иштөөнүн жаңы методдорун кеңири колдонууга болот...»

(«Компьютердин заманы», «Советтик Кыргызстан» газетасы, 19-ноябрь, 1988-жыл.)

* * *

«...Это отечественная вычислительная машина третьего поколения ЕС 1033, – рассказывает директор Центра, доктор физико-математических наук А.Жайнаков. – Недавно мы отметили ее пятилетний трудовой стаж. За это время через блоки памяти нашей ЭВМ прошло столько материала, что только для хранения его в обычном виде, на бумаге, потребовалось бы несколько многоэтажных зданий. Так, на одном магнитном диске записывается чуть меньше 30 миллионов знаков. Если же их перенести на язык привычных нам печатных изданий, то потребуется более 14 тысяч книжных страниц.

ЭВМ Центра загружены в среднем по 15 часов в сутки. Большую часть этого времени мы отдаем студентам. Учащиеся вузов и техникумов используют нашу вычислительную технику для выполнения курсовых, дипломных и других самых разнообразных работ. Это, с одной стороны, берегает много времени, которое каких-нибудь десять – пятнадцать лет назад уходило на вычисления «вручную», с другой – дает возможность будущим специалистам приобрести навыки работы с ЭВМ, необходимые сегодня труженикам всех отраслей народного хозяйства. Студентам мы отвели удобное для них дневное время.

Научно-исследовательские работы преподавателей вузов республики тоже большей частью проходят через наши вычислительные машины. Один пример – мы решали прикладные задачи по заказу Института электросварки имени Е.Патона. Украинским ученым требовались теоретические исследования открытой сильноточной электрической дуги. Мы их провели. А сегодня результаты этой работы уже нашли широкое применение в народном хозяйстве нашей страны.

Оставшееся время мы используем для вычисления заданий Минвуза и Минпроса республики. Все, что связано с автоматизированной системой управления этих учреждений: от обработки анкет абитуриентов, данных о научно-педагогических кадрах и до финансирования, просчитывается нашими машинами.

Время требует систематической, ежедневной работы над внедрением информатики и вычислительной техники в школы, техникумы, институты республики. Немалый вклад в это дело научно-технического прогресса вносим и мы. Специалисты Центра проводят занятия со всеми категориями преподавательского состава учебных заведений Киргизии.

Не забываем и школьников. Почти ежедневно ребята приходят в наши дисплейные классы. Инженеры, программисты РМВЦ выступают с лекциями, беседами, открытыми уроками

ми в школах города. В помощь учителям подготовлено методическое пособие по использованию программированных микрокалькуляторов в учебных заведениях...»

(«...В союзе с электронным мозгом»,
газета «Вечерний Бишкек», 19 апреля, 1986 г.)

* * *

«...Более широкому внедрению обучающих систем мешают инертность мышления и консерватизм большинства преподавателей, отдающих предпочтение традиционным методам обучения. Кроме того, вузы республики очень слабо оснащены соответствующей вычислительной техникой. Все это в конечном счете сказывается на качестве подготовки специалистов. А ведь речь идет о тех, кому предстоит раскрыть свой потенциал в следующем веке.

Для эффективного использования компьютерной техники в учебном процессе целесообразно предоставить студентам возможность работать на ЭВМ в любое удобное для них время. Для этого нужна вычислительная сеть коллективного пользования, чтобы оснастить дисплеями не только аудитории, но и общежития. К сожалению, развитие такой сети сдерживается отсутствием каналов связи. А имея их, мы могли бы установить удаленные дисплейные станции в вузах, не имеющих собственных ЭВМ, предоставить руководству Минвуза республики возможность получать оперативную информацию от функционирующих подсистем АСУ на экране дисплея непосредственно на рабочем месте...»

(«На «ты» с ЭВМ. Когда это будет?»,
газета «Советская Киргизия», 19 мая, 1988 г.)

* * *

«...Эл чарбасында электрди колдонбогон жер жок. Жылуулук энергиясын пайдаланбай – олуттуу бир да иш бүтпөйт. Азыр газды 3 миңден 50 миң градуска (ал түгүл бир миллионго) чейин ысытып (иондоштуруп) – плазма түрүндө (плазматрондо) пайдаланып, металл кесүү, ширетүү, ар түрдүү катуу материалдарды дагы бекемдөө жана башка эң көп процесстерде колдонуп жатышат. Бирок бул багытта иш анчалык өнүгө албады. Себеби электр жаасы күйгөн жерде, газ 50 миң градуска ысыган чөйрөдөгү процесс, абал жакшы изилденбеген.

Теориясы болбосо, плазматрон жана башка аппараттарды кантип түзүүгө, иштетүүгө болот? Мунун тегерегинде изилдөөлөр (натыйжа бергени) чет өлкөлөрдө да жарытылуу эмес. Ошондуктан ушул проблемалар боюнча көп изилдөө жүргүзүүгө туура келүүдө...

...Электр жаасынын өзүнүн магниттүү талаасы болот. Буга чейин аны эч ким эске алып, изилдеген эмес, теориясын таппаган. Математикалык теңдемеси түзүлбөгөн, модели, эсептөөсү болбогон. Сан жолу менен ЭВМде (ЭЭМде) анализделбеген. Ошол чөйрөдө энергия, заттар, масса кантип алмашат? Мен өзүмдүн эмгектеримде ушуларды чечмеледим. Менин окуучуларым да азыр ушуну изилдөөдө.

Республикада Кыргыз ССР ИАсынын мүчө-корреспонденти, физика институтунун директору, профессор Ж.Ж.Жээнбаев, лаборатория башчысы, профессор В.С.Энгельшт жана СССР ИАсынын сибирдик бөлүмүнүн жылуулук физика институтунун кеңешчиси, СССР Илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү, профессор М.Ф.Жуковдон таалим алдым. Бир катар илимий эмгектеримди ушул насаатчыларым жана

башка окуучуларым, илимий шакирттерим менен биргелешип жаздым...»

(«Бараандуу салым», «Советтик Кыргызстан»
газетасы, 25-март, 1989-жыл)

* * *

«...Одним из приоритетных направлений академических исследований является разработка технологий изготовления синтетических алмазов и инструментов на их основе, изделий из армированного нитрида кремния для стекольной и золотоперерабатывающей промышленности, а также технологии получения технической керамики из местного сырья. Производство изделий из нитрида кремния могут заменить графитовые аналоги и высоколегированные сплавы, используемые для нагревательных элементов и элементов крепления, в электроламповом технологическом процессе и других производствах. Их прочностные и электроизоляционные характеристики соответствуют существующим стандартам, а стоимость значительно меньше. Институт физики заключил договор о научно-техническом сотрудничестве с КХМЗ-АСТРА (пгт.Орловка) на внедрение технологии производства изделий из нитродокремниевой керамики из отходов производства и абразивного инструмента на основе синтетических алмазов и использования их в технологическом процессе завода.

Созданные плазменные технологии упрочения деталей машин, в том числе и сельскохозяйственных, позволяют увеличить срок службы деталей и уменьшить ввоз дорогостоящих запасных частей к автомобилям, троллейбусам, тракторам, различных сельхозмашинам. Плазменные технологии могут

быть также использованы для переработки бытовых и медицинских отходов.

Актуальность промышленного производства отечественных высококачественных искусственных алмазов и инструментов на их основе продиктована тем, что дальнейшее развитие горнодобывающей, камнеобрабатывающей, машиностроительной и полупроводниковой отраслей промышленности невозможно без применения алмазных инструментов. Конкурентоспособность отечественной алмазной продукции может быть обеспечена низкой стоимостью алмазного инструмента за счет использования местных ресурсов и увеличением прочности алмазов в 1,5 – 2 раза. Академией наук совместно с ОсОО НПЦ «САК» налажено опытно-промышленное производство искусственных алмазов и алмазного инструмента. Высокая работоспособность созданного инструмента подтверждена использованием его на предприятиях АО «Кыргыз Тоо-Таш...»

(«О разработках Отделения физико-технологических, математических и горно-геологических наук НАН КР для внедрения в реальный сектор экономики», газета «Общественный рейтинг», 15 декабря, 2005 г.)

* * *

«...Академиянын ишкердүүлүгүн фундаменталдык изилдөөлөр, инновациялык сектор же колдонмо тармак, илимий билимдерди таркатуу деп негизинен үч тармакка бөлсө болот. Биздин жалпы ишибиздин 25 проценттен кем эмесин фундаменталдуу изилдөөлөр же илимий теориялык иштер түзөт. Дүйнөнүн бир да жеринде фундаменталдык изилдөөлөр чарбалык эсептин рамкасынан каралбайт.

Мен сизге чоңун эле айтайын. А.Эйнштейндин салыштырмалуу теориясы экономикалык натыйжа бериптирби? Аны эсептеп чыккан жан бар бекен? Же мен жогоруда биз ЖОЖдор үчүн 48 окуу куралын чыгардык дедим, алардын жана тарых, философия, адабият, укук таануу ж.б. илимдер боюнча чыгарылып жаткан монографиялардын экономикалык натыйжалары канча? Манас таануу институту тарабынан чыгарылып жаткан элдик оозеки чыгармалардын 40 томдугун, адабияттын тарыхы боюнча эмгектерди кандай шкалаларда баалоого болот?

Биздин сейсмология, метеорология, жаратылышты таанып билүү, табигый жана техногендүү кырсыктарды болжолдоо, алдын-алуу боюнча жүргүзүп жаткан иштерчи? Буларды жана башка багыттардагы фундаменталдуу изилдөөлөрдү ЖОЖдор аткара алышпайт. Алардын тийиштүү базалары да, кадрлары да жок. Чындыгында мындай иштер алардын милдеттерине да кирбейт. Алардын негизги милдеттери – окутуу, кадрларды даярдоо. Ошондуктан академиянын институттарын ЖОЖдорго өткөрүп берүү керек деген сунуштар туура эмес.

Акыркы жыйырма жылга жакын убакыттын ичинде эле биздин окумуштуулар тарабынан илимдин тармактары боюнча 500дөн ашык патенттер жана ойлоп табуулар боюнча күбөлүктөр алынган. Бирок, тоо-кен өнөр жайынан башка чөйрөлөрдө аларга карата сезилээрлик суроо-талаптар, заказдар болбой жатат. Бир мисал, биотехнология институту тарабынан богот дартын биротоло жок кылбаса да, эң кеминде он эсе азайта турган туздун иоддоштурулган эритмеси түзүлгөн. Ал апробациядан өткөрүлүп, эң сонун натыйжа берген.

Бирок, үч-төрт жылдай убакыттан бери каражаттын тарыштыгынан аларды массалык даярдап чыгарып, ректөөчүлөргө жеткирүү маселеси чечилбей келүүдө. Эгерде, ал эритме муктаждардын бардыгына жеткирилсе, анын эко-

номикалык натыйжасы канча болмок? Мындай мисалдар аз эмес. Тилекке каршы, колдонмо илимди өнүктүрүү биздин эркибизге, каалообузга гана көз каранды эмес...

(«Жаңыланган Кыргызстанга Улуттук академия керек»,
«Кыргыз Туусу» газетасы, 9-август, 2005-жыл).

«...Биздин жаш мамлекетибиздин эң башынан эле өзүнүн жаш муунуна жогорку билим берүүнү максат кылганы, менин оюмча, эң туура принцип болду. Себеби, базарга барса да, ишсиз калса да, же болбосо жерге, малчылыкка иштесе да жогорку билимдүү адамдын мамлекетке пайдасы болбой койбойт. Эң башкысы, мамлекет мындай учурда түшүнүктүү, аң-сезимдүү, ийкемдүү, чыдамдуу коомго ээ болот. Дүйнөнүн кайсы бурчун албайлы, кайсыл жерде элдин билими аз, сабатсыз, караңгы коом болсо, ошол жерде чыр-чатак, согуш көп болуп жатат. Ал эми биз экономикалык эң оор учурубузду тынчтык, чыдамдуулук менен өткөрүп жибердик. Буга элибиздин көпчүлүгүнүн билимдүүлүгү себеп болду.

Ал эми «жогорку билимдүү адамдын сөзсүз кызматы болушу керек» деген бул экинчи пландагы маселе. Коом тынчтыкты бекем тутса, сөзсүз түрдө бир күнү болбосо, бир күнү биз дагы өнүккөн өлкөлөрдүн катарына кошулабыз. Ошондо ишсиздик маселеси да чечилет. Азырынча билимдүүлөрүбүздүн көп боло бергени эле туура. Албетте, жогорку окуу жайлардын көп болушу, билим берүүнүн сапатына терс таасирин бериши мүмкүн. Бирок, рынок экономикасынын шартында бара-бара кайсы окуу жай сапатсыз болсо анын финансылык мүмкүнчүлүктөрү да кыскарып, өзүнөн өзү жоюла берет. Кай-

сы окуу жай сапатын жогорулатса, ал ошончолук өнүгөт. Андыктан, сапат маселесин убакыт өзү чечет го деп ойлойм...»

(«Илим-билимсиз элде чыр-чатак көп», «Заман Кыргызстан»
газетасы, 12-октябрь, 2001-жыл)

«...Еще одним фактором кризиса вузовской науки является чрезмерная загруженность ученых-преподавателей образовательным процессом. И тут нельзя не сказать о том, что бездумное и одностороннее увлечение всеобщей компьютеризацией привело к тому, что мы получили студента, не привыкшего и не умеющего работать с книгой, с научной периодикой, в результате чего преподаватель затрачивает для изложения тех основ материала, к восприятию которого когда-то студент был основ материала, к восприятию которого когда-то студент был подготовлен благодаря штудированию литературы. И это становится проблемой не только для студента, но и для преподавателя, который мог и хотел бы заняться научными изысканиями...»

(«Разрушить легко. А потом?», газета «Слово Кыргызстана», 12 июля, 2005 г.)

«...Мен жакында III даражадагы Манас ордени менен сыйландым. Учурдан пайдаланып Президентке, Өкмөткө, жалпы эле мени куттуктагандарга терең ыраазычылыгымды билдиргим келет. Айкөл бабабыздын атындагы чоң сыйлык көп нер-

селерге милдеттендирет. Мен илимпоз катарында да, жетекчи катарында да элимдин, коомдун жана илимдин алдындагы өз милдеттеримди татыктуу аткарууга аракеттенемин. Өлкөбүздө бекем саясый туруктуулук өкүм сүрүп, элибизде ынтымак-ырашкердик болуп, экономикабыз, илимибиз динамикалуу өнүгүп, элибиздин турмушу тез жакшыруусун каалаймын.

Академиянын илимпоздору – республиканын интеллигенциясынын элитасы катарында болуп жаткан ар кандай өзгөрүүлөргө кош көңүл карабай, калыс мамилелерин айтып келишет, ошону менен бирге эле алар илим жана билим берүү ар кандай саясый ызы-чуулардан, тирешүүлөрдөн сырткары экендигин жакшы түшүнүшөт. Окумуштуулар көтөрүп жаткан олуттуу проблемаларды чечүү мамлекетибиздеги стабилдүүлүктү сактоого, экономиканын өнүгүшүнө, мекенибиздин прогрессине жана гүлдөп-өсүшүнө көмөк көрсөтөт деп эсептейм...»

*(«Илим канчалык өнүксө, экономикабыз да ошончолук өсөт»,
«Кыргыз Туусу» газетасы, 22-май, 2007-жыл)*

АКАДЕМИК ЖӨНҮНДӨ БАСМА СӨЗ БЕТТЕРИНДЕ ЖАРЫЯЛАНГАН МАТЕРИАЛДАРДАН

АТАСЫ МЫКТЫ УУЛ

Элибизде эстен чыккыс накыл кеп бар. Анын маанисин жөнөкөйлөтүп айтсак, атадан үч уул туулат экен. Муну үч башка бала деп түшүнүүгө болбойт. Бир эле балага карата айтылган маани. Ошол бала начар чыкса, атадан кем, жакшы чыкса, атага тең, мыкты чыкса, атасынын атын эл-журтуна даңазалаган азамат бала деп карыяларыбыз айтып калышар эле.

Аманбек атасынан мыкты чыкты. Космос менен байланышкан эмгектерин жаратып, дүйнө элине аты угулду. Демек, атасынын атын да угузду. Ал эми анын атасы колхоздо актив болуп көп жыл иштеген. Колхоздун башкармасынын мал чарбасы боюнча орун басары, райондук финансы бөлүмүнүн участкалык инспектору кызматын аркалады. Адамга жамандык каалабаган, кулк-мүнөзү ачык-айрым, тамашакөй, каткырып сүйлөгөн киши эле, жарыктык.

Жайнак да өзүнүн атасынан мыкты чыккан. Анткени анын атасы кат тааныбаган, карапайым адам болгон. Мына ушуларды ойлоп отуруп, буюрса, Аманбектин балдары да азамат болот деген үмүттө калдык. Эми атадан мыкты чыгат десе эле, сөзсүз дүйнө жүзүнө атагы угулган азамат болуш керек деп түшүнүүгө болбойт. Адамдын эң мыктысы – анын асыл сапаты. Адамкерчиликтүү, боорукер, жөнөкөй иш болсо да мудаа аткара билген адамды атанын баласы деп коёт.

Аманбек балабыздын 60 жаш торколуу тою – биздин өзгөчө той. «Бешиктеги баланын бек болоорун ким билиптир» дегендей, биз анын келечекте дүйнөнү дүңгүрөткөн окумуштуу болорун билген эмеспиз. Кудайдын көзү түз экен, көздөгөн максатына ак эмгеги менен жетти. Атасынан эрте ажырап, апасы Рысбүбүнүн колунда чоңойду. Бала кезинен үйүнө карамдуу өстү. Ал студент кезинде апасы катуу ооруп калган эле. Сабагына да жетишип, апасын айылдан алып келип, догдурларга көрсөтүп, оор операция жасаттырды, аман-эсен айыктырып алды. Ата-энесин урматтаган бала мына ушундайча күйүп-бышат.

Торколуу тоюң кут болсун, Аманбек балабыз. Башыңдан бак, астыңдан так кетпесин, ылайым. Элиң үчүн аянбай эмгектене бер.

**М.БЕГАЛИЕВ,
М.НУРЖАНОВ,**

*Жон-Арык айылынын ардагерлери.
 («Талас турмушу» газетасы, 20-октябрь, 2001-жыл)*

ЭСЕПТИ БАЛА КЕЗИНЕН ЭЛЕ ЖАКШЫ БИЛҮҮЧҮ

Мезгил кандай учкул. Кечээ эле чыбыктан ат минип ойноп жүргөн өспүрүм элек. Бүгүн ошолордун бири, курбум Аманбек 60 жашка чыгып отурат. Кутман курагын дүйнө жүзүнө таанымал окумуштуу катары тосконуна биз – классташтары өтө сыймыктанабыз.

Элүүнчү жылдарда тең курбу айылдык балдар чүкө, тыйын ойноп, күн кечирчүбүз. Мына ошондо биз башкаларга караганда көбүрөөк утуп алар элек. Мен канча утканыбыз менен

ишим жок, ал эми Аманбек чүкөнү да, тыйынды да так эсептеп, экиге бөлүп коюучу. Ошондо 3-класста окучубуз.

Анын дагы бир артыкчылыгы сабакты кунт коюп угар эле. Үйүнө бараары менен сабагын дароо даярдап коюучу. Рысбүба Аманбекти жакшы тарбиялады. Сабакты окуусун көзөмөлгө алуучу. Ошол себептенби, математиканы 7–8-класстарда башкалардан жакшы өздөштүрө баштады. Балалык кыялыбыз келечекте ким болорубузга карай жетелөөчү. Жекшеналиева Орол географияны, Абдышев Шаршенбек тарыхты, Өзүбеков Мырзаш эсеп-кысапты, Манапбаева Эркин немец тилин жакшы окушчу.

Орто мектепти бүткөндөн кийин мен политехникалык институтка өттүм. Математикадан Кайбылдаев деген илимдин кандидаты орусча сабак берүүчү. Айылдан келгендиктен орусчага анчалык жакшы түшүнчү эмесмин. Ошондо Аманбекке барчумун. Ал өзү окуган университеттин бош аудиториясына киргизип алып, доскага мен сураган теманы жазып, кыргызча түшүндүрүп берүүчү. Анан кайра менден сурап, биротоло түшүнгөнүмдөн кийин гана «мына ушундай болот» деп күлүп калар эле.

Кийинки семинардык сабакта жооп берип жатканда кээ бир жерин орусча айта албай: «Ой, сен университетке барып жүрөсүңбү?» – деп агай сурап калуучу. Ошентип, жогорку математиканы өздөштүрүүмө Аманбек студент кезинде чоң жардам берген.

Өзүңдүн зор аракетин менен татаал илимдин татыктуу окумуштуусу болдуң. Илимде көптөгөн ачылыштарды жарата берүүңө тилектешмин, курбум Аманбек.

Ж.ЖҮЗҮПБЕКОВ,

*Ишкер, СССР спортунун классикалык күрөш боюнча мастери.
 («Талас турмушу» газетасы, 20-октябрь, 2011-жыл.)*

БИЗ БИРГЕ ОКУГАНБЫЗ

«Айда-чамда, шумкар, канат жаркылда,
Деңиз сүзгөн крейсердей калкылда.
Кол тиелек эчен кымбат иш жатат,
Отуз жаштын тоолорунун артында» –

деп, чыгаан акын Алыкул учурунда далайларга демөөр берүүчү учкул саптарын жараткан экен.

Бүгүн алтымыш жашка келип, мааракеси белгиленгени олтурган классташым Аманбек Жайнаков байтүп дарактай кемелине келип, жогорудагы атактуу акын Алыкулдун каалоо-тилегине өзүнүн окумуштуулук чыгаан таланты менен кошулуп олтурган курагы.

Төрт тарабы төп келишкен классташым Аманбек менен Талас районундагы Кырк-Казык орто мектебинде бирге окуп, орто мектепти бирге бүткөнүмө чексиз сыймыктанамын. Жаңылбасам, ошондогу аны менен бирге билим алышкандардын көпчүлүгү жогорку билимдүү адистерден болушуп, эл керегине жарашып эмгек өтөп жүрүшөт.

Аманбек мектепте окуп жүргөндө эле өзгөчө математикага өтө жөндөмдүү эле. Кандай гана контролдук иштер болбосун заматта чыгарып, мугалимге тапшырып коюп, тышта эс алып жүрчү.

Ал 1963-жылы КМУнун физика-математика факультетин артыкчылык диплому менен бүтүп, ошол эле факультетте окутуучу, декандын орун басары, теориялык физика кафедрасында доцент, кафедра башчысы болуп эмгектенди. 1976-жылдан тартып Кыргызстан эл агартуу министрлигинин Республикалык жаңы эсептөө борборунун директору болуп эмгектенди.

Анын илимий эмгектери жылуулук физикасына, жогорку температурадагы процесстердин жылуулук жана масса алмашуу теориясына арналган.

Аманбек Жайнаков татаал илим жолунда ийне менен кудук казып сандаган илимий эмгектердин автору болду. Кыргызстан эл агартуусунун отличниги. Техникалык процесстерде эки агымдуу плазматронду иштеп чыккандыгы, изилдегендиги жана колдонгондугу үчүн окумуштуулар тобу менен бирдикте Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты болгон. Бир нече медалдар менен сыйланган.

Орошон окумуштуу Теңирим берген акылы, сыпайылыгы, сезимтал – жөнөкөйлүгү менен бирге иштешкендердин арасында кадыр-барктуу. Билим берүүдө ар бир шакиртинин жүрөгүн ача билгендиги үчүн да ооздоруна түшүрүшпөй, жакшы пикирлерин дайыма айтып жүрүшөт. Андан таалим алышкандар физика илиминин ар кыл тармагында жемиштүү иштеп жүрүшөт.

Мындан үч жыл мурда Кырк-Казык орто мектебинде бүтүрүүчүлөрдүн 40 жылдык салтанатына чакырылып калдык. Менин жанымда илимдин доктору, академик, профессор, нукура кыргыз жүрөгү бар, көкүрөгүн көтөрбөгөн жөнөкөй классташым Аманбек Жайнаков олтургандыгына абдан сыймыктандым. Балким, Аманбектин улуулугу, эл арасындагы жумдуулугу мына ушундандыр.

Сөз соңунда айтаарым, элим, жерим деп ак пейилдиги менен Ата Журтуна ак дилинен кызмат өтөгөн классташым Аманбек Жайнаков жана анын үй-бүлөсүнө бардык жакшылыктарды, бирге окуган классташтарынын атынан каалоо, тилегибизди арнайбыз.

Сыргак АЛКАНОВ,
ардагер журналист

(«Талас турмушу» газетасы, 20-октябрь, 2001-жыл)

АЛИ АЛДЫДА БЕРЭЭРИ КӨП

Аманбек Жайнаковду кичинесинен билемин. Мектепте окуган жылдарынан баштап өзүн маданияттуу, бир калыпта алып жүрөт. Улууга урмат, кичүүгө сый көрсөтүп, адамдын жүрөгүн жылыткан мамиле жасай билет.

Турмуш шартыма карап жана аскердик милдетимди өтөп, мен Кыргыз мамлекеттик университетине кеч кирип, Аманбек менен бир жылдары окуп калдым. Университеттин китепканасындагы кенен окуу залынан окуп да, жазып да олтурган Аманбекти көп көрөөр элем. Физматтын 1960-жылдары спутник менен байланышуучу атайын жайындагы (обсерватория), лабораториясындагы жаңылыктарды кээде жолугушуп калганыбызда көп айтып берээр эле. Ошондо кандайдыр бир мага түшүнүксүз плазматрон жөнүндө көбүрөөк кеп козгоор эле. Мен география факультетинде окуганымдан улам физика-математикадагы жаңы ачылыштар жөнүндө кеп жүрүп жатканын баамдачумун. Чынын айтсам, ошол жылдарда Аманбектин биротоло илимдин артынан түшүп калганын анчалык элес албаптырмын.

Өзүнүн нукура эмгеги менен илимий даражаларга жетишкен инимдин 60 жылдык торколуу тою кут болсун. «Алтымышка чыкса да, атандын алдап күчүн ал» дейт. Аманбектин Ата Журтуна берээри али алдыда көп. Эң башкысы, ден соолугу чың болсун. Калганы боло берет.

Ж.БАЙТЕМИРОВ,

ардагер мугалим

(«Талас турмушу» газетасы, 20-октябрь, 2001-жыл)

ТАЛАБЫ КАТУУ, ТИЛЕГИ ТАТТУУ АГАЙ

«Накта физика илимисиз коомдук илимий-техникалык өсүүлөрдүн болушу мүмкүн эмес», - деген академик Андрей Сахаровдун айтканын эске алсак, эгемендүү Кыргызстандын илимий потенциалы аргасыз эске түшөт. Физика илиминин өнүгүшүнүн республикалык абалын дүйнөлүк деңгээлде карай турган болсок, бизде илимдин бул тармагы айрым өнүккөн мамлекеттерден алдыда экендигине ынанып, шүгүр дейбиз. Албетте, бул багытта өз кезегинде улуттук кадрларды даярдоодо орус, еврей, украин жана башка улуттардын көрүнүктүү окумуштуулары өз салымдарын кошушкандыгын унутууга болбойт.

Бүгүнкү күндө – курамы 115 анык мүчөсүнөн жана корреспондент-мүчөсүнөн турган Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын окумуштууларынын мезгил агымындагы жүргүзүп жаткан илимий изилдөө иштери эл аралык илимий форумдарда жогору бааланып, колдоого алынып, өндүрүшкө киргизилип, колдонулуп жатышы мунун ачык далили. Мына ушул Улуттук академиябыздын анык мүчөсү, академик Аманбек Жайнаков 60 жаш куракка келип олтурат.

Аманбек агай Талас районундагы Кырк-Казык орто мектебинде окуп жүргөндө эле өзүнүн тырышчаактыгы, эз-эндүүлүгү менен айырмаланып, мектепти «эң жакшы» деген баалар менен аяктап, келечегинен көптү үмүттөндүргөн. Айылдаштарынын үмүтүн актаган ал Кыргыз мамлекеттик университетинин физика-математика факультетин кызыл диплом менен аяктап, өзү окуган факультетке окутуучулук ишке калтырылат. Физиканын теориясы тармагында илимий изилдөө

иштерин окутуучулук менен бирге алып барган жаш илимпоз 1970-жылы: «Плазматрондогу өткөөл газдын туруктуу агымы» деген темадагы кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргогондон кийин, теориялык физика кафедрасында улук окутуучу, доцент жана кафедра башчы болуп иштеп келди.

Ал 1976-жылдан бери, башкача айтканда, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана маданият министрлигинин информатика жана информациялык технология институтунун директору болуп иштеп, 1996-жылдан бери карай Кыргыз тоо-кен жана металлургия институтунун информатикалык технология жана математикалык моделдөө кафедрасынын башчысынын кызматын эриш-аркак алып келди. Аманбек Жайнаков сандык моделдөөнүн негизинде төмөнкү температурадагы плазманы теориялык изилдөөнүн үстүндө иштөө менен 1984-жылы «Күчтүү агымдагы ачык электр жааларынын термогаздинамикалуу процессинин моделдери» деген темада докторлук диссертациясын Новосибирск шаарындагы СССР Илимдер академиясынын Сибирь бөлүмүндө ийгиликтүү коргогон. Натыйжада, ал механика, математика жана теориялык физика тармагы боюнча ири адис болуп калды. Ошол учурда Кыргызстандагы төмөнкү температурадагы плазманы теориялык жана колдонмо изилдөө тармагындагы таанымал окумуштуу катары ал илимдин 10 кандидатын даярдаган. Окумуштуунун илимий-изилдөөлөрү негизинен ширетүү технологияларында кеңири колдонулууда. Дагы үч докторлук диссертацияга илимий консультанттык, эки кандидаттык диссертацияга илимий жетекчилик кылган. Окумуштуу-академик А.Жайнаковдун ысымы Казакстан Республикасынын инженердик академиясынын ардактуу академиги, эл аралык маалыматташтыруу академиясынын академиги катары Кембридж (Улуу Британия) биографиялык борбору чыгарган «XX кылымдын көрүнүктүү инсандары» Эл аралык китебине кирген.

Академик А.Жайнаков жетектеген математикалык моделдөө жана сандык эксперимент мектеби жакынкы жана алыскы чет өлкөлөргө өзүнүн фундаменталдык жана колдонмо эмгектери менен таанылган. Окумуштуу 9 монографиянын, 5 окуу китебинин, 200дөн ашуун илимий иштердин автору болсо, алардын ичинен 50дөн ашуун илимий иштери чет тилдеринде жарык көргөн. Ага илим жана техника жагынан Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик сыйлыгы жана «Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер» ардактуу наамы ыйгарылганы да түйшөлгөн илимий-педагогикалык иликтөөлөрүнүн акыбети.

Илимий-изилдөөчүлүк иштер менен бирге коомдук тапшырмаларды эриш-аркак алып жүргөн академик агайыбыз Кыргыз Улуттук академиясынын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геология бөлүмүнүн бюросунун төрагасынын орун басары, Улуттук аттестациялык комиссиянын эксперттик кеңешинин төрагасы, Кыргыз Республикасынын физиктер коомунун төрагасынын орун басары. Кыргыз энциклопедиясынын редкеңешинин мүчөсү жана илимий консультанты өндүү милдеттерди да ар-намыстуулук менен аткарып келе жатат.

Бүгүн элинин кадырлоосуна ак ниет эмгеги менен арзыган Аманбек Жайнаков үлгүлүү үй-бүлөнүн ээси. Ал төрт уул-кызды тарбиялап, эрезеге жеткирди, тогуз неберенин чоң атасы. Агайыбыздын 60 жылдык мааракеси менен чын жүрөктөн куттуктап, ага мартабалуу узак, бактылуу өмүр каалайбыз.

А.КЕНЕНСАРИЕВ

(«Эркин-Тоо» газетасы, 5-октябрь, 2001-жыл)

ТАТААЛ ИЛИМДИН ТААНЫМАЛ ОКУМУШТУУСУ

Бир айылдан илимдин эки доктору чыкты. Анын бири филология илимине зор салымын кошкон маркум Кулан Рысалиев, экинчиси физика-математика илимине өз чыйырын салган, бүгүн атпай журтубуз 60 жылдык торколуу тоюн белгилеп жаткан Аманбек Жайнаков. Экөө тең Талас районундагы Жон-Арык айылынын кулундары. Кулан агай өмүр бою Кыргыз Мамлекеттик университетинде эмгектенди. Аманбек да эмгек жолун мына ушул жогорку окуу жайынан баштады. Бир окумуштуу катары республикабызга аттын кашкасындай таанымал кезде, экинчиси студенттик турмуштун ачуу-таттуусуна жаңы гана аралашкан эле.

Агасынан иниси мыкты чыкты. Аманбектин атагы алыскы чет өлкөлөргө чейин угулду. Ал 29 жашында илимдин кандидаттыгын, 43 жашында илимдин докторлугун жактады. 46 жашында профессор наамы ыйгарылды. 48 жашында Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденттигине, 59 жашында академиктигине шайланды.

Окурмандарга кененирээк маалымдоо максатында анын өмүр жолуна толугураак токтолуп кетүүнү туура көрдүк. Ал 1941-жылы 7-октябрда туулган. Атасы Жайнаков финансы инспектору кызматында иштеген. Уулунун бала кезиндеги зээндүүлүгүн эрте байкаган. Билимдин босогосун ачкан Аманбекти 1-класста окуткан мугалими Ефим Спиридонович Нехайчук болгон. Билимге болгон умтулуусу университетте окуп жүргөндө биротоло жалындап күчөйт. Курстук иштериндеги терең ой жүгүртүүсү, өз алдынча жолдор менен тапшырманы аткара билүүсү менен башка студенттерден айырмаланып тур-

ганын факультеттин илимпоздору эрте байкашат. Ошон үчүн 1963-жылы окууну бүтөөрү менен өзү окуган факультеттен окутуучулук кызмат сунушталат.

Студенттик жылдарда калыптанган бекем эрки илимдин артынан биротоло түшүүгө жетелейт. Ошол эрктүүлүгү менен өз тагдырына кам көрүп, акыл-эсин байытат. Күн, аба, суу, топурак кубаты өсүмдүктөрдүн өнүгүшүнө дем бергендей, өзүнүн эрктүү кубаты менен физика-математика илиминин ачылбаган жактарын изилдөөгө сүңгүп киришет. Окутуучулук жана илимди изилдөөчүлүк иштери эриш-аркак жүргүзүлүп, Аманбектин чыгармачылык өнүмүнө жылдан-жылга ийгилик алып келет.

1970-жылы теориялык физика кафедрасынын улук окутуучусу болуп иштеп турганда «Плазматрондогу өткөөл газдын туруктуу агымы» деген темада кандидаттык диссертациясын жактайт. Ошондон кийин алты жыл ушул кафедранын доценти, башчысы болуп иштейт. 1976-жылдан Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана маданият министрлигинин информатика жана информациялык технология институтунун директору болуп иштөө менен бирге, Кыргыз Мамлекеттик университетинин теориялык физика кафедрасынын профессору, 1996-жылдан бери тоо-кен жана металлургия институтунун информатикалык технология жана математикалык моделдөө кафедрасынын башчысынын кызматтарын эриш-аркак алып келе жатат.

Сүйүктүү акыныбыз Байдылда Сарногоевдин «Толкун болот деңиздин күчтүү жери, толкундай бол, кыргыздын жигиттери, тоодой эмгек жараткын мекенге деп, тоолук эне төрөгөн сени-мени» деген ыры Аманбектин жараткан илимий ачылыштарынан улам да эске түшөт. Анын ысымы Улуу Британиянын Кембридж биографиялык борбору чыгарган «XX кылымдын көрүнүктүү инсандары» Эл аралык китебине жазылган.

Өзүнүн илимий-изилдөөчүлүк жана илимий-уюштуруучулук ишмердиги менен академик А.Жайнаков Россиянын, Украинанын, Казакстандан, Өзбекстандын окумуштуулары менен илимий байланыш жасап, Индияда, Францияда, Югославияда өткөрүлгөн эл аралык илимий конференцияларга катышкан. 1992-жылы чыгармачыл жамаат менен бирдикте Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты болгон.

Илимий-изилдөөчүлүк иштери менен бирге коомдук иштерге да активдүү катышып жүрөт. Ал Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын физика-техникалык, математикалык жана тоо-геология бөлүмүнүн бюросунун төрагасынын орун басары, улуттук аттестациялык комиссиянын эксперттик кеңешинин төрагасы, Кыргыз Республикасынын физиктер коомунун төрагасынын орун басары, Кыргыз энциклопедиясынын редакциялык кеңешинин мүчөсү жана илимий консультанты сыяктуу милдеттерди да ар-намыстуулук менен аткарып келе жатат.

Илимге кошкон чоң салымы жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдап чыгаргандыгы үчүн 2000-жылы ага илимге эмгек сиңирген ишмер наамы ыйгарылган. «Манас-1000» юбилейлик жана «Күжүрмөн эмгеги үчүн» медалдары, Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы, «СССРдин Элге билим берүүсүнүн отличниги» ж.б. төш белгилери менен сыйланган.

Ал өзүнөн кийинки мыкты окумуштуулардын катарынын өсүшү үчүн да камкордук көрүп, илимдин 10 кандидатын даярдады. Дагы эки окуучусу докторлук жана 3 окуучусу кандидаттык диссертацияларын жазып бүтүрүүнүн астында турат. Окумуштуу 9 монографиянын, 5 окуу китебинин, 200дөн ашык илимий иштердин автору.

Илимдин эң татаалын тандап алып,
Издендиң күнү-түнү күйүп-жанып.

Жараткан акыл күчүн мол бериптир,
Жараттың эмгектерди таң каларлык.

Илимпоз атуулу Жон-Арыктын,
Илимде унутулгус жол арыттың.
Теңирим бак-таалайды арбын берип,
Тартынбай дагы 60 жаш карыткын.

Эрмек ҮМӨТОВ,
Эсенбек ДОСАЛИЕВ.

(«Талас турмушу» газетасы, 20-октябрь, 2001-жыл)

ЮБИЛЕЙ АКАДЕМИКА А.ЖАЙНАКОВА

7 октября 2006 года исполнилось 65 лет со дня рождения и 45 лет научно-педагогической деятельности академику, вице-президенту Национальной академии наук Кыргызской Республики, доктору физико-математических наук, профессору, Заслуженному деятелю науки Кыргызской Республики, Лауреату Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники Жайнакову Аманбеку Жайнаковичу.

Крупный ученый суверенного Кыргызстана А.Жайнаков родился в 1941 году в селе Кырк-Казык Таласского района Киргизской ССР. 18 лет своей жизни он посвятил Кыргызско-Государственному Университету, окончив 1963 году с отличием физико-математический факультет флагамена высшего образования республики и работал в этом ВУЗе до 1976 г.

преподавателем, старшим преподавателем, доцентом, зав. кафедрой теоретической физики.

В 1969 году окончил аспирантуру и в 1970 году защитил кандидатскую диссертацию. В 1984 году успешно защитил докторскую диссертацию на тему «Модели термодинамических процессов в открытых сильноточных электрических дугах» в г.Новосибирске в Институте теплофизики Сибирского Отделения Академии наук СССР. Совокупность полученных результатов дали начало новому перспективному направлению - теоретическому исследованию открытой сильноточной электрической дуги на основе решения полной системы МГД-уравнений взаимодополняющими аналитическими, полуаналитическими и численными методами с привлечением данных эксперимента.

В 1987 году А. Жайнакову присвоено ученое звание профессора по специальности «Теоретическая физика». В 1989 году избран членом-корреспондентом НАН КР, а в 2000 году – академиком Национальной академии наук Кыргызской Республики.

В 1976 году под руководством А. Жайнакова создан Республиканский Межвузовский Вычислительный Центр, впоследствии - Институт информатики и информационных технологий, который стал основой компьютеризации системы образования и науки республики. Был его бессменным руководителем до 2003 года.

В январе 2003 года был назначен президентом вновь организованной Кыргызской академии образования МОиК КР.

С 1993 до 2002 гг. избирался заместителем председателя Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук Национальной академии наук Кыргызской Республики, а с сентября 2002 года исполнял обязанности председателя этого же Отделения.

В феврале 2003 года, избран Общим собранием Национальной академии наук Кыргызской Республики вице-президентом НАН КР, председателем Бюро Отделения физико-технических, математических и горно-геологических наук.

Аманбек Жайнакович - видный организатор науки и крупный ученый в области математической и теоретической физики, механики, математического моделирования и компьютерных технологий. Является одним из основоположников нового научного направления в Кыргызстане - исследований в области теплофизики и теории тепло- и массообмена высокотемпературных процессов на основе численного моделирования и вычислительного эксперимента. Под его руководством впервые была построена модель расчета плазматрона на основе системы магнитогидродинамических уравнений в приближении пограничного слоя с учетом собственного магнитного поля электрической дуги.

В результате проводимых под его научным руководством исследований установлено, что в коротких дугах могут реализовываться сложные виды течения с образованием МГД-вихрей, катодных и анодных струй плазмы. Показано, что под действием электромагнитных и вязких сил образуются тороидальные вихри, оказывающие заметное влияние на тепло-и массообмен. В результате тестирования выявлено, что метод конечных разностей позволяет достаточно точно определить характеристики движущейся плазмы. Разработанная им полуаналитическая двумерная модель электрической дуги использована в МВТУ им. Н.Э.Баумана для разработки теории приэлектродных процессов с учетом влияния на них дуги. Развитая трехмерная модель расчета характеристик неравновесных электродуговых потоков плазмы, выполнены численные исследования электрической дуги, горящей во внешнем поперечном магнитном поле.

Он является автором более 210 научных работ, в том числе 8 монографий, 5 учебников и учебных пособий. Многие из его работ опубликованы в Германии, Италии, Японии, Югославии, Англии, Корее и др. Им подготовлены 3 доктора и 13 кандидатов наук.

Академик А.Жайнаков активно сочетает научно-организационную деятельность с педагогической. На протяжении 43 лет занимается преподавательской работой в вузах страны. С 1996 года заведует кафедрой информационных технологий и математического моделирования Кыргызского горно-металлургического института им. академика У.Асаналиева.

Академик А.Жайнаков ведет большую научно-организационную работу. Является Председателем Экспертного Совета по физико-математическим наукам Национальной Аттестационной Комиссии Кыргызской Республики, членом редакционного Совета и научным консультантом Кыргызской Энциклопедии, членом редакционно-издательского совета журнала «Известия Национальной академии наук Кыргызской Республики», членом редакционной коллегии журнала «Наука и новые технологии», членом редакционной коллегии журнала «Вычислительные технологии» Института вычислительных технологий Сибирского Отделения РАН. На IV съезде профсоюза работников образования и науки Кыргызской Республики избран членом Центрального Комитета и его Президиума.

Является лауреатом Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники, Заслуженным деятелем науки Кыргызской Республики, академиком Международной академии информатизации, Почетным академиком Национальной инженерной академии Республики Казахстан, членом Всемирного Инновационного Фонда, Почетный профессор Кыргызского горно-металлургического института, побе-

дителем фестиваля-конкурса «Манас Великодушный – Человек Года» в номинации «Деятель науки 2004 года в Кыргызстане».

За большие заслуги в научной и педагогической деятельности А. Жайнаков награжден Почетной Грамотой Кыргызской Республики, медалями СССР, знаками «Отличник в области высшего образования СССР» и «Отличник народного образования Киргизской ССР», Георгиевской медалью «Честь. Слава. Труд.» II степени Международной Академии Рейтинга «Золотая Фортуна». В 2006 году награжден орденом Манас III степени - за выдающийся вклад в развитие науки в Кыргызской Республике.

Центральный Комитет профсоюза работников образования и науки Кыргызской Республики и редакция газеты «Позиция профсоюза» поздравляют Аманбека Жайнаковича с юбилеем и высокой государственной наградой и желает крепкого здоровья, творческих успехов и семейного благополучия!

(Газета «Позиция профсоюза», декабрь, 2006 г.)

Р. S. Китеп басууга даярдалып жаткан күндөрдө академик Аманбек Жайнаков Азербайжандын борбору Бакуда 24 мамлекеттин окумуштууларынын катышуусунда дүйнөнүн түрк тилдүү өлкөлөрүнүн Бүткүл дүйнөлүк математиктер коомунун вице-президенти болуп бир добуштан шайлангандыгы жөнүндө кубанычтуу кабар келди.

Кыргыз элинин сыймыгын көтөргөн мындай даражасы кут болсун!

МАЗМУНУ

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги Аманбек Жайнакович Жайнаковдун илимий, педагогикалык жана коомдук ишмердүүлүгү жөнүндө кыскача очерк	3
Краткий очерк о научной, педагогической и общественной деятельности академика Национальной академии наук Кыргызской Республики Аманбека Жайнаковича Жайнакова	18
Основные даты жизни и деятельности ..	32
Награды и премии ..	36
Список научных, научно-методических и публицистических трудов академика А.Жайнакова	38
Докторские и кандидатские диссертации, выполненные под его научным руководством	71
Участие на международных, республиканских научных конференциях, симпозиумах, конгрессах и совещаниях	73
Академик Аманбек Жайнаков: исповедь на заданную тему	79

ЖҮРӨКТӨН ЖАРАЛГАН АК ДИЛДҮҮ АРНООЛОР, КУТТУКТООЛОР

Т.Айтмурзаев. Мөмөлүү дарактай көктөгөн окуучум менен сыймыктанам	83
В.С.Энгельшт. Я горжусь: мой ученик и друг перерос своего Учителя	86
Б.Мурзубраимов. Илимдеги жана достуктагы алтын казык	89

Н.Алымбеков. Бир адамга өмүр аздык кылат	94
М.Джуматаев. Слово об академике А.Жайнакове	100
Э.Мамбетакунов. Айкөл адамга алкоо: сыймыктанабыз жана милдеттүүбүз	103
Р.Табышов. Илимдин жана билимдин кажыбас дыйканы	108
Ч.Кушчубеков. Биздин үй-бүлө чын пейили менен өтө урматтаган, сыйлаган Аманбек, Мира!	119
С.Кадышев. Агайым жөнүндө ой толгоо	121
С. Жумабеков. Жайнаков Аманбек Жайнакович – мой друг и учитель	127

ЛЕТОПИСЬ ВРЕМЕНИ: отзывы и поздравления ученых

1989 год	131
2000 год	142
Поздравления в день 60 летия ученого	153
Поздравления в день 65 летия ученого	165

ПУБЛИЦИСТИКА: Бийик тоо алыстан көрүнөт

М.Тентимшиев. Бийик тоо алыстан көрүнөт	169
Максаттуу адам өмүрү – Алтын казык жылдызындай	169

Согуш чыккан жылы	
Кырк-Казык айылында туулган	178
Ахунбаевдей алыскы мектепке	
жөө барып-келип окуган	181
Чоң эне жөнүндө чоң сөз	189
Фрунзе окуялары.	
Физика адистигин тандаткан кызыгы көп	
студенттик тагдыр	196
Артыкчылык диплом жана	
ардактуу устаттар таалими	206
Улуттук ЭВМ мектебин	
түзүүнүн башатында	214
Өмүр мактанычы:	
чейрек кылымдан ашуун	
Эсептөө борборунун жетекчиси	222
Новосибирск «чоң казаты»:	
илим доктору жана ашуу-белес ашырган	
академиктикке карай жол	234
Жүрөк сырын ачкан	
суроолор жана жооптор	245
Айкөлдүк, курч эс тутум –	
адамдык асыл сапаттары	266
Гиппократ өзгөчөлөп бөлүп көрсөткөн 70 жаш	284
Академиктин ар түрдүү жылдарда	
басма сөз беттеринде бөлүшкөн ойлорунан	287

АКАДЕМИК ЖӨНҮНДӨ БАСМА СӨЗ БЕТТЕРИНДЕ ЖАРЫЯЛАНГАН МАТЕРИАЛДАРДАН:

<i>М. Бегалиев, М. Нуржанов.</i>	
Атасынан мыкты уул	299
<i>Ж. Жүзүмбаев.</i>	
Эсепти бала кезинен эле жакшы билүүчү	300
<i>С. Алканов.</i>	
Биз бирге окуганбыз	302
<i>Ж. Байтемиров.</i>	
Али алдыда берээри көп	304
<i>А. Кененсариев.</i>	
Талабы катуу, тилеги таттуу агай	305
<i>Э. Үмөтов, Э. Досалиев.</i>	
Татаал илимдин таанымал окумуштуусу	308
Юбилей академика А. Жайнакова	311

Ата Журттун даңазалуу илимпоздору

**АКАДЕМИК
АМАНБЕК ЖАЙНАКОВ**

Илимий-популярдуу жыйнак

*Редактору М. Тентимишев
Компьютерде терген А. Ашымкулова
Калыпка салган Н. Кыдыков*

Басууга 12.09.2011-ж. кол коюлду.
Офсет кагазы. Кагаздын форматы 60х84 ¹/₁₆.
Көлөмү 20 б. т. Нускасы 500. Заказ № 721.

«Турар» басмасынын басмаканасында басылды.
720054, Бишкек ш., Жибек жолу пр., 466.

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук
университетинин
Ардактуу профессору

“Менин оюмча, адамдын өмүрү өзү жашаган жыш эсеби
менен эмес, а ошол бир келген өмүрүндө адамдар
үчүн жасап-аткарган иш жыйынтыгы менен олчонот”

Академик А.Жайнаковдун ой бөлүшүүсүшүш